

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

DICTIONARUL
LIMBII ROMÂNE

TOMUL I
PARTEA III
FASCICULA I
D—DE

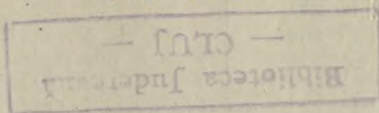
BUCUREȘTI
UNIVERSUL ÎNTEPRINDERE INDUSTRIALĂ A STATULUI
Str. Brezoianu Nr. 23-25

— 1949 —

618507R

618.507

D

D s. m. inv. **D**. — A patra literă a alfabetului și sunetul pe care-l reprezintă : consonanță orală, fonică, dentală, explozivă. Numele literei e „de”.
— **N.** din lat. **D**.

D' Sunet eufonic, întrebuițat în poezia populară, înaintea unui cuvânt care începe cu vocală, fără să schimbe înțelesul cuvântului s. al propoziției. *D'astă seară-i seară mare... Seara mare-a lui d'Ajun. Măine-i ziua lui Crăciun.* TEODORESCU, P. P. 26. *Cine'n lume s'ar d'afila, S'ar d'afila, s'ar devăra, Pe Negrul d'a'ncălica.* id. ib. 74. *D'așa-i rândul fetelor, Cumu-i rândul merelor.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 428. *Când am fost la sărutat, Bună palmă-am căpătat... D'aleo, Doamne, ce păcat!* id. ib. 377. *Și Turcu' a d'oblicit.* id. ib. 485. *Unul d'umbra cu plugul, Unul paște oile, Unul sapă viile.* FRÂNCU-CANDREA, M. 188^b. *Ibovnică îmi d'avea Pe Veta dela Soceni.* RETEGANUL, TR. 18/22. *La Novac îmi d'ajungea.* id. ib. 41/6. *La munții Tălhanului D'au născut, s'au făcut D'un copilăș mic de Turc.* ALEXICI, L. P. I 124. *Cum d'in codri c'ajungea, Cu săcurea'n fag că-mi da.* id. ib. I 17/13. [Și: (Transilv.) urmat de silaba oi: **d'oi**, interj. *Trei cuprine ș'un bujor, D'oi, bădiță, bădișor, M'ai învățat a iubi Ș'acum mă lași a dori.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 250. *D'oi, săracul cătana, Cându-i vine porunca, Lasă prânz și lasă cină.* RETEGANUL, TR. 61/6.]

— Fenomenul se găsește în parte și în poezia italiană (*dun, dana* în loc de *uno, una*) și provansală și își are originea în prepoziția *de*. Numeroase exemple din românește dă I. Șiadbei în *Revista filologică* I 210 ș. u. Cf. d al b.

DA, D'A în loc. adv. v. **de-a...**

DA interj. I. 1°. *Allons! voyons! mais... donc!* 2°. *Oh! eh bien!* S'emploie là où le français dit : *ce que...! comme...!* 3°. *Done* (dans une proposition interrogative). 4°. *C'est que...; voilà.* 5°. *Alors, donc.* II. 1°. *Et, d'autre part.* 2°. *Or.* 3°. *Et aussi, et plus encore, à plus forte raison.* 4°. *Seulement.* 5°. *Mais, cependant.* 6°. *Mais, en revanche.* 7°. *Mais bien.* III. 1°. *Si (mais),* 2° *Oui.*

I. **I n t e r j.** și **a d v.** 1°. (Înaintea unui imperativ, exprimă încurajare, dojană, nepăsare, nerăbdare, etc.) Hai, ci, deci, lasă (să...), dar (II 1°). *Da deschide ușa, bre, omule!* ALECSANDRI, T. 198. *Da sbiere! Ce mă privește pe mine?* CONTEMPORANUL, III 700. *Da fii mai cu inimă o leacă!* CREANGĂ, P. 130. *Ce stai, bade, cât colea...? Da'n-drăznește, de grăește!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 46.

2°. (În exclamații, exprimând mirare, surprindere, revoltă, indignare) Într'adevăr, n'am ce zice, că bine zici, dar (II 2°). *Valeu!... da întuneric îi!* ALECSANDRI, T. 353. *I-a ucis... Da nu mai spune, cumătră!* CREANGĂ, P. 30. *Da mult ai mai zăbovit la târg!* id. ib. 44. *O Doamne, da greu somn*

am dormit! ISPIRESCU, L. 119. *Mă, da ce mare a crescut!* GCR. II 367/23. (Înaintea cuvântului repetat, spre a-i întări înțelesul) Nu numai așa, nu glumă! *Să-i zic două vorbe..., da vorbe!... să le pomenească cât o trăi!* ALECSANDRI, T. 397. *Mă-năncă... sănătos... și bea, da bea!* id. ib. 199.

3°. (Înaintea unei întrebări) Oare? au? dar (II 3°), ar? *Da ce nu șezi cocoane Niculae?* ALECSANDRI, T. 341. *Da... cine te-o fărâncat să torci?* id. ib. 907. *Da ce vrei, mări Cătălin? Ia las', cată-ți de treabă!* EMINESCU, P. 271. *Da'ncotro?* HERZGHER., M. II 373. *Da nu-l mai asvării [buzduganul]?* CREANGĂ, P. 56. *Da de unde ești tu, măi fiică?* id. ib. 147. *Da de ce?* — *D'aia* (= de aia). POLIZU. | (Adesea urmat de un invocativ) *Da cum, Doamne iartă-mă, să slujești tu de geaba?* EMINESCU, N. 22/13. *Merge-un car inferecat. Da zo (= zău) 'n car cine-i culcat? Da zo-i un robuț legat.* RETEGANUL, TR. 31/13. | **D'apoi.** *Moșneagul... zise...: d'apoi ai să-l poți face, dragul tatei?* CREANGĂ, P. 79. **Da cum să nu?** v. cum (III 3°). **Da bine.** *Da bine, moșnege, când ai venit în cela rând, par'că erai în toată mîntea?* CREANGĂ, P. 83. *Din una în alta, începe: Da bine, frate-meu, ce făcuși, de te pricopsiși așa, că erai sărac?... RĂDULESCUCODIN, I. 35. **Da ce că!** = mult îmi pasă! (Dolj și Vâlcea). ION CR. V 345. | (În întrebări oratorice, când cel ce întreabă e sigur că răspunsul nu poate fi decât afirmativ) Oare? au doară? sau poate? dar (II 3°). *Da slănină nu-i în pod? un? nu-i? ouă nu-s? Ba sînt de toate.* CREANGĂ, P. 9. *Ce vrei să faci aici, măi omule?* — *Da nu vezi?* id. ib. 48.*

4°. (Introducee răspunsul explicativ la o întrebare) Iacă! ia (acolo)! de! numai, dar (II 4°). *Filică, ce suspini așa?* — *Da suspin că nu mi-e bine, Că bădița nu mai vine.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 98. *Eu cu dorul tău ce-oiu face?* — *Da tu, mândră-i face bine, Că mai sînt voinici ca mine!* id. ib. 108. *Cununa-l-aș, cununa, Da la fină ce-i voui da?* — *Da o mână de alune, Să se ducă fina'n lume.* id. ib. 99. *Dară maica ce lucra?* — *Da la pâncă frămînta.* id. ib. 172. *Da la oi cine-mi umblă?* — *Da un sor c'un frățior.* COLINDĂ, ap. GCR. II 329^b. **D'apoi.** *Ceapă cu mămăligă? D'apoi neam de neamul meu n'a mîncat așa bucate!* CREANGĂ, P. 9.

5°. (În concluzii; urmînd uneori un invocativ) Prin urmare, la urma urmei, dacă-i vorba așa, în cazul acesta, dar (II 5°). *Da, zău, vino și pe jos, Că te-oiu primi bucuroși.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 105. **D'apoi.** *D'apoi, cum văd eu, tu numai nu dai în gropi, de prost ce ești!* CREANGĂ, P. 52.

II. **C o n j.** În concurență cu *dar(ă)*, adesea la aceiași scriitori, dar întrebuițat mai mult în graiul familiar decât în literatură, în țara veche și în regiunile de miazăzi ale Transilvaniei.

1°. (Exprimă trecerea dela un subiect de conversație la altul) Și, cât despre, iar (III 1° b),

dar (I 1°). *Iancu mere tot cântând, Oastea mere suspinând. Da Iancu din graiu grăi: Haid' să bem!* MARIAN, P. P. 45.

2°. (Cu o ușoară nuanță temporală; uneori corespunde franțuzismului „or“) Până la urmă, dar (I 2°), iar (II 1°), însă. *Frunză verde de secară, Buit-o Unguru'n țară, Da l-o scoate Iancu iară.* MARIAN, P. P. 54. *Bate vântu' pe ferești, Da tu, mândră, ce plivești?* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 299.

3°. (Exprimă o gradăție) Cu atât mai mult s. mai puțin..., mai mult însă..., și încă. *Așa s'a păgubit sârmana capră de cei doi iczi, da și de cumătru-său.* CREANGĂ, P. 33. *Nu făcea un leu... când era viu, da mort?* ȘEZ. III 38/15. *D'apoi. Și-l ascultau gloatele, că-l înbeau nevoite mare. D'apoi boierii!* ISPIRESCU, L. 111. *Turturea, de-i turturea, și tot face-și voie rea. D'apoi eu cum să nu-mi fac Pentru unu' ce mi-i drag?* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 214. | *Nici..., da nici = nici..., dar cu atât mai puțin. Nici pe dracul să-l vezi, da nici cruce să-ți faci!* CREANGĂ, P. 28. | (După o propoziție condițională introdusă prin d e) *Apoi, nu mai vorbesc de..., ca să nu zic de..., în cazul acesta, dar (I 6°). De-am avea pâne și sare pentru noi, da nu să-l mai îndop și pe dânsul cu bunătăți!* CREANGĂ, P. 77. *De-ai făcut cândra bine, Da fă acum și cu mine.* RETEGANUL, P. III 15/7. | *Da-mi-te* (la ANON. CAR.: *da, dai-tē, dai-ti-lé = lat. saltem = dar-mi-te. Da-mi-te când țil apucă!* HERZ-GHER., M. II 373. | (În Maramureș) *Doar. Cu colac întins în miere, Da dela noi n'a mai cere.* ȚIPLEA, P. P. 19.

4°. (Exprimă o restricție) Cu toate acestea, totuși, însă (III 2°), iar (III 2°), dar (I 7°). *Am o mândră ca o cruce, Da la lucru n'ot duce.* DOINE, S/21. *Vinu-i bun și-mi place bine, Da nu-l beau cu ficine.* BRAN, S. E albă, da nu-i jupâneasă; e neagră, și nu-i țigancă (Cofofana). GOROVEI, C. 109.

5°. (Arată că se poate aduce o obiecțiune celor spuse mai înainte) Numai, atât că..., decât că..., iar (III 1°-2°), dar (II 8°). *Până aici toate au fost cum au fost; da de-acum am prins eu la minte.* CREANGĂ, P. 45.

6°. (Adversativ) Iar (III 2°), însă (III 3°), dar (II 9°). *Ești cam... voinicos, da fricos.* ALECSANDRI, T. 22. *Fuga-i rușinoasă, da-i sănătoasă.* CREANGĂ, P. 23. *Stăpâne, să nu bănuiești, da am să zic și eu o vorbă.* id. ib. 154. *Zis-a badea c'a veni..., D'a [= da a] mințit și n'a venit.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 97.

7°. (După o propoziție negativă) Ci, iar (III 1° d), dar (II 10°). *Ce nu gătești o vorbă, da tot începi alta?* N. REV. R. I 66. *Nu că zic eu, da chiar vine; iacă-tă-l-ăi.* CREANGĂ, P. 121. *Vinu-i bun și-mi place tare, Da nu-l beau cu ficare, Da cu mândra dîngă (= de lângă) vale.* BRAN, S. *Nu ții poftă de-o căpșună, Da ții de banița plină.* ZANNE, P. V 75.

III. 1°. (Particulă cu care scoatem în relief un cuvânt din frază) Așa e, dar (III 1°). *Zadarnică nădejde de a afla aci fericirea... da!... fericirea.* MARCOVICI, C. 16/a. *Și altul are cap, da, Dar ca al meu, ba-ba-ba!* ZANNE, P. II 40.

2°. (În opoziție cu „nu“, uneori cu „ba“) Particulă cu care afirmăm ceva sau răspundem afirmativ la o întrebare. (Acest fel de a afirma nu este obișnuit pretutindeni, ci poporul zice prin multe locuri: „așa“ sau (în Banat) „este“, ori scurtarea acestui cuvânt (în Transilv.) „ie“. De obicei se afirmă repetându-se verbul sau cuvântul principal din fraza întrebătoare: *Vii la mine? — Vii.* *Era [el] întocmai cum mi-l închipuisem în odaia de pe rue de la Sorbonne? — Nu și da!* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Da! Ti-o voiu da, cum nu!* CONTEMPORANUL I 688. *Zise unul din ei către ceilalți: „Nici mai ba!“ — „Ba cam da!“... „și șopti*

fărtate-său. SBIERA, P. 269/a. *Ai înțeles ce ți-am spus? — Da, mămuică.* CREANGĂ, P. 6. *Nu le spune nici da, nici ba.* id. ib. 249. *Așa da v. așa (I 1°). Ba da v. ba (1°2°).* | Substantivat. *Zi un da și voiu rămânea mulțumit.* COSTINESCU.

— Din slav (paleosl., bulg., sârb., rus., rut.) *da* (cu funcțiuni asemănătoare cu cele din limba română). Cf. *dacă*², *dar(ă)*, *da u*.

DA vb. II. 1°. *Donner, tendre, faire passer, remettre* (un objet), *transmettre*. 2°. *Donner, faire don, cadeau.* *Donner* (le bonjour). 3°. *Donner*: a) *amener, produire*; b) *tendre, offrir, rendre* (l'âme). *Donner* (sa parole); c) *donner, sacrifier*; d) *publier, répandre*; e) *donner, jouer* (une pièce de théâtre); f) *traduire*; g) *donner, présenter* (un rapport); *faire passer pour*; h) *attribuer*; i) *amener, causer, donner lieu à*; j) *faire*; l) *donner, donner en mariage*; m) *donner* (son témoignage, sa bénédiction, sa voix). 4°. (En parlant de Dieu, de la loi) *ordonner, disposer, destiner, vouloir, régler, accorder, commander, énoncer, envoyer, condamner*. 5°. *Donner, rendre*. 6°. *Evaucer* (un vœu), *accorder, admettre, donner* (à entendre). 7°. *Donner, confier, remettre*. 8°. *Livrer, donner* (au diable). 9°. *Prêter* (à intérêts). 10°. *Payer, acquitter*. 11°. *Donner* (une récompense ou un châtiement). 12°. *Donner en échange, donner pour*. 13°. *Vendre*. 14°. *Donner, produire* (des fruits, de l'herbe, etc.). *Pousser* (un cri), *donner* (de la voix). *Vomir*. 15°. *Donner* (des coups), *frapper, cogner.* *Manier* (un outil). *Reposser du pied* (fig.). *Donner* (d'un instrument), *en jouer.* *Donner des deus*. 16°. *Jeter, lancer, pousser, heurter, jeter une ligne, un filet, pêcher.* *Renvoyer, renverser.* *Faucher.* *Renoncer à, sacrifier.* *Retarder.* *Avaler.* *Enduire de, crépir.* *Frotter, teindre.* *Tirer* (un coup de feu). 17°. *Renverser, abattre.* *Frotter; aiguiser, frotter* (une allumette). 18°. *Mettre, placer*. II. 1°. *Faire un mouvement.* *Remuer, secouer* (une partie du corps). 2°. *Al-ler, prendre la direction de, passer par, Avancer.* *Déborder, passer par dessus, couler, aller vers.* *Donner*. 3°. *Être sur le point de, essayer de*. 4°. *Se mettre à, commencer à*. 5°. *Tomber sur, rencontrer, trouver.* *Passer, aller à.* *Donner dans, heurter, toucher.* *Se jeter dans* (en parlant d'un cours d'eau). *Aboutir*. 6°. *Rencontrer, trouver, découvrir.* *Frapper, atteindre*. 7°. *Constater, apprendre*. 8°. *Fuir*. 9°. *Se précipiter, se jeter sur, attaquer, donner*. 10°. *Faire son apparition.* *Venir* (en parlant des phénomènes atmosphériques), *éclore, pousser, prendre*. III. 1°. *Faire un mouvement dans une direction, s'éloigner, s'approcher*. 2°. *S'étendre*. 3°. *Se jeter sur.* *Mordre* (en parlant des poissons). 4°. *Se balancer.* *Faire la cabriole.* *Faire des glissades*. 5°. *S'approcher de qqn., courtiser, flatter*. 6°. *Se mettre à, s'adonner à*. 7°. *S'abandonner, se laisser aller, se livrer*. 8°. *Se rendre, céder*. 9°. *Se livrer à, s'habituer à.* *Avoir envie de*. 10°. *Se mettre du côté de, s'allier à, passer à, s'accoupler*. 11°. *Se donner pour, se faire passer pour*. 12°. *Exister*.

I. Trans. (Mai des în opoziție cu „a lua“, „a primi“ și „a căpăta“) 1°. (Subiectul e o persoană, complementul drept un obiect) A trece cuiva ceva (cu mâna, cu lingura, etc.), a întinde cuiva ceva (de ce are nevoie s. cere), a oferi cuiva (să mănânce, să bea, să guste, să sugă, etc.) *Dă-mi, te rog, patlonul și pălăria.* *Dă-mi sarea.* *Dau = do.* ANON. CAR. *Și caderă în gustarea mea fiare și în seata mea adăpară-mă cu oțetu.* PSALT. 134/1. *Dede mic den lemn [= pom] și mă[ne]caiu.* PALIA (1581), 217. *Fământzii, și-mi deadetă mănăcare.* CORESI, EV. 34/s. *Dă-mi apă să beau.* id. ib. 151/1. *Dă de mâncat gândaciilor.* ECONOMIA, 220. *Am jurat... Din pistolul dela Roma să dau calului*

ovăș. EMINESCU, P. 240. *I-am dat fragi*. COȘBUC, B. 9. *I-au dat și ei să guste din ea*. SBIERA, P. 133/15. *Să-mi dai de mâncare și de purtat cât mi-a trebui*. CREANGĂ, P. 151. *Îi dă paloșul să-l suture*. id. ib. 207. *Mi-a dat vin, de-am băut*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 236. *La boi... le dai fân*. id. ib. 460. | Fig. *Hrană cu cuvîntă dau* [ei] *sufletelor noastre*. CORESI, EV. 39/1. | Eliptic. A da nutreț (la vite) *Bine, Niculae. Ai dat la cai?* AGĂRBI-CEANU, L. T. 239. | (Ideea e complinită printr'un substantiv cu caz prepozițional s. printr'un adverb s. locuțiune adverbială) *Dediu* [= dădui] *paharul în mîna lui Farao*. BIBLIA (1688), 30/30. *L-au pus pe un cal, îndărăt cu fața spre coada calului, și-i dădese coada în mîni, de o ținea în loc de frâu*. LET. II. 252/30. *Desjugând boii, le-au dat ceva fân dinainte*. SBIERA, P. 11/2. *Îi dă iapa de căpăstru* [ca s'o păzească]. id. ib. 58/15. *Dă furca încoace*. CREANGĂ, P. 97. *Bietul om se căina, că a dat trais-ta din spate*. RETEGANUL, P. I 23/30. *Dă-mi fusul de jos*. STĂNCESCU, B. 336/30. *Săracele fetete! Dulce-i gura, place-le; De le-ai da cu lingura, Și încă nu le-ai sătura!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 389. *Mai-că-sa i-o fi dat Astuseară de cinat, Dintr'un taler nespălat!* id. ib. 100. *Carne de pe ca ția și în gură că îi da*. ALEXICI, L. P. 33/30. | A da *cuiva mură în gură* v. *mură*. A-și *dăa* (bucățica) *dela gură* v. *gură* (II 2^{oa}). A da *mîna cu cineva* v. *mînă*. Dă (s. adu) *două* (la PAMFILE: doi) zic mamele copiilor mici, ca să le întindă mînușitele. (id. J.). A da *făță* = a lăpta. PAMFILE, B. (Despre mîncări) A da *la masă* = a le pune pe masă, a servi. *Inchipește-ți... că-i dase supă fierbinte*. C. NEGRUZZI, I 62. O masă *așezată gata, numai să dea bucatele*. STĂNCESCU, B. 75/30. A da *salcia v. salcie*. A da *ochi cu cineva* v. *ochi u*. | (Complinit prin unele substantive, exprimă aceeași idee pe care o cuprinde verbul corespunzător) A da *adăpost* (KONAKI, P. 263 : *adăpostire*) = a adăposti. A da *sare* = a săra (o cantitate s. o bucată mai mare din ceva). Cf. MERA, B. 3. A da *gazdă* = a găzdui. A da *otravă* = a otrăvi. A da *leac* = a lecu. *I-ai dat gazdă în poghreb*. DOSOFTEIU, V. s. 125^b. *Zic că i s'ar fi dat otravă prin mijlocul unui dohtor ovrîu*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 259/30. *Măne ții voi da un leac de frică*. C. NEGRUZZI, I 147. *Pe câte le-oiu dohtori, Prea frumos mi-or mulțumi, Că nu dau leacuri amare*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 374. (Eliptic) *Am un drăguț cât un icd...* Nu știu ce i-ăș da, să crească. RETEGANUL, CH. 11. | Spec. (Despre boli, farmece, vrăji). A transmite s. pro-voaca (prin farmece), a fermeca (2°), a vrăji (pe cineva să iubească s. să urască pe cineva), a-i face (A. III 3°) *cuiva* (să... s. de) (GOROVEI, CR., PĂR-VEȘCU, H.), spec. a otrăvi, a adăpa cu (PAMFILE, B. 9). *Fac pe prostime a crede că eu adevărat s'au pocit, ori că s'au diochet, sau că-i este dat, ori că are întălnitură sau că îi trimesc, și altele*. DRĂGHICI, R. 182/28. *Descântă într'o astfel de apă, pentru ca să dea cuiva de urit*. ȘEZ. III 102/30. *Aș lăsa-o la pustia, Dar mi-e frică de stafia, Să nu dea cu jărăgai, Să rămău ca un vătrau; Să nu dea cu foc drăcesc, Ca să mă călugăresc; Să nu-mi dea cu foc de vas, Să-mi arz ochișori și năș*. TEODORESCU, P. P. 335^b. | P. ext. A trece ceva prin s. pe la ceva. *Un fir de lână roșie dă-l prin sare* = trece-l prin sare. GOROVEI, CR. *Veni cu o buruiană în gură, o dete pe la nasul șarpe-lui*. FUNDESCU, L. P. 42/25. | P. ext. A împărți, a distribui (o parte din ceva, dintr'o cantitate mai mare, dintr'un număr mai mare), a runca (sămînța). *Impart sau dau*. MARDARIE, L. 2974. *Gospodării, când samănă tărziu, dau mai multă sămînță; și când samănă de vreme, dau mai puțină*. I. IONESCU, C. 177. *Dănd două, trei cărți* [de joc]... C. NEGRUZZI, I 85. *Ea dă* [= dis-

tribue] *de bucate; ea ține cheile dela cămară*. ALECSANDRI, T. 342. *Taie pâinea'n două și ne dă și nouă*. TEODORESCU, P. P. 190. *Ori mori, neică, ori te scoală, Ori dă-mi și mie din boală*. HODOȘ, P. P. 76. *Am o vacă prieană, La tot satul dă hrană* (Moara). SBIERA, P. 320/10. A da în (s. pe din) *două* = a împărți în două părți egale, a înjumătăți ceva. *S'au găsit 45 odgoane... și dăndu-se în două, s'au venit 22 pol* [= și jumătate] *odgoane pe partea de jos* (a. 1766). URICARIUL, XIX 36/20. *Să ne fii mamă și nouă, Care-am dat cu el în două Munca noastră de mulți ani*. TEODORESCU, P. P. 559.

2°. (Subiectul e o persoană) A pune pe cineva (la cererea acestuia) în posesiunea unui lucru, fără a cere s. a primi ceva în schimb, a dărui (din ceea ce ai), a împărți (IV 1°), a pune la dispoziție, a face parte de... *Tot ce va ceare dela tine, dă-i*. PRAXIUL, ap. GCR. I 9^a/10. A zeacea *dau den tot cât am*. CORESI, EV. 16/10. *Și mie nici dinioară nu-mi dedeși un icd*. id. ib. 31/11. *Tuturor impreună dar de vindecare dedă*. id. ib. 470/12. *Datu-ne-au Măria-sa Moisei Moghila-Voievod satele și ocinele sale*. HRISOV DE VĂNZARE (1631), ap. GCR. I 75/21. *De vreme ce... fără voia județului va scoate afară pre Pavel dentr'acea avere, ce i s'au dat să se hrănească...* PRAV. 190. *Talantul ce ni s'au dat*. BIBLIA (1688), pr. 3/30. *Ștefan-Vodă au luat plugul fratelui celui bogat și l-au dat celui sărac*. NECULCE, ap. GCR. II 33/11. *I-am dat un loc de prisacă...*, *dădeiu cu voia tuturor* (a 1712). URICARIUL, XX 87/27. *Șezi colca și să ospătezi o leacă din ceea ce ne-a dat Dumnezeu*. CREANGĂ, P. 32. *Din semînțuri, primăvara să nu dai nimă-rui*. ȘEZ. I 51/10. *Eu îi dau jumătate de împărțite și fata de soție*. id. I 274/7. *Creștinează și botează, Dă de fin câte-un tretin și de fină o tretină*. ALECSANDRI, P. P. 81^b/7. *Ba'o cruciulița lele, C'aseară i-am dat inele, S'acum o vîz fără ele*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 242. *Na, mai na! Și n'am ce-ți da*. DOINE, 87/2. *Cine dă la altul ce n'are el?* (Gresia de ascuțit). TEODORESCU, P. P. 230. *Își dă și cămașa* (I 1°) *de pe el*, se zice despre un om foarte milos și darnic. | (În formule de salut) A spune, a ura. *I-a dat bună-ziuă! noroc-bun!* *bună-cale!* *bun-întălnitul!* *bun-ajunsul!*. | Femeile... luîndu-și ziuă-bună dela lehză, dau somn copilului. MARIAN, NA. 139. | (Complinit prin: în, dar, danie, de pomană, în har (5°), în cinste (III 2°), din mînă, de milă, (de) zestre, moștenire). A dărui; a face o danie, a lăsa moștenire, a testa. *Dau în cinste* = do, dono. LEX. MARS. 200. *Daruri dăndă tatălui*. CORESI, EV. 179/20. *Poate să-și ia dzeastrele, ce-i va fi dat*. PRAV. 517. *Darul ce mi s'au dat*. BIBLIA (1688), pr. 4/30. *Deacă* [cineva] *nu va avea copii, și să va da danie cuina, și pre urmă va face copii, să strică dania*. PRAVILA (1814), 80. *Nevrînd nimenia să-i dea de pomană*. BARAC, T. 13. *Lumea moștenire despoșilor s'a dat*. ALEXANDRESCU, M. 7/4. *Îl întămpină în pragul uși cerșitoarea, căreia îi dăduse el un ban de pomană*. CREANGĂ, P. 213. *În ziuă de Trifonul viermilor... oamenii dau din mînă, adică de pomană*. PAMFILE A. 92. *Dădea de milă, cu îndatorire*. STĂNCESCU, B. 80/27. *Îi dete în dar o gresie*. id. ib. 171/1. | Absolut. A dărui, a face un dar. *Că însuși dzise: mai ferice iaste mai vrătos a da decât a lua*. COD. VOR. 23/30. *Cearțeți și da-se-va voao*. CORESI, EV. 225/2. *Vinde avuția ta și dă mișilor* [= săracilor]. id. ib. 288/14. (Pleonastic) *Că nu ni se vor deșerta mațele, dăndu și dărîind*. id. ib. 404/2. *De unde dai, milostivul Dumnezeu să-ți deie*. CREANGĂ, P. 191. *Cine dă săracilor, împrumută pe Dumnezeu, zice scriptura*. id. ib. 300. *Cu o mînă dă, și cu alta adună*. IORD. GOLESCU, ap. DDRF,

3°. (Subiectul e o persoană, mai rar un obiect s. ceva abstract).

a) A pune cuiva ceva la dispoziție, la îndemână (pentru o anumită întrebare), a face rost, a face să aibă, a-i face cuiva parte de..., a procura (cf. a face A. VII. 1° c); a elibera, a ceda, a transmite, a face posibil, a realiza. *I-am dat camera mea = i-am pus-o la dispoziție. Medicul (medicamentul) acesta mi-a dat sănătate. Primbarea îmi dă poftă de mâncare. I-am dat o slujbă bună. Vă rog să-mi dați chitanță despre suma vărsată.* (Fin.) *Banca... dă (eliberează) un înscris.* PANȚU, PR. 54. *Ce garanție ne puteți da de afirmațiunile dv.?* A da un exemplu (bun s. rău) (prin purtarea s. prin faptele sale). *Dați-mi ocazie să vă arăt ce știu. A da o idee. | Ceta ce făcea case... și da meșterilor lucrare [= câștig] nu puțină (da dobândă, N. TEST. 1468; da lucru. BIBLIA 1688). COD. VOR. 8/4. Cine da-mi-va arepi ca porumbilor? PSALT. 104/13. Se deade somnu' ochilor mei și sprânceanelor mele durmitare. ib. 278/3. Această... carte... nărodului celuia ce creade în Hristos deaderă, CORESI, EV. 3/1. Deade [dăru] BIBLIA 1688] trupul lui Iosif. id. ib. 134/20. Partea celuia ce sumină pre locul altuia... sânt a lui 9 snopi, și a celuia ce au dat pământul un snop. PRAV. 22. Agiută neștine cuiva să facă greșală, când dă bani sau oameni sau cai sau arme sau scări... sau alte lucruri de acea treabă. ib. 1136. Și-i deade cheltuiale și-l trimisă cu corabie. DOSOFTEIU, V. S. 156^b. Le-ai dat maicii bisericicii a să citi. BIBLIA (1688), pr. 7/58. Cu o zi mai înainte de moarte... testament de moștenire îi didease. CANTEMIR, HR. 196/15. Sfântul deade mare bucurie fraților. MINEIUL (1776), 58^b. Și chiar somnul ne dă destulă învățătură. MARCOVICI, C. 13/5. Un an vine, trece, și alt an îl moștenește. Și ce nădejdi dă unul, acelălalt le ia. ALEXANDRESCU, M. 4. Această ochire ne va da înțelegerea revoluțiilor ei. BĂLCESCU, M. V. 6/1. Ființa funcționarilor civili și militari, toți înmăndrați, da acestei pricești o pompă solemnă. C. NEGRUZZI, I 36. Dați-mi aripioare, să sbor. ALECSANDRI, P. II 102. O frunte naltă... ochii... îi da arătarea unui înțeles din vechime. EMINESCU, N. 52/13. Ii dă să se culce și să se hodiească. SBIERA, P. 61/25. Te rog să-mi dai bani de cheltuială. CREANGĂ, P. 184. Ii dară [= îi dederă] o cămară și o lăsară singură. ISPIRESCU, L. 19. De te-aud de dimineață, îmi dai nițică vieată. TEO-DORESCU, P. P. 347^b. Dați-i gură mutului și picioare secului. BIBICESCU, P. P. 379. Cozdrule, frunză rotundă, De mi-ai da puțină umbră! JARNÍK-BĂRSEANU, D. 199. Mama de a doua oară Te bate și-ți dă ocară... Și-ți dă punni de cheltuială. DOINE, 25/21. Cine n'are dor în lume, Vie, să-i dau dela mine! ȘEZ. I 181/19. Tăți o'mblat și m'o'ntrebat, Și nădejde nu le-am dat. ib. V 47. Nu da ciomag Cui nu ești drag. ROMÂNUL GLUMEȚ, I 53/25. | (Cu complement dublu) Fiul omenesc n'au venit să-i slujască lui, ce să slujască și să dea sufletul lui izbăvire. CORESI, EV. 86/25. O, muchiță, muica mea, D'ortac pe cine mi-i da? BIBICESCU, P. P. 310. || Spec. **A da foc** v. foc (I 3°). **A da cuiva o gură s. gura** (s. gurită s. buzele s. o sărutare s. un sărut(at) v. gură (II 3^b), etc. **A da gura unui cal** v. gură (I). **A da frâu calului** v. frâu (II). **A da în parte** v. parte. **A da colb** v. colb (I'). **A da cuiva sălaş** (s. sălaşuire s. locaș) v. sălaş. **A da cuiva așezare** v. așezare. (II 4° și 1°) **A da cuiva chip** v. chip (II). *De unde aș hi eu învățat a da chip cuiva?* DOSOFTEIU, V. S. 133^b. **A da cuiva pace** v. pace. **A da credință în cineva** = a se încrede în cineva. (Cf. lat. *alicui fidem dare*). *Grigorie-vodă foarte mult s'au bucurat că au murit, căci nu da credință în el.* LET., ap. DDRF. **A da inimă** = a încuraja. Cf. GĂDEI. Cf. inimă (II 6°). **A da cuiva educație** = a educa.*

b) A oferi. *Cine te va ucide (= lovi) în bucă, dă și alaltă.* CORESI, ap. GCR. I 19/32. *Aduse capul lui [Ioan Botezătorul] în blid și-l deade featei, fata-l deade mumâniei ei.* id. EV. 541/19. *De-aș avea un fâgădu... Aș da vinul pipărat La voinicul supărat; Ș'aș da vinul indulcit La voinicul necăjit.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 224. (Fiind vorba de preț) *I-am dat un milion pe casă, și n'a primit.* CADE. *Cât dai? Ce-a* (în Munt. ce-o) (s. cum a) **da târgul și norceul** v. ce (A II 4°). *Apoi dă, tată, cum a da târgul și norocul.* CREANGĂ, P. 197. **A da ajutor cuiva** = a-l ajuta. *Nu-i vor fi dat ajutoriu [nu-i vor fi ajutat MUNT.] la vreama răpituului.* PRAV. 691. **A-și da sufletul, duhul, sfârșitul** = a muri. **A da cuiva de lucru** = a-l pune la o treabă, să facă ceva, a-i găsi o întrebare, o slujbă. *Trebue să-l deprinzi... și a-i da mereu de lucru.* ISPIRESCU, L. 24/19. **A da o masă, un bal**, etc. (Cf. lat. *alicui cenam dare*) = a invita la o cină, la un bal în cinstea cuiva. **A-și da cuvântul** = a se lega prin cuvânt. **A da cuiva o vorbă bună** = a încuraja s. mângâia pe cineva cu vorbe bune; a promite. *Dragul meu, comoara mea, Vorbă bună nu le da [mândrelor].* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 67. **A da cuiva o întâlnire** = a hotări împreună un loc de întâlnire. *Rendez-vous i-a dat în șură.* EMINESCU, N. 43/13. **A-i da cuiva înainte** (la jocuri, întreceri, etc.) v. înainte (I 1° c). *Iară ceia ce fugea, li se da lunga înainte și scăpu.* EVSTRATIE (ca. 1650-1670), ap. GCR. I 235/5. **A da cuiva un titlu** v. titlu. **A da mâna (brațul)** v. mână.

c) A jertfi, a sacrifica. *Ar da toată starea, ca să aibă un minut de odihnă.* MARCOVICI, C. 19/5. *Pentru-o palmă de pământ, Zilele mi-am dat în vânt [= mi-am pierdut timpul în zadar].* ALECSANDRI, P. P. 227/13. *Ce n'aș da, să-l scap!* **A-și da viața**, din devotament pentru cineva. **A da (și) inima (din sine)** v. inimă (II 1°). (Când cineva afirmă ceva cu energie, cu deplină siguranță, zice) **îmi dau capul**.

d) A face cunoscut, a anunța, a comunica, a răspândi, a publica, a vădi, a scoate la iveală. *Doamne, Domnul nostru, căci datu e numele tău pre tot pământul.* CORESI, ap. GCR. I 11/17. *Eu dediu lor cuvântul tău.* N. TEST. (1684), ap. CP. 153. *Sultanul da un manifest, prin care denunța musulmanilor pe împăratul Rusiei de dușman jurat al Islamului.* GHICA, S. 479. *A părului lucire s'o deie luna plină.* EMINESCU, P. 207. *I-a dat instrucțiunile necesare.* | (Complinit) **A da afară** v. afară (I 2°). (Cu același înțeles la CORESI) **A da înlăuntru**. *Deade înlăuntru cuvântul tuturor oamenilor.* EV. 355/5. **A da la lumină, la iveală, în vileag, târgului** (Cf. lat. *aliquid in conspectum dare. Sceleris data fama per urbes finitimas*) = a divulga. *Cum de să știe el ceva și să n'o dea târgului?* ISPIRESCU, L. 112/17. **A da de veste, de știre, ț a ști** (IORGĂ, D. B. I 2, ROSETTI, B. 45), (la SBIERA) **de cunoscut** = a face să fie știut ceva de cineva, a aduce la cunoștință. *Și-au propus însă ca într'un chip oarecare să-i dea de cunoscut că el se scoală totdeauna flămând dela ospăț.* SBIERA, P. 294/15. **A da învățătură** v. învățătură (10°). **A da în public** v. public. **A da în s. la tipar** = a tipări. Cf. LB. **A da semn** = a prevesti, a proroci. Cf. semn. **A da faliment** v. faliment. **A-și da părerea**, (la C. PETRESCU a se da cu părerea) = a-și exprima părerea. *Se dădu cu părerea Ana.* C. PETRESCU, C. V. 94.

e) Refl. (Modern; despre o piesă de teatru) A se juca, a se reprezenta. *Abia avui vreme a-mi schimba hainele, ca să nu scap reprezentația dela teatru. Se da: Est-ce un rêve?* C. NEGRUZZI, I 67. *Drama s'a dat toată iarna.*

f) A traduce, a publica. *Păstorii besericii s'au sărguit de au datu în limba rumânească câteva slujbe ale besericii.* MINEIUL (1776), pr. 3. *Aceas-*

te învățăturii morale prin fabule în limba românească a le da. ȚICHINDEAL, F. pr. II.

g) (Cu complementele: jalbă, raport, seama, socoteala, solia, demisia, s. cu întregirile: în scris, la izvod, etc.) A prezenta, a arăta, a înmâna, a înainta. *Ei și-au aprins rogojini în cap și au dat arz [= jalbă] la Împăratul.* LET. II 334/17. *Cel-ce dă jalobă asupra altuia...* PRAVILA (1814), 9. *Se înturnă la Iași și își dă demisiunea.* C. NEGRUZZI, I 111. (Cu complementele: laudă, mărire, mulțumită, har (7°), etc.) A aduce (Exemple la cuvintele respective). **A da față (cu cineva)** v. față (I 1°). **A da ochi, nas cu cineva** v. ochiu, nas. **A da dos (ul)** v. dos. **A da dos la față** v. față (I 2°). **A (se) da de ceva pe față** v. față (III 8°). **A (se) da de gol** v. gol (I 1°). **A da față unui lucru** v. față (II 2°). **A da (pe cineva) de minciună, de rușine, de sminteală** = a face (A VI 1° c) de minciună, etc. **A da semn(e)** v. semn. **A da o pricină** v. pricină. **A da afară** = a face să iasă. *Plugul... dă afară* (= scoate la suprafață) aceste rădăcini. I. IONESCU, C. 217. *Dă-l afară!* = silește-l să iasă (din casă, din slujbă). **A da pe cineva la loc** v. loc. **A da pe cineva drept ceva** = a-l prezenta drept ceva ce în realitate nu este. **A da pe grozavul** v. grozav (I 4°). | (Complementul drept e o persoană, iar subiectul: firea, ochii, portul, etc.) A arăta (I 3°), a înfățișa (I 1°). *Atât de dragă O dă portul, îmbrăcându-l.* COȘBUC, B. 80. *Mândruliță, te dau ochii* = te arată, te dau de gol ochii. CIAUȘANU, V. **Nu te dă firea** = nu (se) pare că ai fi în stare, nu semeni că ai fi capabil. id. GL.

h) A atribui (2°), a găsi o explicație. *Nu am putut să dau la alt (subînțeles: motiv) fuga acestor două odrasle decât că...* VĂCĂRESCU, ap. TDRG. **A da vina pe cineva** v. vină.

i) (Cu complementele: groază, frică, spaimă, fiori; grijă, pricină, ocazie, subiect, bănuială, presup., etc. Cf. lat. *suspicionem dare*) A căsuna, a pricinui, a cauza, a provoca, a stârni, a aduce, a face (A. II. 2° f, III 1° a, d). *Foca da rău oamenilor.* MOXA, 374/25. *Munția pre creștini pentru să dea groază în creștini.* DOSOFTEIU, V. S. 141. *D'ați vedea ranele mele, și d'ați ști ce dor dau ele.* PANN, E. II 11/13. *Nu-i mai da și tu săpărare.* id. A. 13. *Am să dau o secetă și am să fac o arșiță atât de mare, încât să clocotească fântânile.* SBIERA, P. 105/13. *Multă grijă îi dase trebile împărăției.* FUNDESCU, L. P. 66/19. *Îi dăte greață la inimă și durere'n cap.* ALEXICI, L. P. 207/7. *Îi ședea ghimpe de foc pe creier, gândindu-se că fuga lui putea să deie crezut până și (= să facă) și pe... să creadă!* Coanei Tascia, ba chiar și Rusandei, că el e ucigașul. POPA, V. 80. *Această femeie prin ușurința sa, a dat mult de vorbit, a dat pricină de vorbă lumii.* A da de avertat, de bănuț, de gândit, de înțeles (s. să se înțelegă). **A da cuiva de furcă** s. de lucru = a pricinui cuiva multă bătaie de cap, a-l face să se obosească, a-l aduce pe cineva în încredătură. Cf. furcă (I 2°, 4°) și lucru. *Mulțumită manevrelor rezezi... a scăpat din cercul de impresurare al dușmanului și-i va da de furcă în noile și puternicele poziții.* KIRIȚESCU, R. 292. *Hai la treabă, cumătriță, că lupul ți-a dat de lucru.* CREANGĂ, P. 29. **A da vieață (cuiva)** s. la ceva = a învia pe cineva, a face să trăiască, să se ivească, a trezi. **A da zile** cuiva v. zi.

j) A face. *Incepu să dea găuri cu un burghiu.* C. PETRESCU, f. II 183. **A da calea, cep, drumul, examen, loc, milostenie, naștere, războiu, semn, semnă, vânt** (Exemple la cuvintele respective). | A începe, a porni. *Strângeți fete frumușele, Ca să dăm hora cu ele.* SEVASTOS, N. 355/23. | A așeza, *Spune-i că te prinzi să-i dai în girezi* [= să așezi

în girezi] tot grăul cât îl are semănat. CREANGĂ, P. 155.

l) (Complementul e o ființă) A preda, a pune pe cineva la dispoziția cuiva. *Avea preotul un frate, de slujia... de aci [il] deaderă la boiarin.* MOXA, ap. GCR. I 61/33. *Dete fetelor pentru grădină un paznic neadormit.* ISPIRESCU, U. 13/22. *Grătorul mireșii o dă pe mireasă în mâna grătorului mirelui.* SEVASTOS, N. 233/22. (Complinit) *Verde'n coamă i-am jurat [calului] Să nu-l dau înștrăinat (= să nu-l înștrăinez)* BIBICESCU, P. P. 321. | Spec. (Despre o fată. Construit cu prep. după, la s. absolut. Complinit sau nu prin: în căsătorie, de soție, de nevastă, după bărbat, la casa ei, dela părinți). A mărita, a căsători. (Cf. lat. *alicui uxorem s. in matrimonium dare*, fr. *donner en mariage*, serb.-croat *û-dâm, ûd-dati*). *Atuncea decade Mihail o ibovnică a lui după Vasilie.* MOXA, ap. GCR. I 61/33. *Nu vru să-și dea pre hîic-sa dupămpăratul.* DOSOFTEIU, V. S. 44. *Fie-mea, carea o am dată astăzi.* MINEIU (1776), 34. *Împăratul... a făcut sfat și a găsit cu cale să deie fata după feciorul moșneagului.* CREANGĂ, P. 85. *A sosit timpul de a le da la casa lor.* FUNDESCU, L. P. 67/2. *Taci, fiule, că ți-oiu da de soție pe cutare sau cutare fată de împărat.* ISPIRESCU, L. 2. *Să ne dea fetele în căsătorie.* RETEGANUL, P. III 74/3. *Când creșteam, maică, mai bine, A'unci m'ai dat dela tine.* BIBICESCU, P. P. 113. *Nu ți-a fost, maică, păcat, Nu te-ai uilat cui m'ai dat! Că m'ai dat la un bătrân!* id. ib. 189. *Tu zile nu ținși Și departe mă dăduși.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 174. *Nu mă da... la deal, Ci mă dă, maică, la șes.* DOINE, 203/7. (Mai rar despre un bărbat) A căsători, a însura. *Împăratul... dete de bărbat fie-sei pe argat.* ISPIRESCU, L. 169/3. *Băieții i-am dat la casele lor = i-am căsătorit, gospodărit.* CIAUȘANU, GL. *Cin' ți-o plăcea, Bărbat ți l-oiu da.* TEODORESCU, P. P. 647. *Nu-mi da om care nu-mi place.* HODOȘ, P. P. 58.

m) (Complinit prin unele substantive, exprimă aceeași idee pe care o cuprinde verbul corespunzător). *Dau adevărită = adevăresc* (2°, 3°); (*mână de*) ajutor = ajut pe cineva; *ascultare = ascult*; *așteptare = aștept*; *binecuvântare = binecuvânt*; *capăt s. sfârșit = isprăvesc*; *certare = pedepșesc*; *ocară = ocărăsc*; *dojenire = dojenesc*; *curaj = incurajez*; *iertare (iertăciune) = iert*; *răspuns = răspund*; *sfat (sfățuire) = sfățuesc*; *povață = povățuesc*; *vindecare = vindec*; *voț (glas 3°) = votez*. (Exemple la cuvintele respective). **A (-și) da cu gândul** = a gândi, a fi de părere, a opina, a presupune. Cf. gând (1°) *Își dădeasă cu gândul că... trebuia să facă o ispravă.* PLOPȘOR, C. 13.

4°. (Subiectul este Dumnezeu sau o forță cu drept de a dispune; construit cu acuzativul persoanei s. lucrului, mai de mult și cu dativul). A dispune, a destina, a (o)rândui, a pune, a stabili, a institui, a crea, a introduce, a fixa, a prescrie, a face (A. I 5°, II 2° d), a învăța (III 10°), a impune, a hotărî, a dicta (o sentință), a împărți (IV 2°), a hărăzi (2°), a acorda, a lăsa, a ajuta, a sorti, a urși, a trimite (un delicvent) la..., a osândi, a condamna. (Pentru expresiunea: *Să nu dea Dumnezeu*, cf. arom. *S-nu da Dumnidzûi!*, n.-grec. *Ná mî dôcîi ô Θεός!*, bulg. *Ne daj bože!*, *Bog da ne dava!*, alb. *Mos e dëtë Perëndia!*, germ. *Gott gebe es nicht!* (cf. PAPAĞAGI, P. A. 113), rus. *ne dai Gospodî!* Pentru expresiunea: **A da o lege** s. (mai ales) *legi*, cf. lat. *dare legem s. leges*). *Dumnezeu trușăilor protiveaste-se e smeriților dă burătate (dă mila sa. N. TEST. 1648; le dă dar. BIBLIA 1688). COD. VOR. 128/70. Ceriul deade (dăde N. TEST. 1648; au dat. BIBLIA 1688) ploaie.* ib. 135/20. *Doamne, dat-ai (dădeși DOS.) veselie în*

irema mea. PSALT. 5/s. Dojenind pedepsi-me Domnul, e morții nu me deade (nu va prinde HUR.) mere (= pe mine). ib. 248/17. Deade lor despus (= putere) spre (= peste) duhure necurate ca să le gonească ei. TETRAEV. (1574), 214. Eu jupânul Hârjil Lucaci... deăv de le tipări. CORESI, EV. 1/15. Acum te voi giunghia și te voi da pre tine jârta gata dumnezăilor mei. PALEEA (1600-1625), ap. GCR. I 68/25. Eu vă ded oamenilor trup. COD. TOD. 107 r°/12. [Pe] Dumnezău să rugăm să dea acestuia în veaci odihneală. MOLITVELNIC (secolul XVI-XVII), 25 r°/6. Spre vrâjmași biruire dai. VARLAAM, C. 306/1. Doouă certări [= pedepse] să dau furului. PRAV. 99. Cum iaste dată bărbatului să-și iase miuarea,... așa iaste dată și mulerii să-și lase bărbatul. id. 551. Da-i-va giudețul putcare să să hrănească cu venitul ce va fi dentru aceale bucate. ib. 690. Ceta ce va sili fată sau pre erco miuare... să afuriscește și i să dă canon. ib. 775. Dătătoriu de lege le dă (imperativ!) DOSOFTEIU, PS. 31. Datu-le-ai roadă. id. ib. 48. Au dat răspunsul morții lor de sabie (= a hotărît să moară de sabie). id. V. s. 2/2. Și-i deaderă la oene, la bii [= mine], să pață rău. id. ib. 21/2. Să deade (= fu trimes) toama la un loc a Asiei. id. ib. 28^b. Deaderă giudeț (= hotărîră). id. ib. 59. Mearsă la scaun unde i s'au dată (= i s'a ordonat). id. ib. 132. Atuncia s'au așezat [= s'au împăcat] Turcii cu Ștefan-codă și le-au dat hotar și olat Bugeacul. LET. II 197/6. Ce gândește omul nu dă Domnul. ib. II 260/23. Să iasă la câmp, și cum a da Dumnezău! ib. III 145/21. Domnul deate răspuns de istor asupra ei (= o condamnă). MINEIUL (1776), 146 2/2. Trupul și-l-ai dată caznelor. ib. 189 2/2. Că eu porunca o am călcat Care mi-o ai fost dat. COLINDE (ca. 1820), ap. GCR. II 232/13. Dideseră supușilor lor pravili drepte. MARCOVICI, C. 132. Avram... a dat (= introdus) tăierea-împrejur. E. VĂCĂRESCUL, IST. 248/21. Numai printr'o vedere Vieată iei și vieată dai. KONAKI, P. 107. O simțire Mai ageră decât este dată omului din fire. id. ib. 268. Roagă-te să-ți deie Dumnezău mîntea Moldoveanului cea de pe urmă. C. NEGRUZZI, I 251 (în Muntenia: mîntea Românului...). Da-ne-ar sfântul Dumnezău un alt Ștefan la Domnie. ALECSANDRI, P. II 107. Dar nu pentru visări ni-e vieța dată. COȘBUC, F. 129. Dumnezău să-ți deie noroc și sănătate! SBIERA, P. 40/25. Părinții pumni... mi-au dat canon să mănânce lapte numai de la o vacă. CREANGĂ, P. 116. După aceasta se începe nunta, ș'apoi dă, Doamne, bine! (= s'a pornit cheful). id. ib. 279. Și dând Dumnezău un vânt bun, corăbiile mergeau că săgeata. ISPIRESCU, L. 25. Dă morții pe furi. id. ib. 77/6. Spovedește pe Nița, Că e ibornica mea, Dar nu-i da păcate multe, Că e Nița făr' de mînt. TEODORESCU, P. P. 337. Să te duci la fata lui Ler împărat, Că acolo ție ție dat [sortit, ursit]. id. ib. 368^b. M'a dat la spânzurat. id. ib. 509. Fii tu, lume, cui ești dată, Că de mine ești lăsată. BIBICESCU, P. P. 60. Cine iubește și lasă, Deie-i Dumnezău pedepsă! JARNÍK-BĂRSEANU, D. 281. La omul cel sărac, Nici a hori nu i-i dat. RETEGANUL, TR. 157/4. Cucul umblă, că-i e dat, Dară eu sânt blestemat. SEVAS-TOS, C. 18/20. Și m'au prins și m'au legat și la temniță m'au dat. id. ib. 274/10. | Absolut. Dea-ți (de-ți COR., dea ție DOS., da-ți-va HUR.) Domnul după irema tu. PSALT. 32/25. Deade milostivul Dumnezău și birui Constantin. DOSOFTEIU, V. s. 17^b. Hăju' de babă, pân'amu o durmit, ș'amu o da[t]i dracu' și s'o trezit. ȘEZ. IV 202/5. Dară Domnul sfânt va da și dealul s'o surupa. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 115. | (Eliptic din: dă, Doamne, bine, cf. bine III 1°) Dă, Doamne! (se zice când e vorba de vreo petrecere, vreun chef): ș'apoi știu că..., să fi văzut ce mai... Dă, Doamne, ce era acum

în casa popii; bucuria și veselă, masa și petrecerea finură o lună de zile. ȘEZ. IV 189. | (Oltenia) Cui dat dracu (ui)! = parcă-i un făcut. Nu găsești cu dat dracului! = de fel, nici de cum, să-i mori de dor și să nu găsești, de afurisanie! CIAUȘANU, GL. Nu crezi cu dat dracul. PLOPȘOR, C. 118. | (Urmat de un verb la conjunctiv, construit cu conj. cum că, (ca) să, (rar) că să, s. cu prep. de, s. cu un infinitiv) A dispune de am îngădui, a permite, a hotărî, a prescrie (ceva cuiva), a lăsa, a face (A. I, 5°) să... Dumnezău care o dat a se începe [Cartea cu învățătură] și care a îngăduit a se isprăvi... CORESI, EV. 1/21. Dă noao, unul de-a dreapta ta și unul de-a stînga ta să ședem. id. ib. 66/6. O, Doamne, dă slugilor tale să nu hie leanșei! VARLAAM, C. 302. Necumștința pravilei celui mestecătoriu de sânge nu dă să aibă certare mare. PRAV. 863. Moșilor noștri te-ai dată să petreacă în sfânta ta țară. DOSOFTEIU, PS. 143. Ne-au dat de am învățat filosofile creștinești. id. ib. 153^b. Și dând Dumnezău să dată pe Tătari... el... i se va închina. LET. II 286/25. Nu da, Doamne, să piară moștenirea ta! MINEIUL (1776), 156 2/2. Dumnezău au dat noao a înțelege sfintele scripturi. NIFON, 4. Ți-e dat să stăpânești numai o vieță. COȘBUC, F. 127. Am venit să cu rog să mi dăți de ascultare în altă parte. STĂNOIU, C. I. 114. Adesca mi-a fost dat să aud vorbindu-se despre d-ta. Să nu deie cineva ca să mi te afle! SBIERA, P. 59/11. Of, jupăneșică, of! Ce-a fost, să nu dea Dumnezău să mai fie! CREANGĂ, P. 119. A dat Dumnezău de am ajuns în Humulești. id. A. 15. Se făleau că le-a fost dat de sus ca să trăiască în zilele lui. ISPIRESCU, L. 42. Ba dă Dumnezău de vine și drăguța de noapte. RETEGANUL, P. I. 11/17. Atunci dă Dumnezău că (obișnuit: de) se ivește Sfântul Petru acolo. id. ib. III 30/6. Dădu D-zeu de ajunse. STĂNCESCU, B. 226/11. Cucului... numai până la Sânziene i[-i] dată a cânta. MARIAN, O. I 38. Pravila îi da s'o lege de poartă. RĂDULESCU-CODIN, I. 178. Mori dar, căne blestemat, Că ție nu ți-au fost dat Ca să fii vrednic cumnat! ALECSANDRI, P. P. 154/21. Deie Dumnezău să moară. id. ib. 329^b/6. Dare-ar Dumnezău, să deie, Frunza'n plop să nu mai stee. RETEGANUL, CH. 58. De-ar fi dat, de-ar fi lăsat Ce mi-e drag să fie'n sat! id. ib. 71. Că mie mi-a dat Tot moș Adam Și cu mama Eva Pe tin' să te iau. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 225/258. Am fost blăstămat... Să mor înstrăinat. Că cătania așa-i dat. HODOȘ, P. P. 210. | (întregit) A da înainte † = a publica. În acestu săboru s'au datu înainte câteva sămănături și îndemnături cu care să să dojenească și să să învețe protopopi și preuți, care să le de tuturor creștinilor înainte, să le știe și să le ție. SAVA (1675), ap. GCR. I 219/17. (Dial.) A da legea cuiva = a-i hotărî soarta. ARH. FOLK. I 175. Oile cân[d] le-o'nturnat, Gata legea i i-o dat. ib. A da (cuiva) în cărți s. cu cărțile, în bobii s. cu bobii, cu norocul (RETEGANUL), cu ghiocul, în solomonii = a-i găci, a-i spune viitorul, a prezice (cf. carte III 1°, bob I 3°). Avea o șiscă de fată, ce da în cărți și solomonii. ȘEZ. IX 118. Dați-mi ceva, cât de puțin, să vă dau cu norocul. RETEGANUL, P. II 38/5. (Subiectul: bobii). Bobii au dat bine. ȘEZ. III 234/7. A da cu bobii, la figurat, v. bob (I 3°). (Fiind vorba de vârsta cuiva) Câți ani îi dai? = ce vârstă crezi că are? V. a n (I 3°). Eu de-abia ți-aș fi dat septe, mult opt ani. CREANGĂ, P. 148. A da uitării = a nu se mai gândi (la...). Acele trecute le-au dat uitării. LET. II 142/5. Iarăși au dat uitării pe părinții săi. DRĂGHICI, R. 17/20. A da în grija (cuiva) s. de (s. în) grija (să) s. (rar) cuiva grijă ca... v. grijă (I 2°). Și îi deie grijă ca nu care cumva să urbeie într'insul. ISPIRESCU, U. 94/5. A-i da cuiva în gând (de) ceva s. gând să = a-i veni cuiva o idee, o in-

spirație. v. gând (2°). Ori Dumnezeu, ori dracul i-a dat în gând, ieri noapte, de una ca asta. CREANGĂ, P. 75. Cum stă baba împietrită, dracul îi și dă în gând una. id. ib. 174. A da învățătură v. c. (10°). A(-i) da cuiva jurământ v. jurământ (1°). A da pe cineva vinovat = a-l găsi vinovat, a-l osândi. L-au dat vinovat să i să taie capul. DOSOFTEIU, V. S. 188. A da pe cineva platnic = a condamna pe cineva să plătească ceva. Fără vină mă deaderă platnic. id. PS. 222. A da pe cineva rămas v. a rămânea. A da pe cineva în judecată v. judecată (4°). A da sbor(ul) la ceva = a slobozi, a da drumul. Bătrânul preot... Furtunelor dă sborul, pământul del distramă. EMINESCU, P. 214. Luaiu coasa de picior și'n văzduh îi deteiu sbor. ALECSANDRI, P. P. 259/13. | (După fr. donner gain de cause à qqn.) A da cuiva câștig de cauză = a recunoaște cuiva dreptatea înaintea legii s. într'o controversă.

5°. A întorcea cuiva ceva primit dela el s. ceea ce i se cuvine, a da îndărăt (o sumă primită cu împrumut), a restitui. Ce da-voiu Domnului de toate ce deade (ce au datu H, ceale ce-au dat D) mie? PSALT. 246/5. Dă-mi ce mi se cade partea den avuție. CORESI, EV. 23/30. Cine va lua niscare bani, de va da altuia împrumut, și de nu-i va da, acela... ca un fur să se pedepsească. PRAV. 137. Uite, maică, uritul Cum îmi poartă inclul. Eu i-l tot cer să mi-l deie, El zice c'o să mă icie. JARNIK-BĂRSEANU, D. 274. (Întregit) Ferice de cel ce dă (va plăti H, va împotrică da D) fie darea ta ce dat-ai noau. PSALT. 286/6, 30. Oricărui neguțătoriu vor da niște bani să li-i fie... să-i înceapă să-i cheltuească și li-i va da mai apoi, când le vor trebui. PRAV. 144. Insuratu-i târg de țară, Ce cumperi, nu poți da iară. RETEGANUL, TR. 175/10. O'oiu vini după împrumut, Și nu ți l-oiu da mai mult (= niciodată). MĂNDRESCU, L. P. 29/10. A da ceva îndărăt v. îndărăt.

6°. (Învechit) A îngădui (I 1°), a permite, a admite, a recunoaște, a acorda, a lăsa, † a împlini (II 2°) (o dorință, o cerere), a hărăzi (2°). Desideratul [= dorința] iremiei (= inimii) lui dat-ai lui. PSALT. 33/13. Nu-i proastă cearea orbului și numai putearea lui Dumnezeu putea cearea lui și dea. VALAAM, C. 376^b. Dederă calului în goană (= puseră calul pe goană). DOSOFTEIU, V. S. 115^b. Însă aceea se cade a li se da lor: că multe cuvinte latinești până astăzi le țin. P. MAIOR, IST. 237. Să dăm oă este așa. id. ib. 97. Cf. 61. Fiind dată lipsa de cultură = admitând, ținând seama de... Cf. TDRG. | A da să cunoască, să înțeleagă, să priceapă (BARCIANU), să creadă, să bănuiască, să prepună, să știe, să rabde, († a cunoaște, etc.) = a face (posibil), a lăsa, a permite să... Părintele nu-i deade nice a grăi. MOXA, 379/37. Într'acesta chip ne dă noă sânta scriptură să înțeleagem. VARLAAM, C. 22^b. Vrăsta lui îmi da a crede că și el au pătimit. BELDIMAN, O. 27. Prin niște semne duioase da a înțelege că pe fiul ei mai cu pripă să-l agiute. DRĂGHICI, R. 27/10. Îl rugaiu (ca) să-mi dea să pricep cu ce putere se fac aceste lucruri. GORJAN, H. IV 40. Cugetul îmi dă să crez Că de durerile mele'n grab'o să mă ușurez. PANN, E. I 82/10. Baba se culcă... dând a înțelege nurori-sa că are s'o privegheze. CREANGĂ, P. 6. Țiganul începu a horcăi, dând să cunoască că el a adormit. RETEGANUL, P. I 76/31. Nu-i dați a mânca... Nu-i dați a șede. MARIAN, V. 25-26. | (Întregit) A(-și) da rând v. rând. A da voie v. voie. A da loc = a prileji. Nu dă loc mâniei. CUV. D. BĂTR. I 484. A nu-i da (cuiva) inima = a nu se simți îndemnat, împins (spre ceva). Cf. inimă (II 6°). Ei nu-i da inima să-și lege capul cu nici unul din pețitorii ce veneau să o ceară. ISPIRESCU, L. 386. A-i da (cuiva)

mâna = a dispune (de mijloace materiale), a fi în stare, a se înlesni, a-i veni bine, a îndrăzni (cf. îndemână I 4°) Ori că[-i] dă mâna a da aceea sumă sau nu... (a. 1815). URICARIUL, VII 68/10. Și plecând din Iași, l-au petrecut toți egumenii, ajutorându-l și ei cu toate cele ce le-au dat mâna. KOGĂLNICEANU, ap. DDRF. A nu-i da (cuiva) mână † (= a nu-i îngădui. Scurtimea vremei mână nu-mi dă. CANTEMIR, ap. DDRF. (Și:) A-i da cuiva (s. a-l lăsa pe cineva) cureaua = a se simți în stare, a se bizui. În lături îți zic, pân'ce nu te rup în două ca pe-o păpușă. — Tu pe mine? ha, ha, ha! Vină, dacă-ți dă cureaua. ALECSANDRI, T. 1119. A da (cuiva) în bună v. bun (II 3°). A da zi după zi s. rând zilelor = a amâna. Ea nu-l băga în seamă, ci tot da zi după zi, cu fel de vorbe, a se cununa. ISPIRESCU, L. 29. (Despre strigăte) Cât îi dă gura = cât poate striga de tare. Pende-deca și cu Spirul... cât le da gura răcnea. BELDIMAN, TR. 25. A da cuiva nas s. obraz. v. nas, obraz. A da vreme, răgaz, (răs)pas v. vreme, răgaz, pas.

7°. (Absolut, urmat de să..., de...; uneori înțregit prin la mâna, în seama, în păstrarea cuiva, etc.) A încredința cuiva ceva s. a înșarcina pe cineva cu o lucrare, cu o misiune, etc., a înmâna, a preda cuiva ceva, a-l pune (să facă ceva). Cea ce mearseră întru Chesaria deaderă cartea lui ghiemunu. COD. VOR. 56/5. Dedă lui și ucenicilor lui de să tipărească această carte. CORESI, EV. 6/11. [Actele] le-am dat la mâna dumi-sale. HRISOV DE VÂNZARE (1631), ap. GCR. I 75/32. Iară întru mână de mirean [cartea] să nu se dea. PRAVILA DE GOVORA (1640), ib. 88/12. De va da neștine vreun dobitoac la vreun păstor boieresc, să i-l pască... PRAV. 84. Când vor avea nește soții bani împreună și-i vor da la unul de să li-i fie. ib. 147. Și acum încă, fraților, vă dau pre voi (prădădescu voi COD. VOR.; vă las pre voi BIBLIA 1688) lui Dumnezeu. N. TEST. 1648, ap. COD. VOR. 22/5. Lucrul am sfârșit carele-mi dedeși ca să-l fac. N. TEST. (1648), ap. GCR. 93. Să păziți[i] vistearul ce vă s'au dată pre mână. DOSOFTEIU, V. S. 9. Deci toate oștile le-au dat pre mâna lui Hotchievici Hatmanul de Litva. LET. I 246/5. Isahar vuzând pământul cu bună roadă, să-i fie dat să-l lucreze. HRONOGRAF (1760), ap. GCR. I 71/10. După ce făcu copilul, îl deate pre mâinile a.cui unchiu. MINEIU (1776), 180²/1. Îți dedeiu băiatul ca să-l faci desăvrșit. PANN, P. V. II 9. De-atunci îl dedese [inclul] del suflase cu aur. GHICA, ap. TDRG. Dau să-mi facă un surtuc. TDRG. Pornește..., urmat de câțiva ostași, în pază cărora l-a dat împăratul. CREANGĂ, P. 84. Ca să nu lipsescă niciun mășior, i le deate pe număr. ISPIRESCU, L. 70/3. Dete pe fiu-său acestor vânători, ca să-l învețe meșteșugul său. id. ib. 183/21. Le dase [merele] în păstrarea lor. id. ib. 59/21. [Pomii] îi deate sub îngrijirea acestor fete. id. ib. 13/30. Dând vacile în primirea fiicăruia. FUNDESCU, L. P. 97/17. Le dă pe seama miresei. SEVASTOS, N. 337/7. Ne abăturăm și noi la această casă..., ca să ne dăm cărțile [= să ne arătăm imputernicirile, autorizația]. ȘEZ. III 42/5. Vâlcule, voinicule, Dă calul și-l potcocește. TEODORESCU, P. P. 433^b. Ne-a dat (să scriem) despre Delta Dunărei. A-și da barba pe (s. în) mâna cuiva v. barbă (1°). A da ceva la lumină v. lumină. (În poezia populară) A-și da solia v. solie.

8°. (Subiectul e o persoană, complementul drept e o persoană, mai rar un obiect. Complementul nedrept se exprimă s. cu dativul s. prin prep. în (mâna), întru, pe, la, † pre, spre) A pune pe cineva la dispoziția cuiva, a preda pe cineva (justiției, etc.), a denunța, a expune, a asvârli (1°).

Cf. III 7°. *Nemică nu me poate acelora da* (să mă dăruiască. BIBLIA 1688). COD. VOR. 67/14. *Să nu fim dați în munca vacului.* CORESI, EV. 62/27. *Trupul să-l dea satanei spre muncire.* id. ib. 283/1. *Nu numai cela ce are muieri slobode în casa lui să chiamoă hotru, ce încă și cela ce-ș[i] dă roabele și slujnicile, de să dezmiardă bărbații, pentru dobândă.* PRAV. 653. *De-l va prinde și să-l diă giudețului.* ib. 1112. *Pre cei fără de vină Nu-i dă'n mână străină.* DOSOFTEIU, PS. 43. *Să le dea* (= să le predea pe) *fărmăcătorii.* id. V. S. 29. *Și va da frate pe frate spre moarte.* EVANGHELIE (1746), ap. GCR. II 38/12. *O slobozit din robia ce au fost, dând fete mari pe ales.* DIONISIE, C. 165. *Au viclenit cinstea curățeniei ei, dându-o pe mâna altor bărbați.* CODICĂ TIV. 18/6. *Mă dă lupului, să mă mănânce.* SBIERA, P. 57/10. *O să te dau pe mâna poliției.* CREANGĂ, ap. DDRF. *Detе cetatea în prada ostașilor.* ISPIRESCU, L. 15/13. *Dumnezeu, vrând să-i cerce credința, l-a dat pe mâna diavolului.* SEVASTOS, N. 203/12. *Cine m'o dat dorului, Aibă casa cucului și hodina vântului!* RETEGANUL, TR. 136/3. *Vai, vai, vai, do-rule, vai, La câte rele mă dai!* SEVASTOS, C. 189/4. | (Întregit) *Tu strunciurași capul zmeului, dat-ai elu (ai dat acela HUR., dedeși DOS.) măn-care oamerilor de Etiopi.* PSALT. 148/6. *Aștept din parte-ți... Că-mi vei da prins pe-acela ce umi-lit-ți cer.* EMINESCU, P. 202. *Oricine-a căștiga Roabă lui Hanul m'a da.* ALECSANDRI, P. P. 106/16. *Dă-ne pe Vulcan legat.* id. ib. 135^b/5. *M'a dat satul militar.* TEODORESCU, P. P. 300. | **A da pe cineva dracului** (s. la dracul s. corbilor) = a-l blestema (I 2°); a închina pe cineva dracului, a se desinteresa de el, a nu-și mai bafe capul (s. a nu-și mai face de lucru) cu el. *Iară tu nu grăești numai aceastea.. vecinului tău, ce cu blăstemele tale gheeniei și dracului dai.* MELETIE (1644), ap. GCR. I 113/21. (Potențat) *Făcându-mi loc printre dame... călcând pe bătăturile moșnegilor, care mă da la toți dracii.* C. NEGRUZZI, I 38. *Să-l dăm dracului de mort.* TEODORESCU, P. P. 130^b. *A din capul satului Aia m'a dat dracului.* BIBICESCU, P. P. 370. *Fata găzda-cului Dă-o'n mâna dracului.* MĂNDRESCU, L. P. 132/15. *Dela o vreme și babele și prietenii, lehametindu-se, l-au dat în burduful dracului și l-au lăsat pe sama lui.* CREANGĂ, P. 142. *Pe Lehi și pe Cazaci Să-i dai la draci, Alta să nu le faci.* TEODORESCU, P. P. 184. [Pe lăntari] *să-i dau mamei dracului.* SEVASTOS, N. 297/27.

9°. (Mai ales întregit prin: împrumut (I), † în s. cu camătă, cu dobândă, în s. pe datorie, pe credit, în așteptare. cf. HANES, T. O. 114.) A împrumuta (1°) pe cineva (cu ceva s. cuiva ceva). *În toate zilele miluiaște și împrumut dă.* PSALT. 69/10. *Să nu dai în camătă fratelui tău.* CORESI, EV. 344/14. *Un om s'au rugat să-i dau un cal, să margă călare.* PRAV. 138. *Și într-alte zile n'au vrut frate-său să-i deie plugul, și acum Duminica i-au dat.* NECULCE, ap. GCR. II 33/30-10. *Lelișoară de pe plaiu, Spune-mi gura cui o dai? Dă-mi-o mic'n datorie.* ȘEZ. I 270/10. # *Când îi dai, îi fată iapa; Când îi ceri, îi moare mănzul.* CIAȘANU, GL. *Cine dă, nu uită, iar cine ia, cam uită.* ZANNE, P. V 238. *Dai, n'ai.* ROMÂNUL GLUMET, I 28/3.

10°. (Complementul: plată, bani, datorie, bir, dare, dajdie, dijmă, vamă, simbrie, mită, mazădă, liturghie, sărindar, etc.) A plăti, a achita, a contribui (cu o sumă oarecare pentru o lucrare), a restitui, a cheltui spre a obține ceva; a oferi (în schimb, drept plată, un preț). (Marfa s. serviciul pentru care se face plata se indică prin prep. pe s. de. Scopul plății se indică uneori prin prep. de s. drept). *Mită da-se-va lui dela Pavel se-l*

desleage elu. COD. VOR. 64/24. *Iară eu nu mai cruțaiu den avecare ce-mi era dăruită de Dumnezeu a da la acest lucru.* PALIA (1581), ap. GCR. I 33/20. *Să vânză... și să dea lui (să plătească.* BIBLIA 1688). CORESI, EV. 280/6. *Deade tot datoriu lui (= își plăti toată datoria).* id. ib. 281/6. *Vracilor dedeade toată avuția ei (la vraci cheltuise. BIBLIA 1688).* id. ib. 380/10. *Cât să va da unui om, ce lucrează pre dzi.* PRAV. 36. *Dând mazădă vreunui cetaș a lui... ib. 657. Pusune-am zi de acum o săptămână, ca să aibă a-i dare 10 lei pól (= și jumătate) și cheltuielile ce au cheltuit.* HRISOV (1672), ap. GCR. I 207/28. *Le va da plata.* DOSOFTEIU, PS. 31. *Frâncii da dajde lui Ioan Asean.* DOSOFTEIU, V. S. 65^b. *Taleri 140 să aibu a-i dare la Sfeti Petre și pre venitul slujbei.* DOC. (a. 1689). IORGA, S. D. XIV 242. *Dede bolnicerului doi taleri.* ÎNTREBĂRI ȘI RĂSPUNSURI (ca. 1750), ap. GCR. II 63/27. *2 merță [= merțe] și 6 dimirlui... dede dejmă.* DOC. (1828), ap. IORGA, S. D. XXI 425. *Noră-mea vrea să meargă la Piatră. Cât să-ți dau ca să mi-o duci?* CREANGĂ, P. 113. *Să fi dat mi de mii de lei, nu găscăi fir de mac printre năsip sau fir de năsip printre mac.* id. ib. 264. *Nu te mulțumești de simbria ce-ți dau?* ISPIRESCU, L. 231/24. *Ouăle astea făceau de zece ori atât cât îi da lui pe ele negustorul.* id. ib. 269/4. *Cu paralele acelea dă de leturghie.* SEVASTOS, N. 10/20. *Dă-mi giuncanii tăi drept vamă.* ALECSANDRI, P. P. 99/23. *Bea, mănâncă, nu dă bani.* TEODORESCU, P. P. 292^b. *Și dați câte-o leturghie, Ca să scap din cătanie.* BIBICESCU, P. P. 125. *Dă, Turcule, sărindare, Să-i facem slujba cea mare.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 486. *Unii dau cu sutele și tubesc tot slutele.* BEVASTOS, C. 161/3. *Dragostea-i la noroc, Ca și cărțile la joc: Unul dă, și altul ia.* ȘEZ. IV 138/20. *Poartă-te și te silește, Liturghia și-o plătește, Că câte și-i da'nainte, Acele vor fi primite.* ȘEZ. V 14^b. # *De omul dracului, să dai și să scapi!* ISPIRESCU, L. 43. | Spec. A pierde (la jocul de cărți) „Cum merge?” — „El câștigă și eu dau”. **A da ortul** (s. pielea s. hărștioaga) **popii v. ort, etc. A da bir** cu fugiții v. bir (2°). **A da hulpea** v. vulpe.

11°. (Fiind vorba, mai ales, de o recompensă morală) A (răs)plăti, a recompensa, a răscumpăra. *Se deaderemă rău drept rău.* EVANGHELIE CU TÂLC (1619), ap. GCR. I 55/31. *Îi osăbeaște de sfânta ceată, De le dă'n viață directă plată.* DOSOFTEIU, PS. 48. *Va judeca neamul omeneș dându după vrednicie fișteccăruia.* MINEIUL (1776) 176/2. (În amenințări) *Ștai, tu, vulpe vicleană, ce ești! Las'că și-oiu da eu ței!* SBIERA, P. 186/17. # **A da cuiva larg** = a răsplăti din plin. *Piei, satană de muicere! te știu eu, te-ai săturat de mine. Las', las', nu v'ă temeți, v'-oiu da larg.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 509.

12°. (Întregit uneori prin schimb s. prin prep. pentru, în locul, pe..., etc.) A face schimb, a prezenta ceva în schimb, în locul... (spre a se plăti de ceva, spre a răscumpăra ceva). *Ceia ce dobândesc lumea și-și pierd sufletele, ei ară dă aur, de se-ară plăti de pieră de foc și se-ară izbăvi și se-ară scumpăra dentr'acca muncă de vecie.* CORESI, EV. 78/27. *De aceea nu te veri izbăvi, nici te poți spăsi, că omul nu poate da nemică schimb, drept sufletul lui, Iară Dumnezeu au dat schimb pentru spăsenia noastră cinstit și curatul sânge, al fiului său, unul născut.* id. ib. 74/22, 23. *4 oi în locul unia să se dea.* id. ib. 453/20. *Își dă firea omenească Pre fire dobitocească.* DOSOFTEIU, PS. 161. *Murguleț... pe mălaiu cū mi te-oiu da.* TEODORESCU, P. P. 351. *Vai, mândruțo, gura ta Pentru multe nu-o așai da: Pentru-un galben, pentru doi, Pentru două mii de boi.* JARNÍK-BĂRSEANU,

D. 26. *Lelea cu ochii cei mari Dat-o boii pe pieptariu și-o junincă Pe-o oglindă.* RETEGANUL, CH. 119. *Aș da lumea pentru ea!* DOINE, 18/4. *Bătrânețe, bătrânețe, Cum te-aș da pe tinerețe!* ib. 280/14. *Dețeu via și moșia.* CIAUȘANU, V. # **A da cinstea pe rușine v. cinste** (II 1°). (Mold.) **A da toate pe una** = a nu mai avea încotro, a nu-i rămânea altceva decât... *Căci și împăratul, cât era de împărat, le dăduse acum toate pe una, și nici măcar aceea nu era bună: frica.* CREANGĂ, P. 86, cf. ȘEZ. II 101/s. **A o da** = a o întoarce, a o aduce, a o drege. *Nu mai știa ce să facă și încotro s'o deie, ca să nu greșască tocmai acum la dică.* CREANGĂ, P. 270. *Da d-ta, moș Neculai, ai dat-o iar pe boală (=te-ai îmbolnăvit iar).* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 493. *Au intrat în vorbă și-au dat-o în dragoste.* IOVESCU, N. 105. **A da pământurile în curmeziș** = a împărți pământurile de-a-latul. *Pentru a face dintr'un drum paralel sau „în lung“ unul perpendicular sau „în curmeziș“, se înțeleg între dânșii și „dau pământurile în curmeziș“.* PAMFILE, A. 20.

13°. (Cu dativul persoanei) **A vinde.** *Cum s. cu cât dai pînura?* LB. *Un om, de să va tocni cu altul să-i dea un dobitoc... după acia va socoti într'alt chip și-l va da altuia...* PRAV. 211. *De-ar fi târgul la Mica, Mi-aș mâna ibonnică, și o-aș da pe ce o-aș da, și o-aș da pe bani de lut, Numai să n'o văz mai mult.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 453. *S'o dus la Chișinău, S'o dat oca câte-un leu.* ȘEZ. I 165/27. | *Laptele nu-l dă pe bani.* FUNDESCU, L. P. I 91/15. (Întregit) **Oamenii tăi dedeși spre vânzare.** DOSOFTEIU, PS. 145.

14°. **A face să iasă ceva din sine, a produce, a exala, a răspândi, a lepăda; s p e c.** (despre semințe, pământ, etc.; cu complementul: *rod, roadă, plod, frunză, etc.*) **A rodi, a face** (V 2°) *rod. Pământul deade plodul său.* PSALT. 125/14. *Via și smochinii deaderă țaria lor.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I 264/20. *Florile ceale ce dau din sine mireasma.* MINEIUL (1776), 86/2. *Sămânța fără hrană se usucă și nu dă rod.* MARCOVICI, C. 38/21. *Bobul, de va fi prășit bine și la vreme, dă îndoită roadă.* I. IONESCU, C. 9. *Inul se bate la scaun, ca să-și dea pozderia.* id. ib. 155. *Toate grâncele dau tărățe.* id. ib. 299. *Mugurii dau frunză și câmpii dau verdeață.* ALECSANDRI, P. III 241. *Această portocală dă multă zeamă. De acum dau copacii (frunze).* PAMFILE, J. II. *Salcea bună, când i se rupe vrejul, dă din ea un soi de fum; cea care a mai fost fiartă odată, nu dă fum.* ȘEZ. IV 182/20. *Iată arcu-mi vitejesc Lângă tine-l răsădesc, Că să deie până'n zori Crengi de frunze și de flori.* ALECSANDRI, P. P. 165/23. # **Pomul alluit mai bun rod ne dă.** ZANNE, P. I 97. **Absolut.** *Acest măr nu mai dă.* | P. a n a l. *Acest izvor dă apă la tot satul.* (Despre lichide în stare de ebulliune) **A da în undă** sau, mai rar, **a da undă s. unde** = a fierbe în clocot, a clocoti. *Biata cătană se... uita... la scaldă ce da unde.* RETEGANUL, P. III 25/3. P. e x t. *Dau peștele (în) undă* = îl las să fiarbă până dă în clocot (Brașov). (Despre ființe s. organele lor) **A produce. Oile... lână dau.** CORESI, EV. 38/30. *Vacile dau mai mult lapte.* I. IONESCU, C. 4. *D'oiu sta la cloșcă să le puu, Tot oul o să-mi dea puu.* POP., ap. GCR. II 360/30. P. e x t. *Pielea crapă și dă (=iese din ea) sânge.* HEM. 1656/15. | (Mai ales despre persoane, cu complementul: *glas, țipăt, răcnet, gemet, etc.*; cf. lat. *sonum, mugitum dare*). **A scoate din sine, a emite, a face să se audă. De** (= din) *mijloc de piatră deade glas.* PSALT. 214/15. *Deade [Dumnezeu] glasul său, glas cu țarie.* CORESI, EV. 332/30. *Să le dămui chiot cu sfântul nume.* DOSOFTEIU, PS. 61. *Ștefan-Vodă tocmise pușinei oameni... ca să-i amăgească cu buciume și cu trâmbițe, dând semne de războiu.*

URECHE, ap. GCR. I 71/15. *Omul să deie nu poate decât prea slabe cuvinte.* KONAKI, P. 266. *Dasă (= dase) larmă pe la casele boierilor.* C. NEGRUZZI, I 153. *Gemet da de durere.* COȘBUC, A. E. 239/3. *Paraschiva își dăduse ultima suflare.* N. REV. R. I 83. *Ea dă glas (= strigă) și bate cu bățul în poartă.* SADOVEANU, B. 35. *Da fumul pe gură și pe nări.* TEODOREANU, M. II 230. *El dete un țipet de durere.* ISPIRESCU, U. 100/19. *Adormise și-i da niște sforăieli, de părea că mână porcii.* id. L. 369. *Fără să dea măcar un cuvântel.* FUNDESCU, L. P. 80/1. *O sbierătură puternică dete taurul.* RETEGANUL, P. IV 42/20. *Până acum nu detese unul semn de vieață.* IOVESCU, N. 61. *Să dai chiot = să strigi.* GOROVEI, CR. *Dă semn de veselie, Parc-ar fi la cuminic.* ALECSANDRI, P. P. 77^b/18. *Toți... să dăm glas de mulțămire.* TEODORESCU, P. P. 119. *Două chiote să-mi dai, Să cunosc că ești cioban.* N. G. TISTU, B. 263. | P. a n a l. *Cărbunii s'aprinde de dau raze.* DOSOFTEIU, PS. 50. *Sălășul dă strălucoare.* id. ib. 57. *Vrăjitorii toți se'nchină La o stea ce dă lumină.* TEODORESCU, P. P. 105^b. *Steaua li s'a ivit pe de-asupra soarelui și-și da raze ca din soare.* BIBICESCU, P. P. 239. *Acest oraș a dat României mulți oameni renumiți.* | (Construit mai ales cu adv. afară (I 2°) **A vărsa, a borî. Mănâncă, până dă și din el.** PANN, P. V. III 97. *Muma-pădurii icni de vro trei ori și dete afară dintr'nsa pe Busuioc.* ISPIRESCU, L. 385/1. *Focul... ce dă jigania din ea afară.* id. U. 124/s. # **A da (din) gură s. cuiva o gură v. gură** (II 4° a, d și e). (Rare) **A da cuiva limbă** = a striga la el. *Zmeul dă-i limbă, dă-i cu picioarele în burtă... calul n'o pornea din loc.* STĂNCESCU, B. 95/20. **A da glas v. glas** (1°). **A da sf(o)ară'n țară v. sfară.** (Despre vorba cuiva) **A da din sine** = a-î ieși din gură, a spune (lucruri minunate). *Are un duh cât șapte, și dă dintr'nsa niște vorbe!* ALECSANDRI, T. 417. *Sbierând să dea din ei prostii sau mojiții.* OLLĂNESCU, H. A. P. 34. *Și când da câte-o vorbă dintr'nsul, vorba era vorbă.* CREANGĂ, P. 142. *Văzut-ai ce dete din el? JIPESCU, O. 61. A da înainte* = a spori (din gură), a vorbi mereu, a o ținea întruna. (Și absolut) **fi dă** = găsuește, spune. VASILIU, P. L. 257. **A da cuiva cu ho!** s. **cu hui-deo!** s. **cu oarba** (ZANNE, P. II 665) = a huidui, a goni pe cineva strigând la el „ho!“ etc. Cf. id. ib. I 523. *Când vezi un vârtej, dă-i cu ho!, și el se va risipi.* ȘEZ. III 122/1. Cf. 194/15. | **Nu da zău pentru orice** = nu zice „zău!“ , nu te jura pentru orice. | (După fr.) **A-și da aerul v. aer** (II).

15°. (Subiectul e o persoană; complementul: *lovitura, bătaia* (II 1°), etc. **A aplica** (o lovitură, etc.). *Li-ai dat bătaia'n grăbă a pizmași.* DOSOFTEIU, PS. 17. *Dându-i ghiold în coaste.* BARAC, T. 16. *Moș Niță rotarul... dădea ultimele lovituri de bardă pe o cruce mare de lemn.* N. REV. R. I 83. *Voia să-l prindă și să-i dea o sfântă de bătaie.* SBIERA, P. 195/20. *Căci nu pot eu s'o ajung să-i dau o scărmanătură bună!* CREANGĂ, P. 268. *Dă o bleandă lespezi dela gura captivului.* id. ib. 66. *li mai dă vro două lovituri bune în cap.* ISPIRESCU, L. 371/6. *Numai o împunsătură să-i deie.* RETEGANUL, P. III 63/11. *Calul își înfierbânta S'un răpez voinic îi da.* ALECSANDRI, P. F. 176/20. | (Complementul: *lovitură*, etc. e subînțeles. Instrumentul s. partea corpului cu care se lovește se exprimă prin prep. cu s. din) **A lovi pe cineva** (în luptă) s. în cineva s. în ceva cu ceva, a-i arde (II 3°), a bate. *Feace semn... să-i dea cu sulifele.* DOSOFTEIU, V. S. 149. *Au scos hangerul și s'au răpezit să deie într'inșii.* LET. II 209/20. *După ce pomul îl bate grindina, îl bate și omul, dându-i cu prăjina.* PANN, P. V. I 144. *Începură să dea'n palme [= să aplaude].* id. E. II 144. *Plugarul dă*

neincetat cu strămurarea în boul ce muncește de dimineață până în sară. I. IONESCU, C. 39. **Îi dădu cu cotul.** DUNĂREANU, SĂM. VI 371. **Oare n'ar fi mai bine... să-i dau cu ceva'n cap?** SBIERA, P. 73^s. **Au început... calul... să deie (= svârle) din picioare.** id. ib. 93³². **Mi-ai dat cu frâul în cap, să mă prăpădești.** CREANGĂ, P. 196. **Să-mi dai de trei ori cu pintenii.** FUNDESCU, L. P. 36²³. **Văzu o muscă înainte, dete cu pălăria în ea, și pică la pământ.** RETEGANUL, P. III 80³¹. **Moise... cu toiașu'n mare a dat.** SEVASTOS, N. 171³³. **După ce i-ai fărșit di stins [cărbutii], iei cuțitu' și to[?] dai pin [= prin] ii.** ȘEZ. III 142^a. **Voi, vitejilor, haraminilor... Dați (= loviți, împungeți) cu lăncile, Dați (= trageți, împușcați) cu flintele.** ALECSANDRI, P. P. 65^{b/21}. **Dați în toacă de trei ori.** TEODORESCU, P. P. 42. **Dau (= împung) cu cuțitu'n mine.** id. ib. 347. **Dădui în murg cu picioru'.** VAIDA. **Nevestei care se jură Dă-i cu palma peste gură.** MĂNDRESCU, L. P. 139¹². **Tot au dat din răsle, au dat, Și corabia la mal au scos.** SEVASTOS, N. 127³. **Cu pumn'u'n masă-o dat.** ȘEZ. IV 9¹. || P. a.nal. (Obiectul cu care se lovește e o unealtă care e pusă în acțiune printr'o mișcare ritmică) **A lucra cu...**, **a umbla cu...** **Te vād, lele... Cum tot dai cu brăgtele.** BIBICESCU, P. P. 33. **Mărta-m'aș, mărta, ...Cu suveica nu știu da.** JARNÍK-BĂRSEANU, D. 427. **De jucat, aș ști juca, Da cu coasa nu știu da.** DOINE, ȘEZ. V 84¹. **Da cu sapa.** PAMFILE, A. 73. **De mâncate, dă-i cu grebla, cu tărăboțul.** V. I. POPA, V. 135. **Ca omu' stângaci, tot de-a'n-doaselea dă cu unealta.** ȘEZ. III 81⁷. | Fig. **A da cuiva peste nas** = a-l înfrunța (ȘEZ. IX 155). **Băieți, fără frică, ne dau nouă piste nas.** ALECSANDRI, T. 371. **A da cuiva s. la ceva cu piciorul** = a respinge pe cineva s. ceva, a nu voi să ști de el; a scăpa un bun prilej, a nu profita de... **Săntem încredințați că tu nu ni-i da cu piciorul, mai ales aducându-ți aminte de prieteșugul nostru.** SBIERA, P. 271²⁷. **Dă norocului cu piciorul.** DDRF. **A da cuiva cu degetul în ochi v. deget.** **A da cu bâta în baltă v. baltă** (1°). **Cât ai da în amnar** (s. eremene GORJAN, H. IV 146. ISPIRESCU, L. 249) v. amnar (I 1°). **A da în** (s. din) **tâmpine, surle, buciume, trâmbițe** († a da tâmpănă), **fluer**, etc. = a suna din... (ca semnal de luptă s. de manifestare solemnă a sentimentelor) **Dați tâmpănă** (în tâmpănă SCH., tâmpănele HUR.) **psăltire frumoasă cu ceateri.** PSALT. 167¹⁴. **Mucedoncnii... deateră în trâmbițe în tâmpene.** ALEXANDRIA, 21. **Au poronci Vizirul de au făcut șinlăc, slobozind tunuri, puști, dând în surle, în trâmbițe.** ARHIVA, R. II 68. **Tar slujitorii dederă în timpine și în surle.** ISPIRESCU, L. 2. **Scotea fluera din straiță și'n-cepe din ea a da, Pădurea de răsună.** MARIAN, I 75. | (În loc de **ii dau cu bățul se poate spune: îi dau un băț**). **Să-i dea zece toiașe.** PRV. MOLD. 11^b. **Nește mătălnici îl împingea și-i da pumni, alții îi da palme.** DOSOFTEIU, V. S. 68^b. **Dete seări calului.** GORJAN, H. II 174. **Dă biciu iepeilor.** CREANGĂ, P. 117. **Fata dete călcăie calului.** ISPIRESCU, L. 17. **Să-i dați douăzecișicinci de nușele.** RETEGANUL, P. II 51¹¹. **Făt-Frumos îi dete un picior în piept.** FUNDESCU, L. P. 29¹³. **Dându-i una în cap, îl omori.** id. ib. 131¹⁰. **Dășagii pe cal puneau, Una bună că-i dădea.** TEODORESCU, P. P. 503. **Numai o măciucă-i da.** id. ib. 604. **Ciocoiu'... scoasă un mare biciu și i-au dat vr'o patru cincii.** SEVASTOS, C. 317¹⁵. **Să o omori cu căicăiul și să-i mai dai și cu talpa.** GOROVEI, CR. (Reciprocitate). **Începe vornicul a se sfădi cu popa și a-și da palme.** SBIERA, P. 202². **Împărății nu se luptă iac'așa, ca ciobanii, să-și dea o trântă două, ș'apoi iar să se ogoaie.** RETEGANUL, P. II 3²⁵. # **A-și da**

coate s. cu cotul unul altuia v. cot (I 1°). (Cu același înțeles) **A-și da ghiont.** **Începură... a-și da ghiont una alteia.** CREANGĂ, P. 14. **A-și da coaste (le) v. coastă** (2°). (După fr. *donner un coup de téléphone*) **A da un telefon** = a telefona. **Îmi dai un telefon.** C. PETRESCU, C. V. 109. **A da mâna cu cineva v. mână.** **A da asalt v. asalt** (1°). **A da cuiva ghes v. ghes.** **A da fălci v. falcă** (I 1°). (Transilv. de Nord) **A nu-i da una și una s. a nu mai da (cuiva) două** cu (s. și) două = a nu-l slăbi pe cineva, a nu-i da pace, până nu face ceva, a sta de capul lui, a stărui, a ținea morțiș, a susținea cu încăpățănare, a ținea una și bună (Zagra, j. Năsăud). Com. I. CORBU. **Nu-i mai dau două cu două, ca să se însoare și să se'nsoare.** RETEGANUL, P. III 32²⁵. **A da ponturi v. pont.** **A-și da'n petec v. petec.** | Absolut. **A lovi, a bate.** **Cela ce va sprijini pre doi vrăjmași [i] pentru să-i împarță** (= să-i despărță). **când se vor bate amândoi, și va da de-l va răni unul...** PRV. MOLD. 62. **Un înțic dede de-i tăiu amândouă picioarele de nainte calului.** LET. I. A. 16²². **N'a îndrăcnit nici-unul să deie într'insul.** ib. III 227³⁷. **Mă rog, nu mai dăreși mai mult.** TICHINDEAL, F. 161. **Să nu care cumva să vă înșelați a da în vreunul.** GORJAN, H. II 30. **I-a dat pân' s'a săturat.** PANN, P. V. III 24. **Tu să dai? Să dai în mine?** CONTEMPORANUL, VI vol. I 35. **Vreau să dau la cap tâlharilor.** C. PETRESCU, C. V. 108. **Au sărit fiecare cu ce avea în mână și au dat într'însa [în vulpe], până ce au omorît-o.** SBIERA, P. 168³⁸. **Dragul tatei, nu da, că eu sânt.** CREANGĂ, P. 198. **Dar dedeau și oamenii lui Ercule, de răpăia.** **Se bătură în sulii, dar ele se făcură fândări.** ISPIRESCU, U. 52¹⁰. **Boierul îl aștepta'n porțiță c'o bătă bună, și dă, dă, până se strânsere vecinii.** RETEGANUL, P. III 29². **Furam... și nu mi-ai dat peste mână.** ȘEZ. V 91^{b/1}. **La el se repezea.** **Dar, de dat, în el nu da.** TEODORESCU, P. P. 508^b. **Să nu dai în boi prea tare.** JARNÍK-BĂRSEANU, D. 336. [Soacra] **când dă'n căne.** **Dă și'n mine.** RETEGANUL, TR. 129¹³. # **Unde dai și unde crap!** = una ai voit să faci, și alta a ieșit (Piatra-Neamt). Com. V. C. ȘOAREC. | **Dă-i și dă-i!** = lovea mereu. **Cum înălținără pasărea străină...**, **se puseră pe ea cu pliscurile, și dă-i și dă-i cu ciușitul, pân'o scoaseră din codru.** POMPILIU, ap. TDRG. **El dădea... și dă-i și mai dă-i.** STĂNCESCU, B. 247¹². **Și ia-o la bătaie, și dă-i și arde-o.** id. ib. 265¹⁷. **A-i da cuiva peste cap** = a-l răsturna, a-l detrona. **Iară Domnii lezești nu putură răbda, ce feceră sfat cum ar face să se mântuască de dânsul [= de craiul lor], să-l gonească din țară... Leșilor... numai le era voia să înceapă gâlceava cu Craiul Șredului, și ei să se facă tot una cu Șredul, și [regelui lor] să-i dea peste cap.** LET. II 300¹³. **A da contra** = a se opune. V. HANES, T. O. 115. | (La jocuri) **A face, la rândul său, ceva.** **Cine dă' (mingea s. a'ceva) acum?** — **Eu dau.** Cf. PAMFILE, J.

16°. **A arunca** (II, III 2°), a asvârli (2°-3°) (ceva s. pe cineva s. cu ceva în ceva s. pe s. după cineva), a lepăda, a împinge, a băga. **Cei ce aruncă, cci ce dau.** MARGARIE, L. 575. **I-au tăiat pre Tă-tari... și i-au dat în Prut, de s'au înecat.** LET. II 364³⁷. **Cu tifașul pescuiesc cel pușin șase oameni cu două dube; în acest caz ei dau toana mai lungă.** ANTIPA, P. 455. **Mi-ai poronci să-ți ajut a da pe preuteasa în apă.** SBIERA, P. 19²³. **Să iei pielea cea de porc și în foc s'o dai.** CRLANGĂ, P. 87. **Dăduse cu toroipanul apă ca.** STĂNCESCU, B. 287¹. **Pe sfântu' Andrei ci-că l-o găsit o femeie pe apă, unde era dat de mă-sa, într'o albiușă.** ȘEZ. II 163³. **Alelei, tâlhari pugnani, Cum o să vă dau la căni!** ALECSANDRI, P. P. 88^{b/25}. **De l-or da afund în ape, O să'nnoate ș'o să scape.** TEODO-

RESCU, P. P. 555. *Cu creștetu'n jos îi ca.* BIBICESCU, P. P. 306. *Să ne tundă ca pe oi, Să ne dea păr'u'n gunoiu.* SEVASTOS, C. 272/21. (Absolut) *Dau la peste:* prind peștele cu plasa. H. XII 7. *Dând cu năvodul.* STĂNCESCU, B. 245/6. | (Întregit) *Dau de-a asvârlita cu tine* (= te arunc ca pe un obiect pe care-l asvârlu). STĂNCESCU, B. 303/18. *Își netezi părul de pe frunte și-l dete* (= îl lăasă să cadă) *pe spate.* EMINESCU, N. 12/11. *D'apoi de ce mi l-a dat* (= alungat) *tata de-acasă?* CREANGĂ, P. 216. **A da afară** v. afară (I 2°). **A da de-a-dura** v. dura **A da huța** v. huța. **A da (un cal)** la praștie v. praștie. **A da cărțile** pe față v. carte (III 1°). **A da peste cap** v. cap (I 1°). **A da ochii peste cap**, despre muribunzi. *Fata își dădu de cătera ori ochii peste cap, răsufli greu și flăcără tainică a vieții se stinse.* SANDU-ALDEA, D. N. 277. Dacă unul batjocurește pe cineva,... cel batjocurit zice: **Mi-a dat o pupăză în obraz.** MARIAN, O. II 179. | P. anal. *Îi dă'n obraz cu vorbele: „ăra, măi! da-o-ar dracu, da șezi ghinișor!”* ȘEZ. III 179/21. | Pronominal (Cu complementul) *credința, cinstea, liniștea, etc.)* A renunța la... a jertfi. *Să nu ne dămă blagorodia credinței noastre.* MINEIU (1776), 130/2. *Să-mi dau cu liniștea mea pentru hatărul nu știu cui?* CREANGĂ, P. 252. | A risipi, a împrăștia, a răspândi. *Oi! sūrăcii de voi, măi perilor, cum v'a tăia și v'a da [= va v'a da] cenuș'a'n vânt!* ȘEZ. IV 204/11. *Tă-rața sūrăciei o dete'n gura vijeliei.* TEODORESCU, P. P. 140. (Complementul se subînțelege) *Iei câte unul și dai cu pumnul.* ROMÂNUL GLUMET, I 8/15. | Intrans. A lovi cu cineva s. cu ceva în cineva s. în ceva. *Măi bădiță, pentru tine multe dau cu lemnu'n mine.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 69. **Dă, drace, cu popa'n tău, cu diacul tot mereu,** **Dă, drace, cu popa'n Criș.** DOINE, 283. **A da cu țarnă în ochii cuiva.** ZANNE, P. 295, II 13. **A da** (s. a asvârlu) **cu barda'n lună** v. bardă. | A lua ceva jos de undeva, a îndepărta, a coborî. *Dând pe tat-său jos de pe scaun.* ISPIRESCU, U. 82/16. *Au dat zăpada jos de pe casă.* DDRF. *Când zeama s'a înlăbăstrit bine, se dă tucil de pe foc.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 83. | A amăna. *Dar nobilii, dând de azi pe mâne, îi trâmiseră pe Gabriel Banfi.* BĂLCESCU, M. V. 467. *El tot da zi cu zi, cu fel de fel de vorbe, a se cununa.* DDRF. | A scorbri pe cineva s. ceva (din trăsura, căruța, etc.) *Dă pe Vidra din cocie, De dorești să-ți fie zile.* BIBICESCU, P. P. 324. *Mare necaz mai avu presvitera părintelui, până să-l dea jos din căruță și să-l culce.* ȘEZ. IV 1/20. | A dărâma (un zid, la pământ. cf. TDRG.; mai ales complinit prin adv. jos) **A da casa, un copaciu, o cracă jos.** DDRF. | (Despre iarbă) A tăia, a cosi. *Coasa este socotită numai pentru a cosi sau a da jos fânul sau moaarele.* PAMFILE, A. 125. | A turna (peste ceva), a vărsa, a asvârlu (1°), a presăra. *Și puseră deasupra lui un cliț de leamne și-l aprinseră, dându-i untură de delfin.* DOSOFTEU, V. S. 130/1. *Da cu spuză pe fereastră.* ALECSANDRI, P. P. 346^b/75. | (Despre băuturi; complinit prin: *pe gât, de dușcă, peste cap* (I 1°), *pe spate*, etc.) A bea (lacom s. în cantități mari), a goli bând, a turna pe gât în jos. *Baba dădu rachiul pe gât.* SANDU-ALDEA, D. N. 194. *Dădu restul de ceaiu călduț pe gât.* C. PETRESCU, C. V. 130. *Ipate, care dă oca pe spate, Și face cu mâna Să-i mai aducă una.* CREANGĂ, P. 150. *Dă paharul de dușcă.* id. A. 95. *Zicând aces-tea dă puharul peste cap.* SEVASTOS, N. 140/32. *Și o glajă de vinars, Ca sū o dăm pe sub nas.* SEVASTOS, N. 97/27. **A da pe gură de lup** = a înghiți ca un lup. Cf. ZANNE, P. I 525. **A da la moară** = a se îmbăta. id. ib. III 249. | (Despre substanțe — colorante — aplicate peste o suprafață: pereții casei, un obiect, fața sau alte părți ale cor-

pului, etc.; substanța care se aplică e arătată cu prepoziția cu, mai rar cu la) A spoi, a unge, a tencui; a sulemenii, a drege cu sulimanuri; a polei, a văpsi, a lustrui, a face (IV 3°), a căni, a colora (cf. față II 2°). *Casa părintelui e văruiță până unde ajunge cerdacul, iar de acolo în jos e dată cu lut până la pământ.* I. NEGRUZZI, I 12. *Este păcat a da cu ceară prin casă* = a unge podelele cu ceară, a cerui. GOROVEI, CR. Casa... *Pe-afară-i dată cu var.* ȘEZ. IV 234/3. *Lapte... cu care dete pe la ochi împăratului.* ISPIRESCU, L. 172/1. **A da cu poleială.** TDRG. **A da cismele cu var.** ib. **A da cu dresuri.** DDRF. *Draga mamei Ilenuță, Mergi în casă'n cămărață, Și dă fața la ghileală, Buze moi la rumeneală, Sprânceni negre la cerneală.* SEVASTOS, C. 310/15. (Pronominal) *Ți-ai dat cu pomadă?* DUNĂREANU, SĂM. VI 375. *Își dă barba cu calacan, o'negrește el bine.* ȘEZ. IX. 19. | (Trans. cu complementul: *glonț, foc, săgeată*, s. intrans., indicându-se instrumentul print'r'o prep.) A trage, a slobozi, a descărca (o armă de foc), a arunca (III 5°), a asvârlu (1°), a ținti (cu pietre), a trage, a bate (cu tunul). *...Din băști da din tunuri.* LET. I 217/3. *Îmi vine să poruncesc să deie cu tunurile în prostimea aceea.* C. NEGRUZZI, I 153. *Eram băiat de vreo treisprezece ani, când am învățat să dau cu pușca.* ODOBESCU, 21/6. *Se luă după un iepure, deie o săgeată, dete două, și nu-l nimeri.* ISPIRESCU, L. 8. *Dând cu praștia.* FUNDESCU, L. P. 94/6. *Și mergeți la soacra mare, De-i dați un glonte 'n spinare.* SEVASTOS, N. 270/3. *Dai cu glonțul, nu izbești, Nici unul nu nemerești.* TEODORESCU, P. P. 489^b. *Să luăm tunuri de fag și să dăm în Cluj cu drag.* RETEGANUL, TR. 59/24. *La urechea surdului poți da și cu tunul.* ZANNE, P. II 755. | (Eliptic) *Ion trase arcul să dea în zmeu.* FUNDESCU, L. P. I 101/30. *Pietrea dete și-l săgetă.* ALEXICI, L. P. I 155/11. *Potiră arnăuțească, Cu iarbă vânătoarească, Unde-a da, să nu greșească.* ALECSANDRI, F. P. 88^b/6. *Mierla... s'ar pune p'o rămurea, Dar dușmanii dau în ea.* TEODORESCU, P. P. 348^b. | (Intrans., subiectul: *pușca, tunul*) A slobozi foc, a împușca. *Nu dediră nici pușcele, nici ziseră surlele.* LET. II 279/23. *Tunurile au dat ca la o jumătate de ceas.* DIONISIE, ap. TDRG. | **A da greș** v. greș (I), **chiorîș** v. chiorîș (I 1°).

17°. (Subiectul e, de regulă, o persoană; complementul tot o persoană s. un obiect) A lua (a apuca, a ridica) și a izbi (1°) pe cineva s. ceva de ceva s. undeva, a trânti, a răsturna, a arunca (III), a asvârlu (1°). *Îl dau pe cineva de pământ* (cf. lat. *dare aliquem ad terram*). *Că-l duscăse să-l dea de răpă, dint'r'un fărțur nalt.* DOSOFTEU, V. S. 41. *Luară vasele beseracii și le deacdră în pământ.* id. ib. 105^b. *Pe opt și-i dau grămadă jos.* COȘBUC, F. 18. *Te-a da cu fundu'n sus.* CREANGĂ, A. 139. *Dete poarta de perete și trecu înainte.* ISPIRESCU, L. 359. *Oasele le du de capul smelui.* RETEGANUL, P. V. 30/10. *O dă cu capu'n grindă.* SEVASTOS, N. 261. *Un rânt, Să dea gardul la pământ.* SEVASTOS, C. 114/20. *Dai de piatră, nu se strică, Dai în apă, se despică* (= Hârtia). ALECSANDRI, P. P. 393. (La măsurătoare de locuri) cf. *arunca* (III 2°). *Am dat cu funia, de am măsurat locul* (a. 1725). URICARIUL, VII 17/23. **A da pe cineva gata** v. gata (I 2°). | P. ext. **O putoare, de te dădea jos de pe picioare!** CONTEMPORANUL, IV 134. | Intrans. A izbi, a trânti, a arunca (III 2°), a asvârlu (3°) ceva s. pe cineva. *Lasă-mă să dau odată cu el de pământ.* SANDU-ALDEA, SĂM. IV 952. *Ingerii... o dat cu dracii taman în fundul pământului.* ȘEZ. III 76/20. *Mă da cu dintii de piatră.* TEODORESCU, P. P. 598. **A da de gât** pe cineva v. gât (I 1°). | P. anal. (Complementul: *cușitul, paloșul, briciul*, etc.) A le trage pe amnar, cute, gresie, piatră, spre a le

ăscuți. Scoate bulicheriul din teacă, îl dă pe amânariu. CREANGĂ, P. 125. Paloșul scotca, Pe amnar îl da, De și-l ascuțea. TEODORESCU, P. P. 450. | **A da la rindea v. rindea.** A da lăna în piepteni, spre a o scărmana mai bine. A da (inul, cănepe) la scaun, spre a-l curăți de puzderii. Inul se bate la scaun, ca să-și deie pozderia, iar cănepe nu se mai dă la scaun. I. IONESCU, C. 155. | P. ext. A freca spre a aprinde. Nu știu, ... răspunse Spirca, dând chibritul de părete și aprinzând un capăt de lumânare. CONTEMPORANUL, VI, vol. I 43.

18°. (Subiectul e o persoană, complementul o ființă s. un obiect) A trimete, a mâna, a (con)duce (la), a băga (I 1°) în; a împinge, a îndrepta (II 1°), a vâri, a pune (în, la), a se izbi (de). I-au datu-i la carte agarinească. DOSOFTEIU, V. S. 25. Să vă dați copiii, fieștecare părinte, la învățătură. RĂȘCANU, L. 84/10. Il detersă [pe copii] pe la școli și filosofi. ISPIRESCU, L. 2. Perdelele ntr'o parte când le dai... EMINESCU, P. 219. Mihalache... veni spre el, cu umăr'nainte, să-l izbească. Pleșea... se sprijini în picioare și-l primi în umărul drept, dându-l îndărăt. SANDU-ALDEA, SĂM. IV 952. Au mers de te-au dat în lături. SBIERA, P. 135/15. I s'au vârit ceva în măscau cea bortoasă, și au tot dat cu limba, ca să scoată gozul afară. id. ib. 169/7. Iși dădu calul la apă. STĂNCESCU, B. 139/13. [Mălăiul] se pune pe lopată și se dă în cuptor. ȘEZ. V 52/22. A dat plugul... în rădăcină de lăptucă. TEODORESCU, P. P. 156. Dați, feciori, boii mai tare, Că vine Dunărea mare. RETEGANUL, TR. 84/12. Murgule... te-oiu da lângă părete, să-ți dau fân. DOINE, 179/4. Mai dați (= îndesați) cu genunchile, De-așezați sarmalele. SEVASTOS, N. 159/7. Dă-mă, maică, la cătane, Să port puscă și pistoale. id. ib. 279/25. A da la părete = a așeza, a culca, la cosit, frumos, grânele cu ajutorul cârligului prins de coasă. Cf. HERZ.-GHER., M. II-III 373. | Spec. (Despre vite, mai ales despre oi) A mâna, a duce. Niciodată nu mi-i ciudă, Ca când dau vacile'n ciurdă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 455. A da boii să meargă cu inapoia înainte. ȘEZ. III 189/25. A da porcii la zăr. HERZ.-GHER., M. II-III 373. Dă oile la strungă spre a le mulge. H. XII 261. Când pornesc vitele la pășune, zice că le-a dat în orman. ȘEZ. V 71. Au dat oile la păscut. SBIERA, P. 37/21. Drăguțule bace, Dă-ți oile'ncoace. ALECSANDRI, P. P. 1°/10. | (Eliptic) A da la ușă = a mâna oile la ușa strungel. | A da în (s. de) jaf v. jaf (1°). A da cu paharul = a bea mult. A dat cu paharul, pân' s'a îmbătat. PANN, P. V. I 118. A da cuiva brânci s. (fig) Înima îi dă (cuiva) brânci v. brâncă (I 3°). A da (făina) prin sită = a cerne. (Mold., Bucov.) A da pânza (în undă) = a o clăti, a o uda (com. AR. TOMIAC). Când se clătesc [pânzele] din nou în apă, nu se zice că se ghilesc, ci că „se dau“. PAMFILE-LUPESCU, CR. 172, cf. 176. Mergi de dă pânzele (Poieni pe Si-rete, Bucov., com. AR. TOMIAC). Numai de două ori până acu am dat-o în undă [pânza]. ALECSANDRI, T. 259. A da pe cineva prin târg = 1°. a-l purta prin oraș bătându-l (pedeapsă obișnuită încă la începutul secolului al 19-lea pentru hoși și negustori. Cf. TDRG); 2°. a face să se vorbească rân de cineva, a-l pune în gura lumii. Cf. BĂRCIANU. Căți se vor vădi martori mincinoși, să să dea prin târg, bătându-se. CARAGEA, L. 85. A da la (s. pe) brazdă v. brazdă (1°). A da pe cineva la cale cu același înțeles. Cu toată... priceperea lui, nici n'a putut s'o deie la cale pe această femeie strănică. ȘEZ. V 135/21. A da cuiva calea s. drumul v. cale (2°). A da pe cineva căteaua, pârlitura s. pe pârlitură, pe bete, tava, în târbacă s. târbăceală v. căteu (III 2°), pârlitură, etc. | (În legătură cu numiri de boale) A face (a aduce pe

cineva s. a dori cuiva) să se îmbolnăvească de... L-a dat la lingoare. H. IV 163. Of, dragoste, femeiască... M'ai dat în boală căinească! TEODORESCU, P. P. 302^b. Oare ce o fi făcând Pahon al tău? zise Arapul. — „Dar dă-l în bubă“, zise hoțomana de femeie. RETEGANUL, P. V. 14/10. | Fig. Așijderea și mîntea ta, deaca veri da pre strângerea comoară. CORESI, ap. GCR. I 23/10. Dă-mi-mie ochii negri (= îndreptează-ți privirea spre mine), nu privi cu ei în laturi. EMINESCU, P. 254. Dă-ți mânia la o parte. TEODORESCU, P. P. 583. Cazacii... Se pun spate la spate, Iși dă vieța la o parte (= te omoară). id. ib. 489^b. A da ochi cu cineva v. ochiu. A da în cap pe cineva v. cap (III).

II. Intrans. 1°. (Arată o mișcare, de obicei repetată, ritmică, sau reflexă, a unei părți — arătată cu prep. cu s. din — a corpului) A face mișcări cu... a clătina (II), a clăti (II 1°) din..., a băfăi, a tremura din..., a face (A II 3°), a lovi, a arunca (III 3°) cu..., a asvârlî (3°) cu..., Dă din mâni și din cap. ALECSANDRI, T. 139. Stând pe gard, privind la mine, Ai tot da cochet din cap. EMINESCU, P. 299. Pîki... își scutură zurgălăul, dând... din coadă. C. PETRESCU, f. II 246. [Calul] dă cu botul prin... iarbă. id. ib. III 189/25. Cuvod-tând, dădea din mâni. C. PETRESCU, C. V. 53. # Cine dă din mâni, nu se înneacă. BARONZI, L. I 61/15. | A da cu mâna (pe întunerec) după cineva s. ceva = a căuta pe dibuite, a dibui, a băjbăi (II 2°). Tresar noaptea din somn, Dau cu mâna după tine, Dau de păreți, vai de mine. HODȘ, P. P. 162. | A da din umeri v. umăr, din gură (s. cu gura) v. gură (II 4° a), din cap că da s. că nu v. cap (I 1°), din buză v. buză (I). | Fig. A da din coadă v. coadă (1°).

2°. (Despre ființe) A se îndrepta (II 1°) spre..., a apuca (V 1°) într-o direcție oarecare, a (o) porni, a (o) lua spre..., a pleca, a merge încotrova, a se duce, a alerga (II 1°, 3°), a face (B. 1°), a trece prin... Au dat cătră Pojon. LB. Să-l pripască să dea pre pod. DOSOFTEIU, V. S. 17^b. Pe sus nagății îpă, lișitele dau în fund. ALECSANDRI, P. III 63. Dădu dintro' cămară într'alta. SBIERA, P. 55/21. Să dau prin apă, mă tem că m'oiu înneca cu cal cu tot. CREANGĂ, P. 237. Tată-său dete pe de altă parte și-i ieși înainte. ISPIRESCU, L. 16. Să se ducă și să nu mai dea pe la dânsii. FUNDESCU, L. P. (ed. III) 74/10. După ce ieși din sat, dete cătră casă prin o pădure. RETEGANUL, P. I 13/25. N'am pe unde da. STĂNCESCU, B. 302/11. Mergând, dădea de-a dreptul peste ape, peste râpe. ȘEZ. V 148/21. Să înfigi o seceră în fața coșerei, că nu va mai da coșofana pe acolo — nu va mai intra înăuntru. GOROVEI, CR. Oștile purcesu-mi-au. Dar pe unde datu-mi-au? TEODORESCU, P. P. 52^b. | A da (înainte) = a înainta (1°), a porni; a continua, a o ținea înainte. Când merge mreja, peștele vrea să treacă rândul întâiu prin ochii numiți rari, bagă capu' și dă înainte. ȘEZ. IV 115/1. Atunci când porneste mașin și începe tiparul, se zice că „dă înainte“. MOLLI, T. 30. Zi „cruce-agiută!“ și dă înainte la catastih, dacă poți! ALECSANDRI, T. 400. Ii dă cu ceva = se apucă de ceva s. începe ceva (prea de vreme, ce nu e la loc). A da înapoi s. îndărăt = a se înapoia (2°), a se întoarce (I 1°); a se codi; (despre o umflătură) a se desumfla, a se micșora. Iată Grue dă'napoi și s'aruncă printre voi. ALECSANDRI, P. P. 81/. Îndărapt nu putea da, pentru că se temea să nu-l prindă. SBIERA, P. 187/3. Brânca'ndărăt a dat. TEODORESCU, P. P. 366^a. Mușcătura și umflătura îndărăt au dat. id. ib. 394. | A (se) da la o parte = a face loc (cuiva), a feri (III 2° c). Cf. HERZ.-GHER., M. II-III 373. A da în altă parte = a apuca pe alt drum. Cf. BĂRCIANU. A da fuga v. fugă (I 2°). A da razna v. razna. A da târcoale, ocol, ro-

tocoale, (o) raită, (o) roată v. târcoi, ocol, etc. **A da cuiva înconjur pe departe** = a-l lua pe departe, a-l descoase. *Îi dăncunjur pe departe.* VLAHUȚĂ, P. 84. **A da îndemână** v. îndemână (I 4°). **A da în foc (pentru cineva)** v. foc (I 1°). **A da (ceva) la stânga** = a fura, a ascunde; a fi și-ref, viclean. (Jud. Suceava), ap. ZANNE, P. II 435. **A nu-i da (cuiva) din coastă** = a stăruii pe lângă cineva, a nu-l slăbi. *Era adevărat mare întristare la curtea împărătească, că voinicul care a luat cununa a pierit ca o nălucă și nu se mai arată nici dintr-o parte, și fata, de colo, nu-i dădea din coastă împăratului, ci să-i aducă ursitul.* MERA, B. 133. | **A căuta ceva de zor.** Când era gotomozul așezat într'un loc mai gropinos și surcelele puse peste el, dă unul după amnar, dă celalalt după cremene, al treilea după iască, dar sculele — ca'n palmă. id. ib. 78. (Repetat; une-ori sub forma a-i da) A merge mereu înainte (pe un drum); a nu mai conțeni, a o ținea înainte întruna. *S'au luat amândoi pe urma cea de cenușă îndărăpt, tot dă, dă, dă, tot dă, dă, până ce au ajuns într-o vreme de noapte acasă.* SBIERA, P. 170/30. Cf. 287/3. **Da gazda de meșter mare...** Dă, dă, dă pe drum să meargă. MĂNDRESCU, L. P. 221/1. **Și-i dă...** și-i dă, cât îi e glasul... o ține una și bună, chiar ca un palamar cu ison la biserică. ALECSANDRI, T. 4. [Cocosul] icni odată și dă-i și varsă și rarsă. STĂNCESCU, B. 282/14. *Se pun dracii la lucru, și dă-i și dă-i, pe întrecute, și a doua zi, când răsărea soarele, erau dealul și valea una.* MERA, B. 219. *Călușeri de pe Târnava, Cu ochii de scroafă neagră, Dați, măi, dați, Nu vă lăsați!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 416. **A nu ști încotro să dea** = a nu ști ce să mai faci. *Nevasta n'au știut încotro să deie de bucurie.* SBIERA, P. 229/13. **A da pe ici, pe colo (s. încolo, încoace s. pe dincolo s. la deal, la vale)** = a se îndrepta în toate părțile, a se frământa, a-și da osteneala (să afle, să isprăvească ceva). Cf. alb. dha këtej, dha a ndej. PAPAĞAGI, P. A. 116. *Dă pe ici, ba dă pe colo, cută, 'ntreabă și iar cută.* CONTEMPORANUL, III 886. *Dau încolo, încoace; dară nime nu poate chibzui.* SBIERA, P. 67/3. *Baba... dă la deal, dă la vale, dar n'are ce face; și, de voie, de nevoie, nunta s'a făcut, și pace bună.* CREANGĂ, P. S. *Iese afară spăriată, dă încolo, dă pe dincolo și, când intră în bordeiu, ce să vadă?* id. ib. 11. *Dau încoaci, dau încoala, și dădui d'o cărăușă.* BIBCESCU, P. P. 352. | **A da din colț în colț** v. colț (IV 2°). | (Despre lichidele dintr'un vas) A trece peste buzele vasului. *Face gardă de tescovine împrejurul vrânii, ca să nu deie vinul jos.* I. IONESCU, C. 199. *Oala cu fierțură dedea într'una în foc.* N. REV. R. I 33. *Oala fierbe așa de tare, că dă peste răscoale (Scărișoara, jud. Romanați).* Com. I. POPESCU. *Apa numai cât nu da afară din fântână.* RETEGANUL, P. I 27/2. *Ce tot colcăești acolo așa? [întreabă o oală pe cealaltă], c'o să dai pe din afară!* STĂNCESCU, B. 220/1. | A ieși, a țâșni, a porni. *Pântecel și sfinții ochi deaderă afară.* DOSOFTEIU, V. S. 74. *I-a dat sângele pe nas.* | P. anal. (Despre o apă curgătoare). A lua direcția (spre), a apuca, a curge. Cf. a face (B. 1°). *Pârâul ce dă cătră Sangar.* DOSOFTEIU, V. S. 208/2. | (Despre un drum) *Un drum dă într'altul (= se împreună cu).* BARIANU. | (Despre lumină, raze, etc.) A cădea într-o direcție oarecare. *Tainicele-i raze, dând pieziș pre o zidire...* Mângăie a ci ruină. ALEXANDRESCU, M. 20/1. *Să nu-i dea lumina'n ochi.* CARAGIALE, S. N. 255. | (Despre o fereastră, o ușă, o scară, un apartament, etc.) A fi cu fața spre, a avea vederea spre, a se deschide spre. *Apartamentele nevastei lui... da asupra grădinei (după fr. sur, în loc de în grădină).* C. NEGRUZ-

ZI, I 73. *O tindă întunecoasă în care da... ușile deosebitelor încăperi.* ODOBESCU, ap. TDRG. *Un iatac c'o fereștruite, ce dă în livadă.* VLAHUȚĂ, SĂM. I 290. *Îl vede de pe fereastră, căci oduia ei da în grădină.* ISPIRESCU, L. 151. | (La imper., luând funcțiunea unei interjecții de îndemnare, de zorire, mai ales sub forma: dă-i, urmat de să s. (de de). Hai(de)!, mișcă! mișcați! porniți! pune(ți) mâna!, zoriți! Dă-i, fraților, să ne zborim pârul. DOSOFTEIU, ap. JAHRESBER. V. Dă-i de-l spânzurați[i]. id. V. S. 95^b. *Vania, prietene, dă (= vino) să te sărut; acuma văd că-mi ești prieten.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 35. *Dă-i să fugim, dă-i să mergem = hai!* să mergem! ȚI-PLA, P. P. *Ia mai dați de vă luptați!* TEODORESCU, P. P. 629. *Dați cu toții... Să scoatem fântâna 'n deal.* MĂNDRESCU, L. P. 153/3. *Stăi în loc și dă pe joc.* DOINE, 156/3. **Îi dăm repede** = vom termina repede. Cf. HERZ-GHER., M. II—III 373. **Dă-i cu cinstea:** îndemn la băutoră. Cf. cinste (III 4°). | **A-i da (cuiva ceva) pe nas** = a i se întoarce în rău împlinirea unei dorințe, a-i ieși (II 1°) pe nas le-a dat. CREANGĂ, P. 25. *De-l vei putea trânti pe dânsul, atunci să te încerci și cu mine; dar cred că ți-a da pe nas.* id. ib. 52.

3°. (Urmă de să s. de de s. de un infinitiv) A fi gata s. aproape să..., a voi tocmai, a avea de gând, a se pregăti să... *Dă să plouă.* LB. *Fără să-i vorbească, dateră să plece.* PANN, P. V. III 76. *Un car acoperit cu o rogojină... dote să iasă în ulița cea marc.* C. NEGRUZ-ZI, I 31. *Doi brazi gingași de o samă... au crescut... Pân'au dat să se lovească De fereștra 'mpărătească.* ALECSANDRI, P. II 185. *După ce au ajuns în pădure, au dat hargății să-l taie!* SBIERA, P. 116/1. *Ajunșând la un râu, dau să se scalde.* RETEGANUL, P. II 18/23. *Când dai să te culci, păturește-ți straițele.* SEVASTOS, N. 9/24. *Fiul dăde a lăcrăma, și Domnul a-l mângăia.* FRÂNCU-CANDREA, M. 192. | A încerca (fără rezultat) să... Cf. III 6°. *Bătându-să, au dată să-l lovească.* PRAY. MOLD. 66. *Hatmanul și cu o samă de Cazaci au dat să treacă Nistrul, și mulți s'au înecat.* LET. I 128/30. *Să păziți de va da a fugi.* ALEXANDRIA, 79. *Când am ajuns acasă dinspre ziuă și-am dat să mă dau jos din căruță, — pace! Nu puteam și nu puteam!* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 126. *Eu dau să protestez, mă scol după ea, tulburat.* VÂLSAN. CONV. LIT. XLII 143. *Dă el să descuie ușa, nu poate; dă s'o desprindă, nici atâta!* CREANGĂ, P. 256. *De mult tot dau să te ajung!* RETEGANUL, P. I 20/22.

4°. P. ext. (Urmă de să s. de de s. de un infinitiv). A se apuca, a porni, a începe să... Cf. III 6°. *Dă pruncu' a îmbla în picioare.* LB. *Dau să mămăr la fuști.* — *Uite-i, frate, doisprezece, COȘBUC, F. 21. Am dat sămbuc ceva.* STĂNCESCU, B. 146/23. *Dete a striga.* POMPILIU, B. 56/13. *Când voinicii... or da să le miroase [floricelele]. Să le intre doru'n oase.* ALECSANDRI, P. P. 325/10. (Neobșnuit. Cf. III 6°). *Mai dau în povești cu Craiul.* BARAC, A. 43. | (Fiind vorba de o metamorfoză, de o trecere dela o stare la alta, de o schimbare) A începe să fie, să se ivească, să se facă ceva. [Ouăle gândacilor de mătase] dau în viu. ECONOMIA, 214. *Temperatura dedese în iarnă.* GHICA, A. 3. *Vremea dădu în cald.* DELAVRANCEA, S. 50. *Cerul... dă în limpede.* id. ib. 170. *Peste o lună dă primăvara.* C. PETRESCU, C. V. 149. *Dă soarele după deal, și noi tot pe loc stăm.* CREANGĂ, P. 128. *Soarele dă în asfințit.* ISPIRESCU, L. 34. *Din căldură a dat în frig.* PAMFILE, J. *Trei fire de mustețe, Cari mi-au dat în căruntețe.* BIBCESCU, P. P. 303. **A o da,** cu același înțeles.

Incepe a bura... pe urmă o dă în frig și ninsoare cum se cade. CREANGĂ, A. 30. | (Despre must) **A da în fiert** = a începe să fermenteze. Să se mai limpezească mustul... și să dea în fiert. GORJAN, H. II 60. *Sari sus, Jos sū curgū must, Să dea'n fiert, Să-l bem cu gust.* TEODORESCU, P. P. 333^b. | (Despre cereale, s. pomi) **A da în (pre LB.) copt** s. **pârg** s. **pârguială** = a începe să se coacă. Cf. ZANNE, P. I 230, PAMFILE, A. 114. *Niște lanuri frumoase de grâu, care dă în copt.* CREANGĂ, P. 155. *Rodul creștea și seara dă în pârg.* ISPIRESCU, L. 73/2. *Când începe să se coacă, se zice de porumb că „a dat”.* ION CR. IV 221. | **A da în spic** = a lega spic. Săcara dă în spic și se coace mai de grabă. I. IONESCU, C. 179.

5°. (Despre ființe) A ajunge (III 1°) s. a ieși la..., a nemi în (s. la)..., a sosi, a veni la... (după un drum oarecare), a intra (I 1°) într'un loc. *Deade la una [curte].* DOSOFTEIU, V. S. 120^b. *Paici dăm în pădure?* DDRF. *În loc să iasă la drum, dă de un heleșteu.* CREANGĂ, P. 46. *Cum au dat de căldurică, pe loc li s'au muieră ciolanele.* id. ib. 251. *Bucuria lor... că au dat la lumină.* SBIERA, P. 173/12. *Îeșiră acum din pădure și dădură într'o poiană frumoasă.* RETEGANUL, P. I 46/20. *Merseră ce merseră, până deteră de un arvine mare.* H. IV 64. *Mergând, au dat peste un loc.* STĂNCESCU, B. 271/12. *A treia zi pe sară, a dat, în marginea pădurii, de o casă.* RĂDULESCU-CODIN, I. 322. *De un ploș dedură și aci stătură.* COLINDE, ap. GCR. II 326/20. | (În legătură cu noțiuni temporale) *După ce au dat la primăvară, la luna lui Mai, s'au rădicat Grigorie-Vodă din Iași... și au mers la mănăstirea Bărnova.* LET. III 162/20. *Dă! ce să-i zici!* dăduse și el în pârșura însuratului. CREANGĂ, P. 166. *Când dau fetele 'n postul marc, postesc.* SEVASTOS, N. 10/20. (Despre stări sociale) *Al să te lași de hoție, Ca să dai de boierie.* BIBICESCU, P. P. 166. # Fig. **A da cu gândul** v. **gând** (1°). *Dau cu gândul că și aci trebuie să fie ceva.* RETEGANUL, P. III 72/3. **A da cuiva de cap** v. **cap** (VI 5°). **A-i da cuiva ceva de cap** v. **cap** (II 1°, IV 1°) | **A da de capăt** v. **capăt** (4°). **A da de căpătâiu** v. **căpătâiu** (II 3°). (Cu același înțeles) **A da de rostul căpătâiului.** *Fata fiind pusă să deslege o ghicitoare... nu-i putea da de rostul căpătâiului.* STĂNCESCU, B. 146/2. (Mold.) **A-i da în părț(i)e** = a lămuri, a afla ceva. *În zadar mă gândesc și iar mă răzgândesc..., nu pot să-i dau în părțe... Boierul are ceva.* ALECSANDRI, T. 1728. *Oare cine-a fost? Ba că Stan, ba că Bran; până ce-i dau în părție.* SEVASTOS, N. 3/c. **Și-a dat în părție** = s'a dat la treabă, s'a făcut om de treabă, în urma unei pedepse. ȘEZ. IX 155. **A da de hotar** = a ajunge la margine, la capăt. Cf. **hotar** (I 3°). **Împărățiile erau așa de lat și de lung întocmite, că numai vântul și lumina le dădeau de hotar.** ap. DDRF. **A da de fund** = a ajunge până la fund, p. ext. la margine, la capăt. *Cercați voi marea cu degetul, dar ia! să vedem cum i-ți da de fund!* CREANGĂ, P. 260. *O pădure mare de nu-i mai dădeai de fund.* SEVASTOS, ap. TRDG. **A(-i) da (cuiva) de urmă** v. **urmă**. **A(se)da în vorbă** de s. **despre cineva** = a începe, a ajunge să vorbească despre cineva. *Mai de una, mai de alta, apoi dădură în vorbă de Pahon.* RETEGANUL, P. V 14/s. (Uneori, în vorbă e subînțeles) *Din vorbă'n vorbă dau la [ajung să vorbească despre] pețit.* id. ib. IV 72/23. **A nu-i da (cuiva ceva) de ochi** = a nu avea ocazie să vadă ceva. *Se mai luptase Ercule cu balauri; dară ca acesta nu-i mai dăduse de ochi.* ISPIRESCU, U. 56/20. (Complinit prin verbul „a vedea”) *Nu mi-a dat de ochi la nici o împărăție să văd astfel de legi.* GORJAN, H. II 50. # P. ext. A intra undeva (pentru puțin timp), a se abate (2°) pe (la), a trece pela... *Intr'un târziu, îi veni în minte că azi*

n'a dat pe la cancelarie. AGĂRBICEANU, L. T. 337. *Părintele mai în toată ziua da pe la școală și vedea ce se petrece.* CREANGĂ, A. 2. *Dece prin satele turcești și bulgărești.* ISPIRESCU, M. V. 17/12. *Din când în când, mai dați pe la noi.* SEVASTOS, N. 348/1. *Când ai er'o inimă-rea, Mai dai seara pe la ea [pe la ibovnică].* TEODORESCU, P. P. 343. | A cădea (I 1°) in..., a nemi în (s. peste)....; a întâlni din întâmplare pe cineva. *Un bou... ce au fost dat într'o fântână* (a. 1731). URICARIUL, XXII 343/20. *Nuna peste nun a dat.* SEVASTOS, N. 205/14. *S'asvârlea, nu s'asvârlea, Drept în paloșe că da.* TEODORESCU, P. P. 443^b. # *Pasărea vicleană dă singură în laț.* LET. II 279/25. *Cine sapă groapa altuia, dă el singur (cade) într'insa.* PAMFILE, J. *Fuge de ploaie și dă în noroaie.* ROMÂNUL GLUMET, I 5/a. *Prost, de dă în gropi = foarte prost.* | **A da de mal, de prăpastie, de răpă** = a cădea... Cf. ZANNE, P. I 570, 268. *Dă de răpă, ca filosoful din fabulă* (a. 1869). URICARIUL, XIV 144. **A da în (s. pe) brânci** v. **brâncă** (I 2°). **A da în cap** v. **cap** (I 1°). | **A da în nas.** *Când vorbea, se pleca înainte, ca și cum i-ar fi fost „să dea în nas”.* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, vol. II 658. **A da în genunchi** v. **genunchiu** (1°). **A da pe gânduri** v. **gând** (4°). *Dar dumnea-ta, mire, de ce-ai dat pe gânduri?* SEVASTOS, N. 288/22. | (Subiectul e o ființă) A ajunge (IV), a se lovi cu o parte a corpului de ceva, a ajunge până undeva. *Calul fugea, de da cu burta de pământ.* ISPIRESCU, I. 129. *De-tăiu în sfârșit cu mâna de un oblon.* DACIA LIT. 288. *Găinușă ciușă, Dă cu nasul prin cenușă (= Luleaua).* TEODORESCU, P. P. 232. **A da cu mâna în foc** v. **foc** (I 1°). | (Subiectul e un obiect, un element) A pica, a ajunge, a intra. *Deade o picătură de sânge a svântului în ochiul muerii.* DOSOFTEIU, V. S. 97. *De-mi scoate un ghimpe ce mi-a dat în picior.* FUNDESCU, L. P. 109/22. *Când mă pun pe cositură, Îmi dau miriștil'e'n gură.* RETEGANUL, CH. 167. *Vede pe om că-i dă apa'n gură, și el îi mai cufundă.* ZANNE, P. II 529. *Oala acoperită, nu dă gunoii în ea.* ROMÂNUL GLUMET, II/11. **A-i da cuiva în (s. prin) gând, prin (s. în) cap, în (s. prin) minte, (rar) prin cuget** v. **gând** (2°, 8°), **cap** (III), **minte**, **cuget**. *Acuma i-au dat boierului prin cap că smeul... i-au furat soția.* SBIERA, P. 51/20. *Nu știu'n minte ce fi-a dat, Și pe noi că ne-ai lăsat.* MARIAN, I. 512/10. *Când îmi dă de mândra'n gând, Trei zile nu mi-s flământ.* HODOȘ, P. P. 60. (Lipsește complinirea: în gând, în minte, etc.) *Hăș [cocoș]!, Mânca-te-ar uliul să te mândnece! Da ce fi-au dat fie să cânti tocmai acuma?* SBIERA, P. 215/10. *Lui Lazăr ce i-a dat, Măna măsii-a sărutat.* TEODORESCU, P. P. 204. | (Despre o apă curgătoare) A se vărsa (în)... *Dunărea... curând (= curgând) dispre Apusul Țării-Tătărești, întâi se mărește dintru acest lucru, pentru că dau și alte ape multe într'insul și o măresc.* HERODOT 223/a. *Din Prut până în Nistru, unde dela Cetatea-Albă în Marca-Neagră dă, să trage mult înainte pământul.* CANTEMIR, HR. 67/20. *Au despărțit din Milcovul cel mare o parte de pământ, de vine pe lângă Odobestii și trece de dă în apa Putni.* LET. I 128/12. *Râul Tamisa... dă în marea despre miez-noapte.* DRĂGHICI, R. 18/12. | (Despre munți). A ajunge (IV) cu marginea, a se întinde cu vârful (până la...) *Făt-Frumos vede că șirul munților dă într'o mare verde.* EMINESCU, N. 13/20. *Ajunse la uă munte mare, al căruia vârf da de nori.* ISPIRESCU, L. 216,

6°. (Despre ființe, mai ales în raport cu alte ființe; construit cu pe s te s. de) A (se) întâlni (1°) cu..., a găsi (I 1°) pe cineva (din întâmplare s. după oarecare căutare), a afla (I 2°) (în drum s. căutând ceva ascuns), a descoperi, a surprinde pe cineva, a ajunge în posesiunea..., a cădea (I 5°, a, c) pe mâna cuiva, a avea parte de... *De va fi dată pre vrăciu rău...* PRAV. MOLD. 67^b. *Da de șerpi.* DOSOFTEIU, V. S. 209^b. *Mergând Buhuș... au dat preste niște Căzaci.* LET. II 232/23. *Apucați pe la Izvorul șoimilor, că-ți da de ei, fără greș.* ALECSANDRI, T. 216. *La moară dau de prieteni, și de prieteni mă feresc.* COȘBUC, B. 51. *Au ieșit p'impjurul cetății, să caute să deie de pricina învârtiturii ei.* SBIERA, P. 166/28. *Ai dat peste un stâpân ca pânea cea bună.* CREANGĂ, P. 152. *Taci! că i-am dat de meșteșug.* id. ib. 321. *Îl căută... și, ca să dea de dânsul, nici cât,* ISPIRESCU, L. 46. *Am dat peste un orb, care orbocăia și el pe dibuite.* id. ib. 303. *Tot de Țigani dai și cu Țigani te întâlnești.* RETEGANUL, P. P. I 59/17. *Să mă scot îndată, să nu dea frate-meu Mezilă preste mine dormind.* id. ib. III 67/21. *Se 'ntâmplă câte odată de dau de dracu'.* ȘEZ. IV 118/21. *Dorule, pe unde-mi stai și de mine nu mai dai?* RETEGANUL, CH. 77. (Pronominal) *Trebuia să rabde, că și-a dat de om.* id. P. V 30/17. # *Fuge de câni și dă peste lupi.* ZANNE, P. I 380. *A-i dă în cale v. cale (1°).* **A da cu crucea peste...** v. cruce. **A da (cu) ochii de cineva s. într'ochi cu cineva v. ochiu.** | P. anal. (Complementul e un lucru) *Până mai pre urmă am dat peste un hronic bulgăresc.* CANTEMIR, ap. GCR. I 360/17. *În fundul șanțului rom da de lut.* I. IONESCU, C. 236. *Deschise săltariul și dădu într'adevăr de niște... hărții.* EMINESCU, N. 79/17. *Și vezi, ia scama bine, că, dând de paralo p'acolo...* să nu începi a îndrăgi țuca. STĂNOIU, C. I. 9. *În cele mai de pe urmă dește și peste culul tatălui său.* ISPIRESCU, L. 15. *După ce dădura de ale traiului, se puseră la prânz.* RETEGANUL, P. V 47/1. *Preste urmă de fiară a dat.* ȘEZ. III 40/17. *N'ei da de niscaiva mahmudele, Să bem pelinaș pe ele?* TEODORESCU, P. P. 130^b. *Când mergi în păure, de ce dai mai întâi?* (= De scoarța copacilor). SBIERA, P. 321/21. **A da de (s. pe s. peste) leac v. leac (1°).** | Fig. *Dândă de multe greutate[i].* DOSOFTEIU, V. S. 180. *Să nu deie peste vreo primejdie.* LET. III 201/25. *Unii de necaz când dau, Pierd și mîntca ce o au.* PANN, P. V. III 14. *A dat de vr'un păcat.* ALECSANDRI, T. 218. *Dăm de rușine.* COȘBUC, F. 35. *Când este să dai peste păcat, dacă-i înainte, te silești să-l ajungi, iară dacă-i în urmă, stai și-l aștepti.* CREANGĂ, P. 223. *Acem să dăm peste o primejdie mare.* ISPIRESCU, L. 6. *Să faci ce va face, să scape de batjocura, de care deie.* RETEGANUL, P. I 73/3. *Să nu te răstești la el, că dă în altele = crapă fiera în el s. dă în boala copiilor.* CIAUȘANU, GL. *O femeie dă cu copilul de necaz = întâmpină o greutate, o nevoie.* GOROVEI, CR. *Lui grija casei mele. Ca să nu dau de belele.* TEODORESCU, P. P. 271^b. *Umblu după dragoste și dau peste pacoste, Umblu după căsnicie și dau peste sârăcie.* id. ib. 273. *Da de pocinog.* ZANNE, P. V 508. (Pronominal) *Să-și dea peste noroc.* STĂNCESCU, B. 227/2. cf. 228/18. **A da în greu v. greu (B 1°).** | (Subiectul: norocul, boala, necazul, nevoie, ispita, etc.) A ajunge (II 3°) pe cineva ceva, a-l găsi (I 2°), a-l apuca (I 2°), a-l lovi, a-l surprinde. *Proprietarii de oi, de roesc ca să nu deie găbaza în bucatele lor...* I. IONESCU, C. 68. *Săcara nu este supusă la boatele ce le-am arătat că dau în grăie.* id. ib. 181. *N'au mers mult, și iată c'au dat altă nevoie peste dânsa.* SBIERA, P. 208/15. *De multe ce dăduse peste dânsul, se făcuse cam hursuz.* CREANGĂ, P. 111. *Deodată deie preste ei o căldură,*

incât leșinau de sete. RETEGANUL, P. III 75/12. *Amurgul dăse peste dânsii nemâncăți.* ISPIRESCU, L. 335. *Dădu o boală rea peste biata preoteasă.* STĂNCESCU, B. 211/6. *Popa, auzind că dă o așa plească peste el, se îmbracă frumos.* ȘEZ. IV 2/12. *Fetele... povestiră toate câte le-au dat de cap.* POP., ap. TDRG. | (În imprecătuini) *Pricopsitul naibei, dracu'n el să dea!* CONTEMPORANUL, III 467. *Eu iubesc, altu' mi-o ia... Lume, focu'n tine dea!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 383. | P. ext. *Nu mai deie nici pic de somn în genele ei până dimineață.* ISPIRESCU, L. 65/11.

7°. (Mold. și Transilv. de Nord) **A da (de cineva s. de ceva) că...** = a afla (I), a băga de seamă, a observa, a constata, a prinde de veste că... *Deide și de dânsă că-i mai vârtoasă decât piatra.* DOSOFTEIU, V. S. 95^b. *Tătarii peste noapte n'au dat că fuge oastea.* LET. II 33/20. *Băgând sacii în moară, au dat că într'inșii nu-i grâu.* SBIERA, P. 16/6. *Mă-ta, când a dat de copilă că nu-i, a început a-și smulge părul din cap.* CREANGĂ, A. 20. *Ciobanul dă că-i lipsesc oile.* MARIAN, T. 60. *N'a ști nime un' (= unde) m'am dus, Făr' or da de min' că nu-s.* MĂNDRESCU, L. P.

8°. (Subiectul e o ființă) A fugi (I) (spre a scăpa de o primejdie, de un atac), a o șterge, a o apuca spre..., a scăpa cu fuga, a se refugia. *Vor scăpa denainte-i și vor da într'o casă străină.* PRAV. Mold. 56^b. *S'au orbit de au dată el pre pod să treacă, să scape.* DOSOFTEIU, V. S. 17^b. *Singur Potochi, pentru să i se tănuiască numele, au dat între carele haiducilor.* LET. I 230/10. *Cazacii au și dat la vale în lunca Prutului, de au scăput mai toți.* id. II 321/31. *Cât nu mai încăpea pre pod, au dat și prin Nistru.* LET. III 15/28. *Ca să scape de 'necare, nu știu p'unde să dea.* PANN, E. IV 6/7. | (Întregit) *Noi deddemu afară cu frică.* DOSOFTEIU, V. S. 79. *În pripă dă afară din al său bordeieș trist.* DACIA LIT. 146. **A da o fugă (până la...)** s. a da (cu) fuga v. fugă (I 2°). **A da (o) goană (s. în goană) după cineva** = a porni repede la fugă, în goană (6°), a fugi (după cineva). *Să dea'n goană după mine.* DOSOFTEIU, PS. 231. *Băieți, mai dați o goană!* I. VĂCĂRESCU, P. 338/21. *Petruță dădu goană!* C. PETRESCU, R. DR. 71. **A-i da cuiua o goană** = a lua pe cineva la goană, a-l goni (I 1°). *A-i acorda un asil, ca să scape de goana ce-i da Mihai.* BĂLCESCU, M. V. 404. **A da zor v. zor.** **A da buiestru v. buiestru (II).**

9°. (Subiectul e o ființă) A se repezi, a năvăli, a se arunca (IV) (într-o învâlmăscală), a se asvârli (4°), a năpădi, a intra undeva cu forța, a se da la... Cf. III 3°. *Fiind cireada fără păstor, vor fi date [MUNT. dat] niscare gadine, de vor fi stricat și alte vite.* PRAV. 33. *De să va prileji să dea lupii în oi.* ib. 66. *Afară [erau] mînd scările Slovacii să dea'n cetate.* DOSOFTEIU, V. S. 87^b. *Fără zăbavă au dat pre oastea turcească.* LET. I 194/25. *Mulți din oșteni s'au înecat în Prut fugind de Tătari, ca să scape; unde sosea la Prut, acolo sărea din mal și da sărind din mal cu cal cu tot și așa pierce.* id. II 341/1. *Frunțașii dideră în Perși.* HERODOT, 505/13. *Deateră în apă.* MINEIUL (1776), 23²/2. *Om peste om dă fugând.* BELDIMAN, ap. GCR. II 242/13. *Doar nu dau Tătarii!* ALECSANDRI, T. 288. *Lupii... îndrănesc să deie și la urși.* CONTEMPORANUL, III 701. *Lupii dau asupra oamenilor = se năpustesc.* GOROVEI, CR. *Dă deodată la dânsul, să-i scoată ochii.* SBIERA, P. 38/25. *A dat strechea într'inșii.* ISPIRESCU, U. 108/23. *Lupul... dă după mire.* RETEGANUL, P. III 33/5. *Cânele ce e bolnav de jăgăraie e trist...* doarme, nu dă la om. ȘEZ. IV 126/11. *Maica Sântă-Mărie, De ciudă și de manie, Dete'n foc, ca să se arză.* TEODORESCU, P. P. 32. *Flăcăul cu noroc Dă prin apă și prin foc.* id. ib. 623. *De-ar avea bădea*

la oi Două cățele ca noi, N'ar mai da lupi între oi. MĂNDRESCU, L. P. 136/7. | (Despre o armată, o trupă. Numai la BĂLCESCU) A intra (în luptă). Această trupă... încă nu dedese în bătaie. M. V. 371. El porni înainte două cete de Polonezi ce nu dedeseră încă în ucea zi. ib. 373. A da peste (rar, după) cineva cu ceva = a veni din mers peste cineva, lovindu-l cu ceva. Cine e acesta o? a să deie piste noi cu droșca? C. NEGRUZZI, I 238. Dedeau cu caii preste oamenii lui Hercule. ISPIRESCU, U. 52/13. Capra... dă cu coarnele după cei din casă. ȘEZ. III 182/1. P. anal. I-a dat (= i-a trecut) un fior rece prin trup. Îi dete un fier ars prin inimă. ISPIRESCU, ap. TDRG. | (Întregit) A da năvală, busna, iama v. năvală, etc. A da chior peste... v. chior (I 4°), chioris v. chioris (I 3°), clacă la ceva v. clacă (2°). A da de-a-dreptul = fără ocol. Golătatea încunjură, iară foamea dă de-a-dreptul. CREANGĂ, A. 69. A da în foc (pentru cineva) v. foc (I 1°). A da ca cănele prin băț v. băț (1°).

10°. (Despre fenomene atmosferice; despre frunze, muguri; sânge, lacrimi, barbă (1°), mustață; foc, etc.) A se ivi (2°), a se isca (I), a ieși, a se arăta. a-și face apariția, a se face, a se produce, a veni, a crește, a încolți (III), a odrăsi, a porni, a izbucni (1°), a țâsni. (Cf. wallis: il donne „plouă“. arom. ũ da ploaie, neauă, etc.) Deade de o parte vânt. MOXA, 352/12. Dedde foc de la svânta rucă. DOSOFTEIU, V. S. 87^b. Oile trebuiesc scoase la câmp îndată ce au [= a] dat iarba. I. IONESCU, C. 68. După ploie da un soare fierbinte. GHICA, S. 545. Băiatului îi dăduseră lacrimile. D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. Poftim de vezi! pominăne era întâiu Aprilie și mugurii nici habar n'aveau să dea. BRĂTESCU-VOINEȘTI, I. 250. Am fugit repede la oglindă, să cercetec dacă nu mi-au dat fire albe. C. PETRĂSCU, I. II 63. După ce au dat frunzelc și s'au făcut mai mari, ne-am adunat cu loții să ne dăm părerea. D. STĂNOIU, C. I. 124. Apoi dete un înghet. ISPIRESCU, L. 29. Cum dă ceșicea seceță, îndată seacă toate izvoarele. RETEGANUL, P. I 25/13. Se freacă cerul gurii calului... până ce nu mai dă sânge. ȘEZ. III 202/22. Brumă grea să dea, să-i cază frunzelc. ib. IV 190/20. Dă [iarba], încolțește, crește din zi în zi tot mai tare. ib. V 70/1. El cum se ruga, Ploaie că dedea. TEODORESCU, P. P. 67. Flăcău tânăr s'au 'nsurut, Nici mustața nu i-a dat. id. ib. 622. S'a face dușmanul frate, Când a da din piatră lapte. SEVASTOS, C. 9/22. | (Întregit) Frunza frăgarilor dă afară. ECONOMIA, 214. | P. anal. Începe a striga, de da duhul dintr'însa: „Ioane, Ioane, Ioane!“ și Ion — pace! CREANGĂ, A. 64. | Neobișnuit; germanism) Nu da [= nu era, nu trecăa un] minut, fără de a face și o faptă bună. MARCOVICI, C. 52/1.

III. Refl. 1°. (Arată o mișcare) A se duce, a pleca, a (se) face (B. 1°, C. III), a merge a purcede, a veni, a porni, a o apuca (V 1°), a o lua, a se apropia (I 1°), a se îndepărta, a se feri (III 2°), a se (re)trage, a se scobori, a se cufunda, etc. (Mai adesea complinit) A se da înapoi, îndărăt = a se retrage; în jos = a se scobori; în lături = a se trage la o parte, etc. Isus să deade în laturi din nărodul ce era pre acela loc. VARLAAM, C. 151/1. Dându-se spre apusul soarelui în părțile nemțești, au descălecat. LET. I 88/34. Îl sfătua boierii să se deie la loc strimt. ib. I 130/11. Lăsat-au scaunul și s'au dat spre munți. ib. I 162/7. Deci Turcii, cum au văzut că au căzut Pașa, s'au dat înapoi (= s'au retras). ib. I 249/25. Nu au mai putut sta Turcii într'acel vârf de munte... ce numai le-au căutat a se aare în lături dela acel loc. ib. II 199/1. Dându-se Vezirul într'o parte cu oștile sale, au trimes

la Sarascherul... să-i vie întru ajutor. ib. III 8/5. Cu totul se da'n afundare. PANN, P. V. I 87. Românii se daseră ascuns și le pânduau trecerea. BĂLCESCU, M. V. 100. Se trudea să se deie jos de pe vatră. C. NEGRUZZI, I 91. Dă-te într'o parte, țopărlane! ALECSANDRI, T. 187. Moșule, măi hoțule! Sai din munte, dă-te'n vale, Ca să-mi mai scurtezi din cale. id. P. II 24. El se da tot mai aproape și cerșea copilărește. EMINESCU, P. 104. [Iedul] se dă fuga după ușă. CREANGĂ, P. 23. Dați-vă mai încoace, cu să ne învelegem mai bine. ISPIRESCU, U. 2/12. Unul din voi sa se dea afund în mare. FUNDESCU, L. P. 136/9. Se dete (= se dete jos) apoi de pe cal. RETEGANUL, P. III 71/10. Numai decât se dă și-și aprinăe stogul. id. ib. IV 77/24. Naiba... se dăduse în dosu' lui Dumnezeu. ȘEZ. I II 6/2. Se dete (= se apropiē) tocmai la urechea lui... ib. III 96/12. Și'n not mi se da și se cufunda. ALECSANDRI, P. P. 117/23. Toți s'au înecat, La afund s'au dat. TEODORESCU, P. P. 57^b. Jucă bine, moș Martine, Că mă dau pe lângă tine [și te lovesc]. id. ib. 191^b. Dă-te 'ncoa, în joc. id. ib. 196^b. Mai aproape se dedea. id. ib. 527^b. Pe lângă mă-sa se da, Măna n'brău îi înfigea. id. ib. 531. | Fig. A se da îndărăt s. înapoi = a se codi, a se sustrage dela ceva, a-și lua înapoi cuvântul, a căuta să scape. Cf. înapoi (I 1°), îndărăt (I 1°). Boierul nu se da îndărăpt, ci era gata să-și fie cuvântul. SBIERA, P. 145/10. Cf. 80/1. Nu se dete înapoi, ci se înțeștară amândoi. ISPIRESCU, U. 61/14. (Cu același înțeles) A se da în lături (s. lături). Cf. ZANNE, P. III 464. Zua cea de apoi, de carea nime nu să va putea da în lături. VARLAAM, C. 274^b. Nu să deaderă în lături dela mărturia Domnului nostru Isus Hristos. DOSOFTEIU, V. S. 143. Cum văd eu, nici de asta nu te-ai da în lături. CREANGĂ, P. 166. | P. anal. A ajunge. Și vor juca până s'au da soarele a toacă. ȘEZ. VII 4. Soare roind, Dă-te 'n vale mai curând! SEVASTOS, N. 285/3. În ce ape se dă = se adapă (II 1°), se scaldă. Administratorul chibzui să ispitească pe preot, să vadă cam în ce ape se dă. STĂNOIU, C. I. 34.

2°. A se așeza (II 2°) undeva (pentru puțin timp), a se lăsa, a se trânti (pentru odihnă s. somn), a se tăvăli, a se culca (puțin). Mă dedeu într'o rână, la umbra altui copaci. GORJAN, H. I 155. Se dete p'o pernă, răzământu-și cotul. PANN, P. V. I 58. Se deteră spre odihnă. ISPIRESCU, L. 4. După cină, se dau la culcare. RETEGANUL, P. III 83/22. Jupănul... Pușintel' s'au dat Cam la colț de pat. TEODORESCU, P. P. 25. El se da de să durmere (= să doarmă). ALEXICI, L. P. 2/4.

3°. (Mai ales despre fiare, căne, etc., construit cu la s. absolut) A se repezi să muște, a se arunca (IV) la cineva, a se asvârli (4°) la hrana, a ataca. Cf. II 9°. Iarna... ursul ajunge de se dă la vite și ia oameni. ODOBESCU, ap. TDRG. Cănele nu se mai da. SANDU-ALDEA, SĂM. VI 882. Când se da armăsarul la Galben-de-soare, mușca din piele de bivoli, iară căni se da acesta la armăsar, mușca din carne vie. ISPIRESCU, L. 28. Pisioul dă de mâncare puilor și nici nu se gânda să se dea la el. DDRE. Căinii se dau la gard = latră mereu. CIAUȘANU, GL. | Spec. (Despre pești) A se repezi la undiță. [Peștii] se dau, umblă nebuni și lacomi după hrană. F. R. ATILA, P. 52. | (Întregit) A se da cu capul de (toți) păreți(i) (s. de vatră) v. cap (I 1°). Dă-mi o nucă, Că rău dau cu capul de ulucă; Dă-mi o pară, Că mă dau cu capul de scară. TEODORESCU, P. P. 12. A se da de răpă, în foc, etc. Porumbo, iubește-mă, Că mă dau de răpă, pre legea mea! ALECSANDRI, T. 157. Decât m'aș fi m'rtit, Mai bine'n foc m'aș fi dat. id. ib. 230^b/7. Și te-ai dat d'un corn de vatră. SEVASTOS, N. 138/17. Se dă (s. bate) ca apa de mal să... = se face luntre și punte să..., face pe dracul

în patru să... CIAUȘANU, GL. **A se da în vânt** (după ceva s. cineva) = a abate (I 4°), a da zor; a umbra să câștige dragostea cuiva. *Văd pe mama cum se da în vânt după trebi.* CREANGĂ, A. 68. *Se dau în vânt după ea = nu mai pot de dragul ei.* RĂDULESCU-CODIN, I. *Cimpoș, drăgușul meu. Sună, sună-așa mereu. Să se deie fetecel'n vânt, Să fipe dracu 'n pământ.* ALECSANDRI, T. 243.

4°. (Despre ființe și mai ales despre persoane) A face o mișcare legănătoare, a luneca, a se rostogoli. *Fă-te dar tu o roată de lemn și eu una de fier, să ne dăm unul pe un deal, altul pe alt deal.* RETEGANUL, P. III 73/7. *A se alinta (da), cu cioara în laț.* ZANNE, P. I 418. **A se da peste cap** v. e a p (I 1°), **(de-a) tumba** v. t u m b a. | (Mai ales întregit) **A se da pe gheață** (1°), **cu sania**, **cu patinele**, în scrânciob, în leagăn, etc. În scrânciobul din culme se dau flăcăi și fete. ALECSANDRI, P. III 143. **Capul făcuse două picioare și se da pe gheață.** FUNDESCU, L. P. (ed. III) 85/17. *Copil care s'a dat cu săniuța.* I. TEODOREANU, M. II 105. *Copiii cei mari tot se mai dau pe uliță, de se da cu sania, cioacla, ori cu piciorandele.* PITIȘ, ȘCH. CONV. LIT. XXXVII 124. # *Lumea piere, și vecina se da în leagăn!* BARONZI, L. 50/21.

5°. (Construit cu prep. pe lângă, mai rar, după s. la) **A se apropia** I 1° de cineva (în semn de dragoste, cu lingușiri, cu rugămintă, etc.), a se lua cu binele pe lângă cineva. *Dacă... vr'un finel vitcaz s'ar da pe lângă mine... atunci cu voie bună i-aș da sufletu'n dar.* ALECSANDRI, T. 156. *Se dau tot cu binisorul.* CARAGIALE, T. I 6/1. **Slutul se acte pe lângă fată și începu s'o lingușească cu vorbe mierlitoare și să se ia cu binele pe lângă dânsa.** ISPIRESCU, L. 47. *Se dădu pe lângă ea și o momi.* STĂNCESCU, B. 197/17.

6°. (Mai ales în Mold.) **A începe** (I 2°-3°) să..., a se apuca (IV 5°), a se pune pe..., a prinde să... (Idea e complinită, în limba veche, printr'un substantiv pus la cazul dativ, iar astăzi printr'un substantiv, având uneori forma supinului, cu prep. la); (cf. lat. *dare se labori et itineribus*). Cf. II 4°. *Lupul... îndatăși fugăi se deade.* CANTEMIR, IST. 74/18. *S'o dat la carte = a început să învețe.* Cf. HERZ-GHER., M. II-III 373. *S'au dat la ospătat amândoi.* SBIERA, P. 92/40. *Preutul... se dete și el la fugă după dânsa.* id. ib. 241/31. *Satul, văzând că acest om nu se da la muncă nici în ruptul capului, hotări să-l spânzure.* CREANGĂ, P. 329. *Se dădu la mâncare, la băutura și la joc.* STĂNCESCU, B. 317/10. *Impăratu' se da la căutat; da geaba, că nu-l găsi.* ȘEZ, IV 204/28. *La lucru s'au pornit și la lucru mi s'au dat; Mi s'au dat la secerat.* TEODORESCU, P. A. P. 150^b. **A se da în (s. la) vorbă cu cineva** = a intra (I 7°) în vorbă. *Dându-să în voroavă cu părinții.* DOSOFTEIU, V. S. 110^b. *Pe urmă s'au mai dat la vorbă ba despre una, ba despre alta.* SBIERA, P. 151/11. *Numai cât în vorbă se da. Secerete-și gătea.* TEODORESCU, P. 142. *El s'au pus lângă dânsa și s'au dat la sfaturi amândoi.* SBIERA, P. 23/18. *Ce să mai înceapă acuma de vorbit? S'au dat și la fleacuri.* id. ib. 253/31. **A se da pe rod** = a începe să rodească. *În al patrulea an via face struguri, adevc se dă pe rod.* H. XVI 41. | (Complinită se face printr'un al doilea predicat unit cu cel dintâi prin conj. și) *S'au dat și ei și un cojit oreo câțiva tei.* SBIERA, P. 84/6. *El se da și cununa.* BIBICESCU, P. P. 308. | (Idea e complinită printr'un verb la h. finitiv s. la conjunctiv s. la indicativ precedat de prep. de) **A începe**, a porni să... *Se dădură divolii a-l linge.* SBIERA, P. 123/2. *Acuma au fost cutrierat bietul argat toate târgurile, orașele și cetățile, și s'au fost dat să îmbe și prin sate.* id. ib. 216/31. *Se dă de astupă brazda.* MERA, B. 86. *Se dete a căuta prin toate părțile prin pălat.* MA-

RIAN, O. I 161. *Io mă dau să-i pui de cină, El mă suduie.* MĂNDRESCU, L. P. 119/2. *Frică mi-e de-a mea muiere, Că s'a da a mă descuța și de dorul mândră-a da.* RETEGANUL, CH. 76. *Mama la mine-a venit și se deade d'ntreba: Trăiesc io bine, ori bu? HODOȘ, P. P. 139. A-și da. Mai dându-mi în de bine [= începând a mă face mai bine] din bolnăvirea ce mi s'a întâmplat.* DIONISIE, C. 195. *Fiiu' tare-ș[i] ded' a (= începu a) plânge.* ALEXICI, L. P. 160/7.

7°. **A se pune la dispoziția** cuiva, a se lăsa în voia cuiva s. a ceva, a se oferi, a se jertfi, a se învoi (II), la o acțiune (ce privește persoana sa); p. ext. (cu subiect pasiv) a se lăsa învins, supus, răpit, copleșit (de patimi, ispite, etc.), a cădea jertfă, a ajunge la... s. in..., a se expune la... (Idea e complinită printr'un substantiv pus la cazul dativ s. prepozițional s. cu funcțiunea unui adverb. Vechiu: **a se da s. a-și da (pre) sine.** Cf. lat. *dare se somno, quieti, voluptatibus*). *Mă dau învins, legat, etc.* LB. *De-l rugară se nu-și dea sire (să nu iasă).* N. TEST. 1648; *să nu dea* pe sine. BIBLIA 1688) *întru zboriște (= în spectacol), întru batjocură.* COD. VOR. 10/11. *Și răpită fu corabia, de nu putea se potrivească-se vântului, deaderă-se (sloboziri-o N. TEST. 1648; slobozindu-ne BIBLIA 1688) și purtați cramu.* ib. 87/17. *Și-și da sine spre moarte pentru Hristos.* CORESI, EV. 72/31. *Zudor călugărul s'au dat cu prisaca și cu stupi și cu tot dobitoacul.* CUV. D. BĂTR. I 212. *Călugăritele celea ce-au vis [= au trăit] în mănăstire, și în curcie se-au dată pe sine.* ib. II 340. *Că acesta iaste trupul meu, ce se deade derept voi.* CATEHISMUL (1607), ap. GCR. I 43/1. *Derept aceea nu ni se cade să ne dăm noi cu voia-ne în ispită.* EVANGHELIE CU TĂLC (1619), ib. I 55/38. *Și morții să deaderă iadului.* COD. TOD. 61 1/6. *Vă deadet slugi dereptăției.* N. TEST. 1648, ap. CP. 156. *Să deade pe sine de-l hirotoniră patriarh.* DOSOFTEIU, V. S. 3. *Dedău-mă și nu ieșim (: traditus sum et non egrediebar).* BIBLIA (1688), 410/28. *Neamul vrăjtorilor din fire cârnu rilor și sângiurilor cu mare lăcomie iaste dat.* CANTEMIR, IST. 349/21. *Neafugind de răutate, s'au dată pierzări.* MINEIUL (1776), 61 2/2. *Omul fără înțăfătura... dându-să cu totul patimilor, se face mai sălbativ decât toate furele (a. 1803).* URICARIUL, III 25/32. *Când se da oarecareu să-l amăgească altul.* ȚICHINDEAL, F. 238. *Dându-să patimei beției, va pricinui vătămare în buna orânduială.* CODICĂ ȚIV. 18/15. *Morți a se da voiaște.* BARAC, A. 59. *Se dete cu totul la această patimă dulce.* C. NEGRUZZI, I 20. *Ce-ar ajunge lumea, dacă fetele de boier s'ar da în dragoste cu ciobanii!* ALECSANDRI, T. 631. *Lasă-ți lumea ta uitată, Mi te dă cu totul mie.* EMINESCU, P. 6. *Ea... s'a dat la desmierdăciuni cu smeul.* SBIERA, P. 27/18. *Se dete morții de bunăvoia ei, printr' dânsul.* ISPIRESCU, U. 67/2. *Se dădeau dragostei cu totul.* STĂNCESCU, B. 349/21. *Feciorul babei se dăduse, hăt de mult, în dragoste e'o fată sărăcuța.* ȘEZ, IV 159/4. *Dracii se speria și botezului se da.* TEODORESCU, P. P. 33. *Voiniceii codrului, Nu vă dareți somnului.* MAT. FOLC. I 1283/7. *Îndat' se stăpânea și durerii nu se da.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 488. *Nu se da cătră tine = nu se destăinuște, nu-și spune visul cum l-a visat.* CIAUȘANU, GL. | (Întregit) [Soru-sa] *sângură mearșă de să deade pre mâna tiranului.* DOSOFTEIU, V. S. 67^b. *Mă dau cu totul în brațele tale.* MARCOVICI, C. 91. **A se da de ceasul morții** v. c e a s (2°). (Cu același înțeles) **A se da de ceasul rău.** *Ascultați ce-um pățit eu. De mă dan de ceasul rău.* TEODORESCU, P. P. 440^b. | (Eliptic din a se da dracului) **A se da** = a se afurisi. *Pentru ai cari se dă, e altă socoteală.* RĂDULESCU-CODIN, L. **A fi dat** = a fi

pornit din fire spre ceva, a fi pus pe ceva. *Era om... dat la desmierdări și plăceri.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 262/10. *Vlădica... cu totul e dat la economie.* P. MAIOR, IST. 258. *Care este foarte dat spre mânie, acela păzească.* CALENDARIU (1844), 59. *Păgânii-s dați la beție, La jafuri, la tâlhărie.* TEODORESCU, P. P. 479.

8°. (Despre cineva care e atacat s. urmărit. Mai ales după negațiune) A nu se (mai) împotrivi (II 1°), a nu mai rezista, a ceda (II 1°), a se supune, a se lăsa să fie... *De să va lega de un drept, vrând să-l vatăme, și cela nu se va da, cel va lovi.* PRAV. 259. *O strujiră preste trup cu frecături ascuțite, și tot nu s'au dat.* DOSOFTEIU, V. S. 92. *Cu toate aceste, sfântul... nu se da.* C. NEGRUZZI, I 225. [Câni] *nu se da să li taiu cozile.* SBIERA, P. 15/5. *Draga mării, nu te da, Nu te da, nu te lăsa.* MARIAN, I. 285/2. *Stați, feciori, și nu vă dați, Ci ca voinici vă luptați!* RETEGANUL, TR. 69/15. (Asmuțând câni). *Nu te da, Acmetca, nu te da, amuțau ei pe câne.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 97. (Cu dativul etic) *Fricosule, Nu mi te da, păcătoșule.* ALECSANDRI, T. 401. # *A nu se da cu una cu două, ușor, numaidecât, fără împotrivi-re, Chirița nu se da cu una cu două.* ALECSANDRI, T. 70. *Flucăul era chitit la capul său și nu se da cu una cu două.* CREANGĂ, P. 142. *A se da caseaval* = a fi moale, prost. ZANNE, P. III 515. | (Întregit printr'un participiu) A se lăsa (ne mai având încotro). *Să mă dau biruită?* COȘBUC, A. 12/6. *Laura nu se dădu bătută.* C. PETRESCU, I. I 9. *Nu vrea să se dea prinsă.* STĂNCESCU, B. 146/4. *Omorise mulți oameni, care nu se da prădați.* ȘEZ. V 78/2. *Dă-te, Codrene, legat, Să nu te ducem stricat.* ALECSANDRI, P. P. 88^b/10. *Mă dădui rob-bit pe-un an.* SEVASTOS, C. 9/12. | Spec. (Mold.) *De astă dată servitoarea, după ce isprăvi lista mâncărilor, nu se dădu dusă* [= nu plecă, nu se mișcă din loc]. C. PETRESCU, C. V. 144. *Unchieșul nu s'a dat îmbiet și a început a povesti.* SBIERA, F. S. *Au fost... prost și s'au dat înșelat de toți.* id. P. 3/6. *Cum nu se da scos ursul din bârlog, așa nu mă dam eu dus din Humulești.* CREANGĂ, A. 115. *Moșneagul și fata babei nu se dară mult poțifi, ci, punându-se la masă, mâncară și ei.* MARIAN, O. II 188. *Mireasa nu se da vârită în casă.* SEVASTOS, N. 259/28. *O limbă... care, implantată în gura peștelui, nu se da ieșită, până nu rupe-earna din drumul său.* ȘEZ. IV 116/7. **A nu se da pe cineva** = a se ținea (s. a se crede) mai mult decât altul, a nu se lăsa învins, supus, întrecut de altul. *Hei! pipiric, pipiric, dară voinic, nu se da pe oricine!* SBIERA, P. 178/27. *Nu m'aș da pe zece ca de-alde ăștia.* ISPIRESCU, L. 15. | (Mold.) **A nu se da să s.** urmat de un infinitiv = a nu voi, a nu avea de gând să... *Nu se da să spuie* = nu voi să spuie, VASILIU, P. L. 257. *Baba... nu se da a spune cine i-o dat basmauă cea.* ȘEZ. IV 200/9. | P. ext. (Despre o armată, o cetate, o țară, un comandant) A se preda, a se supune, a se închina (III 3°). *Au gând să nu se dea, ce să se apere.* LET. II 159/14. *Și, viind Arpag cu oaste, fără de războiu să dăderă pre sine.* HERODOT, 72/21. *Am încunjurat-o [cetatea] de toate părțile, și s'au dat (a. 1716).* URICARIUL, X. 83/21. *Oștile... să tăiară toată ziua... și să deate Por împărat.* ALEXANDRIA, 117. *Numai Timișoara mai este în mâna improvișicului, dar întru atăta înconjurată, că în puțină vreme trebuie să se dea.* GHICA, A. 306. *Măria Ta!... Țara... se da fie.* ALECSANDRI, P. II 110. *Dă-te de voia ta, Să ne scapi de vr'o belea.* TEODORESCU, P. P. 292.

9°. A se apuca de ceva (schimbându-și felul de trai de mai nainte, renunțând la credință, la obiceiurile sale, etc.), a se ocupa cu ceva (cu tot dinadinsul), a se îndeletnici (I) cu ceva, a se de-

dica, a se consacra la..., a se lua (împreună cu alții) de..., a se deda la..., a se îndemna (III 2°-3°) la... (Ideea e complinită printr'un substantiv pus la cazul dativ s. prin prepoziții; cf. lat. *dare se convivio, historiae*). *Patriarhul să deade pre rugă.* VARLAAM, C. 11^b. *Să deade postului.* id. ib. 13. *Cuconul să dedească pre săhăstrie.* DOSOFTEIU, V. S. 13. *Să da cu posturile.* id. ib. 113^b. *Numai după folosul patriei dându-se, pre sine uitându-se, dragostea Romanilor... s'au făcut.* ARHIVA R. I 160. *Se dete cu totul spre fapte sufletești și cuivoase.* GORJAN, H. IV 201. *Studii serioase asupra artei, la care mă dasăm.* DACIA LIT. 269. *Se dase trândăviei, pentru un cap de muier.* ISPIRESCU, U. 71/10. *Lasă boii, frâjoare, Și te dă la vânătoare.* ALECSANDRI, P. P. 44^b/7. *S'au lăsat de popie...* *De s'au dat în hăducie.* id. ib. 97/15. *S'o dat după neveste.* MĂNDRESCU, L. P. 79/13. *Și m'am dat și io la vin.* id. ib. 154/14. || A se deda, a se deprinde, a se obișnui, a se învăța cu... (III 2°). *Neavând grijă, s'au dat la beție.* LET. II 17/20. *Și-ai să te dai cu parfumurile.* ION CR. II 179. # *Calul bătrân greu se dă la îmbet.* CONTEMPORANUL, V 97. (Pleonastic) *Să dedească de era deprins cu cărțile svinților proroci.* DOSOFTEIU, V. S. 123^b. || **Cuiva i se dă** = cineva se îndeamnă la ceva, are poftă, chef de..., i se face de ceva (C I 5°). *Uită-te, împărate, în apă, ce pește frumos! Aclea ar fi foarte bun de prânz. Mi-e și dor de pești proaspeți, căci de mult nu am mâncat. La cel din apă mi se dă.* RETEGANUL, P. IV 35/23. *Pe ulița mândrii mele, Mi se dă să fac tot rele, Să dau foc la gârdurele.* HODOȘ, P. 115.

10°. A face o legătură cu cineva, a trece de partea cuiva, a se întovărăși cu cineva. *În vedere se arăta creștin, iară noaptea în slubozie mahnească se dede.* LET. I 173/12. *Dacă s'a da [părintele] cu aceștia, poate să piardă clientela boierescă; dacă s'a da cu ceilalți, nu i se mărește leașa.* I. NEGRUZZI, I 21. *Se hotări să se dea mai bine creștinilor decât Turcilor.* ISPIRESCU, L. 55/11. *Lasă legea creștinească Și te dă'n legea turcească.* ALECSANDRI, P. P. 211/13. *Oiu lăsa țara la dracu', M'oiu da cu codru, sâracu'!* BIBICESCU, P. P. 165. *Lasă juncii la corbii Și te dă cu voinicii!* ȘEZ. IV 234/11. | (Întregit) **A se da în (s. de) partea cuiva** = a se alătura de partea cuiva (fiind vorba de două s. mai multe păreri). *Stă la chibzuri, în care parte să se dea.* ISPIRESCU, U. 28/11. *Mai bine se da în partea păgânilor.* id. L. 55/14. **A se da în gând cu cineva** v. g. *ând* (1°). (Numai la DOSOFTEIU) **A se da în vicia cu cineva** † = a lua contact, a se întovărăși cu..., a face cunoștință cu cineva. *Dându-mă în vicia cu Petru, l-am rugat să-m[i] deslege nepriceaperea ce aveam.* V. S. 150^b. || A urma cuiva s. unor idei, a se acomoda, a se lua după cineva s. ceva. *Năroadele să deăderă după nește obiceia a nește fărâncători.* DOSOFTEIU, V. S. 29^b. *Eu gândesc că [fata] s'a da după mine și s'a face și ea bună.* CREANGĂ, P. 164. **A se da după păr** = a se supune orbește celui care ne stăpânește; a se lăsa în voia împrejurarilor (ZANNE, P. II 397); a se acomoda (cf. HERZGHER., M. II-III 373). | P. ext. (Despre animale) A se împreuna sexual. *Cânele meu se vede că-i corciu de lup. De unde până unde, s'a dat, boala! c'o lupoaică.* CONTEMPORANUL, VII, vol. II 2. (Trivial, despre femei) *Asta se dă la oricine.*

11°. (În limba veche) A ce arăta (II 3°) (pe față), a se prezenta, a-și da la iveală o însușire, a se recunoaște (a fi), a-și recunoaște credința s. vina, a se mărturisii. a se manifesta, a se vădi, a se afirma. (Ideea e uneori complinită printr'un adjectiv s. printr'un verb la infinitiv). *Să va fi singură dat vinovată pentru vreun lucru /ceva.* PRAV. MOLD. 86. *Întrăceea ce era întrebat să deade și soru-sa.* DOSOFTEIU, V. S. 94 (Astăzi). **A**

se da în fapt = a mărturisi. Gr. și s. VII 130. | A se da de (s. drept...) = a se prezenta, a voi să treacă drept (altceiva s. altceva), a face să creadă lumea că e... Să dede a fi om de oaste. DOSOFTEIU, V. S. 25^b. *Chirița: Am să mă dau și eu de baroană, cum oiu trece granița. ALECSANDRI, T. 485. M'oiu duce la curtea împăratului și m'oiu da de doftor. SBIERA, P. 301/4. Se dădu drept fecior de împărat. STĂNCESCU, B. 205/7.*

12°. (Mold. și Transilv. de Nord. Mai ales după negațiune și urmat uneori de un infinitiv) A se întâmpla (I 1°), a se petrece, a se ivi, a se pomeni, a se face (C I 2°), a exista, a se găsi (II). *Ploaie streină ce nu s'au dată a vedea altă dată. DOSOFTEIU, V. S. 110. Ce grădina minunată în lumea astu s'au dat! KONAKI, P. 177. Nu s'a dat pe fața pământului o jupineasă mai iscusită decât Angheluș! ALECSANDRI, T. 13. Turbare de cap și frântură de limbă ca la acești nefericiți dascăli nu s'a mai dat a vedea! CREANGĂ, A. S4. Făcură o nuntă cum nu s'a mai dat pe fața pământului. FUNDESCU, L. P. 45/33. Dar Dumnezeu știe cum se dese că, în loc să apuce pe calea care o cunoștea el bine,... FRĂNCU-CANDREA, M. 268. Inc' așa schidoală nu mi s'a dat în cale! RETEGANUL, P. III 62/31.*

[Ind. prez.: 'dau, 'dai, 'dă, 'dăm s. dărem (ARH. FOLK. I 196), 'dați, 'dau (dă). Imperf.: 'dam, 'dai, 'da, 'dam, 'dați, 'dau s. 'dădeam s. 'dădeam. etc. Aoristul: (azi) 'dădui (s. dedui), 'dăduși, 'dădu, 'dădurăm, 'dădurăți, 'dădură s. 'dede, 'dedeși, 'dede, 'dăderăm, 'dăderăți, 'dăderă s. 'de-tei (regional detăi), etc. În limba veche întâlnim forma etimologică: 'dediu și dedū, 'dedeși, 'dede, 'dedem, 'deduet, 'dedera (dediră, dideră). Mai-mult-ca-perf.: 'dusem (regional dusăm), 'duseși, 'duse (s. dese), 'duse(ră)m, 'duse(ră)ți, 'duseră (s. duse) s. 'dedesem (s. dedesem ț), 'dedeseși, 'dedese vechiu: dedeuse, didese, didese s. dădeusă), 'dedesem, 'dedeseși, 'dedeseră (dădeseră) s. 'dădusem, 'dăduseși, 'dăduse, 'dădusem (s. dăduserăm), 'dăduseși (s. dăduserăți), 'dăduse(ră). s. (rar) 'detesem, etc. | Conj. prez. 3: (să) dea s. deie. | Condiționalul vechiu: (atestat la pers. 1 plur.): dăderemu. | Imperf.: dă, dați, (cu negațiune, † și regional) nu dareți. | Ger.: dând. | Part. prez.: dător, -oare, trecut: dat, -ă. || Și: dedă, dădă vb. I. (ad I 3°) Această scânteie, după ce a ars Varșavul, prin apocarisariul său, s'au risipit și s'au dădat de către Franzezi peste toată Lehia. DUMITRACHE, 363; (ad I 4°) La cătan' așa-i dedat (glosat prin: ursit, rânduit): Să moară moarte 'mpușcat. BĂRLEA, B. I 69; (ad III 7°) Dedau = mă dau cu totul la ceva. id. ib. || A djective: dat (negativ: nedat) -ă. (ad I 1°) Bune bucate, dar rău date. ZANNE, P. III 496; (ad I 2°) Darurile lui Dumnezeu ceale nevăzute, carile sânt tocmite și date dela Domnul nostru Isus Hristos. ȘAPTE TAINÉ (1645), ap. GCR. I 115/10. Oaia dată de sufletul mortului. ȘEZ. II 198/1. (Întregit) Dat în dar = gratuit. COSTINESCU. (Subst. f.) Ceea ce dai. Nu ții de dată, Cum ții de nudă. ION CR. III 87; (ad I 3°). Urmând sfatului dat, deșertă plosca. C. NEGRUZZI, I 245. (Fata) îi bună dată = trebuie măritată. VICIU, S. GL. Fost-am și io-odată fată, Maica-a zis că-să bună dată. id. ib. Și bătaia și ocara dată Nu se ntoarce niciodată. ZANNE, P. IV 266; (ad I 4°) Cartea ce se cheamă Evanghelie cu învățătură... dată beseariceii lui Dumnezeu. CORESI, EV. 1/1. Că așa iaste tocmala dela Dumnezeu dată svinților apostoli. MOLITVELNIC (1689), ap. GCR. I 284/20. Datoria părăsită și dată uitării. PRAVILA (1814), 32. Acele date mai nainte sfinte porunci. TES. II 312. A fi cuiva dat(ă) să... s. a (face

ceva) = a-i fi impus, fixat, prescriș, hotărît, sortit, ursit. Acest lucru nu iaste nemăru dată (MUNT. dat) cu vro silă, cum să fie datoriu să facă acest ajutoriu. PRAV. 480. Cucului... numai până la Sânzienne i-i dată a cânta. MARIAN, O. I 10. Așa i-a fost dată = așa i-a fost soarta, așa a fost ursit. Cf. HERZ-GHER., M. II-III 373; (ad I 14°) Cu mustața nedată. ap. T. PAPAHAĞI, C. L.; (ad I 17°). Alalți lucrători, ce le fu dată viaa, apostolii sânt. CORESI, EV. 299/30. I-au fugit doi fărma-cători dați pre samă dela scaun. DOSOFTEIU, V. S. 29^b. [Cartea] s'au dat în tipografie, de s'au tip-părit. BIBLIA (1688), pr. 4/12; (ad I 16°) Văzu pe Tinca în bucătăria cu ușa dată la perete. RE-BREANU, J. 308. Un domn scurt și gras, cu ochelari dați după ureche. C. PETRESCU, f. I 12. O clopotniță hărbuită, dată cu humă galbenă. BO-TEZ, B. 181. Cu pletele date pe spate. ISPIRESCU, L. 44/11. Leșuri tătărăști... Date 'n săbii românești. ALECSANDRI, P. P. 214^b/12; (ad I 17°) Lână dată la piepteni. DDRF. (ad I 18°) Amestecate toate bine cu aguridă au zeamă de lămâie și date pen [= prin] sită. CARTE DE BUCATE (1749), ap. GCR. II 44/13; (ad II 6°) Urca la crucea de piatră, De multe bețele date. ȘEZ. II 77/6; (ad III 7°) Turcii ascunși... pin piniți... dați după băuturi și jacuri. LET. III 196/4. Un fațarnic dat la poștele trușești. C. NEGRUZZI, I 225. Leneza lor minte, dată pe gândiri ușoare. VLAHUȚĂ, P. 134. (In LB) Dat de potcă = certăreț; becnic, de nimica; (ad III 9°) Fiind dați la credința lui Dumnezeu. DOSOFTEIU, V. S. 147^b. Era desăvârșit dat la enteresurile otomânești. E. VĂCĂRESCU, IST. 271/33. El din mica lui copilărie au fost dat către aceste. DRĂGHICI, R. 73/20. Ținea două slugi puturoase și ducea în spinare casa și mof-turile nevastei, cu înfrânarea unui măgar dat cu nevoile. ADAM, S. 146. [Doi tinerei] au fost dați = îndrăgostiți. Cf. ȘEZ. V 69/32. Ia stați, frași, Nu-i pușcați, Că i-amândoi o fos[ă] da[și]. ib., cf. II 136/5; (ad III 10°) Aveam printre oamenii mei un brigadier dat dracului (= deștept). SANDU-ALDEA, A. M. 67; — dător (iu), -oare = care dă. (Cf. datoriu †) (ad I 1°) Dătoriu cel mare † = diavolul. MINEIUL (1776), 167; (ad I 2°) Zachei din luătoriu fu dătoriu. VARLAAM, C. 332. O bă-tură bună și dătoriu de chef. SBIERA, P. 306/4. Urul [= unul] iaste dătoriu (dătoriu-lă legei. N. TEST. 1648; puitoriul de lege. BIBLIA 1688) și giudeț. COD. VOR. 130/1. Măria-sa iaste milă veacinică tuturor întinsă și dătoriu. VAR- LAAM, C. 365. Să ia dela bogatul dătoriu și plat-nicul Dumnezeu. N. TEST. (1703), ib. I 348/15. Acela fuse cărmaciul și de pravili dătoriu. KONAKI, P. 301. Grăind amândoi și zicând: Dă-torile de lumină. KOGĂLNICEANU, ap. GCR. II 111/10. Dătorile de vicașă raze ale libertății. I. IONESCU, M. 199. Basarabi și voi Mușatini... dătoriu de legi și datini. EMINESCU, P. 245. Doamne... tu izvor ești de vieți și dător de moarte. id. P. 277; (ad I 8°) Să ispitească împru-mut dătoriu-lă toate câte-s ale lui. CORESI, PS. 311; (ad I 9°) Dătoriu de plată. MARDARIE, L. 171; (ad I 14°) Cum în vreme de vară ploaia dă-tătoare de rod. SLAVICI, ap. DDRF. || Abstra-cte: dăre s. f. (cu plur. dări, dari ț, dăruri). Fap-tul de a da. Prin dare de argint viu la oamenii bolnavi, se însănătoșează. H. III 25; (ad I 1°) Da-rea de mână s. mâinii se face la încheierea unei afaceri s. a unei logodne. Români... din bună voia lor și cu darea de mână alcaseră pre Tuho-tum. P. MAIOR, IST. 79. La darea mâinii [la lo-godnă] n'am fost (a. 1803). IORGA, S. D. XII 195. Darea unei boli = transmiterea. Cf. PONTBRI-ANT. | Farmec (1°), fapt (6°), Cf. PAMFILE, B. 52. Să mă limpezească De toată ura... De toată

darea, De toată făcarea. MARIAN, I. 15/21; (ad I 2°) (sens învechit) Dar, danie, cadou. Darea lui Dumnezeu. MARDARIE, L. 947. Preimit-ai darea (dare HUR., dări DOS.) în oameni. PSALT. 128/s. Plecaiu irema mea se facă dreptatea ta în veac drept dare (plată HUR. DOS.). ib. 261/a. Dă darea trușășilor. CORESI, PS. 258. Să nu strice darea frăține-său. HRISOV (1620), ap. GCR. I 62/s. Mai (= mai mult) înbeaste Dumnezău milă decât multă dare. VARLAAM, C. 351^b. De va fi fost acea silă a fecioarei... cu dezmiardăciune... și cu dări (= cadouri) și cu giuruințe. PRAV. 773. Vor lua zapisul cel de dare (= danie). ib. 208. Iară Neli vameșul i-au fost darea de la bătrânul Ștefan-Vodă. HRISOV (1657), ap. GCR. I 174. Știți dări bune a dz fiilor voștri. BIBLIA (1688) ap. TDRG. Lua slujbele cu dări (= daruri) și cu mite dela Greci. LET. II 458/4. Îi îndatoră cu destule dări de bani și alte dăruiele. GORJAN, H. I 110. Ca la 'mpărat mare 'ngenuchiară și cu scumpă dare se 'nchină. TEODORESCU, P. P. 101. Darea trece marea. BARONZI, L. 61/s.; (ad I 3°) Se vor preda sculele și obiectele sub dare de chitanță, din parte-i, de primirea lor. MON. OF. 10. Darea socotelor. COSTINESCU. Diata surdului... și a celui ce iaste asupra dării (= gata să-și dea) sufletului. PRAVILA (1814), 130. În Moldova la darea sufletului... se pune în mâna celui ce moare o lumânare de ceară galbină aprinsă. MARIAN, I. 28/25. **Dare-de-seamă** = prezentare a socotelor, raport, referat (către adunarea celor în drept a cere socoteală); (după fr. *comptendu*) analiză a unei scrieri, recensie, relatare a unei întâmplări. La darea de samă Ți se umple ochii de zamă = plângi când nu ieși bine cu socoteala dela stăpân. ZANNE, P. V 544. A venit să asiste la plecarea Suceranilor, spre a face curenita dare-de-seamă în ziarul său. CARAGIALE, M. 61. Tipărină o... dare-de-seamă despre săpăturile... C. PETRESCU, R. DR. 45; (ad I 4°) Dar, har. Toată darea bună și tot darul desfărșit [= desăvârșit] de sus iaste. COD. VOR. 113/3. Ca să dobândim și noi împărăția cea de vecie, cu bună darea Domnului nostru Is. Hr. ÎNVĂȚĂTURI (1642), ap. GCR. I 97. Bлагословенія și darea Care au fost la nașterea Domnului nostru Hristos, Fic-vă de mult folos. Noi dare și благословенія Lăsăm în casa dumneavoastră. TEODORESCU, P. P. 119^b; (ad I 6°) (Din expresiunea: a-i da cuiva mâna s'a format loc. adj.) cu dare de mână = înstărit, chiabur, bogat. Imbla adeseori pe la alți oameni mai cu dare de mână, după milostenie. SBIERA, P. 177/20. De băut, se aducea la masă rachiu sau vin, după darea de mână a soacrei mici. PITIȘ, SCH. IV, I 107; (ad I 8°) Denumțare. Aceas-tea toate ce am dzis pentru darea tatălui pre fecior și feciorul pre tată. PRAV. 1118; (ad I 10°) Plată; spec. contribuție, impozit, bir (2°), dajdie. Omul plătește, ia, ridică o dare, e slobod de dare, etc. (Astăzi, rar, și cu plur. vulgar dăruri) Dare = tributum. ANON. CAR. Dă-lă dare (plata HUR., DOS.) după darea lor. PSALT. 47/23. Supt chipul a dării pre an, cu daruri a patru mii de galbeni... îndestulit a fi primeaste. CANTEMIR, HR. 23/2. Și la darea datorici de obște, adică la moarte, vechiu obicei. LET. I 29/23. [Petru-Vodă] fece s'fat cu boierii țării... cum vor putea rădica și alte dări. SIMION DASC. LET. 258/20. Până va fi neinsurat, să nul arunce pe cap în dare împărătească (a. 1739). IORGA, S. D. XIII 105. Mazilii vor plăti la hazneana împărătească dari supt numiri de dajdie (1818). GCR. II 220/23. Nedesăvârșit să face [logodna] prin goale tocmelē și darea de arvonă. CODICĂ ȚIV. 11/20. Prin jalobe și dare de bani să mijlocească mazilia lui. C. NEGRUZZI, I 141. Norodul ușurat-ai de dări? id. II 187/21. Oamenii împovărați de dăruri, C.

GANE, TR. V. II 389. Vinde-ți, frate, nevasia și-mi plătește darea. POMPILIU, B. 58. Ca un fel de rechiziție, sub nume de dare de olaci. BOGDAN, C. M. 148. # Masă cu dare (plată). PAMFILE, J. II. Spec. (Contabilitate) (după ital. *deve dare*) Partea stângă a unui cont, debit. Com. I. C. PANȚU. Cf. ȘTEFĂNESCU, C. 23; (ad I 10°) Răsplată. (Complinit) și toată călcarea și neasculta-reu au luat dircaptă dare de plată. DOSOFTEU (1683), ap. GCR. I 263/2; (ad II 10°) Darea frunzelor. PONTBRIANT. și în primăvară, până la darea colfului ierbii, să-și strămute și vitele. I. IONESCU, C. 67;— (Cf. lat. *datum* și *datus*, -um) dat (plur. *daturi* și *date*) s. a. (ad I 1°) Datul de mână s. mână = darea mâinii (I 1°); spec. logodnă Cf. PĂCALĂ, M. R. 167. Așa s'au legat înaintea noastră cu datul de mână (a. 1776). IORGA, S. D. XII 92. | Farmec (1°), fapt (6°). Cf. LEON, MED. 125, ION CR. I 15, H. II 122, HEM. 1621/21. PAMFILE, B. 28, PĂRVESCU, H. Copila să se cu rățească de fapt, de dat. ALECSANDRI, T. 979. Să se spargă Toate pagubele, Daturile, Fapturile. TEODORESCU, P. P. 384 bis/6. și frumos pe obraz m'am spălat De fapt, De dat. MARIAN, D. 122. Am un dat. PĂSCULESCU, L. P. 119. Tu, datule. Ieși din norocul meu. id. ib. 128. Mândru să mă curăț de toate datele. PĂRVESCU, H. 70; (ad I 2°) Dar, danie. Pentru acesta dat ce Ț-au dat Dumnezău samă-[i] caotă să dai. VARLAAM, C. 351. Tot datulū cei bun dela părintele luminelor să pugoară. DOSOFTEU, V. S. pr. 3. Mult îndemna pre voievod și pre Grec să silcească pre arh erei și cu bine și cu dat să facă părtași. LET. III 183/10. Slugi înșelătoare... la luat lacomi, la dat scumpi. IORGA, IST. LIT. I 548. Le-ai plătit de două ori cu lucru și cu daturile. JIPEȘCU, O. 62. În același timp cu datul femeia primește și dansa alți moși. PAMFILE, S. V. 9. Se vede treaba c'am plecat numai pe dat. ȘEZ. IV 2/23. # Datu' delu altu' anevoie vine și pușin ține. COM. I. C. PANȚU. | Spec. (La Brașov și Săcele; întrebuițat numai la plur. Date = darurile (afară de zestre) pe care mireasa le face la nuntă ginerelui și familiei acestuia. După ce o învălea, mireasa da „datele“ (date de soacra mică) : ginerelui că-masă, soacrului că-masă, după soacru îi da soacrei iă, după soacra de măneci la cumnate, și la cumnați le da cărpe. PITIȘ, SCH. I. 154. Voatra dă de știre părinților feciorului și se înțeleg să se întâlnească la un birt undeva... și se înțeleg din zestre și din date. id. CONV. LIT. a. XXIV 919. | **Datul la văr**, datină descrisă la PAMFILE, S. V. 17; (ad I 3°) **Datul în țipar**. IORGA, L. II 53. **Dat-de-seamă**. COD. PUȘC. 81. **Datul sufletului** = agonie. Când au fost la datul sufletului său, au spus și au mărturisit. HRONOGRAF (1760), ap. GCR. II 74/20. **Datul de har** † = mulțumită. Rugăciunea sau datulū de har ce se zice după mâncare. CORESI, ap. GCR. I 28/9. | † Informațiune, dată. Pe lângă aceasta să-ți mai recomand aicia a căuta... prin arhivele turcești daturi despre dreptul nostru public. GHICA, A. 101. **Datul istoric decisiv** este că extrema limită a Munteniei despre oriște se oprea lângă Chilia. HASDEU, I. C. 5. | † Termin, dată. Veniturile ei dela datul acestora într'un an. ȘINCAI, HR. I 320/22. | † Durată. Pentru să nu mâiu însumi, fără tine, datul vieții. DOSOFTEU, ap. GCR. I 242/19; (ad I 4°) Soartă, har; obicei, datină, dată (4°). (Învechit) Așezăturile și datele lor. EVANGHELIA ÎNVĂȚĂTOARE DE GOVORA (1642), ap. CP. 210. Grăi omenește din datulū lui Dumnezeu. DOSOFTEU, V. S. 85^b. Ceia ce ținea daturile ereselor lui Evthi. id. ib. 132^b. Asta fi-este ȃtul tūu. CARAGIALE, T. I 49/a. A răzut înaintea bisericii, pe piatră scris, cum era datu' ei, cum lăsase Neagoe, cum era hotărît ei, cum se lăsase de

Neagoe. GRAIUL, II 104. *Aşa-i datu' fetelor.* DEN-SUSIANU, T. H. 348/1. *Alcargă la băbăreasa care o ştie mai mesteră de dat cu bobii.* ŞEZ. III 232/10. (Complinit) *Aşa vrea poate Dumnezeu, aşa mi-e datul sorţii.* COŞBUC, F. 7: (ad I 10°). *Plată. Şi când au fost la datul banilor, n'au vrut să ni-dea (a. 1704).* URICARIUL, XXI 155/2. *Datoria iaste... răfuită din alte socoteale de dături.* PRAVILA (1814), 12. *Adusu-mi-ai bani de dat. Ori vinul ți s'a ciuntat?* BIBICESCU, P. P. 294. | (Comerț) | (După turc. *alış-veriş*. Cf. arom. *dare-loare*. Cf. PAPAĞAGI, P. A. 115.). **Dat-** (s. **da-turi**) -**și-luat** (s. **-luaturi**) = încasare și plată, afacere, daraveră, comerț. *Datul și luatul ce se întâmplă între țărani cei proști.* PRAV. IPSIL., ap. TDRG. *Bilanțu', la neșfători, să zice sama socotelilor de pe lună sau de peste an, în care se trec toate daturile și luaturile.* CODICĂ ȚIV, A. 2/2. *Au fost... trebuință... de a vedea sămile luaturilor și a daturilor (a. 1831).* URICARIUL, II 217/11. *400 lei pre lună pentru doi contabili, unul însărcinat cu luaturile și altul cu daturile.* I. IONESCU, M. 301. | **Impozit, dajdie. Datul** = tributum. ANON. CAR. *Și cum voiu face darea și datul să-l pociu plăți?* CORESI, EV. 399/10; (ad I 15°) *Lovire, lovit. Acea băț ca de nebun... Ca la dat să fie bun.* ŞEZ. IV 130°/10. *Se opri din dat.* STĂNCESCU, B. 299/1; (ad I 16°) *Au vestit fermantul cel despre întărirea Domniei sale în Adunarea țării, între datul cu tunurile.* ȘINCAI, HR. III 171/32; — **dătătură** s. f. (ad I 1°) *Farmer (1°), fapt (6°).* Cf. PĂSCULESCU, L. P. *Când se bănește că bolnavul a cădeat în niște aruncături, făcături de roțe sau alte boscoade, atunci i se întoarce bolnavului de dătături.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 46. *De făpturi, Dătături.* MARIAN, V. 68. *Cum n'oiu fi întunecoasă? Că m'am întâlnit cu farmăcătoare, Cu fărnicăturele.* PAMFILE, B. 71. *Nu întore datu', ci fac să rămâie dătătura.* ŞEZ. II 133/32. (Întregit) *Animalele care calcă întâiu în dătăturile de fapt încă se îmbolnăvesc.* ib. I 158/33; (ad I 3°) **Dătătura de har** = gratiarum actio (= mulțumire). ANON. CAR.; (ad I 15°) *Lovitură, izbire.* COSTINESCU. *Nu se gândește mult nepotul lui Faraon, ci ia paloșul lui Petru și îi taie grumazul o a singură dătătură.* MERA, B. 108; (ad I 16°) *Aruncătură (a năvodului). La o singură dătătură din acestea se pot prinde până la două vagoane de pește.* F. R. ATILA, P. 138. **Dătătură de pușcă** = tragere. PONT-BRIANT.]

— Din lat. *do, dare, idem.*

DĂ! conj., interj., prep. v. de.

DABĂ interj. = *aba². Daba, Moș Crăciune, Și tu, Moș Adame, Și tu, mamă Eva, Voi ați auzit, Să ia sor pe frate, Să facă păcate?* PAMFILE, CER. 130.

— Compus din conj. *da* (= *dar*) și *aba²*.

DĂBĂ † s. f. v. *debă, dibă și dubă.*

DĂBĂLĂ s. f. v. *dabilă².*

DĂBĂLĂ vb. I⁽²⁾

DĂBĂLĂCIUNE s. f. (Med.) } v. *dăbălăza.*

DĂBĂLĂNĂ s. f. (Bot.) *Sorte de prune.* — (Sălagiu) *Un soi de prune mari, galbene.* Cf. VAIDA, CABA, SĂL. — Cf. *dabilă²*.

DĂBĂLĂR s. m. v. *dabilă².*

DĂBĂLĂȚĂ vb. I² v. *dăbălăza.*

DĂBĂLĂZĂ vb. I⁽²⁾. 1°. *Retomber, pendre. Se de-*

former. 2°. Se faner. 3°. S'affaiblir. 4°. Se décourager. — (Transilv. și Mold.).

1°. *Trans. (Despre cap, buze, urechi, etc. cu deosebire când e vorba de vite cornute. A lăsa în jos, a lăsa să atârne (de oboesală), a apleca, a pleoști. Cf. POPOVICI, R. D. 165, (Straja, Bucov.) com. AR. TOMIAC, HERZ-GHER., M. II 374. El dăbalazăză pălăria = lasă să-i atârne marginile pălăriei. Cf. id. ib. Calul.. dăbălăză urechile, plecă capul la pământ și rămase neclintit locului.* MARIAN, O. II 163. *Urechile le-o dăbălat id. D. 62. | (Întregit) [Calul] își dăbălăzăză (apleacă) canul și urechile în jos.* CALENDARIU (1814), 161/13, cf. 185/23. || Refl. 1°. (Despre buze, urechi, gură, aripi, etc.) *A se lăsa în jos; a se apleca, a se pleoști, a se lăși (cf. ŞEZ. XXIII 44); a atârna, a spânzura (cf. CREANGĂ, GL.); (depre haine) a se lăsa, a se lăbărța, a-și pierde forma (cf. HERZ-GHER., M. II 374). Cordelele colorate... le înlocuiesc cu niște baiere... ca să nu se dăbălăzeze pălăria.* PAMFILE, I. C. 194.

2°. *Refl. Spec. (Despre plante) A se vesteji, a se ofili (cf. LB.; Zagra, Năsăud, com. CORBU) de ger (com. v. BUCUR).*

3°. *Refl. (Despre persoane) A slăbi, a se moleși. Cf. LB. El se dăbală pe zi ce merge. IM. Ș'apoi mai umbla, Pân' se debela, P'urmă odihnea.* MARIAN, INS. 342. | Fig. *A se slăbi, a scădea. Cu totul s'au dăbălat mândria Latiniilor.* P. MAIOR, IST. 231. *Când se dăbălăzăză legăturile formii acesteia... murim.* SBIERA, F. 87.

4°. *Refl. A-și pierde curajul, cheful (LB.; Zagra, I. Năsăud, com. CORBU), a se supăra (FRÂN-CANDREA, M. 99), a fi fără voie (BĂRLEA, B. I 30), a se bosumfla.*

Ind. prez. *dăbăl, dăbălă s. dăbălăz.* *dăbălăzi, dăbălăză s. (Munții Apuseni) dăbăl, dăbăli, dăbălă com. ȘT. PAȘCA. | Ș: dezăbălă* SCRIBAN, D. *dăbălă, debelă, desbălăza s. dezăbălăză.* SCRIBAN, D. *doboloză (ION CR. IV 402), (cf. lăbărța) dăbălăță (SCRIBAN, D.) vb. I⁽²⁾. || Adjectiv: dăbălăzat, (desbălăzat, dăbălăt, SCRIBAN, D. dezăbălăt), -ă = lăsat în jos (de oboesală), aplecat, atârănând, pleoștit; cf. clăpăug, bleg. Cărlanul tremura, cu urechile dăbălate sub cerga fluturată de vânt. SLAVICI, N. II 4. *Acea niște urechi clăpăuge și niște buzoaie groase și dăbălăzate.* CREANGĂ, P. 239. *Cu buza de jos dăbălăzată, ca la caii cei bătrâni.* GAZ. SĂT., ap. TDRG. *Uinul... amestî de cap și cu aripelile dăbălăzate.* MARIAN, O. I 176. *O gură foarte lată și dăbălăzată.* id. ib. I 420. *Borză... cu urechi (= ureche) dăbălăță.* id. NA. 35. *Spate tare cărjobate, Buze mari, dăbălăzate.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 343. | Lățit. ŞEZ. XXIII 44. | (La fem.) Decoltată (Timișoara). Com. A. COSMA. | Ofilit. LB., PAȘCA, GL. *Frunze dăbălăzate = degerate (Frata, Câmpia ardeleană) com. v. BUCUR; slăbănog, amarit (LB.), slab (PAȘCA, GL.). Un stremur de conservare imi stărni puterile dăbălăzate.* SBIERA, F. 226. | Dărăpănat. *Nu lipsește nici țărâncea golașă, cu taințele ei dăbălăzate.* IORGA, N. R. A. I 278. | Fără voie bună, fără chef, trist, supărat, bosumflat. Cf. LB., PAȘCA, GL., BĂRLEA, B. I 30. *Nu fui, Ioa[ne], supărat. Așa tare dăbălăt.* id. ib. (Cu metateză) *delăbăzat, -ă = decăzut.* ION CR. II 219. || Abstracte: (Din terminologia veche a medicinei) *dăbălăre s. f., dăbălăciune s. f. = moleesală, slăbăciune, paralizie.* Cf. PIRU (1849), ap. TDRG.]*

— Derivat din *zăbălă* prin pref. *des-* (cf. SCRIBAN, D.). Din **deszăbălă* „a slobozi zăbala calului“ *dezăbălă*, s' a format prin metateză *desbălăza* și *debălăza, dăbălăza*. După imaginea zăbalei atârănând într'un colț al botului, p. ext. și *buză dăbălăzate*, iar fig. au fost numite *dăbălăzate* și

orice părți ale corpului sau orice haine atârând desordonat. — Metateza a fost cu puțință, cuvântul fiind întrebuințat afectiv și conștiința legăturii cu zăbălă pierzându-se.

D'ABIA adv. (ș. d.) v. abia ș. d.

DABILĂ s. f. I. *Impôt*. II. 1°. *Misère, chicane, ennui*. 2°. *Haridelle*. 3°. *Homme maigre*. 4°. *Squette, cadavre*.

I. (Vechiu și dial. GR. BĂN.) Propriu. Dare, impozit, bir (2°) STAMATI. Cf. gloabă (1°). *Sânt răotăți în țeară, de dabilă și foamete* (după 1620). IORGA, D. B. 37. *Dabilele cu care îngreua țeara*. LET. I 206/6. *Mulți, de răutăți și de dabile ce era, nici de hrană nu avea*. SIMION DASC. LET. 262/16. *Biruri aruncă pe țară, grele... Angării, dabile, împlinele*. BUDAI-DELEANU, T. 303. *Toate dabilele directe s'au suprimat*. ȘUȚU, ap. TDRG. *Ne pune dabilă după cap*. GR. BĂN.

II. P. ext. 1°. (Oltenia, Banat, Transilv. de Nord) Belea, nacafa, năduf, necaz (CIAUȘANU, V.), pacoste, asuprire (GR. BĂN.), greutate, supărare; invinovățire (BUGNARIU, NĂS.). *Pentru aceasta dăbgilă, numai d-tale am de a-ți fi mulțămitor*. BUGNARIU, NĂS.

2°. Cal slab, mărțoagă, gloabă (2°). Cf. LB. *Oea, dăbălă!* VICIU, GL. (Pentru trecerea de sens cf. gloabă și dăbăla = dăbălăza 3°).

3°. P. anal. Persoană slabă. DICT.

4°. P. ext. Schelet (VALIAN, 34, GHETIE, D. R. M. 103), hoit, cadavru, mortăciune, stăvr (cf. id. ib.).

[Plur. *dabile* și *dabili* (VALIAN, 34). || Și: *deabilă* (LB.), *dăbălă* s. f. | Nume de agent: *dăbilăr* (*dabilăr*), *dăbălăr* s. m. = (Vechiu, și azi în Vâlcea) Strângător de bir, agent de percepție, perceptor (CIAUȘANU, V.). *Nu îmbla numai dăbilarii singuri, ce și Turcii trimetea, de îmbla [prin țară] cu dăbilarii împreună*. LET. I 206/7. *Fetele le rușina dăbilarii și Turcii*. ȘINCAI, HR. II 244/18. *Îmblau cu dăbilarii domnești, pentru strângerea dăjdiilor*. BĂLCESCU, M. V. 26. *Convorbirea... dintre un oier și un vinăricer, amândoi dăbilarii din banda lui Belu*. IORGA, L. 367.]

DABILĂ s. f. *Grosse dondon*. — (Mold. și Transilv. de Nord) Namilă, femeie mare, grasă, greoaie, prostăcă, leneșă (Frata, Câmpia ardeleană). Com. V. BUCUR. *O! luă-te-ar fi fost Sărsăilă... dabilo!* BĂNUȚ, T. P. 108. [Și: *dăbulă* s. f. = femeie mare și groasă. ȘEZ. XVIII 168, XXIII 44; *dăbilă* (*dăbăilă*) s. f. ȘEZ. XXIII 44].

— Din ung. *debella* [vsl. *debela* adj. f.] „lungană”, „femeie înaltă” cf. vsl. *debelū* „gras”, *debelina* „crassities”, bulg. *debelana* „femeie grasă”; cuvântul se găsește și în turcește și neogrecește. BULL. LING. IV 77).

DABILĂR, DĂBILĂR s. m. v. dabilă.¹

DABRONICĂ s. f. (Bot.) v. dumbrăvnic.

DĂBULĂ s. f. v. dabilă.²

D'A-BUȘELE(A)
D'A-BUȘILE(A) } adv. v. buș¹ (1°).

DAC, -Ă adj., subst. *Dace*. — Adj. Din Dacia, privitor la vechii locuitori ai Daciei. *Cetățile dace*. | (Substantivat) Locuitor (s. locuitoare) din Dacia. *Războaiele Dacilor cu Romanii*. [Adjective: *dăcic, -ă* = dac. *Accastă imagine încă vie a războaielor dacice*. ODOBESCU, ap. CADE; † *dăteșe, -eășe* = românesc. *Șlice au de păslă, pe limba noastră dătească: cuțli*. N. COSTIN, ap. GCR. II 3/31. | *Compus: Daco-roman, -ă* adj., subst. = Po-

porul) născut din amestecul Romanilor cu Dacii; — *daco-român, -ă*, adj., subst. = (în opoziție cu *aromân, istro-român, meglenit*) aparținător poporului s. limbii Românilor din Nordul Dunării (cu ramificări în Iugoslavia și în Bulgaria). (Substantivat) *Niște Dacoromâni*. (Mai rar) *Dacoromâna* = dialectul dacoromân. || — N. din lat. *dacus*, idem.

DACĂ conj. v. *dacă*.¹

DACĂ conj. 1°. *Lorsque*. 2°. *Si, au cas où*. 3°. *Puisque*. 4°. *Même si, quand bien même*. 5°. *En admettant que*. 6°. *Si seulement, pourvu que*. 7°. a) s'emploie dans certains cas où le français dit: *que, de, etc.*; b-c) și (dans l'interrogation indirecte).

1°. Temporal. Din clipa când..., din momentul când s. cum..., de, de vreme ce, după ce, de când, când, de cum, cum, cât ce, îndată ce, (†) ca.

Variante formale:

a) † *deca*: *Și deca se sfârșiră aceastea, dzise lu Pavelu duhulu*. COD. VOR., 7/3. (CORESI, L. A., Fapte, XIX, 20; ca; N. TEST. (1648): implându-să aceastea; BIBLIA (1688): *deaca*). *Și deca audzimu aceastea, rugămu-nă noi*. COD. VOR., 27/11 (CORESI, L. A., Fapte, XXI, 12; ca; N. TEST. (1648): cum; BIBLIA (1688): *deaca*). *Și deca fu dzua, nu cunoștia pământulu*. COD. VOR., 93/6. (CORESI, L. A., Fapte, XXII, 39; când; N. TEST. (1648): când; BIBLIA (1688): când). *Și deca se adunrară ei, grăi cătr'înșii*. COD. VOR. 100/12 (CORESI, L. A., Fapte, XXVIII, 17; de; N. TEST. (1648): *deaca*; BIBLIA (1688): adunându-se ei). *Și deca audzi acel împărat, el mănie-să*. CUV. D. BĂTR. II 147. *În toate zile, deca apune soarele, toți ingerii oamenilor... mergu la Dumnezeu, să se închine*. CUV. D. BĂTR., II 415. *Deci, deca vede pre om, fuge să se ascunză undeva* (a. 1654) GCR., I 166/38-39. *Și deca văzu pre nedreptul Domnu, că intră în pivniță, el se umplu de frică* (a. 1654) ib. I 171/30. *Vecinii, deca simțiră glasul, se sculară* (a. 1675) ib. I 224/38. *Împăratul, dec'au văzut mărul, numai ce s'au mirat* (a. 1760). ib. I 73. | În corelație cu *iar(ă)* (= atunci, în acest caz) dela începutul propozițiunii principale: *Și are nărav: deca vede unul de ei crunt, iar ei-l apuca alți[i] și-l mânca*. ALEXANDRIA (a. 1620, ed. N. CARTOJAN) 83. *Și deca mo[a]re muier[e]a[a], iar bărbatul nu să mai inso[ar]ă*. ib., 88; cf. și 85, 98.

b) † *deaca*: *Mainte deaca te veri scula demăneafa, dă haru lu Dumnezeu*. CORESI, ap. GCR., I, 24/26. *Acnu deaca vedzi că te luom, tu pomenești de po[că]ință*. COD. TOD. 71 1°. *Deaca vom cunoaște voia lui Dumnezeu, noi să-l cinstim numai cu aceaia cu care el au lăsat*. PALIA (1581) 11/1. *Că iată, deaca fu glasul sărutărei tale intru urechile mele, jucă tinărul cu bucurie*. PARACLIS, 1639, 11 v° 5. *Iară deaca să va lăsa sf[ă]nta leturghie, decia să meurgă acasă* (1640). GCR., I 89/25. *Dzău priimeaste cu milă păcătosul, deaca să întoare*. VARLAAM, C., 10. *Și deaca (daca MOLD.) ...nu va lucra pământul bine... acela să nu ia nemica den roada ce va face-acel pământ*. PRAV. MUNT., în PRAV. 23. *Deaca au încetat, zis-au unul dintru ucenicii lui cătră dănsul*. EVANGHELIE (1746), ap. GCR., II 36/28. | În corelație cu *iar(ă)* (cu înțelesul de „atunci, în acest caz”): *Iară deaca se apropie lumina spăseniei noastre, iară noi cu bucurie... să intrăm...* CORESI, ap. GCR., I, 29/15. *A da pruncilor întâi bocovna cea mică, după aceaia cea mai mare, iaste afară din scoteală, după aceaia ca deaca una nu va fi destul, iar ceia laltă tot atât va folosi* (sec. XVIII). CAT. MAN., I 626, Nr. 280.

c) *deacă*: MARDARIE, L. 982 și 984. *Deacă a văzut Domnul nostru lucrul acesta...* MAGAZ. IST., I 127/13. *Deacă să apropie [Alexandru] de Efrat, Darie auzi și scrise oștile*. ALEXANDRIA,

57. Iar deacă să spămîntară, Le-au grîit lor Iosif iar. GCR. II, 241. Ce te fii așa sumeț, Că deacă-i îmbătrâni, Păru'n cap fi s'o albi. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 277.

d) **daca:** Iar *daca* au venit Moldoveanul, de unde au fost, el ș-au găsit moșia impresurată (a. 1591, Târgu-Jiului). CUV. D. BĂTR., I 57. În toate zilele, *daca* apune soarele, toți ingerii... mergu la Domnul, să se închine. COD. TOD., 47 v° 12. Ce, *daca* s'au așezat Oprea la odăile dă-răbanilor, aflând Ureche vreme și cale deschisă..., au învățat pre gazda sa... să spuie că s'au dus acasă. GR. URECHE, ap. GCR., I 73. *Daca* cerul să acoperă cu nori..., nu te desnădăjdui. MARCOVICI, D. 14/25. Copil *daca* dobandește, și o doică-i trebuiește. PANN, P. V., II, 155. Acolo *daca* ajunse, bătui în poartă. ISPIRESCU, L. 100 (ed. 1892: *dacă*).

e) **dacă:** MARDARIE, L. 13, ANON CAR. *Dacă* am vezut tocmală de bună voie, noi încă ne-am pus pecefile (a. 1581, Bacău). CUV. D. BĂTR., I 29. *Dacă* l-au dus la Mihai-Vodă, au pus de-i tăia capul. LET. I 221/5. N'au vrut să purcează mai de vreme, ce atunce, *dacă* se apropiesă oștile. LET. I 234/12. *Dacă* au venit această veste..., mult s'au amărît Nicolai-Vodă. LET. II 175/28. Se mira și Tătarii, *dacă* au venit. LET. III 275/21. Și *dacă* s'au suit sus, la Capegi-bașa s'au dus. E. KOGĂLNICEANU, ap. GCR., II 115/17. Impără-teasa, *dacă* au luat această înștiințare, s'au rădicat din Crâm. DIONISIE, C. 170. *Dacă* puterile tale să vor sfârși, Dumnezău va veni întru ajutor. MARCOVICI, D. 17/1. La un loc *dac'*ajunse, a stătut a odihni. PANN, E. I 71/13. *Dacă* un tănăr întâlnește o inimă simplă și nevinovată, el este fericit. C. NEGRUZZI, I 55. *Dacă* închid un ochiu, văd mîna mea mai mică. EMINESCU, N. 31/3. *Dac'*am venit în sat, am mai stat. VLAHUȚĂ, CL. 18. În sfârșit, *dacă* văzu și văzu că nu tace, îi mai zise... ISPIRESCU, L. 2. Trăsnea..., *dacă* vede că-l răs-bim cu poștele, se mută la altă gazdă. CREANGĂ, A. 102. Nu dormi toată noaptea bietul om, iar *dacă* se făcu ziuă..., merse'n pădure. RETEGANUL, P. I 45/1. Acolo, *dacă* s'a așezat, n'a stat mult. STĂNCESCU, B. 22. Atunci-i fi și tu fecior, gine-rele micu, *dacă* vei putea asemeni până mîne di-mineată valea aceasta cu dealul de lângă dînsa. MERA, L. B. *Dacă* videa și videu, Biciu de sarmă el scotea, Și pe negrul opîntia. ALECSANDRI, P. P. 107^b/10. Iie albă mi-oiu cerni, *Dacă* tu, vade-i porni. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 110. Se întoarse la sora sa, care, *dacă* îl văzu, i se făcu frică. ȘEZ., I. 162/13. Al nostru tănăr împărat De acest sfat *dacă* a aflat..., Pe cal a încălcat. ȘEZ., III, 41/2. Ci nu vîi să mă mai vezi, Cât-is păpușoi verzi, Că, *dacă*-or îngălbini, Nici otăta nu-i vîi! MAT. FOLC. 1427/4.

f.) (Regional) *decă* (a. 1601, Suceava, în Bucovina). BUL. FIL., II 41. Tu, bădiță, *decă*-i meri (= mer(g)e), N'oi purta bund' și mărțeli. (Odorhei). JAHRESBERICHT, VI, 48. [Cf. și la Megle-niț: (temp. și cond.) *Decă* si neacă el, și tu s-ti neș? = „*dacă* se înneacă el, și tu să te înneaci?”]

g.) (Regional) *dăcă*, *dăcă*: ARH. FOLK., III 37, 148 (Valea Almajului). Omu' iar să becejașce, *dăcă* ngărură șeva cu sriedzulu (ib.) ARH. FOLK., III 45. Acolo, *dăc'*om sosi, Eu frumos ne-a omeni. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 24. *Dăcă* gata ghe cinat, Io-s aștiernitoare ghe pat. *Dacă* străinu' se culcă, Ieu cufit și-mi tain p'ită. VAIDA.

2. Condițional. În cazul când..., de, săf, numai să. Cu acest înțeles condițional, dezvoltat din cel temporal, de care uneori, mai ales când trebuie să-l interpretăm „în cazul când”, abia se poate deosebi, *dacă* se găsește cu următoarele variante formale:

a) **daca:** Că amu, cumu e froarea (= floarea) er-biloru ce treace, *daca* străluce soarele cu zădu-hulu, seacă iarba, și froarea (= floarea) ei cade.

COD. VOR. 111/8 (CORESI: ...răsare amu soarele cu zăduh și usucă-se iarba; N. TEST. (1648): ...că răsărindă soarele cu căldură...; BIBLIA (1688): ...pentru că au răsărit soarele). *Daca* dormiretu pre mijlocu de hotaru. PS. SCH., 200 (în celelalte psal-tiri din sec. XVI lui *daca* îi corespunde în acest loc *să*, cf. PSALT., 127/31-35). *Dumncavoastră* să trăiți, Vidu micu că mi-a murit. *Daca* nu credeți cuvântu', Haida să v'arăt mormântu'. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S., 111/26.

b) **deaca:** *Deaca* (*daca* MOLD.) va fura, să-i rădice furțișagul. PRAV. MUNT., în PRAV., 15. *Deaca* sânt fii, sânt și moșneni. DOSOFTEIU, V. S., 1 pr. *Deaca* ar fi făcut aceasta, vrea să-i zică lui... (a. 1809). GCR., II, 204/21. Iubește-mă, *dacă*-ți plac, *Deaca* nu, silă nu-ți fac; Iubește-mă din vă-zut, *Deaca* nu mă poți mai mult. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 47.

c) **daca:** *Acela om, de va... ținea el banii și *daca*-i (*deaca*-i MUNT.) va cheltui pre treabele sale..., să fie gonit den locul său.* PRAV., 148. (Adeseori, în PRAV. MUNT. mai des decât în PRAV. MOLD., în corelație cu *atunce*, ceea ce arată originea temporală a lui *dacă*) Numai *daca* (*deaca* MUNT.) va arăta furțișagul sîngur furul..., *atunce* să dă giurămînt celuia ce ș-au pierdut lucrul. PRAV. 226. *Daca* întamplarea a putut întocmi aceste lucruri, cum nu se învesc și în zioa de astăzi asemenea întamplări? MARCOVICI, C. 12/23. *Daca* nu vrei să mă ascuți, stăpâne, ori ce fi se va întampla, să știi că numai tu ești de vină. Am să-ți spuui o vorbă, și, *daca* vei primi tocmeala mea, te duc înapoi... *Daca* poștești să mergi și D-ta, încalecă îndată și aidem. ISPIRESCU, L. 9. *Daca* mi-i înșela, Jurămîntu'... Pe capul tău va cădea. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 241. | Uneori, *daca* poate fi interpretat atât condițional, cât și temporal: *Daca* nedreptatea oamenilor te-a adăpat cu amărăciuni, ardică-ți ochii către cer. MARCOVICI, D. 15/10. Și *daca* ne-o ajuta Dumnezeu să scăpăm și de dînsa, apoi sântem voinicii. ISPIRESCU, L. 6.

d) **deacă:** *Deacă* dorîți, și... veți face așa, veți fi... norocoși (a. 1774) GCR. II, 99/15. *Deacă* robii acei aduși de Krumus preste Dunăre nu au fost Români..., cum au putut...? P. MAIOR, IST. 199. *Deacă* ceriul prin nenorocire va voi ca să te ispi-tească, vino îndată ca să mă afli. BELDIMAN, N. P., I, 33. *Deacă* critica mea va fi... nedemnă... pen-tru scrierea ce a prozocat-o, rușinea va rămînea... pe seama mea. ODOBESCU, III, 10/21. Ne fîgăduim chiar a ne jertfi, *deacă* aceasta va putea să-ți aline oarecum mîhnirile. ISPIRESCU, L. 12. Des-cultă nu te-oiu purta, Că-i umbra tu, *deacă*-i vrea! JARNÍK-BĂRSEANU, D., 392.

e) **dăcă:** MARDARIE, L. 13, ANON CAR., HERZ-GHER., M. II 374. Vom merge, *dăcă* vî veți sili a învăța geografie. DRĂGHICI, R. 7. Nu te teme de nimic, *dăcă* ai îndestulă tîrde de suflat ca să nu te temi de tine însuși. MARCOVICI, D. 16/25. Nimic n'ai, *dăcă* n'ai darul de-a nu muri nicio-dată. KONAKI, P. 264. Oh! te fericesc, *dăcă* ești nesimțitoare! C. NEGRUZZI, I 51. *Dăcă* însă păs-torul ce tu ni l-ai alege, Va fi tot ca păstorii de care-avem destui, Atunci... lasă în starea-i bă-trîna tiranic. ALEXANDRESCU, M. 6/2. Ce ar fi ajuns patria astăzi, *dăcă* strămoșii noștri ar fi dormitat și ei? BĂLCESCU, M. V. 580/17. Păcatul, *dăcă* păcat este... DELAVRANCEA, PAR., 45. *Dăcă* tu, tată, nu poți să-mi dai, apoi sânt nevoit să cutureier toată lumea. ISPIRESCU, L. 2. Doamne, *dăcă* iești tu cu adevărat Dumnezeu, cum zici, rogu-te, blagoslovește-mi turbinca asta... CREANGĂ, P. 300. — Ba știi, dar e greu. — Să fie cum o fi. — Izbîndă să dea Dumnezeu, *dăc'*ășa, zise ciocărlanu'... STĂNCESCU, B. 62. Dă-mi peana din pălărie, Să-mi fac un pic de leșie, Că, *dăcă* m'oiu leșia Cu frumoasa peana ta, Părul meu n'o mai

oădea! JARNÍK-BĂRSEANU, D. 88. *Ei și? S'apoi!* Și dacă este așa! PAMFILE, CRĂC. 52. *Dacă nu e colac, e bună și pâinea.* ZANNE, P. IV 43. | La început temporal, apoi condițional a fost înțeles *dacă* în locuțiunea *las' să...*, *dacă: Ieși afară și te roagă... Ca să-ți vie pețitori.* — *Las' să vie, furcile, Dacă trecut dulcele.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 446. *Las' să ardă măcar satul, Dacă mi-i bețiv bărbatul!* SEVASTOS, P. P. 259. Cu omiterea propoziției consecutive, *las', dacă...!* = de sigur că nu... (după negațiune) nu mai încapă îndoială că da... Oiu vorbi eu și cu dânșii, și las', dacă va fi ceva. CREANGĂ, P. 13. *Las', dacă nu i-a da odihna pe nas, zise boierul, în gândul său.* id., ib. 301.

3°. Cauzal. Deoarece, fiindcă, pentru că. *Acmu, deca vezi că te luomu, pomenești de poacănte.* CUV. D. BĂTR., II 450 (COD. TOD., 71 r°: *deaca*). *Deaca ne-au dat Dumnezeu cuvenetele sale afară, să ne ispășim pentru ele, dară pren ce ne văm ispășii?* CUV. D. BĂTR., II 102. *A noastră mântuire, deaca vruseși, mântuitorule, s'ă o tocmești, întru pantecele fecioarei sălășluitu-te-ai.* PARACLIS (1639), 13 v°/3-a. *O! nu sunt eu vinovat, sărmanul copilă, dacă nu te iubesc!* C. NEGRUZZI, I 56. *Dacă mă vede că-s o vădură sărmană...*, mai trebuie să-și bată joc de casa mea? CREANGĂ, P. 28.

4°. Concesiv. Chiar în cazul când..., deși, cu toate că. *Dacă voi nu mă vreiți, eu vă vreau, răspunse Lăpușneanul...; și dacă voi nu mă iubiți, eu vă iubesc pre voi.* C. NEGRUZZI, I 139. *Sfântul soare, dacă-i soare, și tot după tine moare.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 15.

5°. Ipotetic. Presupunând că... să presupunem că... *Deci deaca întru umbra atâtă să revarsă duhul cel sfânt, cu cât mai vârtoș întru așezământul cest nou!* (a. 1775) GCR. II 108/3. *Numai în grădina ursului, — dacă-i fi auzit de dânsa — se află sălăți de aceste.* CREANGĂ, P. 211. *Tare-or fi îmbătrânit, Deaca n'or fi și murit!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 310.

6°. Optativ ireal, dacă urmează negațiunea și condiționalul (cf. și *de*) *Numai să... Dacă nu m'ar simți nimeni, când voiu fugi!* DELAVRANCEA, PAR. 241.

7°. Propozițiunea secundară legată prin *dacă*, păstrându-și întru câtva înțelesul temporal, și mai ales pe cel condițional, se întrebunțează ca:

a) Subiect: *Ce folosu e lor, deaca popa grăiaște în limbă strină Rumânilor?* CORESI, ap. GCR., I 24/3. *Ce-ți pasă ție, chip de lut, Dacă oiu fi eu sau altul?* EMINESCU, P. 282. *Și dac'a fost pețită des, E lucru tare cu'nțeles.* COȘBUC, B. 16. *Și dacă ți-am făgăduit atunci, a fost numai ca să te impac.* ISPIRESCU, L. 2. *Și dacă mă vezi așa de jigărit, este că n'are cine să mă hrănească.* id., ib. 15. *Părinte, sfinția ta, Nu-mi cet' mie pravila, Că nu e mare greșea', Dacă îmi sărut draga.* PAMFILE, C. 7. 109.

b) Complement (direct): *Să vadă... dacă acele poame era de mâncare sau ba.* DRĂGHICI, P. 51. *Ce pasă bieteii turme, în veci nenorocită... Să știe de ce mână va fi măcelărită și dacă are umul sau mulți apăsători?* ALEXANDRESCU, M. 6/3. *Istoria nu mai adauge mai departe decât păgubasele s'au mulțumit numai cu această armonioasă desdaunare.* ODOBESCU, III 10/1. *Îa să te vedem, dacă mi-i găci tu cimilitura aceasta.* CREANGĂ, P. 150. *Doamne, nu știu dacă ai la știință ori ba, dar eu slujesc la poarta raiului de multă vreme.* id., ib. 313. *A îmblat pe la vraci și filosofi, ca... să le ghicească dacă or să facă copii.* ISPIRESCU, L. 1. (Indirect): *Ne'ndoim dac'asa oameni întru adevăr au stat!* ALEXANDRESCU, M. 16/3.

c) Atribut: *Vrăjmășia arată vecinii omului sau veastea cumu sau deacă-l grăesc oamenii.* PRAV. 601.

8°. (Ca substantiv cu deosebite funcțiuni sintactice se întrebunțează *dacă* în proverbe: *Dacă și cu poate-i soră cu minciuna* = nu se știe sigur (Năsăud). Com. N. DRĂGANU. *Cu poate și cu dacă, nime nu se'mbracă.* ION CR., IV 85.

[Compus: *dacă să* † (cf. de *să*): *Milostive Ziditoriule! dacă și fie vicața mea așa de nimica, ticloasă și defăimată, să roz numai oase și putrețuni, fie-ți milă și-mi mai cioantă din vremea vieții 20 de ani.* CĂLINDARIU (a. 1847). GCR., II 358/6. | *Contaminare (daca+de vreme ce)†: Dacă vreme ce giudețul nu crede și de să va afla lucrul, că nu-i de a creaderca, tot să se cearte ca un ucigătoru de părinți.* PRAV. 373.]

— Formele *deca*, *deaca*, *daca* derivă, evident, din *de* „din momentul...”, „din clipa...”, „din timpul...” + *ca* „cum”, „când”, cu accentul, la început pe silaba din urmă, apoi, cu timpul, mutat pe silaba dintâi (ceea ce explică metafonia lui *e* în *ca*, redus, după *d*, la *a*). Formele *deacă* și *dacă* pot deriva atât din *deaca*, cu prefacerea lui *a* final aton în *ă*, cât și din *de* „din momentul...”, „din clipa...”, „din timpul...” + *că*. Din *deca* s'a dezvoltat *dăcă* și *dăcă*, pe care le găsim alături de *deacă* și *dacă* (cf. și megl. *decă*).

Pentru explicarea din *de+ca*, cf. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.*, III § 567, p. 613; TDRG., p. 502; Mario Roques, *Recherches sur les conjonctions conditionnelles* să, de, *dacă*, en Ancien Roumain, în *Mélanges Chabaneau* (Rom. Forsch., XXIII 1907), p. 825 (vezi și A. L. Rosetti, *Grai și suflet*, II, p. 183), care însă văd în *de*, greșit, un împrumut albanez ori un rest traco-dacic (cf. alb. *dhë*, *edhë*; turc. *de* „und”, „auch”) și mai ales: N. Drăganu, în *Dacoromania*, III, p. 272-284, și IV, p. 919-922, care-l explică din *de* (<lat. *de*) „din momentul...”, „din clipa...”, „din timpul...” + *ca* (<lat. *quam*) „cum”, „când”. Pentru explicarea din *de + că* cf. G. Crețu, *Mardarie: Lexicon slavo-rom.*, București, 1900, p. 317, și A. L. Philippide, *Istoria limbii române. I. Principii de istoria limbii*, Iași, 1894, p. 52 și 105, care-l derivă din *de + quod*, dar, pornind greșit, dela înțelesul respectiv „despre”, „în ce privește”, în loc de cel temporal al lui *de*. (N. Drăganu).

DACĂ conj. *Mais, vraiment.* — (Mold., Transilv.; mai ales înainte de doar s. numai: scris și în două cuvinte: *da că*) Dar, d'apoi că, apoi. *Auzi; să nu mă grăbese [să mă'nsoar], când m'am aprins?... Dacă doar nu-s un poponet, să m'aprinđ și să mă sting pe mică pe ceas!* ALECSANDRI, T. 814. *N'auzi, drăguțu?* — *Dacă nu-s surdă, cucoană!* ALECSANDRI ap. TDRG. *Mai auzit-ai dumneata, cumnată, una ca asta, să fure Ion pupăza?! — Ce spui, cumnată!* Dacă l-aș ucide în bătaie, când aș afla că el a prins pupăza, s'o chinuiescă! CREANGĂ, A. 56. *Te rog, să măi cu băgare de seamă, ca să nu-mi prăvăli nora.* — *Dacă doar nu's harabagiu de ieri dealaltăieri, jupâne Strul!* id. P. 115. *Gândeam că te-i fi dus prin lume... — Dacă doar de lume am fugit!* id. P. 324. *Dacă și noi, măi fraților, propoșiți am mai fost, să n'o întrebăm că în ce pilde ne vorbește!* — *Își dă cu socoteala al doilea.* L. MORARIU, DELA NOI, S2. *Dacă, dragul meu, numai pe tine te-am avut și amu și tu te duci...* id. ib., 95. *Placău Ion mănec...* Dacă numa de-ar pleca odată... (Năsăud). Com. N. DRĂGANU. — Din *da* (= „dar”) + *că*. Cf. N. Drăganu, *Dacoromania*, III, 276.

DACĂ, DĂCĂ conj., v. *dacă*!

DACĂ s. f. *Gésier.* — Rânza pasărilor, pipotă, bătuță (Dobra, în Transilv.) POPOVICI, R. D. 163.

DĂCĂ s. f. v. daică.

DĂCĂ s. f. sing. *Entélement*. — (Transilv.) Pornire sufletească de împotrivire, încăpățănare, îndărătnicie, harțag, manie, pică. Cf. REV. CRIT. III 121, PAȘCA GL. [Adjectiv: **dăcós**, -oasă = încăpățănat, îndărătnic, irascibil PONTBRIANT), supărăcios și răutăcios, harțăgos, care ține mânia, rânzos. LB., REV. CRIT. III 121, PAȘCA GL., POPOVICI, R. D. 165. | Verb (derivat din *dăcos*): **dăcoșă** I^a refl. = a se încăpățâna. Cf. PAȘCA, GL. | — Poate același cuvânt ca *dăcă*. I. Popovici, *Rum. Dialecte* 165, a arătat că *dăcos* e sinonim cu *rânzos*, derivat dela *rânză* (= dăc).

DA CĂPO adv. (Muz). *Da capo*. — (Termen care însemnează, în muzică, că bucata trebuie cântată dela început, de-a capul; p. ext. și în alte domenii:) dela început, din nou, a doua oară. *Atunci o altă opozițiune se formează cu alte făgădueli și danțul se învârteste de atâția ani, reîncepând totdeauna d'a capo, joc vătămător și periculos*. GHICA, S. 199. [Scris și într'un cuvânt: *dacapo*, greșit *d'a capo*].

— N. din ital. *da capo*, idem.

DĂCĂ † conj. v. deci.

DĂCIC, -Ă adj. v. dac.

DĂCO-ROMÂN adj., subst. } v. dac.
DĂCO-ROMÂN adj., subst. }

DĂCÓS, -OĂSĂ adj. } v. daică.
DĂCOȘĂ vb. I^a }

DACTİL s. a. și m. *Dactyle*. — (În metrica greco-latină) Picior compus dintr'o silabă lungă și două scurte (— ∪ ∪); (aplicat, impropriu, în metrica românească) grup de trei silabe, întâia accentuată și celelalte două neaccentuate (de ex.: lă t ure, m á r g i n e), | *Iambii suitori, trocheii, săltătorele dactile*. EMINESCU, P. 228. *Pitpalacole, prin grâncle verzi, își spuncau din gușe dactilii*. AGĂRBICEANU, L. T. 311.

[Accentuat și: *dăctil*. Adjectiv: (cf. fr. *dactylique*) **dăctilic**, -ă = de dactil, format din *dactile*. *Versuri dactilice*.]

— N. din lat. *dactylos* și -us (= grec. *δάκτυλος* „deget“)

DACTILIC, -Ă adj. v. dactil.

DACTILOGRAF, -Ă subst. *Dactylographe*. — Persoană care se ocupă în mod profesional cu transcrierea la mașina de scris; cf. *stenodactilograf*. [Familia: (fr. *dactylographique*) **dăctilografic**, -ă adj. = privitor la bătutul cu degetele la mașina de scris; — (fr. *dactylographie*) **dăctilografie** s. f. = arta s. meseria de a scrie bătând cu degetul la mașina de scris; — (fr. *dactylographier*) **dăctilografii** vb. I^a = a (trans)scrie bătând cu degetul la mașina de scris, a bate la mașină].

— N. din fr. (grec. *δάκτυλος* „deget“ și *γράφω* „scriu“).

DACTILOGRAFIA vb. I^a } v. dactilograf.
DACTILOGRAFIC, -Ă adj. }
DACTILOGRAFIE s. f. }

DACTILOGRAMĂ s. f. *Dactylogramme*. — Urmă lăsată de deget („amprentă digitală“) ca mijloc de identificare.

— N. din fr. (grec. *δάκτυλος* „deget“ și *γράμμα* „literă, foaie s. carte scrisă, desen“).

DACTILOPTÉR s. m. (Iht.) *Dactyloptère*. — Pește cu înnoțatoarele pectorale desvoltate, servindu-l ca un fel de aripi; pește sburător. — N. din fr. (<grec. *δάκτυλος* „deget“ și *πτερόν* „aripă“).

DĂDA s. m. sing. art. 1°. *Père*. 2°. *Chef* (de tsiganes). 3°. *Sobriquet*.

1°. (În graiul țigănesc) Tată (DENSUSIANU, T. H., BUDAI-DELEANU, T. 33). *Mă bătea dada, să'nvâț Un cântecăș cam șugubăț*. MARIAN, SA. 341.

2°. P. ext. Căpetenia unei cete de țigani. Cf. T. PAPAĞAGI, M. *Dada hăl mai mare au sărit în sus*. id. ib. 84.

3°. P. ext. (Straja, Bucov.) Nume care se dă cuiva în batjocură. Com. AR. TOMIAC.

[Diminutiv: (după *tătuca*) **dăduca** s. m. sing. art. (Ad 1°) *Scărițe din fier lucrate... Punea dăduca cu desmierdare*. CONTEMPORANUL, I. 621. || Derivat: **dădulea** s. m. sing. art. = dracul. COM. SAT. 49, ȘEZ. XXIV 14.]

— Din țig. *dad*.

DĂDĂ s. f. 1°. *Sœur aimée*. 2°. *Mademoiselle, madame*. 3°. *Bien aimée*.

1°. (Oltenia, Dobrogea). Soră mai mare, țată, leliță, daică (1°), dodă (1°), nană. H. II 256, 301, IX 82, XIV 400. Cf. H. IX 124, XII 262. *Zise fratelui său celui mai mic : Taci cu dada, băiețului dădei*. ISPIRESCU, L. 335.

2°. P. ext. Cuvânt de respect cu care se adresează o persoană cătră o fată mare (ION CR. II 109) s., mai ales, cătră o femeie mai în etate, țată, lele, leliță, daică (2°); p. ext. cu care se adresează o femeie cătră alta, cumătră, cf. dodă (2°). Cf. H. V 129, BUL. FIL. I 135, BUCUȚA, R. V. *Mama, dădă Irină, cere apă*. DE-LAVRANCEA, S. 188. *Ia uite, dădă, ce picioare lungi au*. PLOPȘOR, C. 59.

3°. P. ext. Iubită, mândră, leliță, daică (3°), dodă (3°), puică. *Uite, dădă, n'am murit Ș'am trăit, de te-am iubit*. MAT. FOLC. 252.

[Vocativ: *dădă* și *dado* (ISPIRESCU, L. 65). | Derivat: **dădină** (accentul?) s. f. (ad 1°) H. II 256.]

— Cuvânt din graiul copiilor, răspândit în limbile balcanice, din care a pătruns și la noi (bulg., sârb., alb. *dada* „soră mai mare“, turc. *dada* „doică, îngrijitoare la copii,“ n.-grec. *νιάνα* „doică“). Cf. *dadacă*, *dodă*.

DĂDĂ vb. I v. *deda*.

DĂDACĂ s. f. v. *dădacă*.

DĂDACĂ s. f. *Nourrice sèche, gouvernante*. (În Tara veche) Îngrijitoare la copii; cf. bonă, guvernantă. *Dadaca lui au vrut îndat' să-l netezească*. DONICI, F. I 35. *Astfel vorbea Zoe cătră Sanda, dadaca și singura sa prietenă*. C. NEGRUZZI, I 27. [Fata] *n'avea voie să iasă... fără dădaca ei*. ISPIRESCU, L. 120. [Se caută] *Dădacă pricepută a îngriji de un copil de un an*. UNIVERSUL, 1931, 12 Ianuarie (Mica publicitate). *Fata, ea când auza, Cinci dadaci [= dadace] mi-i tocmea, Patru manci [= mance] de suga*. VASILIU, C. 36. # *Îi trebuie dădacă* = nu știe să se poarte, e cam prostuț. ZANNE, P. V 246. *Îi stă dădacă pe cap* = îl cicălește, îl supără, cicălindu-l. Com. D. POPOVICI. [Și: (direct din turcește, cf. *odaie, mamaie, duduite*) **dădăie** s. f. TDRG. | Cu alt sufix: (desmierdător) **dădică** (BUL.

FIL. I. 135) s. f. || Verb: **dădăci** IV^a trans. = a face pe *dădăca*, a îngriji un copil; p. ext. a conduce pe cineva ca pe un copil (PAMFILE, J. III 87). *A luat-o la casa ei, ca să-i poarte copiii în brațe și să-i dădăcească*. SBIERA, F. 31. *Chirchireu... crescuse pe Banul Manolache și l-a dădăcit până la moarte*. GHICA, ap. TDRG. — (cu adjectivul): **dădăcit**, -ă. *Copiii trebuie cu grijă păziți și dădăciți*. I. NEGRUZZI, ap. DDRF. — (și abstractele) **dădăcit** s. a., **dădăcire** s. f. **dădăceală** s. f. (Fig.) *Ce rost ar mai avea deputatul și senatorul cu toată activitatea redusă la dădăcirea cererilor și adreselor care circulă într-o administrație publică?* C. PETRESCU.] — Din turc. *dada*, idem, cu adăogarea sufixului desmierdător -*acă*. Cf. *dadă*, *dodă*.

DĂDĂCEALĂ s. f. }
DĂDĂCÍ vb. IV^a } v. *dădăcă*.
DADÁIE s. f. }

DADAISM s. m. sing. *Dadaïsme*. — Numele unei școli literare ce-a apărut în literatura franceză la începutul secolului al XX-lea și a fost imitată și în alte părți. Intemeietorul ei este Tristan Tzara, Evreu originar din România. Principiul estetic profesat de partizanii săi, libertatea desăvârșită de expresie, avea între altele și misiunea secretă de a masca, la unii dintre dâșii, imperfecta stăpânire a limbii franceze. [Adjectiv: (<fr. *dadaïste*), **dadaïst**, -ă = care ține de școala dadaismului. *Versuri dadaïste*. (Substantivat) *Un dadaïst*]. — N. din fr.

DADAÏST, -Ă adj., subst. v. *dadaism*.

DĂDĂLCÍ vb. IV^a v. *dedulci*.

DADALGÁIE s. f. v. *dodolă*.

DĂDĂTÁL }
DĂDĂTEL } s. m. (Bot.) v. *dedițel*.

DĂDĂUȘ s. a. v. *dărdăuș*.

DĂDĂUȘ s. m. *Charretier*. — (Banat) Cărauș. SEZ. XIX 82.

D'A-DÍBA adv. v. *dibui*.

DĂDÍCÁ s. f. v. *dădăcă*.

DADINĂ s. f. v. *dadă*.

DĂDLÓG s. a. *Bûche*. (Maramureș) Un lemn gros peste care se așează celelalte când se face focul. PAȘCA, GL. — cf. *dârlog*.

DĂDÚCA s. m. sing. art. v. *dada*.

DĂDÚCĂ s. f. v. *duducă*.

DADÚLEA s. m. sing. art. v. *dada*.

DAERÉÁ s. f. (Muz.) v. *dairea*.

DÁFENĂ s. f. (Bot.) v. *dafină*.

DÁFIE s. f. *Baliverno*. — (Muntenia, Oltenia, Mold.; întrebuințat, mai ales, ca complement al verbelor: a spune, a vorbi) *Snoavă* (Muscel, JAHRESBER. VIII 314), istorie fără nicio însemnătate (ZANNE, P. II 847), *trantie* (MUSCEL 69). *Luă paharul și-l dete lui Gheorghe întâi: ia, d-ta, țărane, și spune-ne o dafie*. VISSARION,

FL. 80. [Plur. *dafii* și (atestat numai cu pronunțare dial.) *dăhii* (ZANNE, P. II 847).]

— Etimologie necunoscută (După CADE ar fi sârb. *davija* „acuzăție“. Cf. *dahiu*).

DÁFIN s. m. (Bot.) I. 1°. *Laurier* (*Laurus nobilis*). 2°. *Acacia* (*Robinia pseudoacacia*). 3°. *Airelle noire* (*Vaccinium Myrtillus*). 4°. Sorte de fraxinelle. II. *Lauriers* (fig.).

I. Bot. 1°. Arbore mic și frumos (*Laurus nobilis*), totdeauna verde, cu frunze totdeauna verzi; are flori mici gălbui și fructe negre, de mărimea unei măslini mici, cu gust acriș și aromatic. Frunzele-i aromatice, cunoscute în popor sub numele de *foi-de-dafin*, se întrebuințează ca dres în bucate. Din partea cărnosă a fructelor se extrage un ulei tonic și stimulent și o alifie s. pomadă bună pentru răni. Arborele se mai numește, pe la Brașov, lurbăn. PANȚU, PL. DAMÉ, T. 183. BIANU, D. S. Cf. laur (II 1°). *Foaie, frunză* (PISCUPEȘ, O. 306/11), *stălpări* (GCR. II 91/11), *grăunțe* (ib. II 66), *sămânță* (CALENDARIU. a. 1814, 189/11), *uleiu, unt* (COSTINESCU), *pomadă* (VLAHUȚĂ, D. 278), *pădure* (BELDIMAN, N. P. II 66), *dumbrăvi* (EMINESCU, N. 59) *de dafin(i)*. *Acolo vei găsi doi pui de dafini, unul cireșiu și altul trandafiriu*. ISPIRESCU, L. 234. | P. ext. Cunună de ramuri și frunze de dafin, pentru învingători. Cf. mirt, laur. *Capu-i de dafini fu 'ncoronat*. SIHLEANU, ap. TDRG. | **Dafin-mic** = tulichină. CIHAC, II 653. | **Dafin-trandafir** = leandru. id. II 654.

2°. (Oltenia, Muntenia de Sud) = *salcâm*. PANȚU, PL., LEON, MED. 36, HEM. 126, JAHRESBER. VIII 314, CASA nr. 25.

3°. (În regiunile vestice) = *afin*. (Vișag, Bobolna, Baia-de-Criș). HEM. 439.

4°. (Banat, sub forma *dafine*) Plantă asemenea frâsinelului, cu fructe dulci, plăcute. H. XVIII 315.

II. Fig. (Cu aluzie la cununa de *dafini*, cu care se încununau învingătorii: mai ales la plur.) *Glorie, biruință, lauri* (II 2°). *Aceste chiparșuri vă vor câștiga dafinii?* VĂRNAV (a. 1802), ap. GCR. II 197. *Și dafinul ce voi luați Nu se mai vestejește*. I. VĂCĂRESCU, P. 78. *Căci războiul e biciu groaznic, care moartea îl iubește. Și ai lui săngerăți dafini națiile îl plătesc*. ALEXANDRESCU, M. 16/11. *Mi se pare că întru atâtea se cam mărginesc foile de dafin ce am putut culege în cariera mea cinegetică*. ODOBESCU, III 22.

[Și: (<gr. δάφνη): **dáfne** † s. f. *Cununile tale ceale de dáfne*. BELDIMAN, N. P. I 183. Cf. II 66; (ad I 4°) **dáfine** s. m.]

— Din lat. vulg. *daphine* (Schuchardt, *Vocalismus*. II 412, III 289) din grec. δάφνη, devenit ***dáfinus** (arborele) și ***dáfina** (fructul) și păstrat în Italia sudică (*dáfina*). la Albanezi (*dáfine*) și la Slavii balcanici (paleosl. *dáfina*, sârb. *dáfina*, *dávina*, bulg. *dafinŭ*).

DÁFINĂ s. f. 1°. *Baie de laurier*. 2°. *Airelle*. 3°. *Flours brodées*.

1°. Fructul dafinului, *Finicili și dafenile le mătăherisea la vesclii și la biruințele cele cu laude purtătoare de biruințe*. VĂRNAV (a. 1802), ap. GCR. II 198/11.

2°. (Banat) *Afină*. HEM. 439.

3°. P. anal. (Munții-Apuseni) *Flori cusute pe perină* (probabil, imitând florile s. boabele de dafin). Cf. PAMFILE, I. C. 312.

[Și: (ad 1°) **dáfenă** s. f. | Diminutiv: **dáfínută** s. f. O plantă (nedefinită mai de aproape). id. J. III 87].

— Forma feminină a lui *dafin*.

DĂFINE s. m. (Bot.) v. dafin.

DAFINUȚĂ s. f. (Bot.) v. dafină.

DĂFNE † s. f. (Bot.) v. dafin.

DĂGĂ † s. f. *Dague*. — (Franțuzism, neobișnuit) Pumnal în trei muchii și cu vârf ascuțit. [Haine] *rupte și scofălcite de lovituri de dagă și de buz-dagan*. GHICA, S. 535.

— N. din fr.

DĂGĂ s. m. *Goinfre*. — (Bucovina) Mâncău, om care mănâncă mult. (Straja). Com. AR. TOMIAC; gămăn.

DĂGĂLÎ vb. IV^a v. dăgăli.

DĂGĂLÎ vb. IV^a = gâdila. (Transilv. de Nord). CABA, SĂL. 88. *Fata pădurii... te dăgăle[ște] și apoi, de-i rade, te duce'n deal*. ARH. FOLK. I 218. [Și dăgăli. VICIU, GL.]

— Din gâdili, prin metateză. VICIU, GL.

DĂGĂNIT s. m. sing. *Terre battue*. — (Transilv. de Nord) Pământ bătut. PAȘCA, GL.

— Cf. ung. *dagonat* „umflătură”. LACEA.

DĂGĂSTI vb. IV^a *Pétrir*. — (Ungurism, în Transilv. de Nord) A frământa. CABA SĂL. 96.

— Din ung. *dagasztani*, idem.

DAGHEREOTIP s. a. *Daguerrotyp*. — Procedeu prin care se fixează, sub influența luminii, imaginile pe o placă sensibilizată prin iodură de argint. || P. ext. Aparatul ce servește pentru fixarea acestei imagini. || P. ext. Imaginea obținută în felul acesta. *În cutia de pălărie lăsasem două portrete în daguerotip*. GHICA, A. 568. [Pl. tipuri. Și dagherotip s. a. || Derivate: fr. (*daguerrotyp*) *daghereotipă* vb. I^a = a fixa o imagine cu dagherotipul; — (fr. *daguerrotypie*) *dagher(e)otipie* s. f. = arta de a daghereotipa].

— N. din fr. (cuvântul e format dela numele lui Louis *Daguerre*, inventatorul acestui procedeu, din care s'a născut apoi fotografia).

DAGHEREOTIPĂ vb. I^a

DAGHER(E)OTIPIE s. f. } v. daghereotip, ș. d.

DAGHEROTIP s. a. ș. d. }

DĂGMĂIU s. a. *Petit sac*. — (Transilv. de Nord). Săculeț cam de 2—3 litri de cereale. Cf. VICIU, GL. *Sunt multe dăgmaie la moară*. id. ib.

DĂHĂRNÓG s. m. *Haridelle*. — Cal bătrân, ținut rău, care se împiedecă mergând, care stă rânjit, căruia îi atârână buza de jos. (Răstolița, Jud. Mureș). DR. V 180. [Plur. *noghi*].

— Cuvânt compus, în a cărui parte finală se recunoaște slavul *noŭ* „picior” (cf. pîntenog).

DAHIU, -HIE adj. *Rusé*. — (Turcism, rar) Șiret, viclean. *Fășnețu avu dreptate, parc'a fost prioroc ori năsdăravan ori dahiu*. JIPESCU, O. 16. *Cine-și schilodește limba și vorba, e sec, dahiu, pădurcț, căpiat, lud*. id. ib. 60.

— Din turc. *dahi*, „șiret”. ȘIO.

DĂHOINĂ vb. I^a v. dăulă.

DAHÓN adj. m. *Vilain gourmand*. — (Mold.) Lacom și urît. ȘEZ. II 225.

DĂHULĂ vb. I^a v. dăula.

DAI † conj. v. da'.

DAIÁC s. m. (Pesc.) *Pilotis*. — Unul din stâlpii pe care se reazimă, cătră apă, schela pescărească. *De daiacul de sus e legată sârma ținătoare*. ANTIPA P. 382.

— Cf. bulg. *dalian*, sârb. *dajlan* „un instrument de prins pești”.

DĂIBĂR s. a. (Dulgh.) Outil de charpentier. — Uncaltă de dulgherie, nedefinită. H. IX 510.

— Cf. germ. *Diebel* „goujon”.

DĂICĂ s. f. 1°. *Soeur aînée*. 2°. *Madame*. 3°. *Bien aînée*.

1°. (Oltenia) Soră mai mare, țață, lele, leliță, dadă. (1°), dodă (1°), nană. H. IX 82, XII 262.

2°. P. ext. Cuvânt de respect cu care se adresează o persoană către o femeie mai în etate; țață, lele, dadă (2°), dodă (2°), CHIRIȚESCU, GR. *Așteaptă cu ochii bleoșdiți, să scoată daica Mitrana cartofii din spuză*. DELAVRANCEA, S. 40. *Ce te mai osteneai atâta, daică?* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. 44 vol. II, 54.

3°. P. ext. Iubită, mândră, leliță, dadă (3°), dodă (3°). *Foicică peliniță. Daică, daică, daiculică*. TEODORESCU, P. P. 293^b. *Ioană, Ioană, daică Ioană, Naiba te scoase'n poiană*. MAT. FOLC. 273. *Daicai i-a trecut vacu', Oă daica s'a maritat*. GRAIUL, I 82. *Să să scoale surd și mut, C'asa daichii i-a plăcut*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 332. [Gen. dat. *daicai și daichii*. || Și: *daică* s. f. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 147; — *doică* s. f. *Gheorghie Gheorghelaș, Vin' la doica, drăgulaș*. ZANNE, P. VI 121; *dăcă* s. f. (Ad 2°) *Numai o babă nepăsătoare, se gălceva cu un flăcău. Ce te bagi, mă, în sufletul meu? Ori te mănâncă spinarea? — Taci, dăco Zanhîro, că nu ți-am făcut nimic!* TAFRALI, S. 9; (ad 3°) *Aolică, dăcă Floare!* TEODORESCU, P. P. 307. | Diminutive: *dăicută* s. f. (ad 3°). *Văzuți sfărca, la o țață. Și mă prăpădes', dăicuiță*. JAHRESBER. VII 68; — *dăiculică, doiculică* s. f. (Ad 2°) *Dăiculică, fa leliță Radă, că multe mai fuserăm orânduite să vedem!* GRAIUL, I 213. *Unde se duc, doiculică? repetă alta nevoiașă*. IOVESCU, N. 28; (ad 3°) *Dar bine dăiculică, așa singurică cuc, nu ți-e urît?* PLOPȘOR, C. 54.

— Din sârb. *dajka*, idem.

DĂICĂ s. f. sing. Seulement „a umbla cu daica”: *mendier*. — (Mold. și Bucov., numai în expresiunea) **A umbla cu daica** = a cerși. HERZGHER., M. II 374, (Mahala) com. G. NANDRIȘ. *Nu ți-i rușine a umbla cu daica? Asta o fac numai Țiganii*. (Bilca, Bucov.) Com. TOFAN. [Și: (formă țigănească?) *dăicos* s. a. sing. Pomană. *După daicos, ca țiganul, prin meleaguri trierând*. CONTEMPORANUL, III 126. | Derivate: (Straja, Bucov.) *daicăr* s. m. (cu fem.) *daicarită* = cerșitor, cerșitoare. Com. AR. TOMIAC.]

— Din țig. *daici* „puțin, ceva” cf. A. Graur, BUL. LING. II 147.

DĂICĂ s. f. v. doică.

DAICĂR s. m.

DAICARITĂ s. f.

DĂICOS s. a.

DĂICULITĂ s. f.

DĂICUȚĂ s. f.

} v. daică.²

} v. daică.¹

DAIEREĂ s. f. (Muz.) v. dairea.

DAILEROI, DAILEROM, DAILERU (R)I v. ler-.

DĂILUȘ s. a. v. dăina.²

DĂIMĂN s. a. v. maidan.

DĂINA s. f. } v. doină.
DĂINĂ! interj. }DĂINĂ vb. I^(a) 1°. Balancer. 2°. Branler. 3°. (Se) balancer.

Arată o mișcare ritmică repetată.

1°. Trans. A mișca încoace și încolo, într'o parte și într'alta, a balansa (2°); a legăna o parte a corpului s. pe cineva, a-l da în leagăn s. în scrânciob, a da huța. [Trei femei] vorbeau aprins pe seama miresei și-și dăinăiau trupurile fiștave dela brâu înspre soare. IOVESCU, N. 217. Altul... îi face vânt, dăluindu-l și înainte și îndărăt... Îmi reamintesc ce fiori simțeam... când, mă ridicam prea sus sau eram dănuit prea repede. ȘEZ. XIII 46. Dacă stai mai sus și picioarele atârnă, mulți le mișcă fără nici un rost, le dăinăie (Dolj). COM. SAT. I 49.2^o. Intrans. A mișca încoace și încolo, a da din...; a măhăi, a mătănăi ca cele spânzurate (I. GOLESCU, C. I 255^b). Dăinăiește din mâni. Com. I. STRÎMBULESCU.3°. Refl. A se legăna, a se mișca, a se clătina într'o parte și într'alta, a oscila (cf. I. GOLESCU, C. I 255^b); a se legăna când pe un picior când pe altul, stând în picioare (PAMFILE, A. GL.); spec. a se da (III 4°) în leagăn s. în scrânciob, a se da huța. (COM. SAT. I 49, CIAUȘANU, GL.) Văzu supt un nuc mare un leagăn de mătase, și părintele stariț se dăinăia în el. ION CR. IV 284. Ieri toată ziua m'am dăinat cu scăr-cionu' la gura văii (Uricani, Jiu). VICIU, GL. Vrei să ne dăinăm? BOCEANU, GL.[Prez. dăinéz și dăiniu (pronunț. ni-u) LB. | Și: dăinăi, dăinănăi, dălnăi, dălnui, (ȘĂINEANU) dăin-dăni vb. IV^(a), (+ sâniă) dănlă vb. I refl. (ad 3°) Mă dăniu = mă dau pe gheață. LB. | Abstract: dăinare s. f. (în Ardeal) datul în scrânciob... se numește dăinare. PAMFILE, J. III 41. | Alte derivate: dăinúș (DICT., VICIU, GL. CIAUȘANU, GL.). dăinăúș (BOCEANU, GL.), dăin-ăiúș (ȘEZ. XIII 39), dăinúș (VICIU GL.) dăinúș (id. ab), dăilúș (com. IZVERNICEANU). (cf. dă-dăuș) dănăúș (PAMFILE, J. II 80) dălnăiúș (CIAUȘANU, GL.), s. a. leagăn, scrânciob, huț (VICIU GL., CIAUȘANU, GL., BOCEANU, GL.), jocul de copii, numit și țuteică s. țateică s. cumpănă (descriș în ȘEZ. XIII 39); sâniúș s. gheața pe care se dau copiii cu picioarele, cu sania s. cu patinele, ghețușcă, lunecus, glenciu (PAMFILE, J. II 80, VICIU, GL., com. T. L. BLAGA, com. IZVERNICEANU)].— Onomatopee. Cf. dărdăuș, țarliuș, dăini².DĂINĂ vb. I^a v. dăiniu.DĂINĂI vb. IV^a v. dăina², dăinui și doină.DĂINĂIÚȘ s. a. v. dăina².DĂINĂM! interj. } v. doină.
DĂINĂRI vb. IV^a }DĂINĂÚȘ s. a. v. dăina².DĂINEĂLĂ s. f. } v. dăinui.
DĂINI vb. IV^a }DĂINI vb. IV^a v. doină.DĂINIÚȘ s. a. v. dăina².

DĂINÚ! interj. v. doină.

DĂINUI vb. IV^a intrans. Durer, se menține, persiste. Vivre. — (În Banat și, mai mult literar, în Țara veche) A ținea (NOVACOVICI, C. B. 9) un timp oarecare (s. în veci), a dura; a se menține în același stadiu, a se prelungi, a persista; (despre ființe) a viețui, a trăi, a duce o existență. Ține, dăinește mulți ani. I. GOLESCU, C. I 62. Trăiesc, viețuesc, dăinez mulți ani. id. ib. După mai multe... alergături, care au dăinuit vreo zece zile. GHICA, ap. CADE. Doi secolii această regulă dăini. BOLINTINEANU, ap. RUDOW. XVIII 74. Sunt tare greșiți acci care cred că o nație, și mai cu seamă o nație mică, poate dăinui fără libertățile neapărate dezvoltării ei. STURDZA, E. 43. Eliad e autorul unui sistem de scriere mixt, care a dăinuit câțiva timp. IORGA, L. II 76. Tot în Moldova dăinuește credința că strigoii morți ies din morminte. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 172. [Vremea] va dăinui tot frumoasă. F. R. ATILA, P. 52. De n'or avea cu ce să dăinuească. ISPIRESCU, ap. ȘIO. [Și: (forme învechite și neobișnuite) dăini. (COSTINESCU), dăinai, vb. IV^a (numai la I. GOLESCU) dăina vb. I^a. | Adjectiv: dăinuitor (dăinitor COSTINESCU, dăinaitor PONTBRIANT), -oare = care ține mult timp, durabil, persistent, trainic, solid. Darea aceasta... prefăcută din extraordinar și momentanic în ordinar și dăinuitoare. I. IONESCU, D. 218. Vă-nătorul... să dea nevinovaților săi adversari un răgaz ce, în curând, îi va asigura, tot lui, o mai spornică și mai dăinuitoare izbândă. ODOBESCU, III 38/35. O temelie trainică și vecinic dăinuitoare. STURDZA, M. 66. Doar ești sântul de cruntul joc, vai, lung, dăinuitor. OLLĂNESCU, H. O. 29. Ferice de voi, care credeți că toate sunt adevărate și dăinuitoare! SLAVICI, N. 243. | Abstract: dăinuire, (dăinire), (neobișnuit) dăineală (COSTINESCU) s. f. = durată, persistență, menținere, subsistență. Horațiu se miră însuși de dăinuirea... patimei ce simțea pentru Glicera. OLLĂNESCU, ap. TDRG.].

— Din turc. dayanmak „a dura“ CIHAC. II 571 (în Banat prin mijlocire sârbească: danujem „pe-trec vremea“).

DĂINÚȘ s. a. v. dăina².

DAIRĂ s. f. (Muz.) v. dairea.

DAIREĂ s. f. (Muz.) 1°. Tambour de basque. 2°. Suite (militaire).1°. Instrument muzical (H IX 57, 312, XI 85, 248, XIV 280) ca un fel de ciur (H IX 417), făcut dintr'un cerc de brad s. de alt lemn, astupat la un fund cu piele de capră și prevăzut cu clopoței (cf. H XI 150, 234), un fel de tobă (H IX 286, XI 203, XII 376) s. tamburină. Daireaua se bate (cu degetele H II 312) mai ales de țigani ursori (cf. POLIZU). Cum juca ursul după sunetul daerelii. ALECSANDRI, ap. RUDOW, XVIII 74. Muscalagiú cu naiul, cu dairaoua. ODOBESCU, III, 111/22. Dairaoua se mărîtă cu cimpoiul și ghitara. IOSIF, P. 62. Îi dădu un fel de tobă de aramă, cam ca daireaoa. ISPIRESCU, U. 44/1. Cu toată țigăneimea cântând din daivale și jucând. SEVASTOS, ap. ȘIO. Fănița a bate din dairaoua cu care am jucat ursul la Sântu-Vasile. N. BOGDAN, ap. TDRG. Unii se îmbracă în piele de urs și un țigan cu dairaoua îl joacă. ION CR. IV 81.2^o. (Vechiu; Mil.) Suită militară. ȘIO. Ia cu dânsul două tunuri și o mie de oșteni. Daireoia lui mai toată, și delii și tiuliumeni. BELDIMAN, TR. 86.

[Plur. -rale. || Și: daerea, daiereă, dairă (răstit dairă H XII 376), dară (H II 312, IX 57, 286, 312, 417, XI 85, 150, 203, 234, XIV 280), dăreă (H XI 248) s. f. | Derivat: daragiú s. m. = cel

ce bate daireana. *Chindia s'a introdus de curând și se cântă de lăutari, însoșiți, pe unele locuri, de câte un toboșar sau daragiu.* (Vâlcea). ALEXANDRESCU, ap. ȘIO.]

— Din turc. *dairè* „suiță“, „tobă“ (în arabă „cere“), intrat și în limbile balcanice. Cf. ȘIO.

DAITE †, DĂITILE † conj. v. *da.*

DĂJDĂR s. m.

DAJDE s. f.

DĂJDIĂR (IU) s. m.

v. *dajdie*.

DĂJDIE s. f. 1°. *Impôt*. 2°. *Tribut*.

1°. (Înlocuit astăzi, în multe părți, prin neologismele) Impozit, contribuție. Cf. bir (2°), capitație. (Statul, Domnitorul) pune, orânduiește, aruncă, adaugă, scoate, cere *dajdie* s., mai ales la plur., *dăjdii*: iese o *dajdie* s. ies *dăjdii* nouă. Contribuabilul dă s. plătește *dajdie*. *Dashdè* = tributum. ANON. CAR. (Slav.) *Dánj* = bir, *dajde*. MARDARIE, L. 833. *Cade-se dajde a se da lu cheșariu au nu?* TETRAEV. (1574), 238. *Greutățile și dajdele* (MUNT. *dăjdile*) ce sânt într'acel loc. PRAV. 639. [Vor fi iertat] de birul oștă, de birul leșilor... și de alte *dăjdii*. HRISOV (1684), ap. HEM. 3213. *Scotea... și pe mazili dăjdi grele*. LET. II 259²¹. Au ieșit aici la noi... o *dajde* pe vite (a. 1705). IORGA, S. D. X 32. *Dăjdii grele au ieșit, nu mai putea oamenii să biruiască*. MAG. IST. IV 38²³. *Dajnicii să adaogă nebănuindu-să de adăogiri de dajdi*. MINEIUL (1773), ap. BV. II 236. *Să fie dajdiile 12 într'un an* (a. 1804). URICARIUL, I 32¹². *De dajdi fie [oala] scutită*. ALEXANDRESCU, M. 301⁷. *Puterea... d'a scoate dăjdii sta în adunarea sau soborul a toată țara*. BĂLCESCU, M. V. 9²¹. *Să micșureze dăjdiiile*. C. NEGRUZZI, I 154. *Dajdi pământene, precum oierit, vinăriciu*. ODOBESCU, II 14. *Au să se mai mărească dăjdiiile și nevoile*. D. ZAMFIRESCU, R. 52. *Își plătea dajdia*. ISPIRESCU, L. 205. † *Îndoită dajdie, ca două piei după o oaie*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IX 198. | *Dajdia preoților s. vlădicească*: o taxă a preoților către episcopul eparhiei. COSTINESCU. *Dajdea cea rânduită a preoților* (a. 1785). URICARIUL, II 269¹³. *Dăjdile vlădicești... să le strângă și să le aducă la săbor* (a. 1696). IORGA, S. D. XII 282. *Au dat Sfinția sa 2 zlofi și 2 măriiașe și 2 duce, dajde vlădicească pentru mine* (a. 1770). id. ib. XIII 125.

2°. (Învechit; înlocuit prin neologismul) Tribut. Cf. bir (3°), haraciu. *Împărăția pământului despre cine iau dajde sau bir dela ai lui fii*. TETRAEV. (1574), 230. *Marrichie le tremease dajde și legă cu danșii pace*. MOXA, 373³³. *S'au început a da dajde Turcilor*. LET. I 116²⁰. *Frâncii... da dajde... lui Ioan Ascan*. DOSOFTEIU, V. S. 65^b. *O sumă de bani în chip și de dajde și de dar în toți anii dela cămara împărăției lua*. CANTEMIR, HR. 81³. *Cerc împăratul dăjdii la noi*. ANTIM, P. 132. *Plătind... dajdea anului sau haraciul*. TES. II 308, cf. 311. *Țara să-și dea numai tributul sau dajdea*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 255³¹. *Să plătească Dăcilor dajde pre tot anul*. BARAC, A. 2. **A aduce pe cineva în dajde †** = a-1 face tributar. *Și-i aduse pre ei Solomon în dajde până în ziua de astăzi*. BIBLIA (1688), 251.

[Pronunț. *-di-e*. | Plur. *dăjdii, dajdii, dăjdiniri* (VĂRCOL, V.). | Și: *dăjde* (cu plur. *dăjdi* TDRG), *dășde* s. f. || Nume de agent: *dăjdiăr*, (Brașov) *dăjdăr* s. m. = funcționar însărcinat cu încasarea dăjdiilor, percepător; cel ce plătește o dajde, birnic, contribuabil. *Dăjdiării le făcea mare supărare pentru dajde*. DOSOFTEIU, V. S. 68^b. *Nu putea dăjdiării să strângă orânduic-*

lele ce ieșea din visterie. LET. II 150¹³. *Sântem noi dăjdeari, Rășnărenii* (a. 1735). IORGA, S. D. XII 232. (Cu funcțiune adjectivală) *Feciorii dăjdieri* (a. 1759). id. ib. XV 105. *Diaconii dăjdieri* (a. 1827). URICARIUL, VII 93²⁰. | Adjectiv (substantivat uneori): (învechit) *dăjnic, -ă* = birnic, contribuabil; tributar. *Dashnik* = tributarius. ANON. CAR. *Umerele sale le pleca de-a purtarea tovară și va fi sluga dajnică*. PALIA (1581), ap. GCR. I 36¹⁵. *Că eu sânt acolo dajnic visticrii* (a. 1779). IORGA, S. N. 133. *Sânt dajnicii și supușii cu învățături luminate*. ȚICHINDEAL, F. 15. *Această nație... de veacuri dajnică Unyariei*. BĂLCESCU, M. V. 366. *Boierii mari și mici, nu numai că nu plăteau nicio dare cătră stat, dar aveau și privilegiul de a scuti un număr de dajnici*. GHICA, S. XV. *Acele sfinte lavre domnești... le-au supus metoașe dajnice altor mănăstiri*. ODOBESCU, I. 435. Negativul: *nedajnie* (*nedașnic*), -ă † = scutit de impozit(e). *Se vându vile nedajnice*. (a. 1632) T. PAPAHAĞI, C. L. I-au miluit *Măria Sa... să fie nedașnici*. MAG. IST. IV 129²⁵. *Extragot pentru toate treptele dajnice... și nedajnice*. CAT. MAN. VIII, 30].

— Din v. slav. *dažda*, idem.

DĂJNIC, -Ă adj. subst. v. *dajdie*.

DAL † s. a. v. *deal*.

DALĂ s. f. *Dalle*. — (Franțuzism) Placă de piatră, marmoră, beton, etc., cu care se pardosește o terasă, o sală, o curte, etc., se pavează trotoarele, lespeze.

— N. din fr.

DALÁC s. m. sing. 1°. *Anthrax*, *spîenite charbonneuse*. 2°. *Pustule maligne*. 3°. *Raisin de renard* (Paris quadrifolia).

1°. (Veter.) Boala „antrax“ la vite (H II 67, 122, 259, III 24, 141, IV 14, X 25, 491, 525, DAMÉ, T. 30, cf. HERZ-GHER., M. II 374) cunute mari (ION CR. II 130), la cai (COSTINESCU, ȘEZ. XV 126, H IX 315, X 37, DAMÉ, T. 51, DR. V 181) și la oi (DRAGOMIR, O. M. 211, 222, DAMÉ, T. 68), caracterizată prin alterarea sângelui, hemoragiile interne, inflamația splinei, etc. Se mai numește: *armurare* (I 1°), *țalan*, etc. De *dalac* se umple vita sau *dalacul* l capătă — după credința poporului — atunci când este silită sau gonită prea tare, din cauza ostenețelor, a greutăților prea mari, din munca peste puterea ei, din hrană rea, proastă, și din cauza apei băute prin lacuri stătute, băltoace, gropi sau șanțuri. GRIGORIU-RIGO, M. P. II 7. Cf. ȘEZ. IV 122. *Lua-v'ar dalacu' [de cai]!* ALECSANDRI, T. 394. *De o săptămână i s'a prăpădit calul, de dalac*. TAFRALI, V. D. 82. || Epitet (pejorativ) de cailor, când sunt zoriți să tragă. Cf. boală (I). Cf. H. X 354, DR. V 181. *Hii, caluș cu teteu! Haide, hii, dalac!* CONTEMPORANUL, II 691.

2°. (Med.) Boala „antrax“ la om („pustulă malignă“ BIANU, D. S., tumoare inflamatorie a țesutului celular, mai mare decât „buboiul“), umflătură s. bubă care-î iese omului molipsit de dalac dela vreo vită (v. 1°), mai mult pe părțile descoperite (fața, ceafa, mâinile, picioarele), numită și: *ă-bubă*, *bubă-neagră* s. rea (v. bubă 1°), *cărbune* (II 2°), *bășica* (cea) rea (v. bășică II 2°), *țalan*, *antrax* (2°), *pustulă malignă*. Cf. H II 83, 155, 259, IV 14, 91, XIV 113, 213, GRIGORIU-RIGO, M. P. I 24, LEON, MED. 121, GOROVEI, CR. În Oltenia, parte din babe pun deasupra *dalacului* foș de nucii sau fierb rădăcina *dalacului* (3°) în lapte dulce și o pun la *dălac*, să dea îndărăpt. GRIGO-

RIU-RIGO, M. P. I 45. Când se presupune că bolnavul ar avea dalac, se ia o broucă vie și se alipește de bubă. GOROVEI, ap. CADE. Doftorii... erau porunciți... să zică că era așa ceva, ca un fel de dalac amestecat cu bubă, cu fierbințeală și cu moarte. GHICA, S. 278. Bubă cu dalac. (ȘEZ. III 197/5, XII 186, XIII 2), de dălac. (PAMFILE, B. 17). Dălac, dălacește-te și de vânt cărnește-te. PĂCALĂ, M. R. 247.

3°. (Bot.) Plantă ierboasă, veninoasă, ale cărei frunze se întrebunțează de popor spre a vindeca dalacul. Se mai numește și: aișor, boabavulpii, bobiță, bobița-lupului s. -țapulii (v. bobiță 1°), mărul-lupului, poama-vulpilor, răsfug, strugurul-lupului). PANȚU, PL., H IV 84, V 34, LEON. MED. 36, BUJOREANU, B. L. 375.

[Și: dălăc (ad 1°²⁰) dălăp (H XI 494) s. m. sing. | Diminutiv: (ad 3°) dălăciță s. f. Nume de plantă. PAMFILE, B. 26. | Augmentative (numai în descăntece): dălăcioaică (dălăcoaică) s. f. Dălăcu' cu dălăcioaica. ȘEZ. I 199/1. Tu, bubă cu dălăc, Tu, bubă cu dălăcoaică. ib. XIII 4. | Verb: dălăci, (dălăpi) IV^a refl. = a căpăta dalac, a se însplina (1°). Oile dălăcindu-se... DRĂGHICI, ap. TDRG. [Ciobanii] merg cu ele [= cu oile] noaptea, în cină, spre a nu se dălăpi sau însplina șezând. H. XI 505, cf. 489. Fig. A se dălăci la vorbă = a sta de vorbă cu cineva, a sta la taifas. De câte ori făcea o nouă cunoștință și se dălăceau la vorbă. IOVEȘCU, N. 41. cf. 42; — (cu abstractul) dălăciț s. a. = boala dalacului. H. III 54, XI 153.]

— Din turc. dalak (talak), „splină“, trecut și la Bulgari și Sârbi (dalak).

DĂLĂC s. m. sing.

DĂLĂCI vb. IV^a

DĂLĂCIOAICĂ s. f.

DĂLĂCIȚĂ s. f. (Bot.)

DĂLĂCOAICĂ s. f.

DĂLĂP s. m. sing. (Veter.)

DĂLĂPI vb. IV^a

v. dalac.

DALB, -Ă adj., subst. 1°. D'un beau blanc. 2°. Blanchâtre. 3°. Brillant. Arme blanche. 4°. Clair. 5°. Gracieux. 6°. Joli. 7°. Pur. 8°. Charmant, agréable. 9°. Grand. — Cuvânt poetic întrebunțat în cântecele populare și—dela Alecsandri încoace — cu predilecție și în poezia cultă, servind ca epitet care exprimă frumusețea, gingașia, candoare, grație, distincție, etc.

1°. Alb (I 1°) și frumos. Și pe dalba-i mână fruntea lui se lasă. BOLINTINEANU, ap. DDRF. Sânta-mă cea mică, murgul meu cel dalb Lăsau urme albe pe omătul alb. ALECSANDRI, P. I 220. Noaptea zeei se preumblă în veșmintele lor dalbe. EMINESCU, P. 69. Un cal negru dalb de spume. TEODORESCU, P. P. 27. Mie mi s'a urit, Căpătâiul tot mutând, Ni la cap, ni la picioare, Ni la dalbe brățișoare. HODOȘ, P. P. 76. Pe cruci dalbe de fereastră Pătrunde lumina 'n casă. MUSCEL, 12. Iia dalbă s'o cernescă. V. HANEȘ, Ț, O. 115. || Spec. Cu părul alb. El din friptă tinereță Până 'n dalbă bătrâneță Fiu din trup nu s'a născut. MAT. FOLC. 94. | În colinde (în ajunul Crăciunului și al Anului nou), se întrebunțează adesea refrenul florile dalbe, o figură poetică pentru fulgii de zăpadă care cad. Astă seară-i seară mare, Florile dalbe... TEODORESCU, P. P. 17. Sculați, sculați boieri mari, Florile dalbe... ib. 20 b.

2°. Cam alb, alburii, albior. CABA, SĂL. 88.

3°. (Despre haine, arme, etc.) Strălucitor. El în sân mână-și băga, Dalb de paloș că scotea.

ALECSANDRI, P. P. 91/1. Adă-mi haine dalbe, Cusute cu firuri albe. id. ib. 113/23. Înșir'ite, măr-gărite, Cu dalbe flori aurite. STĂNCESCU, VB. 163. || (Substantivat) Dalbe = arme tăioase (săbii, spade, etc.). La tulpina la doi meri, Dormiți, dormiți mari boieri, Cu dalbe la căpătâiu, Cu pistoale scumpe 'n cuiu. MUSCEL, 12.

4°. (Despre dimineață, zori, lună) Luminos, limpede. Cf. alb (I 3°). Dela cântători Până 'n dalbe zori. TEODORESCU, P. P. 189^b. Dalbă lună plină. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 76. Dalba dimineață. id. ib. 322. Când a fost în dalba cal, L-o 'ntălnit nouă strigoi. ȘEZ. II 96/4. Un dalb luminis, Frumos pocniș. MATEESCU, B. 15. || (Substantivat, rar). Lumină. Ca un dalb de lună. ap. DDRF.

5°. Gingaș, grațios, plin de farmec. Nobilul castelan, subț ochii dalbei regine a cugetelor sale, se pornea călare. ODOBESCU, I 54/7. Amândoi ne potrivim și la plete și la fețe și la dalbe frumusețe. ALECSANDRI, P. P. 27/23. Lângă mândră fântâniță Trece-o dalbă copilă. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 378. Grădină cu nalbă dalbă. DOINE, 74/2. Noi, de câte ori venim, Tot la mese vă găsim, Dalbă-i [= dalb fi] împrejurul mesei, Numai dalbe jupăneșe. ȘEZ. VIII 109. Crișancă, Crișancă, Dalbă (glosat prin: frumoasă și gingașă) Mureșancă, Tare ne-i fost dragă. CARDAȘ, C. P. 99. || Substantivat. Dalbo, dalbă giupăneasă, Cu ochi mari de puică-aleasă. ALECSANDRI, P. P. 124/7.

6°. (Despre o grădină, o cameră, etc.) Desfătat, plăcut, mândru. Din daib iatac de foier Teși Zamfira'n mers isteț. COȘBUC, B. 20. S'accea dalbă de moșie, Toată'n veci a ta să fie. ALECSANDRI, P. P. 165^b/23. Printr'o dalbă grădinuță Se plânge o nevăstuță. BIBICESCU, P. P. 69.

7°. Curat, nevinovat, neprihănit, cast, candid. Cf. alb (I 4°). Lumei se arată O dalbă de fată. Albă, goală toată. ALECSANDRI, P. P. 15/5. O dalbă călugăriță, Albă, albă la piețiță, Neagră, neagră la cosiță. TEODORESCU, P. P. 476. Sus, mai sus, l-om ridică, Sus, mai sus, la reghioană, La dalba sfântă icoană. ib. 27.

8°. Plăcut, atrăgător. Cf. alb (I 5°). Miezul nopții s'a ivit și prin lume-a răspândit Ceata visurilor dalbe. ALECSANDRI, P. II 108. O dalbă poveste, Cum n'a fost și nu mai este. id. ib. II 176. Doi ochi ca două basme mistice, adănce, dalbe. EMINESCU, P. 179. O! dar să porți deliciul sufletesc Din carte'n carte și din filă'n filă! Lungi nopți de iarn'atunci ce dalbe-ți par. GORUN, F. 47.

9°. Vestit, strasnic, în toiu. Dar când fu despre beție, Despre dalba veselie, Tată, nene, că seoca... Radul din Calmfirești. ALECSANDRI, P. P. 196¹⁵, cf. 38/13. În codrul cu veselie și cu dalbă vitejie. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 290. Dar când fu după cinare, După dalba ospătare. MATEESCU, B. 30.

[Diminutive: dălbior, oară adj. (ad I 3°) Te-leagă sprintioară, aurită, dălbioară, Ca un cuib de zinișoară. ALECSANDRI, P. I 106; — dalbinet (dalbănet), -eață adj. = alb (I 1°), albiu (cf. PĂSCULESCU, L. P.), albineț, albicios, blond (cf. JAHRESBER, IX 225). Măi, bădiță, dalbineț. ib. 198. Dalbăneajă la piețiță. PĂSCULESCU, L. P. 48. Hai mândrușă dalbineajă. Nu te finea-asa făleajă. VI-CIU, S. GL.; — dălbic, -ă adj. (Ad I 1°) Dragă turcică, Pasăre dălbică. ALECSANDRI, P. P. 7^b/5, (ad I 5°) Așa dălbică, Așa frumuseică N'au avut Parisul, nici n'a mai avea! id. P. I. 227. | Alte derivate: dălbeș, -ă adj. (ad I 5°). Crișane, Crișane, Dalbeș Mureșene. DR. V 254; — îndălb, (îndalbîn), -ă adj. = de culoare albă, albit. PĂSCULESCU, L. P. Mărulii cu flori îndalbat. id. ib. 47. Mureș, Mureș, apă lină, Floare îndalbina (tipărit: în dălbina). SĂM. I 300.]

— Din alb, înaintea căruia s'a adăogat un d (la

origine, prepoziția *de*), care apare adesea în poezia noastră populară (cf. *d'*).

DĂLBĂN s. a. (Comerț) v. tulpan.

DĂLBĂNĂȚ, -EĂȚĂ adj. }
DĂLBES, -Ă adj. } v. dalb.
DĂLBÍC, -Ă adj. }

DALBÎNĂ s. f. v. dălbînă.

DĂLBÎNĂ s. f. 1°. *Étang*. 2°. *Ventre*.

1°. Apă adâncă (cf. POLIZU, PAȘCA, GL.), stătătoare (REV. CRIT. IV 143) s. oprită în vale (în care se scaldă oamenii vara H. XVIII 137), ia z (LIUBA-IANA, M. 103), bulboană (POMPILIU, BIH. 1009/20) bolboacă (v. c.), volbură (PAȘCA, GL.). *Delbină*. ANON. CAR. *Nu te sculda în dulbină, că-i primejdie* (Crișcior, Munții-apuseni). PAȘCA, GL. *Nu stete el mult acolo și auzi într'o tulpină (apă mare) lângă un arin ceva sgomot*. CATANA, P. B. 177.

2°. Fig. Pântece, burtă. *Mațele și le strănjeră* [= și le strănseră] *Cam cu paie, cu gunoiu D'în tulpină le băgară*. ALEXICI, L. P. I 36/2.

[Și: *delbînă, dalbină, dălbînă* s. f., (cf. sârb. *du-b(lj)ina* „adâncime“), *dulbină* s. f. (POMPILIU, BIH. 1009/20, H. XVIII 137, PAȘCA, GL.) s. (Bas.) *dulghină*. *Dulghină* = Bulboană cu apă lină; vârtej de apă; loc adânc pe o mică întindere într'un râu sau pârau. PORUCIC, E. 188, 190. (Banat) *tulbină* s. f. (POLIZU, BRĂESCU, M. 65, H. XVIII 20), (+ bulboană) *dălboană* (MARDARIE, L. 45), *dălboană* s. f. *Sosim la strămină cu dălboană adâncă și mare*. DOSOFTEIU, V. S. 79 b.]

— Din bulg. *dălbina* „adâncime“.

DĂLBÎNĂ s. f. v. dălbînă.

DALBINĂȚ, -EĂȚĂ adj. }
DĂLBÎOR, -OARĂ adj. } v. dalb.

DALBOANĂ, DĂLBOANĂ s. f. v. dălbînă.

DĂLCĂ s. f. *Affaire, tracas*. — (Mold.; în expresiile:) **A avea de s. în dălcă** = a avea de furcă, a se îngriji (PAMFILE, CRĂC. 241), a avea treabă, a fi ocupat cu... *Flăcăii au și ei de dălcă: au să se ducă cu capra, unii cu moșnegii, alții cu uratul*. ib. 2. (Amenințare) *Ia seama cu cine ai în dălcă* (ION CR. II 277) = bagă de seamă cu cine ai de lucru!

— Cf. rus. *dělka* „das Tun, Machen, An-, Verrichten“ (poate dintr'o formă rutenă cu *di*).

DALCĂLĂCI † s. m. plur. (Mil.) *Volontaires turcs*. — (Turcism literar la începutul sec. al XIX-lea). Un fel de voluntari turci, întrebuințați la operațiunile militare cele mai primejdioase. ȘIO. *Au năvălit dalcălăcii turci, cu multă vitejie, asupra Muscalior*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 281/22. *Atunci vizirul porunci osebitei pedestrime ce-i avea dalcălăcii*. DUMITRACHE, 377, cf. 448. [Și: *dalcălăci* † s. m. plur.]

— Din turc. *dal kylyé* „sabie lungă“. ȘIO.

DALCĂLĂCI † s. m. plur. (Mil.) v. dalcălăci.

DALCAUC s., adj. m. *Parasite, pique-assiette*. — (Turcism învechit, în Țara veche) Lingău (COSTINESCU), parazit lingșitor (VALIAN), măgulitor (CAT. MAN. 147, 337); bătâș. *Aduare cu toți dalcaucii și cu toți lingșitorii*. GORJAN, H. II 5. *Petrecea ca un dalcauc, bând și mâncând*. id. ib. IV 135. *Niște dalcauci nalți ca parii de telegraf*. RU-

DOW, XVIII 74. *O ceată de dalcauci, de haimanale*. CARAGIALE, M. 179. | (Cu funcțiune adjectivală) *Pricteni dalcauci mai mulți intrând și teșind*. GORJAN, H. IV 9. [Și: *dălcăuc* (DICT.), *dalhauc* s. m. *Vestita ceată de dalhauci politici*. JIPESCU, ap. ȘIO. | Abstract: (numai la POLIZU) *dălcăucie* s. f. = desfrâu.]

— Din turc. *dalka* (v)uk „parazit“, propriu: „căciulă goală“ (poate prin mijlocire neogrecescă: *vtaλκαβούνης* = „parazit“).

DĂLCĂUC s. m. }
DĂLCĂUCIE s. f. } v. dalcauc.

DĂLCĂUCIU s. m. v. dălcăuș.

DĂLCĂUȘ s. m. 1°. *Aide-flotteur*. 2°. *Guide, mentor*. 3°. *Partisan*.

1°. La pluta mânăta de două persoane, ajutorul cărmaciului (1°), care stă la cârma din partea dindărât a plutei, și care, de cele mai multe ori, e o nevastă s. o fată. Cf. ȘEZ. II 24/2, CIUPALĂ, P. L., MAT. FOLC. 1209, POPOVICI-KIRILEANU, B. 131, PAMFILE, I. C. 108. *Cărmaciul și dălcăușul desprinseră pluta de mal*. CONV. LIT., ap. TDRG. *După cum spunca ieri, la cercetare, Cărmaciul care l-avusese dălcăuș*. SĂM. I 325.

2°. P. ext. Conducător, mentor; sfătuitor pricepat. PAMFILE, J. II 141, III 87.

3°. Partizan politic. *Să te ridice dălcăușii în brațe*. C. PETRESCU, f. II 138. Cf. dalcauc.

[Și: *dălcăuciu* s. m. = conducător, mentor. PAMFILE, J. III 87.]

D'AL-DE art. invar. v. al-de și prep. de.

DALDISI † vb. IV^a intrans. *Jouer gros jeu*. — (Turcism, ieșit din uz; la jocul de cărți) A urca miza, a risca. DICT. | Abstract: *daldiseală* † s. f. = urcarea mizei, risc. DICT.

— Cf. turc. *taldırmak* „a prelungi“. Cf. RUDOW, XVIII 74, ȘIO.

DALDISEALĂ † s. f. v. daldisi.

DALDÓN s. m. sing. (Pesc.) *Hameçon* (de ligne de fond). — Cărlig de carmace (lucrat de fierarii noștri); p. ext. carmac mare. Cf. ANTIPA, F. I 269, P. 20, 334, 340.

— Se pare a fi numele fierarului care făcea asemenea cărlige. Cf. ANTIPA, P. 145.

DĂLDORĂ s. f. sing v. dărdoră.

DĂLE, DALÉI, DALÉLE, DALELÉI, DALELELE, DALEÓN v. ler-.

DALEÓN s. m. v. talian.

DALER, DALERO (M), **DALÉU** v. ler-.

DALÉU s. m. v. deliu.

DALÉU, -E adj. v. deliu.

DĂLG s. m. sing. *Vacarme*. — (Întrebuințat în expresia *dă dalg în târg*). *Despre o femeie rea și gureșă... se zicea: Asta, barem, dă dalg în târg*, adică când se ceartă, strigă de aude tot satul (Dolj). H. V 146.

DĂLGĂCIU s. m. (Ornit.) *Plongeon*. — (Turcism, în Dobrogea) Numele unei pasări de culoare neagră, care mănâncă pește (H. II 299), probabil: *cufundar, cufundaciu*.

— Cf. turc. *dalgheş* „cufundător“.

DĂLGHINĂ vb. I^(a) intrans. *Dépérir*. — A slăbi, a se topi. *Dălghează vita de foame, ... și-i mai mare păcatul*. V. CIOFLEC, LOGOFETEASA. *Dălgăhina, din ochi* = slăbește, văzând cu ochii. (Brasov). Com. PUȘCARIU. [Prez. *dălgăhinez* și *dălgăhin*]. — Probabil, rostire dialectală, în loc de *dălbina*, iar acesta derivat din *dalb* „gingaș“.

DALHAUC s. m. v. *dalcauc*.

DALI v. ler-.

DALIE s. f. (Bot.) *Dahlia* (*Dahlia variabilis*). — Gherghină. H. I 344, II 243, IV 44, 83, VII 48, XII 24, 217. *Daliile îmbrăcate în bogatele lor rochii colorate*. C. NEGRUZZI, I 223. *Una nacheșă și 'naltă, Cu o dalie învoaltă*. MAIORESCU, CR. I 34/II [Plur. *dalii, dălii* (H. IV 44, II 243) și (greșit) *dale* (H. XVI 9)]. || Și: *tâle* (cu plur. *tălii*) s. f. H. II 142, VII 148, IX 49, 153, 267, 393, 405, 493, XVI 42.] — N. din fr. (cuvânt format din numele botanistului suedez *Dahl*).

DALIÓR, -OĂRĂ adj. *Doré*. — (Păstrat numai în colinde) *Auriu. Jos în prunzul mării dalbe Este un măr dalior*. VICIU, COL. 58.

— Din lat. „*aureolus* (diminutiv din *aureus* „auriu“), la care s'a adăugat proteticul *d*, obișnuit în poezia populară. (Substantivat, adjectivul *alior* s'a păstrat ca nume de plantă).

DĂLM s. a. v. *dălmă*.

DĂLMĂ s. f. (Bot.) *Drave de bois*. — Flămâzică. (Câmpulungul Bucovinei) PANȚU, PL.² *Și-mi croește maloteu, Cu florile cât dalma, Să seamene cu frunza* (Jud. Argeș). MAT. FOLC. 1113.

DĂLMĂ s. f. 1°. *Mamelon, butte, cote*. 2°. *Tertre*. 3°. *Ile*. 4°. *Grosseur*.

1°. Grămadă de pietre, de pământ pietros, în formă de căpișă s. căpăjană de zahăr (H. XI 321); deal mic (cf. DENSUSIANU, Ț. H. Câmpia Ardeleană, com. V. BUCUR, PORUCIC, T. E. 25), de formă conică, mai înalt decât o colină (SIMA, M.), dar fără pădure pe el (cf. H. XVI 95); piept ieșind într'un șes (PORUCIC, T. E. 25), deluț așezat, de obicei, la marginea unei lunci s. la coastele viilor (id. ib. 25, 28) cf. LB., H. II 176, III 241, IX 387, X 67, 534, XI 57, 95, XII 169, XIV 102, XVIII 69. Se confundă pe alocuri cu culme (DENSUSIANU, Ț. H.), movilă, colină (BRĂESCU, M. 64), *dămb* (com. MARIAN, CABA, SĂL.), *gorgan* (H. XI 321), *gălmă* (1°), *gruiu* (SIMA, M.), *vârf de deal* (com. LIUBA), *lature de colnic* (CABA, SĂL. 88), cf. *bobălnău*. *Din gios de fântână iaste o dălmă* (a. 1737). IORGA, S. D. XIII 231. *Meta dăntăin... merge mult până la capul rășorului, și de acolo se suie la o dălmă*. ȘINCAI, HR. I 274/2. *Iată în partea dreaptă pe dălmă, merii tineri, sădiți de dansul*. AGĂRBICEANU, LUC. IV 450. *Intr'un loc, sub o dălmă de piatră, aflarăm... ghiță și zăpadă*. TURCU, E. 188. *Sede'n dălmă și mă'ntrăbă*. MĂNDRESCU, L. P. 73/a. # *Nu zice hop!, până nu ai trecut dălmă* = nu te lăuda înainte. ZANNE, P. IX 458.

2°. Spec. Rădicătură (lungă) s. val de pământ (construit de om), mai ales pe un șes (PAMFILE, J. II 141), servind de hotar (I 1°), urmă într'un lan, prin care se desparte un ogor de altul (PAMFILE, A. 119), *mejdină* (H. V 174), *coamă* (3°), *răzor*. *Brazda a doua este răsturnată peste cea dintâi, astfel că de astă dată avem la mijlocul ogorului o rădicătură, numită dălmă, în locul răzorului*. GR. NANDRIȘ, R. F. I 187.

3°. P. ext. Insulă, ostrov. PORUCIC, T. E. 470. Cf. H. IV 82.

4°. (Med.) Umflătură (COSTINESCU, ȘEZ. XXIII 44), *crescătura rotundă în carne, bolfă* (Straja. Bucov. com. AR. TOMIAȚ), *gălmă* (2°).

[Și: *dălm* s. a. PAMFILE, A. 63, BRĂESCU, M., PORUCIC, T. E. 23, 25; — (cu metateză) *dămlă* s. f. *S'au dus până... dincolo de dămlă*. I. DRAGOSLAV, LUC. XI 612. | Diminutiv: *dălmúță* s. f. LB., s. v. *hălmúț*. | Augmentative: *dălmán* s. a. = loc ridicat (N. REV. R. 1910, 85), *ridicătura de pământ* (GR. BĂN.) | Adjectiv: *dălmós, -oasă* = deluros. LB. | Alt derivat: *dălmínă* s. f. = loc ridicat. N. REV. R. a. 1910, 85.

— Pare a fi un cuvânt străvechiu (M. Bartoli, *Das Dalmatische* I 263 îl apropie de *Delmatia, Dalmatia*), cu care s'au amestecat mai târziu sinonimele *gălmă* (*hălm*) și *dămb*, (P. Skok, *România* L. (1924), 201, derivă pe *dălmă* dintr'un serbo-croat **dлма*, pe care nu-l explică însă).

DĂLMÁN s. a. v. *dălmă*.

DALMÁT, -Ă adj., subst. *Dalmate*. — Adj. Din s. de Dalmația. *Limba dalmat.* | Subst. Locutor al Dalmației. *Dalmații sunt, în mare parte, pescari*. [Și: (it. *dalmatino*), *dalmatin, -ă*; adj., subst.; — (lat. *dalmaticus, -a, -um*) *dalmatic, -ă*, *Coasta dalmatică*. (Substantiv; lat. *dalmatica*) *dalmatică* s. f. = (haină pe care o poartă episcopul și diaconii catolici, în timpul slăjbei. Cf. COSTINESCU.)

— N. din lat. s. din fr.

DALMÁTIC, -Ă adj. s. f. } v. *dalmat*.
DALMATÍN, -Ă adj. }

DĂLMÍNĂ s. f. }
DĂLMÓS, -OĂSĂ adj. } v. *dălmă*.
DĂLMÚȚĂ s. f. }

DĂLNĂÍ vb. IV^a }
DĂLNĂÍUȘ s. a. } v. *dăina* ?
DĂLNUI vb. IV^a }

DĂLÓG s. m. }
DĂLOCÉL s. a. } v. *dărlog*.

DĂLOGÍ vb. IV^a v. *dologi*.

DALOROI v. ler-.

DĂLTĂ s. f. 1°. *Ciseau*. 2°. Nom d'une constellation.

1°. Unealtă de fier, întrebuințată de dulgher (COSTINESCU, H. II 29, 62, 89, 146, 207, 222, 244, III 38, IX 439, X 69, 189, 506, DAMÉ, T. 113), de tâmplar (PAMFILE, I. C. 119), de rotar (DAMÉ, T. 43, LIUBA-IANA, M. 121), de dogar (DAMÉ, T. 87), de fierar (id. ib. 108, H. II 13, 30, 118), de pietrar la sculptat (în lemn, piatră, marmoră), etc. Are diferite forme și lungimi; capătul tăios e numit, în unele regiuni, *gură*; celălalt capăt e turtit și îmbrăcat de obicei într'un mâner de lemn, în care se lovește cu ciocanul. Cu *dalta* se taie, se scobește, se încrestează s. se curăță găurile făcute cu sfredelul. După forma părții tăioase și după întrebuințare, se face distincție între *daltă dreaptă* (s. *lată*), *groasă, rotundă, semirotondă, cu aripi s. cu urechi* (s. *urechiată*). Cf. APOLZAN, L. 23-26, LIUBA-IANA, M. 121, H. X 69, PAMFILE, I. C. 119, HERZGHER., M. II 374. Cf. răzuș, ghin, vișeu. *Pecetluind cu deagetul său svânt numele a lui Dumnezeu ca cu dalta s'au închipuit*. DOSOFTEIU, V.

s. 108. *Puind dalta și lovind cu ciocanul, se rășuia câte o bucată mare de piatră*, DRĂGHICI, R. 54/1. *Setea cea eternă ce-o au după olaltă Lumina de năineric și marmura de daltă*, EMINESCU, P. 198. *Întră... Chirică... cu un ciocan, c'o daltă și c'o păreche de clești în mână*, CREANGĂ, P. 177. *Nouă dălți, Să te dăluim*, GRIGORIU-RIGO, M. P. I 23. *Ce-i la cap cu o doamnă, iar la coadă cu o daltă?* (= Țarca), SBIERA, P. 321/30.

2°. P. anal. (Astron.) Un grup de stele (H. XI 125).

[Sensul de „bardă“, dat de I.B., e suspect. | Plur. *dălți*. | Diminutive: *dăltiță* s. f. = daltă mai mică, de dulgher (H. IV 280, XVI 209), de fierar (H. X 6), de sculptor. *Cu dăltița gravorului... să reprezinte cerbii vânați*, ODOBESCU, III 142/12; *dăltuță* s. f. *Dăltuțu de argintar*, PONTBRIANT; — *dăltuș* s. a. = dăltiță de dulgher (H. IX 43, 155 X 350). *Fusul stălpului e cu gtauri, lucrate în spirală, „sucitură făcută cu dăltușul“*, TZIGARASAMURCAȘ, CONV. LIT. XLII 105. | Augmentativ: *dăltoiu* s. a. = daltă mai mare de dulgherie (H. VI 82) de stolerie (H. VI 172).]

— Ca și alb. *daltă*, vechiu împrumut din slavă (pe când Slavii de miazăzi, care azi zic *dlato*, rosteau cuvântul încă fără metateză: **dalto*). Cf. *dăltui*.

DĂLȚIȚĂ s. f. }
DĂLTÓIU s. a. } v. daltă.

DALTONISM s. a. (Pat.) *Daltonisme*. — Defect al văzului, care împiedecă pe unii oameni să distingă exact anumite culori, în deosebi roșul.

— N. din fr. (cuvântul e format după *Dalton*, fizicianul englez care a studiat mai întâi această infirmitate).

DĂLTUI vb. IV^a. *Tailler au ciseau, entailler, faire une rainure*. A lucra, a scobi, a tăia cu dalta, HERZ-GHER, M. II 374. [Abstracte: *dăltuire*, *dăltuială* s. f. = acțiunea de a dăltui; (concretizat) scobitură făcută cu dalta (COSTINESCU); — *dăltuit* s. a. *Se apuca de cioplit și dăltuit dulapul*, CONTEMPORANUL, V. vol. II 143; — *dăltuitură* (pronunț. *tu-i*) s. f. = acțiunea de a dăltui; (concretizat) scobitură, creștătură, șanț, gaură, ureche, făcute cu dalta, în care se îmbucă altă bucată de lemn (cf. *DAMÉ*, T. 9, 12); unul din semnele făcute de ciobani la urechile oilor spre a le distinge (PRECUP, P. 23). *Teascul este făcut dintr'o masă paralelogramă, în care se face de jur împrejur o dăltuitură* (cf. *gardină* 1°)... *În dăltuitură se pun doage*. I. IONESCU, P. 252. *Amânare la meară se numesc acele lemne, care sunt în colțuri în număr de patru, fiind dăltuite, iar prin dăltuituri intră paianțurile* (Covurlui), ap. IEM. 1097/2. *Un lemn, numit vârtej, are la mijlocul său o dăltuitură, în care intră un capăt al altui lemn*, DAN, P. 102. | Adjective: *dăltuitor*, *oăre* (pronunț. *-tu-i*) = care dăltuiește. (Substantivat) gravor. *DICT*; — *dăltuit*, *-ă* = lucrat, netezit, scobit cu dalta. *Bota-i* (= băta este)... *cioplită, dăltuită, De spinarea ta gătită*, ȘEZ, IV 233^b/21. *Casa morii se compune din opt tâlpi, pe care se pun mai mulți amari dăltuiți la două părți*, IEM. 1097. *Poarța... constă din doi stâlpi dăltuiți, în care se vâră cu capetele pari de brad*, ȘEZ, I 33/9.]

— Derivat din *daltă*, cu suf. *ui*.

DĂLTUIĂLĂ s. f. }
DĂLTUITURĂ s. f. } v. dăltui.

DĂLTUȘ s. a. }
DĂLTUȚĂ s. f. } v. daltă.

DĂLUNGÍ vb. IV^a v. *delungi*.

DALVĂR s. m. (îmbrăc.) v. *șalvar*.

DĂLVĂREĂLĂ s. f. v. }
DĂLVĂRÍ vb. IV^a } v. *dărvări*.

DAM interj. v. *doină*.

DAM s. a. 1° *Grands bâtiments*. 2° *Dépendances* — (Rar, învechit).

1°. (Numai în expresia) **Damuri de case** = clădiri mărețe, palate. *Rumânu'... hic'n bordeciu, hic în damuri de case, nu se hucește d'a trăi dumnezeiește*, JIPESCU, O. 112. *Îl duce tărîș după el la niște damuri de case*, RĂDULESCU-CODIN, I 39.

2°. P. ext. Clădire făcută în curte pentru diferite trebuințe gospodărești; chileriu, șandrama, șură mică în dosul casei (ION CR. I 60), grajd, bordeciu pentru vite mari (spec. pentru bivoli iarna, CONV. LIT. a. 44, p. 395, făcut în pământ com. BIANU), ocol, țare de vite (URICARIUL, X 401/20). Cf. H. XIV 390, com. OLMAZU. *Casa fusese „cu acoperământul ei prost... și... o au tocni și o au coperit cu șindilă... ș-au făcut și alte damuri în ogrăd[ă]...“* IORGA, S. D. VI 254 *Du-te'n grajdul cailor; Sus, în damul boilor*, CUCU, ap. T. PAPAHAĞI, C. L.

3°. (Oltenia) Zid gros, vechiu, CADE.

[Plur. *damuri*.]

— Din turc. *dam* „acoperiș, terasă, casă; grajd“, trecut și la Bulgari: *dam*, „grajd“. Cf. ȘIO.

DAM s. m. sing. (Cor.) Nom d'une danse paysanne. — (Gorj) Numele unui danț țărănesc. Cf. PAMFILE, J. v 16.

DAM s. m. (Zool.) *Daim* (Cervus dama). — Mamifer rumegetor din Africa, care seamănă cu cerbul, având coarnele ca frunzele de palmier. Pielea lui, cu pete deschise, e mult căutată pentru ghețe femeiești.

— N. din lat. *dama* (*damma*), -am.

DĂMĂ s. f. I 1°. *Dame*. 2°. *Épouse*. 3°. *Dame, bien aimée*. II. *Courtisane*. III. 1°. *Dame* (au jeu de cartes). 2°. *Dame* (du damier). 3°. *Jeu de dames, Damier*. 4°. Nom d'une danse paysanne.

I. 1°. (Învechit) Femeie (m. ales măritată) de oarecare condiție socială, doamnă, cocoană (I 4°), (co)coniță (la plural, aplicat colectiv oricărei grupe de femei de condiție în care, pe lângă „doamne“, pot fi și „domnișoare“). *Școală, unde încaută damele... meșteșugul opticesc*, GOLESCU, I 121. *Galeria era ticsită de dame frumoase*, C. NEGRUZZI, I 36. *Cu damele trebuie să fii filotim*, BOTEZ, B. 21. Spec. (după fr. *dame d'honneur, de compagnie*) **Damă de onoare** v. *doamnă* (I 3°). **Damă de companie** = femeie angajată ca să-i țină de urît și să îngrijească de un domn bătrân sau de o doamnă bătrână.

2°. (Învechit) Soție, doamnă (I 3°). *Te îmbrățișez din tot sufletul, alăturând pentru dama în respectele mele*, GHICA, A. 599. *Ei încearcă să le treacă [cărările vieții] prin protecție de fuste, Decicând broșuri la dame, a caror bărbați...* EMINESCU, P. 229.

3°. (Neobișnuit astăzi) Femeie căreia un cavaler i-a dedicat iubirea sa, iubită, adorată. [*Cavalerii se luptau ca să capete o ochire dela dama inimicilor*, C. NEGRUZZI, I 36.

II. (Astăzi, în Țara veche) Femeie de moravuri ușoare. LB. *Decât damă Turcilor, Mai bini masă peștilor*, JAHRESBER, VIII 75. *Cine iubește cătană, Lumca, țara-i strigă: damă*, FRÂNCU-CANDREA, M. 97. Cf. BIBICESCU, P. P. 214.

III. P. ext. 1°. (La jocul de cărți) Fiecare din cele patru cărți pe care se zugrăvită figura unei femei, având o valoare mai mică decât „riga“ și mai mare decât „valetul“. *Dădu Vitoriei dama de cupă*. SADOVEANU, B. 51.

2°. Fiecare din discurile mici, unele albe, altele negre, cu care se joacă jocul numit *dame* (III 3°).

3°. P. ext. (Mai ales la plur.) Jocul care se joacă cu pionii s. cu dame (III 2°) pe o tablă împărțită în pătrățele albe și negre, alternând unele cu altele. *Care n'a jucat table, damă sau ceva cu cărți?* PANN, H. 20/5. | (După fr. *tissu en damier*). *Covor în dame*, țesut în pătrățele, unele de culoare închisă și altele de culoare deschisă. Cf. PAMFILE, I. C. 304.

4. (Cor.) Numele unui danț țărănesc. H. IX 116, PAMFILE, J. I 16.

[Și: (ad II) *adămă* s. f. FRÂNCU-CANDREA, M. 97. | Diminutiv: (după ital. *damigella*: astăzi mai mult în glumă) *damicelă* s. f. = domnișoară: femeie de moravuri ușoare. *Șarmantă damicelă, Cu ochi ca de gazelă*. I. NEGRUZZI, I 79. *O damicelă'n samă l-a primit, Pe când în Neapol se plimba pe stradă; I-a dat... iubire o grămadă*. GORUN, F. 132. | Derivat neobișnuit, în vorbire glumească (după suf. fran. *-euse*) *daméză* s. f. (ad II) Femeie publică. BUL. FIL. I 139.]

— N. din fr. Pentru III 2° și 3° cf. și germ. *Dame* (nspiel). — Cf. m a d a m ă.

DĂMÁN s. a. Sens neprecizabil, poate „măidan“ (cu metateză dă i man). *Cântă cucu colea'n deal, Frumos ca un căpitan; Țața-mi suie la dăman*. MAT. FOLC. I 277.

DĂMÂNCĂRE s. f. v. *demâncare*.

DAMÁS adj. inv. v. *damasc*.

DAMÁSC s. a. (Comerț) 1°. *Damas* (étouffe). 2°. *Damus* (sabre).

1°. Țesătură fină cu ornamente mari (fabricată odinioară în Damasc), mai ales de mătase (pentru odăjdii, tapete, mobile, etc.), dar și de in (pentru fețe de masă) și lână (pentru mobile, perdele, etc.). *Măhram[ă] de damasc* (a. 1747). IORGA, S. D. XII 45. *Acest steag... de damasc alb*. BĂLCESCU, ap. TDRG.

2°. Sabie fabricată (mai de mult numai la Damasc) din oțel foarte fin, cu încrustații. *Și vin Arabii cu tari damascuri*. NENIȚESCU, ap. TDRG.

[Plur. *-mascuri*. | Și: (ad 1°) *adamăscă* s. f. (v. c.); — neobișnuit, după fr. *damas*) *damás* (ad 2°) adj. invar. *Oțel, lamă, sabie damas* (TDRG.) luate după sistemul de Damasc. | Verbe: (ital. *damascure*) *damască* și (fr. *damasquiner*) *damaschină* I^a trans. = a fabrica o stofă s. o pânză cu deseneuri ca la țesăturile de Damasc; a îmbrăca (o mobilă) într'o asemenea stofă; a încrusta cu aur s. cu argint o bucată de fier s. de oțel (cu derivatul) *damaschinat*, -ă adj. *Se trânti pe o canapea damaschinată*. DELAVRANCEA, S. 113. | Alte derivate: (medio-lat. *damascenus*, -a, -um) *damascén*, -ă adj. = dela Damasc; (fier STAMATI, D.) luate după sistemul de Damasc, *damascat*. DICT.: — (ital. *damascheto*, fr. *damasquette*) *damaschétă* s. f. = stofă de mătăsă cu fireturi bogate, fabricată odinioară în Veneția; — (ital. *damasquino*, fr. *damasquine*) *damaschină* s. f. = imitație de damasc (1°).]

— N. din ital. *damasco* (lat.-med. (*a*) *damascus*, -a, -um) intrat în limba noastră prin comerț. — Cf. a d a m a s c ă.

DAMASCĂ vb. I^a

DAMASCÉN, -Ă adj.

} v. *damasc*.

DAMASCHÉTĂ s. f. (Comerț)

DAMASCHINĂ vb. I^a

DAMASCHINĂ s. f. (Comerț)

} v. *damasc*.

DĂMB s. a. *Monticule*. — Deal mic (H. X 353, CREANGĂ, GL.) cam rotund (PORUCIC, T. E. 23), colină (BUD, P. P.), colnic (CABA, SĂL.) *S'a mutat... peste un dâmb aproape de cetate*. LET. I 319/30. *Atuncea Grecii s'au întoarsă într'un dâmb toți, de o parte, afară din Thivei*. HERODOT, 424. *Dâmbul ce iaste în dreptul Bahnei* (a. 1711). URICARIUL, XVII 194/12. *Îndrepta izvorul prin un dâmb mare*. DRĂGHICI, R. 165. *Biserica... se află pe un dâmb*. I. IONESCU, P. 455. *Zmei culcați pe dâmburi*. ALECSANDRI, P. III 297. *Iacă-tă-mă-s și eu, de după dâmb*. CREANGĂ, A. 54. *Văzu acolo, pe un dâmb, doi copilași*. ISPIRESCU, L. 66. *El a făcut dealurile și dâmburile de pe pământ*. ib. IV 180/1. *Să lucră... peste dâmburi*. ALEXICI, L. P. I 210/1. *De când beau la Șloim în dâmb, De-atuncea mălaiu nu vând*. BUD, P. P. 62. [Plus *dâmburi*. | Și: *dâmp* (ȘEZ. XXXI 82. Com. IZVERNICEANU). *Îl dusă la marginea Mării... în dâmpul cetății Maditului*. HERODOT, 512. | Diminutive: *dâmbuleț* s. a. *În mijlocul aceluia esteleu se ridica un dâmbuleț*. ISPIRESCU, L. 236. *Sălta... pe câte un dâmbuleț*. I. POPA, V. 153; — *dâmbéț* s. a. *Cine trece pe dâmbéț?* — *Mândru' meu cu păru' creț*. BĂRLEA, C. P. II 256; — *dâmbóc* s. a. *Tot o'ntoarce la dâmboc, Ca să-și pască bărbănoace*. BĂRLEA, C. P. I 104, cf. ARH. FOLK. I 177. | Augmentativ: *dâmbău* s. a. T. PAPAHAĞI, M. | Adjective: *dâmbós* (*dâmburós*), -oasă = cu dâmburi, deluros. T. PAPAHAĞI, M. *Teren dâmburos*. DR. V 84.]

— Din ung. *domb*. idem.

DĂMBĂU s. a. v. *dâmb*.

DĂMBÉȚ s. a. v. *dâmb* și (Bot.) *dumbéț*.

DAMBLĂ s. f. (Med.) 1°. *Attaque, coup de sang*. 2°. *Fureur*. 3°. *Passion, manie*.

1°. Apoplexie, gută (I 2°), numită de popor și cataroai, luats. luare (din iele s. de vânt PAMFILE, B. 26, 44, DDRF.), amorțeață, lovitură, piscătură, pocitură s. întâlnitură din iele (BIANU, D. S., sub emplegie). Pe cineva îl lovește, izbește s. trăsnește *damblaua*; cuiva îi cade *dambla* s. îi vine *damblaua*. De *dambla* se trezește omul într'o bună dimineață cu o mână sau cu un picior „luat“. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 45. *L-au lovit o amețeață ce se zice damla*. LET. II 425/30. *Puțin lipsi... să îi cază dambla*. GORJAN, H. II 157. *Vornicul Ioan Paladi cuprins de damla... au fost cerut a să slobozi din obșteasca Adunare* (a. 1835). URICARIUL, VIII 123/10. *Fu îndată lovit de o damla (gută) la crieri*. SBIERA, F. 397. *Când l-o vedea pe inspector mâne, îi cade dambla*. CARAGIALE, M. 240. *Veni [Mihnea] înfierbântat acasă la fițoarea sa, o Tătarcă, și căzu trăsnt de dambla*. IORGA, CH. I. I 25.

2°. P. ext. Supărare mare, (acces de) furie, porneală (RĂDULESCU-CODIN, I 297), năbădăi, altealea (v. al B 1°). Pe cineva îl apucă *damblaua*. *Pe Grec îl apuca damblaua, când auzea numele lui Spirea*. CONTEMPORANUL, VI, vol. I 117. *Am visat grozăviile lumii, încă mă și sparii cu dambale*. ALECSANDRI, ap. ȘIO.

3°. Slăbiciune pentru ceva ce a devenit obiceiul, meteahnă; manie, pasune, chef, porneală, ambiție (RĂDULESCU-CODIN, I 297). *Cucoana Vasțica ia un gavanos... și pleacă la „Botul calului“... asta-i damblaua dumisale, nu s'ar duce cu sticla, s'o pici cu lumânarea*. N. BELDICEANU, SĂM. III 169. *Așa e întotdeauna, când îl apucă dambalele*. MARION, ap. ȘIO.

[Plur. -iale. | Și: **damlă**. | Derivat: **damblagiu**, (**damblăliu**, -ie DICT., **damblălău**, -ăie POLIZU, **damlagiu**, -ie, **damlăliu**, -ie I. IONESCU, M. 188), adj., subst. = (ad 1°), apoplectic, paralizat; (ad 3°) devenit obicei. Cineva rămâne **damblagiu**. *Damblagiul... târește un picior*. RUDOW, XVIII 74. *Când un om calcă pe urmele pe care au umblat urcitoarele, rămâne damblagiu*. ȘEZ. III 121/2. *Somnu' lung îi damblagiu*. ALECSANDRI, T. 948. | Verb. **damblagi** (**dămbăgi**, **davlagi**) IV^a (CIAUȘANU, GL.) = a (se) îmbolnăvi de **dambla**, a (se) paraliza. *Cu Rusalțiile întâlnitu-s'a, Mânile dămbăgitu-i-a*. PAMFILE, S. V. 42. *S'a damblagit, de nu se mai poate mișca*. Com. D. POPOVICI. (Intrans.) *A damblagit de o mână și de un picior*. Com. D. POPOVICI; (cu part.-adj.) **damblagit**, -ă adj. = ajuns damblagiu (1°). *Degetele îi tremurau ca unui damblagit*. UNIVERSUL, a. 1930, 10 Noembrie; (și cu abstractele) **damblageală** (**dămbăgeală**, N. G. TISTU, B. 96, **davlageală** CIAUȘANU, GL.), **davlagie** (id. ib.) s. f. = **dambla** (1°).]

— Din turc. **damla** „picătură, apoplexie“ (derivat dela **dam** „a pica“), trecut și la Bulgari (**damba**), Neogreci (νταμουλάς) și Albanezi (**dambla**). (Legătura între „apoplexie“ și „picătură“ se explică prin credința ce există că boala aceasta provine din cauza unei picături de sânge căzute în creieri. De aceea în lat.-med. i se zicea *gutta*. în slav. *kaplja* — cf. a căpia — la Aromâni *k'icută*, la Albanezi *pikë*, iar sinonimul *cataroiu* vine din grec. καταρροή „curgere“, ca germ. *Schlagfluss*).

DAMBLAGEALĂ s. f.

DAMBLĂGEALĂ s. f.

DAMBLĂGI vb. IV^a

DAMBLĂGI vb. IV^a

DAMBLĂGIU, -IE adj. subst.

DAMBLĂLIU, -ĂIE adj. subst.

DAMBLĂLIU, -IE adj. subst.

} v. **dambla**.

DĂMBÔC s. a.

DĂMBÔS, -OĂSĂ adj.

DĂMBULËȚ s. a.

DĂMBUROS, -OĂSĂ adj.

} v. **dămb**.

DAMÉZĂ s. f.

DAMICÉLĂ s. f.

} v. **damă**.

DAMIGEANĂ s. f. *Dame-jeanne*. — Vas mare, de sticlă groasă, îmbrăcat, de obicei, în răchită împletită, cu una sau două toarte; servește la transportul s. păstratul vinului s. al altor lichide. *Căpitanul Spiroiu... adresându-se către soldatul său... adaugă: Măi, Niculae, ia scoate damigeana... aceea cu țuică*. TURCU, E. 142. *Când căzile s'au umplut, untul e topit și pus în damigeni*. GR. S. VI 57. [Plur. -gene și -geni. | Și **dimigeană** s. f. CIAUȘANU, V.].

— N. din ital. *damigiana*, idem.

DĂMLĂ s. f. v. **dălmă**.

DAMLA s. f.

DAMLAGIU, -IE adj.

DAMLĂLIU, -IE adj.

} v. **dambla**.

DAMNĂ vb. I^a *Damner*. — (Franțuzism s. latinism, rar) A osândi la muncile iadului; a declara pe cineva demn de osândă iadului COSTINESCU. [Abstracte: **damnare**, **damnațiune** s. f. = osândire la muncile iadului. *Damnațiunea lui Faust*. | Adjective: **damnat**, -ă = chinuit. *Suflet dam-*

nat, CADE. (Substantivat) *Heruvic ori damnat*. BOTEZ, B. 112.]

— N. din fr. s. lat. (*damnare*). Cf. *condamna*.

DAMNAȚIUNE s. f. v. **damna**.

DAMOAZELĂ s. f. v. **demoazelă**.

DĂMÔL, -OĂLĂ adj. ș. d. v. **domol**.

DĂMP s. a. v. **dămb**.

DAMTELĂ † s. f. v. **dantelă**.

D'A'N v. **de-a'n**.

DÂN (**DĂN**) prep. v. **din**.

DĂNĂ s. f. (Mar.) *Embarcadere*. — Parte a portului până unde ajung vagoanele cu mărfuri și unde acostează vapoarele. [Mutarea] *vagoanelor în porturi dela o dană la alta*. [Vaporul] „*Ardeal*“ „*ancoraș la dana 14*. UNIVERSUL, 31 Dec. 1933. *Parchetul a dispus transportarea cadavrului în port la dana 5. ib.*, 24 Februarie 1934.

— Din n.-grec. *đava*, „rangée, antenne d'arimage“.

DANÁC s. m. v. **dănac**.

DĂNÁC s. m. I. *Bouvillon*. II. 1°. *Adolescent*. 2°. *Vieux garçon*.

I. Vișel (JAHRESBER. IX 225) mai mărișor (H. II 252), dela unul până la doi ani (H. II 281), mánzat (H. XIV 349); junc de bivoliță (H. II 243).

II. P. anal. (Oltenia, Muntenia). 1°. Băiat de 10-12 ani (cf. RĂDULESCU-CODIN, I., L.) flăcăiaș (RĂDULESCU-CODIN, I., IZ. IV 3-4), băiețan d'ru (id.); (prin alte reg'uni) flăcăiu (BOCEANU, GL., VĂRCOL, V., GIUGLEA-VĂLSAN, R. S., DUMITRAȘCU, STR. 27, BUCUȚA, R. V., GOROVEI, CR.), de jucat în horă (RĂDULESCU-CODIN, L.), fecior, holteiu (PAMFILE, J. II), flăcăiandru. *În ziua de Joi-mari, dănacii și fetele se duc dis-dimineață la baltă*. ȘEZ. VI 21. *Numai ce vedeai dănacii, oameni în toată firea, noaptea... mugind ca boii*. PAMFILE, VĂZD. 129. *Se făcuse mare, știu colea, dănac*. RĂDULESCU-CODIN, I. N'a mai sărit, de când era dănac. PLOPȘOR, C. 147. *Și dănaci fără mustață, Când se'ncauă a strânge'n brațe și sărută cu dulceață* (Șerhănești, Olt). Com. D. POPOVICI. *Dănaci... nați și sprânceași*. MAT. FOLC. 432. *Hora mare Dănaci n'are, C'au murit de gâbinare*. BOCEANU, GL. *Să dăm paie vacilor și gură dănacilor*. RĂDULESCU-CODIN, I. *Palozu' meu cel ferecat, De taica-al meu cumpărat, De când mi-am fost eu dănac*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 9. *Când o cânta racu'n lac, Atunci îi mai fi dănac*. RĂDULESCU-CODIN, I., L. (glosat prin: „fecior neumblat în fleacuri“). (Determinat prin loc. atributive: *de copil, de băiat*, cu o nuanță de desmierdare). *Se pomenește Năneasca cu un dănac de copil*. RĂDULESCU-CODIN, L. *Fugea pe marginea lacului, cât putea, un dănac de băiat*. ION CR. IV 139.

2°. P. ext. Om bătrân neînsurat (Loman, Alba). Com. P. ZĂMORA.

[Și: **danác** s. m. JAHRESBER. IX 225, H. II 281, XIV 349, **dănac** s. m. H. II 252; (ad II 2°; sing. refăcut după plur.) **dănačiu** s. m.]

— Din bulg. **danakŭ**, idem (I).

DĂNÁC s. m.

DĂNĂCIU s. m.

} v. **dănac**.

DĂNĂNĂI vb. IV^a v. *dăina*².

DĂNĂNĂI vb. IV^a v. *doimă*.

DANANĂIE s. f. v. *dănănaie*.

DĂNĂNĂIE s. f. 1°. *Prodiges, extravagances*. 2°. *Catastrophes*. 3°. *Tempête*. 4°. *Chose*.

1°. Boroboată, poznă, năzdrăvănie, minunăție mare, lucru curios, comedie, dandana (3°). DICT., CREANGĂ, GL., com. OLMAZU. Cineva face o *dănănaie* (s. *dănăni*): cuiva i se întâmplă o *dănănaie*. Nu-i vine în toate zilele să facă *dănăni*. BARAC, T. 64. [Despre un joc de cărți:] *Dar ce dănănaie o mai fi și aceasta?* FILIMON, C. II 329. *Când a făcut Dumnezeu pe bătrânică Eva, zice că s'a întâmplat o dănănaie*. VISSARION, FL. 65.

2°. Belea, pacoste, bucluc (4°), năpastă, dandana (4°). Pe cineva îl găsește o *dănănaie*. *Te găsește-o dănănaie ori mai știi ce Dumnezeu*. CONTEMPORANUL, III 887. *Da amă, altă dananai*. ȘEZ. XXIII 36.

3°. (Straja, Bucov.) Furtună. Com. AR. TOMIAC, Cf. *dandana* (2°).

4°. Obiect oarecare; (mai ales la plur.) lucruri, crafuse, calabalăc (BOCEANU, GL., CIAUȘANU, V.) *Irea un dănănu di drug di hier*. GRAIUL, I 266.

[Plur.: *-năi și -naie* (CIAUȘANU, V.). | Și: (Mold.) *dananaie*, (ad. 4°; sing. refăcut după plur.) *dănănu* s. a.].

— Pentru etimologie, cf. *dănăni* (subt *dăina*) și *dandana*, *dănganie*.

DĂNĂNĂU s. a. v. *dănănaie*.

DĂNĂOĂRĂ † adv.

DĂNĂOĂRĂ † adv.

DĂNĂOĂRĂ † adv.

} v. *odinioară*.

DĂNĂUȘ s. a. v. *dăina*².

DANĂVETE s. m. (Bot.) *Pomme de terre*. — Cartof. (Ciufud, Transilv.). VICIU, GL.

DANCALIC † s. m. v. *dangalac*.

DĂNCING s. a. *Dancing*. — (Cuvânt nou, din ce în ce mai răspândit) Local de petrecere, unde se dansează. *O lichea de dancing*. C. PETRESCU, I. II 193. *Gică Elefterescu strâmbase la început din nas, când își văzuse casa transformată în dancing intermitent*. C. PETRESCU, C. V. 178. [Citește: *dancing*. | Plur. *dancinguri*.]

— N. după fr. (engl. *dancing*).

DĂNCIU s. m. 1°. *Enfant tzigane*. 2°. *Musicien tzigane*.

1°. Copil de țigan. *La miere cu țiganca și cu dancier a plecat*. CONTEMPORANUL, I 803.

2°. P. ext. Lăutar țigan. *Ia ascultați, dancier, ...să-mi cântați o horă*. ALECSANDRI, ap. ȘĂINEANU, D. U.

[Și: *dănciu*, *dănciu* s. m. (BUL. LING. II 148). | Diminutive: *dănciuc*, *dănciug*, *dănciulăt* (DDRF), *dănciucel*, *dănciulică*, *dăncișor* s. m. Cf. TDRG, BUL. LING. II 148. *O țigăncuță cu un dănciuc aproape gol, în brațe*. CARAGIALE, ap. ȘĂINEANU, D. U. *Dănciuci cu copăile*. TEODOR-RESCU, P. P. 136].

— Din fraza țigănească: *den ci* „dă-mi ceva”, pe care o repetă copiii de țigani. A. Graur, *Bul. ling.* II 148.

DĂNCIU s. m.

DĂNCIUC s. m.

} v. *dănciu*.

DĂNCIUCÉL s. m.

DĂNCIUG s. m.

DĂNCIULÉT s. m.

DĂNCIULICĂ s. m.

} v. *dănciu*.

DANDANĂ s. f. 1°. *Vacarme*. 2°. *Bacchanale*. 3°. *Extravagance, sottise*. 4°. *Ennui, malheur*.

1°. (Mai ales în Mold.; învechit) Sgomot mare, gălăgie, zarvă. *Dacă moare-un boier mare, Pun clopotele'n mișcare și fac mare dandana*. ALECSANDRI, T. 904. [Noi, Arnăuții] *purtăm fustana, Facem dandana*. I. NEGRUZZI, IV 477. | **Clopotul de dandana** = clopotul de alarmă. *Uncori, când poporul se simțea asupra și ținut în drepturile sale, se auzea sunetul clopotului de dandana*. Atunci mahalalele își vărsa gloata spre oraș. C. NEGRUZZI, I 284. Cf. ALECSANDRI, T. 1483.

2°. Tărăboiu, tumbăluu, vetură. *Pe atunci nunta era dandana mare*. GHICA, s. 33. *Porniră nuntă împărătească, care ținu șapte zile și șapte nopți; iar după ce se sfârși dandanaua, își luă ginerele mireasa și se întoarse la împărăția lui*. STĂNCESCU, B. 155.

3°. Boroboată, poznă, năzdrăvănie, comedie, minunăție mare, dănănaie (1°) CREANGĂ, GL., ȘEZ. III 91/4, XVIII 292, cf. HERZ-GHER., M. II 374. Cineva face o *dandana* s. se ține de *dandana*; cuiva i se întâmplă o *dandana*. *Boicriul, când mai vede și astă dăndănaie, crăpă de ciudă*. CREANGĂ, P. 67. *li mai fi făcut vro dandana de-a[le] tale*. ȘEZ. VII 67. *Ține-ne, Doamne, să vedem și dandanaua asta!* IOVESCU, N. 51.

4°. Pățanie, belea, pacoste, bucluc (4°), năpastă, încercătură, greutate (II 1°), dănănaie (2°). RĂDULESCU-CODIN, I. L., LUNGIANU, CL. 223, ȘEZ. XXIII 44. Cineva dă peste s. de s. într-o *dandana*; pe cineva îl găsește o *dandana*; cineva bagă pe altul într-o *dandana*. *Să mai umble'n dandanale, judecăți*. PANN, H. 71/3. *Și tu totuși ai crezut — grăi pomojnicul —, căci altfel nu intrai în dandanaua asta*. SLAVICI, N. II 351. [Nunta] *nu prezenta greutate și dandanale*. REBREANU, J. 167. *Intrase într-o mare dandana (încercătură)*. ION CR. III 263. *Am dat peste o dandana*. ȘEZ. XXIII 44. *Mai pune bani[i] izlazu-lui, mai dijna, mai aciziu' și câte dandanale toate*. JIPESCU, O. 143. *Că și plugu-i dandana; Niște lemne însiruite, Niște fiare ruginite*. MAT. FOLC. 372. (Adeseori în exclamații) *Aci* (CONV. LIT., XLIV, vol. II 75) s. *acolo* (RĂDULESCU-CODIN, I) *altă dandana!*

[Plur.: *-nale*. | Și: (ad 3°), (+ *dănănaie*) *dădanaie*, *dăndănaie*; — *dangană* s. f. (ad 4°) *Tu răzi, și eu nu-mi văd capul de danganale*. PAMFILE, J. I.]

— Din turc. *tantana*, sgomot de instrumente de metal, pompă, paradă“ (ȘIO), bulg. *dandană* „sgomot, învălmășeală“.

DANDANĂIE (DĂNDĂNĂIE) s. f. v. *dandana*.

DĂNDĂNI vb. IV^a v. *dăina*² și *dondăni*.

DĂNDĂR s. m. *Étranger* vêtă en citadin. — (Săsisism, în Transilv. de Nord și în Mold.) Străin îmbrăcat în haine nemțești (Rodna, VICIU, GL.), nădrăgar; p. ext. lucrător la calea ferată (Poniana, DR. V. 755). *Ce dander mai e și acela?* VICIU, GL. *Nu știam ce dandăr vine*. DR. V 753. [Și: *dander*, *dăndăr* s. m. (VICIU, GL.), *danduri* s. m. plur. = tărăe-brău, hatalăi (Botoșani, ION CR. IV 123). | Feminin: *dăndăroaie* s. f. = femeie străină, îmbrăcată în haine nemțești. DR. V 755.]

— Din sâs. *dander* „om sârman, sărântoc“. S. Pușcariu, *Dacoromania*, V 756.

DĂNDĂR s. m.
DĂNDĂROAIE s. f. } v. dandăr.

DĂNDĂŪN s. m. (Entom.) *Frelon* (*Vespa crabro*). — (Banat) Gărgăun (I^o), bărzăun (I^o, 2°). *Vespile ceale mari sau dândăunii fac mare pradă în albini*. TOMICI, C. A. 34, cf. 47, 102.

— Onomatopee (cu sufixul dela *gărgăun* sau *bărzăun*). Cf. și ung. *dongó* „muscă mare bâzâitoare“.

DĂNDER s. m. v. dandăr.

DĂNDORĂ s. f. sing. }
DĂNDURĂ s. f. sing. } v. dărdoră.

DANDŪRI s. m. pl. v. dandăr.

DANÉZ, -Ă adj., subst. *Danois*. — Din s. de Danemarca, al Danemarei; de naționalitate din Danemarca; (la fem.) limba Danezilor. *Limba daneză. Câne danez. Am întâlnit o Daneză. Daneza e o limbă germanică*.

— N. după ital. *danese*, idem.

DANF s. a. *Vapeur, fumée* (de l'alcool). — Term. vulgar, (recent) Abur al unei bănturi spirtoase). *Oamenii de treabă îl cură nu se suise în cap danful țuiceii...* VISSARION, FL. 169. [Plur. *danfuri*.]

— Din germ. *Dampf*, idem.

DANG (A) interj. Interjecție care imită sunetul clopotului s. alt sunet metalic. *Intr'o sară iar încep clopotele de vecernie: ...danga! danga!* FURTUNĂ, ap. CADE. *Când s'a atins de mijlocul ei, dang! a plesnit cercul [de fier]*. CREANGĂ, P. 101. [Derivat: **dăngăt** s. m. = sunetul prelung al clopotelor. *Dădu glas iarăși străvechiului clopot Buga, al cărui dăngăt răsunase la urechile marelui ctitor în ziua strălucitoare a sfințirii*. IORGA, L. I 534. *Cântecul corului se amesteca cu dăngătul clopotelor*. REBREANU, J. 219. | Verb: **dăngăni** IV^a intrans. = a suna prelung (despre clopot). (*Clopotelul cel mare dăngăni încu de trei ori*. SĂDOVEANU, ap. CADE; (cu abstractul) **dăngănit** s. a. sing. = dăngăt. *Afară se auzeau vactele mulțimii... și dăngănitul cobitor al clopotelor*. M. I. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLII 454.

— Onomatopee. Cf. ung. *döngeni* „a dăngăni“.

DANGĂ s. f. 1°. *Marque* (au fer rouge). *Rayure*. 2°. *Marque* (instrument). — (În Țara veche).

1°. Semn rămas pe pielea vitelor care au fost înfierate (DICT.); p. ext. dungă, vargă pe vite și mai ales pe cai. (Cf. BOCEANU, GL., CIAUȘANU, V.) *Și-afară că mi-l scotea, Cu unt-de-lemn că-l ungea, Cu basmana că-l ștergea, Tot dangale că-l făcea* (pe cal). MAT. FOLC. I 148. *Cincizeci de iepe breze, Pintenoage la picioare, Cu dangale pe spiare, Rotocole pe sub foale*. ȘEZ. III 212. *Scurt în gât și lung în trup, Îi dă coama de pământ... Dangalele pe sub poale...* PĂSCULESCU, L. P. 263.]

2°. P. ext. (Râmnicul-Sărat) Instrument cu trei s. patru colți, cu care se însemnează urechile vitelor (GR. s. VI 55), cf. preducea.

[Plur. *-gale*. | Verbe **dăngă** I^a (cu prez. pers.² *dănghez*), **dăngălui** IV^a (CADE) = a face dangale; p. ext. (despre om) = a tatua. *Văzând că sânt la cinste cei în războiu răniți, Răbdă să-i ciunte nasul și pieptul își dăngă*. C. NEGRUZZI, II 205; — (cu adjectivul) **dăngăluit, -ă**. *Dimirliia cea dăngăluită*. DOC. (a. 1830), ap. T. PAPAĞAGI, C. L.]

— Din turc. *damga* „semn (făcut cu fierul pe

pielea cămilelor), trecut și la Bulgari (*damga*), la Sârbi (*danga*) și la Albanezi (*dankë*).

DĂNGĂ vb. I^a v. daंगा.

DĂNGĂ prep. v. de și lângă.

DANGALĂC s. m. *Vagabond* (turc). — (Turcism în Țara veche, ieșit din uz). *Vagabond* (turc). *Înfrânarea dangalacilor* (Turci fără căpătâiu) ce se revărșă neconținut din sarhaturi. DRĂGHICI, ap. ȘIO. [Și (+ calic) **dancalie** † s. m. HRISTACHE ap. ib.]

— Din turc. *dangalak* „rustre, lourdaud“. ȘIO.

DĂNGĂLUI vb. IV^a v. daंगा.

DANGANĂ s. f. v. dandana.

DĂNGĂNI vb. IV^a v. dang(a).

DĂNGĂNIE s. f. *Ennui, contrariété*. — Belea, pacoste, nacafa. CIAUȘANU, V. [Plur. *-ganii*]. Cf. *d a n a n a i e*.

DĂNGĂT s. m. sing. v. dang(a).

DANGLIE s. f. (Comert) v. anglie.

DĂNIA vb. I v. dăina².

DĂNIE s. f. 1°-2°. *Donation*. 3°. *Legs*. 4°. *Impôt*.

1°. Acțiunea de a dăruii (cuiva ceva din averea sa: o moșie, o sumă însemnată de bani, etc., cf. I.B), dăruire, donațiune (în sens abstract). *Am întărit dumnealui dania numitei moșii și oraș* (a. 1783). BUL. COM. IST. IV 120. *Mai mult poate datoria decât dania* (a. 1825). URICARIUL, XXII 190. | Act s. (mai ales) **hrisov de danie**: prin care se confirmă în scris o donațiune. *Hrisovul de danie pe care Constantin Racoviță îl dă mănăstirilor sale din Roman și Focșani*. BUL. COM. IST. II 174.

2°. Dar, donațiune (în sens concret: bani, moșii, serbi, venituri), făcută mai ales de Domni sau de boieri mănăstirilor, bisericilor, așezămintelor și supușilor. *Dania se face, se dă, se primește sau se respinge*. Construit adesea predicativ (acuzativ dublu): *am moșia danie; moșia e făcută danie. De daanie și de miluire dela Domni-dumitale lui Gheorghie Ursachi* (a. 1660). BUL. COM. IST. IV 20. *Să-și stăpânească părțile de moșie ce le are în Boușori... pe care le avea danii și cumpărături dela niște răzeși de acolo* (a. 1741). BUL. COM. IST. IV 223. *Avea Hmil pisariul danie dela Craiul... un loc de odaie*. LET. I 289/30. *Nicolai-vodă nu zicea nemică de daniile cele vechi... ce de daniile cestor de curând Domni*. ib. II 95/2. *În care zapis scria că au dat această jumătate de hotar danie la sfânta mănăstire* (a. 1725). BUL. COM. IST. II 244. *Neamurile boiercești arcau pe moșiile lor vecini, dați danie și miluire împreună cu moșiile de cătră stăpânitorii Domni* (a. 1775). URICARIUL, I 134/2. *Dăniia cea nerăpită*. MINEIUL (1776) 9°/1. [Țigani] *nu se vor mai da danie*. (a. 1793). URICARIUL, I 283/30. *Aceștea sânt la mănăstiri date dăni*. ZILOT. CRON. 80/11. *Cu mari danii dobândind aceasta dela Turci*. P. MAIOR, IST. 200. *Parte din hotarul Popeșilor... o face... danie la vornicul Iordachi* (a. 1825). URICARIUL, XXII, 189. *Regele se făcu a se supăra pe ei [pe cavaleri], pentru că ar fi întrecut hotarele daniei lor* (= ținuturilor dăruite) dintru început. IORGA, B. R. 4. *S'au secularizat acruile bisericcești și mănăstirești, daniile rocozilor și boierilor moldoveni*. KIRIȚESCU, R. 36. *Acest fond e înființat din banii adunați în biserică cu d'sul și din cinstea sau dania binz-*

făcătorilor. FRÂNCU-CANDREA, M. 113. *Danii pentru înzestrarea armatei.* UNIVERSUL, 1939, 27 Mai. || Spec. Dar dus la biserică s. închinat bisericii ca prinos adus lui Dumnezeu. *Toată daniia ce va da omul Domnului...* BIBLIA (1688) 92b. # (Mold.) **A face pe cineva danie cuiva** = a-l da pe mâna cuiva, a-l închina (II 2°), a-l hărăzi (2°). *Pe loc n'au făcut danie hoheriului.* CONTEMPORANUL, v. vol. 267. (Ref1.) **A se face danie cuiva** = a se dărui pe sine cuiva, a-și dărui cuiva averea *Părinții îi-au făgăduit-o [pe fată], dacă moșu-tău s'a face danie ție.* C. NEGRUZZI, III 49/a. *Am pus la cale să înșor pe nepotul meu... mă fac danie lui. cu tocmală c'a veni cu femeia lui să șadă cu mine.* id. ib. 60/s. *Pentru tine danie draului m'aș face.* CONTEMPORANUL, v., vol. II 494.

3°. Spec. Donațiune făcută prin testament, legat, lăsământ, moștenire. *Le-au rămas ceva danii dela mortul.* PRAVILA (1814) 22. *Câți răposati n'au lăsat cu adicăat danie pentru limbă.* JIPESCU O. 56. | Fig. (Oltenia) **Ce danie ai?** = ce te-a găsit (apucat)? CIAUȘANU, GL.

4°. † (Neobișnuit) Impozit. dare. *Duca-vodă, după ce au venit den Țara Muntenescă, au lăsat tara în 6 luni de n'au scos nici o danie, rugându-l boierii, ca pre un Domn avut, să cheltuiască dela sine.* MAG. IST. III 40.

[Plur.: danii și, rar, dăni. | Verb: dănu (dăni) IV^a = a face, a da danie (II 1°); a dărui; a hărăzi; (fig.) a închina (II 2°), a meni, a sorti pe cineva. *Îi dănu și un însemnător număr de moșii.* C. NEGRUZZI, II 142/s. *Că asta l-a dăniit, De când a fost copil mic, Cu'n picior l-a legănat, Cu gura l-a blestemat.* MAT. FOLC. 12; (cu abstractul) **dănuire** s. f. = dăruiere, dar, donațiune. *Pă hârția de dănuire, s'o isodlesc.* C. NEGRUZZI, I 302. *Întărită fiind a lor dănuire.* URICARIUL, I 119/12; (și a d-jectivele) **dănuit, -ă** = căruia i s'a făcut o danie (COSTINESCU), **dănuitor-oare** = care face danie, donator. *Săracii [sunt] celor săraoși dănuitori* (a. 1785). URICARIUL, IV 34/11. *Se adeverează din hârțiile întărite de cătră numitul dănuitoriu* (a. 1844) ib. III 43/23. *Moștenirea fiind clauză principală a dănuitorului acestor moșii.* I. IONESCU, D. 417. *Sarcinile impuse tuturilor mănăstirilor... de cătră ctitorii și dănuitorii lor.* ODOBESCU, II 29. | Alte derivate: (rar) **dănos, -oasă** adj. (întregit uneori prin la s. de mână) = darnic, generos. *Să-l vinzi [calul] la un Român. Că-i om drept și bun stăpân Și de mână mai dănos Și de suflet mai duos.* ALECSANDRI, P. P. 80; — (joc de curinte, prin apropiere de numele Dănilă = Daniel) **dănilă** s. m. = om darnic. ALECSANDRI, T. 1780. *More minune, Doamne! cum s'a prefăcut de vro șase luni!... de unde era Sgarciulă, s'a făcut Dănilă* id. ib. 1728. *Ha!... pare-mi-se că iaca un Dănilă.* id. ib. 1357.]

— Slavonism al vechilor cancelarii: paleosl. **danije**, idem.

DĂNIȚ vb. IV^a } v. danie.
DĂNILĂ s. m. }

DĂNIOĂRĂ † adv. v. odinioară.

DĂNIUȘ s. a. v. dăina².

DĂNÓS, -OĂSĂ adj. v. danie.

DANS s. a. *Danse.* — Continuitate de mișcări ritmice ale corpului, uneori cu sărituri și cu pași cadențați, executați de una sau mai multe persoane deodată — de obicei de perechi — după anumite melodii, cântate din instrumente sau cu vocea, danț, joc (6°). Cele mai obișnuite dansuri (la oraș) au fost polca, valsul, cadrilul, sunt acum bostonul, tango, etc. *Știa să danseze*

orice dans. I. TEODOREANU, M. II 174. [Plur. dansuri. | Verb: (fr. danser) **dansă** I^a = a executa un dans, a juca, a danța. (Intrans.) *Băieții... dansau după gramofon.* REBREANU, J. 27. *Când ne-am luat..., cine mai dansa ca el?* C. PETRESCU, I. II 247. (Trans.; complementul e dansul) *Care nu știe franțuzește, nu dansează bostonul.* CARAGIALE, S. N. 129. *Știa să danseze orice dans.* I. TEODOREANU, M. II 174. (Complementul e persoana luată la dans) *Am să te dansez un vals;* — (cu abstractul) **dansat** s. a. *M'am lăsat de dansat;* — (și adjectivele) **dansat** (cu negativul **nedansat**), -ă = care (nu) a fost luat(ă) să danseze. *La bal fata a rămas nedansată;* — **dansător, -oare** (adesea substantivat) *Trei lăutari cântau neobosiți, pentru dansatori.* REBREANU, J. 138. *Ît priveau... ochii răzătorii ai dansatoarei.* C. PETRESCU, I. I 3; — (fr. dansant) **dansânt, -ă** = la care se și dansează. *Serată dansantă; ceaiu dansant* (C. PETRESCU, C. V. 171).]

— N. din fr. — Cf. dubletul danț.

DÂNS, -Ă v. dânsul și des-

DANSĂ vb. I^a

DANSĂNT, -Ă adj.

DANSĂTOR, -OĂRE adj., subst.

} v. dans.

DÂNS DE DIMINEAȚĂ adv. v. des-de-dimineată.

DÂNSUL, -SA pron. pers., subst. I. *Lui, elle,* etc. II. 1°. *Génies malfaisants.* 2°. *Maladies* (provoquées par eux). 3°. *Herbes* (servant de remède contre elles).

I. Pron. pers. de pers. 3 (În texte cu adevărat populare foarte rar; mai de mult, uzul șovăia între forma articulată și cea nearticulată; azi, în Muntenia — totdeauna în limba literară — și singur, și cu prepoziții, articulată: dânsul, cu dânsul etc.; în Mold., după prep., și nearticulată: cu dâns, lângă dâns, etc.). El, ea, etc., cf. îns I 2°, † nus.

a.) (Până pe la începutul secolului al XVII-lea întrebunțat aproape exclusiv după prep. *la și dela*) *Intrămu în casa lui Filippu și lăcuim la dînsu.* COD. VOR. 26/13, cf. 24/a. *Verăra* (= veniră) *la dînsulu mai mulți.* ib. 103/1, cf. 26/a, 63/s. *Eu pusu sântu dela dînsu* (: dela dînsu HUR.; dela îns DOS.). PSALT. 2/11, cf. 309/a. *Ceia ce cădea la dînsul...* CORESI, EV. 405/22. *Va ceare ajutoriu și țărie dela dînsu.* id. ib. 437/s. *Multu se căiia... ca să poată urni mânia lu Dumnezeu dela dînsu...* MOXA, 382. *Muarea să va și certa cea pentru nește prepusuri oarecarile ce va giudețul să vadză dela dânsa* (: dînsa MUNT.). PRAV. 550. *Cela ce va ținea la dânsul* (: la sine MUNT.) *bani rai...* *să se pedepsească.* ib. 291. *Multă multime venia la dânsă.* DOSOFTEIU, V. S. 7. *Dela dânsul fiind întăriți, trebuie să lucrăm.* BIBLIA (1688) 4 pr./19. *Mai mică când eram... cu păpușile jucam... tot la dânsă gândeam.* PANN, E. I 59. *Porunci... să se ducă la dânsul.* GORJAN, H. II 20. *Toată a mea fericire spânzură dela dânsa.* MARCOVICI, D. 6/22. *Se uită lung la dânsul.* EMINESCU, P. 205. *Se duseră acasă la dânsa.* ISPIRESCU, L. 5. *Bani să nu primești dela dânsul.* CREANGĂ, P. 146. *Moartea nu vine la om atunci când o chiamă. Ci alcargă la dânsul, de ea când nu-i e teamă.* ZANNE, P. II 423.

b.) (După alte prepozițiuni în afară de *în și* compusele *din, prin, înlocuite prin întru, dintru, printru*, după care avem până azi pronumele *îns*. Înlocuirea lui *el* prin *dâns(ul)* nu este obligatorie după prep. *Nu să asculta ei, să să culce cu ea, să se împreune cu dânsa.* BIBLIA (1688) 29°. *Mai deasă e această întrebunțare în Moldova,*

unde dânsul, după prepoziții, se poate raporta și la obiecte, nu numai la ființe). **Către.** Muncile cu care [pe om] îl infricoșază înțelepciunea, când să întoarcă de cătră dânsa. BIBLIA (1688) 3 pr./²⁰. Cătră dâns sânt tare vinovat. DONICI, F. II 8. **Cu.** Lasă toate bucatele (= vitele)... să se hrănească cu dânsse (: cu dinsele MUNT.). PRAV. 215. Să cutedzi cu dânsulă fără de'ndoire. DOSOFTEIU, PS. 38. Să negușitoarească cu dânsa mai bine decât cu aurul. BIBLIA (1688) 3 pr./¹⁷. De față cu dânsii. ANTIM, P. XXVI/¹¹. Primește să meargă cu dânsul. DRĂGHICI, R. 6. Părinții... s'au silit cu dânsul în tot chipul. MARCOVICI, C. 4/⁶. Ne deprindem cu dânsa prietenește. KONAKI, P. 284. S'a îngropat împreună cu dânsii. MARCOVICI, C. 4/¹⁰. Oiu vorbi eu și cu dânsii. CREANGĂ, P. 13. Uplete o tavă cu jaratic, se duce cu dânsa la herghelie... id. ib. 194. Grăește cu dânsul. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 113. **De.** Era firut (= înut) de dânsu. CUV. D. BĂTR. II 81. De să va afla unul de (= dintre) dânsii să fie luat mai mic pământ... PRAV. 5. Va râde Domnul de dânsii. DOSOFTEIU, PS. 14. Înțelepciunea, când să apucă de dânsa... BIBLIA (1688) 3 pr./²⁰. Se temea de dânsul. GORJAN, H. I 16. Rădeam de dânsul. C. NEGRUZZI, I 63. Am scăpat de dânsul. CREANGĂ, P. 202. **Dintre.** Toată legătura firei dintre dânsii contenește. KONAKI, P. 295. **Derept** (= pentru) Ei se jurară toți să-și puie capetele derept dânsa. MOXA, 352. **Despre.** Despre dânsul e vorba? DDRF. **După.** Aleargă după dânsul. KONAKI, P. 277. Chibzuirile neîmplinite... lasă după dânsese... măhniri. MARCOVICI, D. 8/¹¹. După dânsul, carăle (= carele) cu merinde. ISPIRESCU, L. 4. Aleargă după dânsul. CREANGĂ, P. 178. După dânsa stăi să mori. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 65/¹¹. **Fără.** Fără dânsa nu va putea trăi. ISPIRESCU, L. 35. **Între.** [Planeții] păzese între dânsii aceeași depărtare. MARCOVICI, C. 12/²⁰. Zămbiră între dânsii bătrăniții tăi prieteni. EMINESCU, P. 201. **Lângă.** Lângă dâns am stat. DONICI, F. II 45. Stăruiește pe lângă dânsul cu rugămintă. CREANGĂ, P. 191. Copaciul cel mare când cade, săbroește ierburile pe lângă dânsul. ZANNE, P. I 148. Trăiește lângă dânsa. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 304. **P(r)e.** Io aruncat haina de pe dânsul. DRĂGHICI, R. 160. Li tremura carnea pe dânsul, de frică. CREANGĂ, P. 23. Poți scrie pe dânsu. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 39. **Pentru.** Se ruga pentru dânsa. CORESI, EV. 325/¹¹. Pentru dânsii școală, Doamne sfinte! DOSOFTEIU, PS. 38. Nefton (= Newton)... Este pentru dânsii aceea ce-i pentru noi o moimieșă. KONAKI, P. 276. Oprindu-și pentru dânsul merinde... ISPIRESCU, L. 4. Las'că am eu purtare de grijă pentru dânsul. CREANGĂ, P. 299. **Peste.** Se miera și el singur ce dăduse peste dânsul. CREANGĂ, P. 136. **Spre.** Să fugă den naintea ce'ua ce vine spre dâns suduindu-l. PRAV. 453. Norodul cârtia spre dânsulă. BIBLIA (1688) 6 pr./¹⁷. Puternicile brațe spre dânsa întindca. EMINESCU, P. 208.

c.) (După particule comparative s. după p(r)e al acuzativului) Om deopotrivă ca și dânsu. VARLAAM, C. 30.². Alte patimi, ce-s mai slabe decât dânsa, le supune. KONAKI, P. 280. Îl vor vătămă și pre dâns (: dânsul MUNT.). PRAV. 62. Vedea logofetii fiilor lui Israel pre dânsii (: Έκαστός) în reale. BIBLIA (1688) 42/². Acum să vedem, care pe care: ori el pe draci, ori dracii pe dânsul! CREANGĂ, P. 301. Tot nu-și putea hrăni copii și pe dânsul! SBIERA, P. 255/¹¹. # Ca p(r)e dânsul (dânsa), se întrebunțează spre a arăta că cineva a ajuns într'o situație în care n'ar mai putea fi întrecut de nimeni, în ce privește intensitatea s. pasiunea cu care se săvârșește acțiunea (cf. ca' II 1^ob.): de tot. complet. Spuind el prietenilor săi cum au umblat cu dânsul, carii fără de aceia s'au temut de una ca aceasta, l-au răs ca pre dânsul. BARAC, T. 57. Er-

cule chemă pe Diomede la luptă, îl răpuse pre el și îl dete iepelor, de-l mănăcară ca pe dânsul. ISPIRESCU, V. 48/²⁰. Trănește baba în mijlocul casei și-o frământă cu picioarele și-o ghigosește ca pe dânsa. CREANGĂ, P. 13.

d.) (Din acuzativul-complement pe dânsu s'a putut construi și un nominativ-subiect dânsul și apoi, p. gener. dânsul s'a putut întrebunța — foarte rar la scriitorii vechi, mai des la cei moderni — în loc de „el“ și fără ca să urmeze după prep., în toate cazurile de declinare. Precum „pe“ se întrebunțează, la acuzativ, numai înaintea numelor de ființe, tot astfel dânsul, în loc de „el“, se raporta numai la persoane. În unele regiuni se face distincția între „el“ și dânsul, cel din urmă fiind o expresie mai reverențioasă și întrebunțându-se când se vorbește de persoane mai bătrâne, mai sus puse, etc., cf. DR. II 64) **Gră dânsu:** „Acesta cu adevărat iaste Izrailtean“. VARLAAM, C. 37.². Ai fost om cum sânt și dânsii. EMINESCU, P. 226. Codrul da clocol de vactul dânsiei. COȘBUC, A. 56/²⁷. Iară el îi dete și dânsiei înapoi prep. și dânsul fără prep.) Eu umblu cu pâne după el, și dânsul dă cu ciomagul în mine. ZANNE, P. IV, 44.

II. Subst. (Ca și la cuvântul ielele, poporul ferindu-se să numească pe nume ființele răuvoitoare de care se teme, întrebunțează eufemismul dânsese, totdeauna articulat și plur. tant.)

1°. (Mit.) Ielele. GOROVEI, CR., GRIGORIU RIGO, M. P. I 64, PAMFILE, D. 103-4, 260, H. IV 91. Stăi pe loc! Ce, te-au apucat dânscele? CONTEMPORANUL, VIII, vol. II, 10.

2°. P. ext. (Med., mai ales în Mold., rar în Munt.) Boala pricinuită, după credința poporului, de ființele acestora, (cf. H. III 273, X 268), cf. pocitură, pocitura s. pișcătura din iele, de iele, de sfinte, ale sfinte s. frumoase, frumoasele, de șoimane, șoimanele, măiestrele, vânturile cele rele, întâlnitura. Din gâlbănușuri de ou răscopt, se scoate unt de ouă care-i foarte bun de dânsese. ȘEZ. VII 116. Salcea păzită se dă... celor ce zăc de dânsese. ib. 183/². | (Mai obișnuit) **De-dânsese**, „se numește un morb în felul reumatismului, fiindcă se întinde peste tot corpul“. MARIAN, D. 91, cf. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 64, 158, BIANU, D. S., LEON, MED. 126, H. III 5, 134, 273, VI 11, X 72, 483, XII 380. L-au întâlnit doamnele, domnițele, ierodicele, adică zinele și ielele, cu săgetături și cu întâlnituri și cu de-dânsese. PÂRVULESCU, C. 80.

3°. P. ext. (Bot.) **De-dânsese** = numele unei buruieni (H. X 20, 67), bună de leac pentru boala acestora.

[Declinat: dânsului, dânsiei, dânsii, dânscele, dânsșilor, dânselor. | Forma mai veche era **dâns(ul)** † (rar, dens †). Numai prin analogia lui **îns(ul)**, vechiul **dâns(ul)** a devenit, mai târziu, **dâns(ul)**. | Compus (ad I, rar) **dânsuși, dânsași** pron. = el însuși, † eluși, † sineși. *Își mânca carnea de pre dânsși*. DOSOFTEIU, V. s. 180, cf. 107.²]

— Din construcția **ad-insum** (= *ipsium*) -illum „la el însuși“ s'a născut, precum a arătat Meyer-Lübke, Rom. Gramm. II, § 566, **adânsul**, care a fost despărțit greșit în **a + dânsul** și, când prepoziția **a** a fost înlocuită prin **la**, în **la dânsul**. Mai târziu forma **dânsul** a fost întrebunțată și după alte prepozițiuni (**pe dânsul**, **cu dânsul**) și apoi singură (**dânsul a venit**). Legătura cu prep. **ad** a fost din vechime atât de strânsă încât **en** s'a desvoltat în **in** ca în silabele mediale. Cf. **ad ins** și **nusul**.

DÂNSUȘI, SAȘI v. **dânsul**.

DANT s. a. (Cor.) 1°. Danse. 2°. Troupe. 3°. Ruse, habileté. 4°. Nom d'une constellation. — (Popular și, la oraș, învechit).

1°. Dans, joc (6°), horă (1°); p. ext. petrecerea la care se dansează (IV 1°), locul unde se dansează s. melodia după care se dansează. LB., VALIAN, 34, CABA, SĂL. 96, HERZ-GHER., M. II 375, H. II 82, IX 128, 145, X 163, PAMFILE, J. I 18, III, ARH. FOLK. II 100 (cu descrieri), REV. CRIT. III 121, MARIAN, NU. 356/10, 218/5. Cineva joacă (IV 1°), dăntuște, dansează, face, trage, întinde, ridică, repede un danț, începe (POLIZU), pornește danțul, se apucă de danț, intră s. se prinde în s. la danț, poartă, de-reptează s. conduce un (cap de) danț. Danțul se pornește, se întinde. În unele regiuni, bărbații recitează în cursul danțului chiu-ituri, strigături s. hore (3°). Dăntușcu sau dereptez danțul. MARDARIE, L. 1657. Jocurile și danțurile veselii-l. VARLAAM, C. 330. Zbiurătele și danțurile. CUV. D. BĂTR. II 227. Giuca doă danțuri prin ograda curților domnești... cu toți boierii și giupănesele... și un vornic-mare purta un cap de danț, și alt vornic-mare purta alt cap de danț. LET. II 238/70. Au cules viile lor... și au făcut danțuri. BIBLIA (1688), 181. Uneori poartă danțul și un om prost (= om de rând) și fânceaie proastă. MAXIM PELOPONISEANUL (1699), ap. GCR. I 330/15. Mari și lungi danțuri rădicară. CANTEMIR, IST. 108/13. Noaptea făcură danțuri de roinici și fete. HERODOT, 166. Tot sărind, o ducea roaba, ca când parcă juca danț. PANN, P. V. I 105. Acca însă în care te întrece... este danțel. C. NEGRUZZI I 64. Danțul, muzica, pădurea. Pe acestea le ndrăgiu. EMINESCU, P. 101. Se întâlniseră cu acci nuntași, și abia au fost scăpat de danțul lor. SBIERA, P. 282/31. Și trage-i la danțuri, la hori, la brăuri. ISPIRESCU, L. 376. Danțul cine-i trage? TEODORESCU, P. P. 28^b. Nuntă că-mi făcea, Veseli petrecca, Danțuri dăntuia. id. ib. 687^b. Bunu-i danțu', rău jucăm. DOINE, 280/10. Inima ei se aprinde, Și danțul meru întinde. ALECSANDRI, P. P. 350/5. Cătu-i fata de micuță, Sare'n danț ca o broscuță. ȘEZ. VII 163. Să știi toare și urzi, Cum știi danțul repezi. RETEGANUL, CH. 155. † Cine întră în danțu (variantă: în h o r ă) trebui să știe a giuca. BERTOLD (1779), ap. GCR. II 121/55. † P. anal. Danț pe frânghie. (Cf. C. NEGRUZZI, I 341) s. pe funie. † După figurile executate sau după împrejurările în care au loc sau după regiuni, etc., danțurile capătă diferite numiri: astfel: danțul miresei, fecioare (ȘEZ. XXII 40), cătelei (H. XVI 414), de mână, de trei (ib.), perinii (H. VIII 22), ardelenesc, românesc, săseșc (ib.), mărănețel, cel mare, în două părți, în patru, în săritele, din verde, vinului, etc. Cf. NICULESCU-VARONE, D. † Existau și anumite danțuri religioase. Mucenici... dăntuind danțurile sfinților. MINEIUL (1776), 142 1/2. † Fig. Danțul morții începuse. C. KIRIȚESCU, R. 71.

2°. † Ceată (3°), șir. [Slav.] Lică = dăntu, păle, ceată. MARDARIE, L. 1654. Danțuri de fecioare, care cu măhrăm[i] albe ștergea sudorile bolnavei. COZMA (1692), ap. GCR. I 300/20.

3°. Fig. Joc perfid, uelțire. Cantemir-Vodă cu Cupăreștii s'au mai apucat de alt danț asupra Muntenilor, și Muntenii asupra lor. LET. II 268/15. Tiganul au fost apucat danțul lui Sucnă-murgă, ca celui mai roinic. SBIERA, P. 96/24.

4°. (Astron.) Nume de stea (nedefinită). H. XVIII 22.

[Plur. danțuri. † Și: (neobișnuit, germanism) danț s. a. (POLIZU). † Augmentativ: (+ tām-bălău) (ad 1°) dăntălău s. m. sing. = petrecere sgomotoasă, larmă, zăiafet, chef. CIAUȘANU, V. † Compus (rus. танцевстеръ <germ. Tanzmeister) danțmaistru † s. m. = maestru (s. profesor) de

dans. Tarantela... s'au transportat... de muzicanții și de danțmaistri italieni. G. ASACHI, ap. HEM. 1528. † Verbe (învechite și pop.): (cf. rut. dancu-voti) dăntuiv IV^a(LB.), HERZ-GHER., M. II 375, danță I^a (ARISTIA, PLUT. COSTINESCU) cu prez. pers. 3: danțează și (rar) danță (C. NEGRUZZI, II 244/21), conj. să danțeze și (rar) să danțe (PANN, Ș. II 48/22). (germ. tanzen) tănțui vb. IV^a = a juca, a dansa. (Intrans.) 1°. A executa un dans, a juca (IV 1°). [Slav] Licăuiu = dăntușcu. MARDARIE, L. 1658, cf. 1657. Să nu joace sau să dăntuiască. ÎNDREPTAREA LEGII (1652), ap. TDRG. Să dăntuiască, să petreacă. VARLAAM, C. 266^b. Toți dar să ne bucurăm, Să dăntuim, să săltăm. PANN, E. V. 110/13. Erau silite a danța numai cu scriitorul satului. C. NEGRUZZI, I 105. Te plictisești... dacă nu știi danța. CARAGIALE, S. N. 169. Cu ea în brate, dăntuind, porni spre ușă. I. TEODOREANU, M. II 17. Pe fiecare noapte rupeau câte o pereche de conduri... dăntuind. ISPIRESCU, L. 232. Lelea joacă, dăntuște, iar bărbatu-i pătimește. ZANNE, P. V 382. Trans. (complement: danț s. numele unui danț) Dăntuia felurimi de hore. GORJAN, H. I 141. Polca, polca... plini de foc vesel noi te dăntuim. ALECSANDRI, T. 449. Jupânul (cutare) danțu-mi dăntuște. TEODORESCU, P. P. 78^b. P. anal. A danța pe funie. COSTINESCU. [Deprinderea] chiar și pe frânghie a dăntuim ne'nrață. C. NEGRUZZI, II 260/2. (In sens religios) Cete de mucenici. De tineri, bătrâni și mici, Împreună dăntuind Și pre Dumnezeu slăvind. CÂNTECE DE STEA, ap. GCR. II 324/11. Mucenici... dăntuind danțurile sfinților. MINEIUL (1776), 142 1/2. Isaia dăntuște, troparul final din serviciul eunuciei, cântat de preot și de cântăreț, în timp ce înconjoară de trei ori iconostasul împreună cu nașii și cu mirii, ținându-se de mână. Cântând Isaia horece iar pe limba românească Isaia dăntuște. LET. III 290/22. Nu mi-o pomeni nici bechiu de Isaia dăntuște (= eunucie). ALECSANDRI, ap. CADE.; — (cu abstractele) dăntuire s. f. (MARDARIE, L. 1655), danțare s. f. dăntuială s. f. Ce vor duce spre odihnă și spre răpănsul cel ceresc, întru dăntuire nesfârșită. VARLAAM, ap. GCR. I 106/10; — (și cu adjectivul, substantivat uneori) dăntuitor, -oare = (cel s. cea) care dansează, cârnia s. cârnia îi place danțul, jucător, jucăuș. Olgua 'n frunte în trap dăntuitor. I. TEODOREANU, M. II 84. Fiind dăntuitoriu în ceriuri. MINEIUL (1776), 25.]

— Din germ. Tanz, idem (cu redarea lui t prin d. ca în fr. danser, ital. danzo, etc. și ca în rut. dancuwați „danțu”, și probabil prin mijlocirea unor saltimbanci sau dansatori profesioniști veniți la noi). Cf. dubletele dans, dansa.

DANȚĂ vb. I^a

DĂNTĂLĂU s. a.

} v. danț.

DANTELĂ s. f. Dentelle. — Împletitură fină cu găurele și cu diferite deseneuri, făcută cu cârlige-lul (iglița, croșetul) din fire de in s. de mătase, numită de popor în diferite regiuni horbotă, bagatelă (2°), spițură, cipeă (1°); cârligei (VICIU, GL.). S'au întâmplat la multe țocuri să metahirisească dantele de mare cheltuială (1777). FURNICĂ, I. C. 56. Dantele... cusute pe batiște. VLAHUȚĂ, D. 31. Ca rușinată, frumoasă... La piept își strânge'n falduri bogata ei cămașă Și trupul și-l ascunde sub spuma-i de dantele. ANGHIEL, SĂM. VI 28. Porunci slujnicei cu șorț de dantelă să stingă luminile. C. PETRESCU, C. V. 237. [Și: dantelă † s. f. † Diminutiv: dantelăuță s. f. † Și friza cu degetele neliniștite, când dantelulete șorțului, când suvițele bretonului. I. TEODOREANU, M. II 14. † Adjectiv: (fr. dentelē „danțat”) (în) dantelat, -ă = împodobit cu dantele; cu mar-

ginea dințată s. cu colțișori. *Cu o panglică neagră pe gâtul alb și bine împlinit ce ieșea puțin din matineul îndantelat.* SANDU-ALDEA, A. M. 90. *Opt mari ferestri, ogive dantelate.* ALECSANDRI, P. III 263. | Nume de agent: (cf. fr. *dentellier*) **dantelâr** s. m. = fabricant s. negustor de dantele. NOM. PROF. 34: Colectiv (după fr. *dentelle-rie*): **dantelărie** s. f. = fabricație s. comerț de dantelă. | Abstract: (fr. *dentelure*) **dantelură** s. f. = lucrare de sculptură cu colțișori, cu dinți; obiect crestă, cu dinți. Cf. COSTINESCU.]

— N. din fr.

DANTELĂR s. m.
DANTELĂRIE s. f.
DANTELĂT, -Ă adj.
DANTELURĂ s. f.
DANTELUTĂ s. f.

v. dantelă.

DANTIST (Med.) s. m. v. **dentist**.

DANȚMĂISTRU † s. m.
DANȚUI vb. IV^a
DANȚUIALĂ s. f.

v. danț.

DANTURĂ s. f. *Denture. Râtelier.* — Totalitatea dinților unei persoane; toți dinții. *Părul negru, dantura puternică.* C. PETRESCU, f. I, 10. *Dantura cariată.* id. c. v. 22. || Dinți falși.

— N. după fr.

DANUBIÂN, -Ă adj., subst. *Danubien.* — Dunărean. *Regiunile danubiene.* Subst. *Un danubian.* [Pronunț. *-bi-an.*] — N. după fr. (derivat dela *Danube* < lat. *Danubius* „Dunăre”).

DANUI vb. IV^a v. **danic**.

DÂNZ DE DIMINEAȚĂ adv. v. **des-de-dimineeață**.

DÂNZDEMÂNECĂTE adv. v. **mânecate**.

DĂO num. v. **doi**.

DĂOĂGĂ s. f. ș. d. v. **doagă**.

DĂOBIT, -Ă adj. v. **dobit**.

DĂOGĂ vb. I v. **adăoga**.

DĂOGI vb. IV^a v. **dogi**.

DĂOINĂ vb. I^(a) v. **dăula**.

DAOLEĂLĂ s. f. v. **aoleală**.

DAOLEO, DAOLEU interj. v. **aoleo**.

DĂOLÍ vb. IV^a v. **aolí** și **dăuli**.

DAOLICĂ interj. v. **aoleu**.

DAÓRI num. v. **doi**.

DĂPĂ (DĂPĂ) prep. v. **după**.

DĂPĂNĂ vb. I v. **depăna**.

DĂPĂRĂ vb. I v. **depăra**.

DĂPĂU s. a. și m. v. **depuu**.

DĂPLĂ s. f. 1°. *Bas-fond.* 2°. *Crasse* (des cheveux ou du poil). *Personne à la tête crasseuse.*

1°. (Țara Hațegului) Loc așezat mai jos, scufundat. DENSUSIANU, Ț. H.

2°. (Transilv. de Nord și Bucov.) Murdărie de pe părul din cap s. de pe acela al animalelor, atârând în formă de țurțuri (Sângeorz, jud. Năsăud). PAȘCA, GL. | P. ext. Persoană (mai ales femeie) cu părul uns prea gros (HERZ-GHER., M. II 385), neîngrijită, mârșavă (Straja, în Bucov. Com. AR. TOMIAC).

[Verb: **dăpli** IV^a = (Bucov.) a unge (părul cu unsoare, a lipi casa cu lut) prea din gros, prosteste, neregulat (HERZ-GHER., M. II 385, Com. AR. TOMIAC, G. NISTOR); p. ext. a mânji (Com. AR. TOMIAC). [Către o fată care ungea casa cu lut:] *Ia sama, nu dăpli!* = unge regulat, nu face hopuri! (Vicovul-de-sus). Com. G. NISTOR. | Adjective: **dăplit, -ă** = cu părul uns prea gros. HERZ-GHER., M. II 385; — **dăplós, -oasă** = neîngrijit. Com. AR. TOMIAC. | Alt derivat: **dăplău** s. m. = om neîngrijit. Com. AR. TOMIAC.]

DĂPLĂU s. m.

DĂPLÍ vb. IV^a
DĂPLÓS, -OĂSĂ adj.

v. dăplă.

DĂPOAICĂ s. f. v. **depuu**.

DAR conj., adv., interj. I. 1°. *Mais, et.* 2°. *Mais après.* Or. 3°. *Ou... ou.* 4°. *Mais, en tout cas.* 5°. *Mais, voire même.* 6°. *Mais, à plus forte raison.* 7°. *Mais, malgré cela, et pourtant.* 8°. *Mais, seulement.* 9°. *Mais, en revanche.* 10°. *Mais.* 11°. *Mais autrement.* II. 1°. *Mais... donc!* 2°. *Eh bien! Ce que...! Comme...!* 3°. *Mais* (dans une proposition interrogative). 4°. *Mais, tiens!, mais parbleu!* 5°. *Done, ainsi, or.* III. 1°. *Certes.* 2°. *Oui.*

I. Conj. Fiind compus din *da* și *ar(ă)*, o variantă a lui *iar(ă)*, *dar(ă)* conține amândouă funcțiunile acestor particule: arată, ca și *iar*, că ceva se întâmplă din nou, dar mai arată, ca *da*, că acest lucru nou este mai adesea ceva neașteptat sau stă chiar în opoziție cu cele exprimate mai înainte.

1°. (Exprimă trecerea dela un subiect al conversației la altul) Și în sfârșit... și afară de aceea..., în altă ordine de idei, iar (III 1^ob), da (II 1°). în să. *Cela ce va face tocmală cu altul... să ia cutare sat, dară (iară MUNT.) de să va prileji satul să nu fie pre mâna lui...* PRAV. 210. *Cucule, de unde vii? — Dela niște vii pustii! — Dar de badca ce mai știi? JARNÍK-BĂRSEANU, D. 119. | Cât despre... Faraon zisă: Dar meșterii? Nici îmbrăcați, nici desbrăcați.* ARGHIR (1784) ib. II 136/m. *Dar tu, Moțoace? Învechit în zile rele...; m'ai vândut.* C. NEGRUZZI, I 141. *Ceilalți jucau, nu jucau, dară zăna...părea că n'atinge pământul.* ISPIRESCU, L. 39. | *Iată însă... Mâncați, beți și vă veseliți, dar de fata împăratului... nici nu gândiți.* CREANGĂ, P. 232.

2°. (Cu o nuanță temporală) După aceea însă, mai încolo, mai târziu, cu timpul, până la urmă, iar (II), da (II 1°), însă. *La început se pare greu, dar te vei deprinde.* C. NEGRUZZI, I 9. *Se duseră acasă la dâna, unde gheonodia ospătă pe Făt-frumos... Dar pe când se aflau la masă și se cheftuiau... deodată el îi scoase piciorul.* ISPIRESCU, L. 5. *Dară Ienciu ce-mi făcea-re? Cu Stanca se rămășca.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 53. | (Corespunde barbarismului „or”) *Iar (II 1°), să știi însă că... Pre acel dascăl Ovidius l-au făcut... surgun... Dară dascălul Ovidius au scris câteva cărți, șezind la Căteata-Albă.* LET. I 10/m. *Ah moarte! numai la tine Scăparca mea poate fi; Dar la necaz moartea vine?* KONAKI, P. 106. *Sărace dragoste! Cîripesc ca păsările... Dară nu-s toate curate, Ci-s ca draci mestecate.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 17.

3°. În alternative. Atestat numai la CREANGĂ)

Ori... ori, da... da. Cf. fie (III). *Ce ți-a ieși înainte, întâi și întâi, dar a fi om, da șerpe, dar în sfârșit orice altă jivină a fi, pune-o în traistă.* P. 74.

4°. (Uneori cu o nuanță concesivă) Cel puțin, atunci, în orice caz, oricum, decât, de fapt. *Chipul său era, de nu frumos, dar plăcut.* C. NEGRUZZI. *Să nu spun minciuni, dar Ipate se îmbogățise.* id. CREANGĂ, P. 153.

5°. (Arată că ceea ce urmează formează un plus față de cele precedente) Mai mult decât atât..., afară de aceea..., ba încă și..., apoi (chiar și!)..., da (II 1° a). *De atunci au căzut... tot greul asupra țării Moldovii, de cară în toți anii piatră și bolovani, dară fân și lemne.* LET. II 60/20. *Ițic... când a văzut pe Malca, nu mai știa ce să facă de bucurie.* Dar când a mai auzit și de întâmplarea ce au avut..., nu știa cum să mulțumească. CREANGĂ, P. 135.

6°. (Mai ales la începutul unei propoziții întrebătoare. Exprimă o gradăție) Cu atât mai mult (s. mai puțin)..., mai mult însă..., și încă..., da (II 3°), darmită? *Nice vas n'ai tu și puțul iaste adânc. Dară de unde să aibi apă vie?* VARLAAM, ap. GCR. I 108/7. *Sfântul soare, dacă-i soare, și tot după tine moare;* Dară eu, fecior sărac, Cum să nu mor de-al tău drag? JARNÍK-BĂRSEANU, D. 15. *Mașele în om se ceartă, dar om cu om?* ZANNE, P. II 270. || (Mai ales după o propoziție condițională introdusă prin de, de oare ce, de vreme ce) Apoi (I 4°), nu mai vorbesc de..., ce să mai zic de...; în cazul acesta..., da (II 3°), atunci (II) și încă, ba încă. *De iaste amu de o zi greu a te griji..., dară cum amu de mai multe să nu fie cu greu?* CORESI, EV. 221/2. *Să amu bogatului de nu i-e lesne... a intra întru ea, dară camatnicul cum va intra?* id. ib. 293/20. *Că de nu va și neștine să-și tocmească casa sa, dară besarecca lui Dumnezău cum o va putea tocmi?* CUVĂNT PENTRU CURĂȚIE (ante 1618), ap. GCR. I 47/11. *De vreme că cei mari nu-și țin giurământul..., dar cei proști cum l-or ținea?* LET. II 334/20. | Întărit, mai ales în limba veche, prin „mai vărtos“, „încăi“, „încalte“, „încă“, precum și sub forma dar(ă)-(cu)-mi-te). *Că amu cela ce nu-și va să-și împartă avuția lui, iaste-i vătămătură a intra în împărăție [a cerului], dară încă ceia ce pradă al striinilor?* CORESI, EV. 312/2. *De vreme ce pri (= pre) ceia ce ne iubesc...tu dzici să-i omorim, dară încă ce învățatură vei da să facem celor...* PRAV. 1087. *Aidin, miscat fiind de dragoste..., dar mai vărtos de purtările sale cele înțelepte.* GORJAN, H. I 2/2. *Mult te greșea-i, draga mea, căci amorul și eu, De săntem cu ochii legați și roboți de nurul tău.* Dar, cu atâta mai vărtos săntem și cunoscătorii La prietini credincioși. KONAKI, P. 221. *Îmi este vechiu dușman, dar încă niciodată nu s'a ascuns.* C. NEGRUZZI, I, 141. *Deal cu deal se ajunge, dar încă om cu om!* CREANGĂ, P. 192. *Aici... sunt vro'o patru cinci, dară mi-te în tot coprinul țării.* GORJAN, H. II 99. *Niciodată nu primea bucurios laude, nici chiar dela puținii prețeni..., dar mi-te pe ale acelei mulțimi de seci?* CARAGIALE, N. S. 18/1. *De ce creștea, de-ai se făcea mai frumos... Dară mi-te de învățat? Învăta ca nealții pe lumea asta albă.* ISPIRESCU, L. 161. *Dacă nu mai putui ține[a] eu socoteală..., dar-mi-te popa?* PLOPSOR, C. 137. *Mergi noaptea, dar-cu-mi-te ziua.* VĂRCOL, V.

7°. (Exprimă o restricție; uneori în relație cu „măcar“) Cu toate acestea, (și) totuși, însă (III 2°), ci, iar (III 2°), da (II 4°). *Mă vait..., dar nu găsesc ajutoriu.* KONAKI, P. 106. *Viforoase erau vremele cele vechi..., dar oamenii se nășteau tari.* BĂLCESCU, M. V. 580/11. *Astă născare fără vreme cam supără pre tata, dar popa îl liniști.* C. NEGRUZZI, I 247. *De glumeț, glumeț era moș Nichifor, nu-i*

vorbă, dar de multe ce dăduse peste dânsul, se făcuse cam hursuz.

 CREANGĂ, P. 111. *Împăratul a început să-i făgăduiască..., dar nici așa n'a fost cu puțință.* ISPIRESCU, L. 2. *E grozav de mare; dară să nu te sperii.* id. ib. 4. *Eu creștinii n'am urit și păgân n'am îndrăgit, Dară Turcii m'au robit.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 489. (Urmat de totuși) *D-ta... știi mai bine decât mine; dar totuși te rog să măi cu băgare-de-samă.* CREANGĂ, P. 115. | *Căci cu toate acestea. Nu căuta că-s mic, dar trebile... și le-oiu face eu.* CREANGĂ, P. 152. | (În relație cu măcar, de, de cum va, deși) *Iară măcar de-are putea să-și arate muiera lucrul bărbatului, dară (dar MUNT.) se folos, că se vor certa amândoi...* PRAV. 533. *Și au zis: de ai uitat tu, dar eu n'am uitat.* LET. II 209/3. *Măcar că era Grec, om străin, dar era om bun...* ib. II 213/11. *Cel vecinic... de se și ascunde, dar a sa mare putere Se spune ochilor noștri prin toate.* KONAKI, P. 272. *Deși... dar dimpotrivă. Deși... trebură să aibă mare poftă de mâncare, dar dimpotrivă lui îi lipsă.* DRĂGHICI, R. 160/21.

8°. (Arată că se poate aduce o obiecțiune, că e o excepție la cele spuse mai înainte, că se pune o condiție) Numai că, decât (s. atâta) că..., iar (III 1°-2°), da (I 5°). *Cela ce-și va ucide pre tată-său... nu să va certa ca un ucigătoriu de părinți; dară (MUNT. iară) să cade să arate cu adevărat giudețului.* PRAV. 373. *Pentru ce aceasta? poate să mira cineva. Dară nu era cu puțință să lase la iubii lui mai trebuincioasă... învățatură.* BIBLIA (1688), pr. 3/12. *Văz prăpastia cu ochii, văz a mea ticăloșie, Dar le văz eu mulțămire.* KONAKI, P. 82. *Olga e minunată, e un inger, dar purure tristă,* C. NEGRUZZI, I 47. *Pentru atâta încredere, nu am cum să-ți mulțumesc; dar, teamă mi-e că... n'ai nimerit tocmai bine.* ODOBESCU, III 9/7. *Stăi puțin cu carul... Eu aș sta, dar nu prea vrea el să steie.* CREANGĂ, P. 40. *A fost și ea femeie ca toate femeile, dar blestemul părinților... a făcut-o să fie gheonoaie.* ISPIRESCU, L. 4. | *Cu condiția ca... A zis fetel... să-și aleagă... o lață..., dar să n'o deschidă pân'acasă.* CREANGĂ, P. 289. | **Dar ia!** *De uitat, n'am uitat nemica, tată, dar ia, prin dreptul unui pod, mi-a ieșit înainte un urs grozav, care m'a vărit în toți spărieții.* CREANGĂ, P. 186.

9°. (Adversativ; arată că cele următoare sunt în opoziție s. în contrast cu cele precedente) Iar (III 2°), însă (III 3°), da (I 6°). *Copiii sănt supuși rătăcirii, dar pururea se întorc cu lacrimi în ochi.* MARCOVICI, D. 5/20. *Gândeam c'am iubit un inger din cer, sub chip femeesc, Dar n'au fost decât femeie din iad, sub chip ingeresc.* KONAKI, P. 221. *Puține-aș vrea iubite, din zilele-mi pierdute... Dar pe tine, an tână, le văz cu mulțămire!* ALEXANDRESCU, M. 4/2. *Câte spune sunt o frumoașă poave, dar mare minciună.* C. NEGRUZZI, I 250. *Până acum toți radeau de Prepeleac, dar acum a ajuns să rădă el și de dracul.* CREANGĂ, P. 51. *În elipa aceasta este cu copiii ei, dar mâine... o s'o întâlnim renind.* ISPIRESCU, L. 4. *Tu, leicuță Cătălină, Ce dai la bărbat de cină? — Foate verde din grădina. — Dară la drăguțul tău? — Vin roșu din făgădu.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 411. (Desparte mai ales două predicative cu sens opus) *Era om mic de stat, dar întreg la m'nte.* LET. II 300/20. *Bun mai ales pentru săraci, dară aspru cătră boieri.* RĂȘCANU, L. XXXII/20. *Era... o babă, care avea trel feciori, naști ca niște brazi și tari de vârtute, dar slabi de minte.* CREANGĂ, P. 3. *Vede un păr frumos și înflorit, dar plin de omizi.* id. ib. 286. | (Mai des în legătură cu o negațiune) *Vădrărit să deie țărani, dar nu boierii.* LET. II 318/20. *Nămai cu gura lor, dară nici o scrisoare, nici altă docadă de îndreptare n'au arătat (a. 1741).* URICARIUL, XXI 267. *Nu te teme prea mult de viitorime, dar nici nu nădăjdui cu prisos într'insa.* MARCOVICI,

D. 7/17. Răzi, domnule, dar eu nu rād. C. NEGRUZZI, I 49. *El ar răciți ca lei, dar vai! nu poate plānge.* EMINESCU, P. 200. *Dar nu..., în sat el ce-ar căta?* COȘBUC, F. 77. *Nu știu, nālucă să fii, om să fii, dracul să fii, dar nici lucru curat nu ești.* CREANGĂ, P. 162. *Și numai iacū îl și vede viind repede, dar nu așa cum se dusesse.* id. ib. 186. | (Pleonastic) *Dar însă.* *Dar însă a semănat crastavefi, și au răsărit scați.* PANN, P. V. I 4. *Sângele de martiri e plantă ce rodește. Curând, târziu, odată, dar însă nelipsit.* ALEXANDRESCU, M. 26/15. *Dar însă și eu am crescut pe câmpul Bărăganului.* DOBESCU, III 14/1. *Potera l-ăncunjurat și burduf mi l-a legat, Dar lui însă nu-i păsa, Ci mustața-și răsucea.* ȘEZ, V. 94/14. *Dar de! Dar dă, cearcă și tu, să vezi cum ți-a slujii norocul.* CREANGĂ, P. 187. *Dar aș! Aleodoru voi să se codească...: dară ași! unde vrea să știe pocitul de toate astea?* ISPIRESCU, L. 43.

10°. (După o propoziție negativă) *Ci*, iar (III 1°d), da (I 7°). *Nu mi-e de alta, dar mă tem că-i înfepeni în căruță!* CREANGĂ, P. 123. (Neobișnuit; pleonastic) *Ci dar* = prin urmare, de aceea. *Ceru a se supune, ci dar și împăratul îi dete iertăciune.* E. VĂCĂRESCU, IST. 257/25.

11°. Altfel, altminteri. *De ce nu vū astămpărați în mânăstire? — Lăna asta ne mândăncă, păcatele noastre, dar n'am mai veni noi!* CREANGĂ, P. 110.

II. Adv. și interj. *Dar*, ajungând să exprime, ca adverb și conjuncție, același lucru ca *da*, a putut să se întrebuițeze și în funcțiune interjecțională, ca și acesta. Adevărat găsăm, la același scriitor, întrebuintă cărd o formă, când alta. Deosebirea e mai mult locală și de natură socială. *Da* se întrebuițează de obicei în graiul familiar și popular și nu se mai aude de loc în unele regiuni ale Ardealului (de ex. prin Munții Apuseni). Românul cărturar are în genere impresia că *da* e o formă scurtată d'n *dar*, care nu trebuie întrebuintată în vorbirea îngrijită, ceea ce explică târzia lui apariție în literatură. De fapt, raportul e tocmai invers: *dar* e un compus cu elementul mai vechiu *da*.

1°. (Înainte a unui imperativ, exprimă încurajare, dojană, nerăbdare, nepăsare, etc.) Hai, deci, ci, ia vezi! da (I 1°). *Dar îndrăzniți, că amoriul... miluește!* KONAKI, P. 87. *Dar nu cumva să faci de altfel, că nici în vorta șorrecului nu ești scăpat de mine!* CREANGĂ, P. 212.

2°. (În exclamații, exprimă mirare, surprindere, revoltă, indignare) Într'adevăr, n'am ce zice... știu că..., că bine zici, da (I 2°). *Bună calea, Ivane, zise Dumnezeu. Dar cânti, cânti, nu te'ncurci!* CREANGĂ, P. 229. *Oh! soru-mea, dară greu somn dormiiu!* ISPIRESCU, L. 197. | (Înainte cuvântului repetat, spre a-i întări înțelesul) Nu numai așa, nu gl'umă!, de-a-binele! *Acolo roiu fi culcat, Dar culcat și cum culcat?* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 308.

3°. (Înainte unei întrebări) Oare? au? da (I 3°). ar? *Dară cine va curăți păcatele lui?* CORESI, EV. 48/16. *Dară ce avem a face noi, fraților?* id. ib. 536/17. *Dară derep' ce le-au dat afară?* CATEHISMUL (1607), ap. GCR. I 40/27. *Dară că ce fac așa?* ÎNVĂȚĂTURI (1642), ib. 95/17. *Ce-l vor ascunde și pre dâns și furtușagul lui, nu să vor certa în loc de furi.* Dară (dar MUNT.) când nu să vor certa? PRAV. 128. *Dară cine sânt eu, un prostac, să ndrăznesc?* DOSOFTEIU, V. S. 11/25. *Dară pentru ce n'ați crezut lui?* EVANGHELIE (1693), ib. I 310/15. *Dară când ai venit în lume?* BERTOLDO (1799), ib. II 170/3. *Dar la ce oftez?* MARCOVICI, C. 19/25. *Ia, ascultați, măi, dar de când ați pus voi stăpânire pe mine?* CREANGĂ, P. 253. „Mamă, nu e bine de noi!“ — „Dară de

ce, mă?“ *întrebă mumă-sa.* SNOAVE, ap. GCR. II 367/25. *Măi, bădișor, bădișor, dar de mine nu ți-i dor?* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 69. *Dară cartea cum era?... Scrisă, zău, cu mânăle.* id. ib. 309. *Mândră, buze marmanzii (= naramzii), Dar pe-a cui seamă le ții?* id. ib. 368. | (Adesea urmat de un invocativ) *Dar ce Dumnezeu? Par'cau intrat în pământ!* CREANGĂ, P. 24. | — *Iartă-mă..., eu nu pot ceti românește. — Cum! apoi dar ce înveți tu?* C. NEGRUZZI, I, 4. *Dară că?* = așa-i că? *Și întrebă ighemonul: dară că era șapte? unal ce să feace?* DOSOFTEIU, V. S. 73. (Pleonastic) *Dar (ă) oare?, dar au?* (v. a u II). *Dară oare?* MARDARIE, L. 3864. *Dară au nu îmblă goli?* CORESI, EV. 379/15. *Dar oare vor veni?* — *Vor veni,* C. NEGRUZZI, I 148. | (În întrebări oratorice, când cel ce întreabă este sigur că răspunsul nu poate fi decât afirmativ) Oare? au doar? sau poate? da (I 5°). *Dară* (: a u BIBLIA 1688) nu grăiaște scriptura că den sământa lu David... *Hristos va veni?* CORESI, EV. 188/23. | (Pleonastic) *Dar ori nu vezi?* PANN, P. V. I 16. | (Înainte de contraziceri aparente) Atunci (cum rămâne)? Oareunde (= ori-unde)... *vei căuta pre Dumnezeu, acolo-l veri afla. Dară cumu zice Hristos că n'au fost acolo?* PROPOVEDANIE (S. XVII). GCR. I 138/31.

4°. (Introduce răspunsul explicativ la o întrebare) Iacă! ia (acolo)!, de! da (I 4°) — *Mândră, buze naramzii, Dar pe-a cui seamă le ții?* *Dară și pe-a dumitale, D'ei avea bună purtare.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 368. *De mănăncare ce să-i dau?* — *Da* („are cam înțelesul lui dar“) o coajă de mălaiu! POMPILIU, B. 51/14, 91.

5°. (În concluzii s. în rezumat; înlocuit azi mai ales prin:) Așa dar (ă) (v. a ș a I 1°), deci, prin urmare, (care) va să zică, apoi (I 5°), da (II 5°). *Dar* = (a) dunque. MAN. GOETT. (Slav.) *Uže = până acmu, dară, adevă, MARDARIE, L. 3919. Precum se vede dară, puțină iaste vreamea.* BIBLIA (1688) pr. 4/31. *Pentru aceea dar nu este minune, iubiții mei ascultători.* ANTIM, P. 4/8. *Mai cred eu dară că Schiaii acestii sânt dintră Sclavii (= Slavii) cei din părțile Sepusului.* P. MAIOR, IST. 184. *S'au bucurat dar de această închipuire.* DRĂGHICI, R. 49/7. *Fii dar povățuitorul meu.* MARCOVICI, C. 9/21. *Cum dar el [= omul]... trăi-va cu plâns și jale?* KONAKI, P. 268. *Să aruncăm dar o ochire asupra trecutului.* BĂLCESCU, M. V. 27. *Ascultă dar cum s'a legat acest amor.* C. NEGRUZZI, I 64. *Ca să fii dar drept..., recunosc, iubite autorule, că...* ODOBESCU, III 11/19. *În spre grădina lui Petkof mergea dar acum luntrașul nostru.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI 325. *Oameni buni, faceți dar cum v'a lumina Dumnezeu.* CREANGĂ, P. 332. (Pleonastic) *Deci dar (ă) și dar așa* (BARCIANU). *Deci dară, pentru căce acel vrăjmaș noi-l lăsăm, iară trupurile noastre ne mândănc...* CORESI, EV. 328/31. *Deci dară cum să nu cinstim pre ogodnici și priiatinii iubiți?* DOSOFTEIU, V. S. pr. 2. *Deci dar, omule, cunoaște înțeleapta bunătate.* KONAKI, P. 269. *Deci dară ia bine samă să nu smințești.* SBIERA, P. 28/15. | (Cu sens concesiv) Prin urmare, (care) va să zică, la urma urmei, dacă-i vorba așa, în cazul acesta, și atunci, da I 6°. *Eu dară sânt vierme, iară nu om.* LET. II 112/33. *Zise vulpei: pas' dară, de împarți tu.* FABULELE LUI ISOP (ca. 1705), ap. GCR. I 353/31. *Contenesc dar de-a mă plānge.* KONAKI, P. 213. *Să-ți spun eu dară, deși n'am fost în pădure ca tine.* CREANGĂ, P. 146. *Șezi acasă dară.* ISPIRESCU, L. 14. | *Apoi dar s. dar apoi.* (Citate s'au dat și la a poi I 4° și 5°). *Apoi dar fă cum știi..., numai să fie bine.* CREANGĂ, P. 128. *Apoi dar, dacă e așa, fi-o dau.* STĂNCESCU, B. 31. *Dar apoi în așa stare, Sunetul de pre paraie...* Ne-ar fi fost de

supărare. KONAKI, P. 268. | **Iată** (s. iacă) dar. *Iată dar că și eu întru acest chip am urmat.* BERTOLD (1779), ap. GCR. II 119/11. *Iaca dar, pentru ce Făt-Frumos a pedepsit-o așa de grozav.* CREANGĂ, P. 102. | **Sau dară** † = de asemenea în cazul când... *La judecată să nu vă priciți, ca nu cumva... să-l judecați cu nedreptate, sau dară de-i va fi frică și să va ului și nu va putea spune deslușit, ci să-l întrebați de multe ori.* NEAGOE (1654) GCR. I 169/18.

III. Adv. 1°. (Se întrebuințează, prin Mold. și Transilv., ca o întărire a verbului care exprimă o afirmațiune) Firește, negreșit, de sigur. *Cunoști pe Domnul Leonas, care-o ținut moșia de alături? — ... Îl cunosc dar.* ALECSANDRI, T. 216. *Ai făcut ce ți-am spus? — Făcut dar!* (Brașov). Com. LACEA. | (Întărește răspunsul negativ „nu“). *N'ai fost la noi? — Nu dară.* (Munții Apuseni). Com. ȘT. PAȘCA.

2°. (Introduce un răspuns afirmativ, s. o replică, întărind afirmația precedentă). *Da, așa este. Bine, Ioane, dar știi ce felin de pici sănt acele...? — Dar! acele din care fac ciubote și papuci.* DRĂGHICI, R. 142/10. *Dară, împărate, îi răspunse grădnăruț. GORJAN, H. IV 27. Caliopei: Ne cunoaștem de douăzeci de ani!... Trohin: Dar, douăzeci de ani, dacă nu mai mult.* C. NEGRUZZI, III 59. *Tinca: El ți-a dat scrisoarea? — Madam Franț: Dar, i-am întâlnit la poartă.* ALECSANDRI, T. 304. *Auzit-ați ce-am spus eu? — Dar, mămică, ziseră iezii.* CREANGĂ, P. 20. *Doamne, cu adevărat bun suflet de om e acesta și n'ar trebui să meargă nerăsplătit de la fața ta.* — *Dar, Petre, las' că am eu purtare de grijă pentru dânsul.* id. ib. 299.

[Și: **dară**, mai mult prin Ardeal și în scrieri vechi. În Țara veche această formă trece de arhaică sau „mocănească“, adică adusă de mocanii ardeleni].

— **Compus din da' și ar(ă)**, variantă a lui iar(ă).

DAR s. a. I. 1°. *Don.* 2°. *Récompense, gratification.* 3°. *Offrande. Les Saints Dons.* 4°. *Fiançailles.* II. 1°. *Don* (de Dieu), *grâce.* 2°. *Don* (naturel), *aptitude, talent.* 3°. *Faveur, chance.* 4°. *Sacrement; caractère sacré conféré par le sacrement de l'ordre.*

I. Spre deosebire de danie, care e o trecere a bunurilor materiale asupra altuia, și de ploc (cadou, prezent, premiu), care se face la anumite prilejuri sărbătorești, **darul** e termenul general pentru tot ce se primește dela altul s. se dă (se face, se aduce s. se dăruiește) altuia fără plată, gratuit, ca semn de prietenie, de simpatie, de iubire, din pură generozitate; cf. cinste (III 2°), har (5°), prinos. *Dar = donum.* ANON. CAR. *Când va fi neștine dăruit cuiva vreun dar...* PRAV. 905. *Au avut acolo multă cinste și dar.* LET. II 210/17. *Darul norocului în para focului să aruncăm.* CANTEMIR, IST. 97/23. *Eu [averile] mi le-am adunat Din darul Sfinției sale. Din mila Măriei tale.* ALECSANDRI, P. P. 204/3. # *Nemulțumitorului i se ia darul.* Cf. TDRG. *Dar din dar se face raiul.* CREANGĂ, P. 299. *Darul nu după mărime, ci după dragoste se prețuește.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 688. *Darul nu vine cu carul.* PAMFILE, J. I. || **Spec. Daruri:** făcute cu ocazia nunții; sumele de bani încasate cu acest prilej. Cf. MARIAN, NU. 239/20, 309/20. *După ce dăruese toți nuntașii, mireasa leagă darul într-o cârpă și-l bagă în sân.* (Brașov). Com. LACEA. (Jur.) *Dar manual* = care trece din mână în mână. || Adesea în funcțiune predicativă: a duc, primesc, dau, fac (ceva) dar cuiva. *Deșchiseră comoarile lor, aduseră lui dară: aur și lican și zmyrnă.* CORESI, EV. 499/18. *Aduseră*

lui Mihail (impărat) un bîdiviu prea bun, dară den Misir. MOXA, ap. GCR. I 61/18. *Domnul Ștefan... Locaș sfânt Creștinătăței astăzi vrea să facă dar.* ALECSANDRI, P. I 32. *Când dăruiești un lucru primit dar, se zice că ai făcut o faptă foarte bună.* Com. V. C. ȘOAREC. || (Loc. adj.) **De dar** = dăruit, primit de pomană, fără plată. *Calul de dar nu se caută în gură.* C. NEGRUZZI, I 249. *A purta ceva ca pe o cârpă de dar* (Coșteiu, Banat). ZANNE, P. III 71. | **în dar** (cf. grec. δοσέειν) = fără plată, de pomană, de geaba (1°), în cinste (III 2°), gratis; (despre vânzări s. cumpărări) cu preț foarte mic, pe nimica toată; p. ext. (înlocuit astăzi prin) de geaba (2°), în zadar, în van, în deșert, fără rost; fără vină, fără greșală. *În dar ați luat, în dar dați.* TETRAEVANGHEL (sec. XVII) GCR. I 194/21. *Omori pre David în dărū (= fără rost) BIBLIA (1688) 210. Au în dărū (= în zadar) să teame Iov de Dumnezău?* ib. 363. *Să cumpere cu bani, iar nu în dar (= pe de geaba).* LET. II 287/5. *Vânzându-le bucatele în dar (= pe un preț de nimic)...* ib. III 227/11. *Că toate pentru tine în dărū (= de prisos) le-au făcut.* ALFAVIȚA (1785), ap. GCR. II 147/21. *În dar (= zadarnic) căuta-vei pe mândra-ți iubită.* BOLLINTINEANU, ap. TDRG. *Acum te și răsplătesc... dându-ți în dar iapa.* ISPIRESCU, L. 79. *I-am dat în dar o carte.* PAMFILE, J. I. *Să-și dea el singur joc averii lui, ce în dar și fără ostentăală a câștigat-o.* ȘEZ. I 262/11. *Dragostea de lăutar, Ca dulceața din zahar, Că-și dă inima în dar, De nevoi n'are habar.* TEODORESCU, P. P. 338^b. (Pleonastic) *În dară și fără plată tămăduind...* DOSOFTEIU, V. S. 98.

2°. *Răsplătit, recompensă, gratificație, har (4°). Să nu-i dea alt dar, numai să-l slobodzească, să nu mai fie rob.* PRAV. 287. *Cersu dară, nu altă, fără numai să-l iarte dela voinicie.* DOSOFTEIU, V. S. 73^a.

3°. (Bis.) *Prinos, cinste (III 1°), har (5°), ofrandă.* (Slav.) *Korvâni = darul, prinos.* MARDARIE, L. 1528. *Ție aduce-vor împărații darure.* PSALT. SCH. 130. *Lasă acia darul tău (: ton ofrande) înaintea oltariului.* TETRAEV. (1574), 206. *Și caută Domnul cu milă pre [= asupra lui] Pavel și pre darurile lui.* PALIA (1581), 24/5. *Când veri aduce darulū tău la bisearcă...* CORESI, EV. 48/21. **Spec.** (la plural) **(Sfintele) daruri** = pânea și vinul sfințite în cursul liturghiei și purtate de preot în potir. *Au intrat cu sfintele daruri în altar.* LET. III 238/21. [Dracul] *fuge când iese preotul cu sfintele daruri.* ȘEZ. IV 179/11. *Începe a... ingenușchia sub daruri.* MARIAN, NA. 3.

4°. (Banat) Logodnă. ARH. FOLK. III 148.

II. *Bunuri s. avantaje pe care le primește omul dela Dumnezeu, dela providență, d'n naștere, din fire.*

1°. *Milă, îndurare, grație (II 2°), binecuvântare, ajutor, har (3°), noroc. Toată darca bună și tot darulu desfârșit (= desăvârșit) de sus iaste.* COD. VOR. 113/31. *Nu luom noi aminte darcu lui ceea bună și darurile cealea nenumăratele ce luom noi dela el!* CORESI, EV. 63/15. *Noi încă răm dobândi dela Dumnezeu dară de iertăciunea greșalelor.* id. ib. 47/20. *Ca niște buni dregători ai celui de multe fealuri dară al lui Dumnezeu (=ca buni tocmitori în tot chipul b unătățieii COD. VOR.; ca viștearnicii buni a milei lui Dumnezeu N. TEST, 1648) BIBLIA (1688), ap. COD. VOR. p. 161. Să iau dela tine darū cu bogăție.* DOSOFTEIU, PS. 52. *Darul dūhului sfânt.* BIBLIA (1688) pr. 5/5, cf. 5/1. *Numai, poate Dumnezeu s'au mândit de i-au luat darul.* LET. II 428/5. *Făcându-te prin darū bogoslov al Troiței.* MINEIUL (1776), 15^{1/2}. *Bine știind că darul lui D[umne]zeu nu se poate vinde pe bani.* RĂȘCANU, L. 37/5. *Bucură-te cea*

plină de dar, Născătoare de D[u]mnezeu. CALENDARIU (1814), 19/s. Așteaptă... darurile acci făcătoare de bine pronii. MARCOVICI, D. 7/15. Cel de sus varsă darul său și peste cei neputincioși. CREANGĂ, P. 190. Eu îți închin eu păharul, Dumnezeu fie cu darul. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 517.

2. Dispozițiune naturală, aptitudine, însușire (deosebită), calitate (bună s. rea), inclinare, aplecare, chemare cădere, vocațiune, pornire; talent, pricepere; putere (morală și fizică), cădere, autoritate. Toți amă, fraților, carei au luat darul, să derepteaze pre alții, toate să slujască. CORESI, EV. 92/25, cf. 93/7. Și poftim Domnia-mea și pe Preaosfințitul Mitropolit... ca, prin darul Arhiericii sale, să lege și să oprească. RĂȘCANU, L. 6/7. Unde-ți iaste darul cel strălucitoriu? (exclamă Maica Domnului, tânguind pe Isus). MINEIUL (1776), 197²/2. Toate aceste daruri îți vor câștiga inimile. MARCOVICI, D. 10/3. Dacă firea... I-ar fi împodobit cu vreun osebit dar, putea să urmeze aceștii dorinți. DRĂGHICI, R. 5. Tu, mândru de-a tale daruri și umflat de-a ta știință, Crezi... KONAKI, P. 259. Un agemin... să dea poveți n'are dar (= cădere). PANN, E. II 119/15. Dumnezeu o împodobise cu toate darurile cele bune și frumoase. CREANGĂ, P. 283. Avea darul de a fi curățel. ISPIRESCU, L. 229/4. Bulgăraș n'oiu mai iubi, Că Bulgarul are-un dar, Mai întâi e ca zahar, Ș'apoi îți pare amar. SEVASTOS, C. 60. | (Întregit printr'un atribut substantival) Altuia [i s'a dat] daru de vindecare dentr'acela duh. CORESI, EV. 192/23. Nicolaz avea dar de învățătură. GAVRIL, NIF. 12. Darul învățăturii este... ca un... dumnezeesc și ceresc har (a. 1765). URICARIUL, I 272/2. Murat... moșteni darurile bunătăților tătâne-său. E. VĂCĂRESCUL, IST. 252/13. Pentru ce am primit și darul vorbirii? MARCOVICI, C. 39/a. Alexandru Oprîș avea un mare dar de zugrav. C. PETRESCU, R. DR. 72. Căi agrîi ...și cu darul de cuvânt (= care puteau vorbi). ALECSANDRI, ap. TDRG. A avea darul vorbirii = a fi bun orator. | (La origine expresii glumețe) Deprindere (rea). A dat în (s. a luat) darul beției (s. al suptului CREANGĂ, A. 9) = patima beției. CIAȘANU, V. Darul fumatului. PAMFILE, J. I. | (Întregit printr'o propoziție) A avea darul să... s. (de) a s. de... = a avea puterea, priceperea să..., a fi în stare (de) a, a face să... De aș avea 'neai darul să scriu de poruncă. ALEXANDRESCU, M. 255/10. Eercițiile vânătoarești au darul de a desvolta... imaginațiunea omenească. ODOBESCU, III 47/22. Se vede că răspunsurile noastre au avut darul să potolească pofta de desvinovărire a ministrului, ap. TDRG. Novacul avea darul de culca la pământ o oaste întreagă. ISPIRESCU, L. 193. [Un popă] se alescse dela D[umnezeu] cu darul de a cunoaște pe dracu' oriunde ar fi. ȘEZ. IV 1/2. # Tot omul are un dar și un amar; și unde prisosește darul, nu se mai bagă în samă amarul (CREANGĂ, P. 269) = fiecare om are în sine și părți bune și părți rele. ZANNE, P. II 378. # Spec. (Despre femei; cf. germ. in gesegneten Umständen) în starea darului = însărcinată. Cf. MARIAN, N.A. 10.

3. Privilegiu, hatâr, parte bună (a ceva), binefacere, folos, rod, har (2°), favoare făcută de natură. Și mare Iar au acele țeri a Italiei, cum și țara nădușeli nu sânt ca aice la noi. LET. I 27/23. Darurile care-i pune înainte înțelepciune. BIBLIA (1688), pr. 3/23. Iar eu aflându-mă desbrăcat de vestmânturile darurilor științei... E. VĂCĂRESCUL, IST. 245/7. Căsătoria nu are numai aceste daruri... MARCOVICI, D. 162. Mure-i darul frumuseții, nu-nucpe vorbă. CARAGIALE, ap. CADE.

4. (Bis.) Taină (făcând parte din cele șapte taine). Veade alții sufleteștile darure primind și

cu trupul dumnezeesc și sânge cuminecându-se. CORESI, EV. 28/29, cf. 306/23. Carele sânt 7 învățături sufletești toca ca și ceale 7 darure de folosință sufletească. ÎNVĂȚĂTURI (1642), ap. BV. 127/11. Darul sfântului botez. PRAV. 865, cf. 1107. | Darul preoției = taina preoției, calitatea s. chemarea s. misiunea de preot, investiția cu funcțiunile preoției, serviciul (divin) pe care trebuie să-l îndeplinească preotul. Și așa să le deie darul preoției și al diaconiei. LET. III 219/25. Să cerceteze pre cei ce vor să se preuțască sau să se diaconască, și să vadă de vor ști [preuții] darul deplin ib. III 219/31. Să se caterisească de darul preoției (a. 1785). URICARIUL, II⁸ 89/23. N'ai seminarul, o știu, dar ai darul de sus ce ăoriscare preot. D. STĂNOIU, C. I. 13.

[Plur. daruri. | Diminutiv (neobișnuit): dărișor s. a. = dar mic, neînsemnat, modest. Însă măcar că acest al meu dărișor Mării Tale nevreacă și netreacănic iaste. CANTEMIR, ap. BV. 360.] — Din slav. (paleosl. darŭ, bulg., sârb., rut. dar, idem; cf. bulg., rut. darom = în dar, de geaba). Cf. darnic, dărul, zadar.

DĂR! interj. (Mold.) Imită sgomote ca cel produs de o căruță în mișcare, vorba repezită a cuiva, etc. (Rostit cu un r susținut) Tribunescu (răpide): dreptatea, libertatea, egalitatea... (se răsuflă lung). — Sandu: Dâr! Haide, haide, haide, dăi, dăi, dăi... S'a pornit moara. ALECSANDRI, T. 1658. # Expresiile ca dâr la vale, dâr la deal s. dâr într'o parte, dâr într'alta indică o mișcare s. încercare repetată în diferite direcții, cf. dur în sus, dur în jos; dur încoace, dur încolo, cf. când... când... ba... ba..., mai... mai..., aci... aci. Un flăcău tare bogat o pornit să se 'nsoare. Dâr la deal, dâr la vale, dâr într'o parte, dâr într'alta, să duce într'un sat la un om..., care avea două fețe. ȘEZ. VII 65. | [Compus: dâr-mâr subst. invar. = arababură. CIHAC II 573. Cf. căr-mâr.]

— Onomatopee. Cf. dur(a), a dărui.

DĂR adv., prep. v. drept.

DARĂ s. f. sing. (Comerț). Tare. — Greutatea învelișului („ambalajului“) în care e împachetată o marfă s. a obiectului (vas, cutie, sac, vehicul, etc.) în care este pusă s. în care se transportă o marfă. Cf. brut, net. # Mai mare darava decât ocăna (s. nu face darava cât ocăna. CADE) = lucrul de care ne ocupăm nu merită osteneala pe care ne-o dăm s. cheltuiala pe care o facem (CADE); nu s'alege câștigul din pagubă (ION CR. III 3), rezultatul e cu mult mai prejos de ceea ce s'a întreprins pentru el. A lua darava = a cântări deosebit greutatea învelișului s. recipientului (spre a o scădea din greutatea totală a cumpărăturii). # P. anal. (În batjocură) Pielea omului. Lua-te-ar dracu' mort [Țigane], Cu dara cu tot! ȘEZ. III 37/22.

— Din turc. **đara**, idem, trecut în toate limbile balcanice (bulg., sârb. *dara*, alb. *tarë*, neogr. *τάρα*).

DARĂ s. f. (Muz.) v. daierea.

DĂRĂ conj., adv., interj. v. dar.¹

DĂRĂ s. f. *Affaire, question*. — (Transilv.) Afacere, treabă, ispravă, chestie. (Bonț) PAȘCA, GL.

DĂRĂ s. f. 1°. *Tracce, orniera*. 2°. *Tracce, trainée*. 3°. *File, rangée, trainée*. Tas. 4°. *Sentier*. 5°. *Raie, rayon*.

1°. A dăneitură slabă dar lungă (PORUCIC, T. E. 470), brazdă făcută prin târirea unui o-

biect pe jos (HERZ-GHER., M. II 385, ȘEZ. II 226¹³), târîtură (PĂSCULESCU, L. P.), părție făcută prin călcatul zăpezii, ierbi s. a spiceilor (PAMFILE, A. 119), fâgaș lăsat de roatele unui vehicul care nu urmează drumul bătut; spec. urmă lăsată de om s. de animale; fășie ce se deosebește de regiunea vecină (PORUCIC, T. E. 470). *Iepurele fricos și vulpea vicleană se silesc a-și minți gonucii și a încurca dăra lor* [pe zăpadă] *printre tulpinele despuiete.* ODOBESCU, III 41²⁵. *Mi-ar place (= mi-ar plăcea) să străbat... luncile cu richită, după umbra dărci de mistreț.* id. III, 77²². *Muma-pădurilor... fugea mercu, o stâncă de piatră îndrăcită, rupându-și cale prin păduri, brăzdând pământul cu dără lungă.* EMINESCU, N. S. *Porni la vale, pe dăra proaspătă a scândurilor (= lăsată pe scânduri).* VLAHUȚĂ, D. 82. *Au aflat copaciul smult și o dără pin-pădure.* SBIERA, P. 83²⁷. *Să iai dăra oilor Până'n calea furilor.* TEODORESCU, P. P. 515. *Se duc în stuși și începe să strige: „U! na, na! ici, ici... ici! Uite-i urma, uite-i dăra și tăvălițura.* RĂDULESCU-CODIN, I. 194. *Côrbea când mi-și sosea, Barba dără că-i făcea (târîndu-se pe pământ, așa de lungă-i crescuse).* MATEESCU, B. 42. # **A face dără** (s. drum s. cărare) **prin barbă** v. barbă (1°). Cf. ZANNE, P. II 11-2, RĂDULESCU-CODIN, L. **A umbla în (s. de) dăra...** = a se ținea (de cineva), a se apuca, a fi preocupat, a se interesa (de ceva). *Nu pot umbla în dăra asta = nu pot umbla în cauza asta.* Com. COCA. *Umblă'n dăra mîncării, s'a pus să facă de mîncare.* SIMA, M. *Copilul... de câte ori vede pe mama umblând de dăra mîncării.* MARIAN, NA. 346. *N'am umblat niciodată în dăra fetelor.* REV. CRIT. I 75. *Umblă în (s. de) dăra însuratului* (Frata, Câmpia Ardeleană) Com. V. BUCUR. (Cf. în dărdora).

2°. Urmă făcută prin vărsare s. scurgere a ceva. *COSTINESCU. Pe brațul Nataliei se vedea o dără de sânge. Se lorise căzând.* D. ZAMFIRESCU, R. 172. *Acest conviv, care lăsa dăre de glod pe covoare.* I. TEODOREANU, M. II 99. *Ei se luară după dăra de mălaiu ce o presărase fata.* ISPIRESCU, L. 334. *Acu ei presăraseră pe drum, pe unde veniseră, cenușă. S'au luat pe dăra ei și s'au dus acasă.* RĂDULESCU-CODIN, I. 230.

3°. P. ext. Șir, număr mare, mulțime, grămadă de lucruri, rămase unul după altul, la rând, în urma cui s. rezultat dintr'un eveniment. *Adănc străbate'n gloată fulgerătorul voievod, lăsând dără de morți pe unde trece.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. *Deodată cei 90 fr. pierduți [la joc] îi răsăriră înainte, cu o dără de mizerii după dânzii: chiria casei, birtul.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. *Rusul, când intră în țară, își lasă dără de bani.* CONTEMPORANUL, VI, vol. II 11 | (Cu funcțiune adverbială) *Din tot cortegiul lungit dără (= în șir) în urma carului mortuar..., el era cel care interesa acum mai puțin.* C. PETRESCU, C. V. 297.

4°. P. ext. Cărăruie (PĂSCULESCU, L. P.), potecă (Banat, ȘEZ. XXXI 82; Basarabia, PORUCIC, T. E. 470).

5°. Dungă, zare de lumină. *Nu soare a răsărit, Ci murgu mi-c'mpodobit, Numai aur și argint, Face dără pe pământ.* PĂSCULESCU, L. P. 61, cf. 57. (Întregit) *Pe ulițele satului începură să se vadă dăre de lumină.* AGĂRBICEANU, L. T. 239.

[Plur. dăre și dări. | Diminutiv: dăreă (dereă) s. f. *Le-am văzut și le-am păscut, Pe dărele, pin vâlcele.* GRAIUL, I 66. *Sărea ici, sărea colea și-o pustie de derea.* RĂDULESCU-CODIN, L. 125. | Colectiv: dărăște s. f. (accentul?) = brazda în urma plugului (Oravița, în Banat). Com. A. COCA. | Verb: dăr IV^a trans. = a face dără, a călca s. a atârna (lăsând dăre), a dripi. [Cerbul] *paște și... flori dărăște.* TEODORESCU, P. P.

67. *Oile-or porni... Prin florile tale... Coade le-or dări.* id. ib. 75°. *Florile îi paște. Câte paște, paște, Mai multe dărăște.* id. ib. 91. *Cine dracul te-a adus... Să-mi calci tu locurile. Să-mi incurci fânețele, Să-mi dărăști livezile Și să-mi paști ierburile?* id. ib. 627^b; — (cu part.-adj.) **dărit, -ă.** *Vede flori păscute. Unele păscute, Mai multe dărite,* ib. 91.] — Din bulg. **dirja** s. sârb. **dira**, idem. Cf. dăria.

DARAB s. a. v. **dărab**.

DARAB s. a. 1°. *Morceau, pièce.* 2°. *Morceau* (de pain, etc.). *Bouchée. Restes* (d'aliments). 3. *Fragment, morceau.* 4°. *Pièce* (de tissu). 5°. *Tête* (de bétail). 6°. *Barre de métal. Pénis du cheval.* 7°. *Grenailles, dragées.* 8°. *Intervalle* (de temps). — (Ungurism, în Transilv., Banat, Mold. și Oltenia). 1°. *Bucată* (CABA, SĂL., BUD, P. P., ION CR. IV 123, GREGORIAN, CL.) mare (ION CR. IV 306, ȘEZ. V 71²⁹, HERZ-GHER., M. II 375) (de s. din ceva). *Derabă de loc cositor* (1780). IORGA, S. D. XII 238. *Blide de cusutor în derabe* 33 (a. 1803). id. ib. 146. *Își va închide un dărab de loc la vie.* ECONOMIA, 149. *Buțile... trebuie șterse cu un dărab de pănură,* ib. 168. *Să dea Mircei... mare dărab de țară dela Greci.* ȘINCAI, HR. I 374¹⁵. *Trei dăra de cărți* (a. 1808). BV. II 524. *Un dărab de hirean (= hrean).* CALENDARIU (1844) 183. *Un dărab de sac.* MĂNDRESCU, L. P. 140/1. # (Comerț) **Cu dărabul** = cu bucata. *Marfa să mi-o vînză cu dărabul.* BARAC, ap. TDRG.

2°. *Spec. Bucată tăiată s. ruptă dintr'un aliment solid, codru* (I 1°), cf. hartan, halcă, somon. *Un câine duce un dărab de carne în gură.* VARLAAM, ap. CADE, cf. ȚICHINDEAL, F. 101, ALEXICI, L. P. 255¹⁶. *Îi pot momi câte c'un dărab de cărnaș.* MARIAN, NA. 424. *De mîncare îi aduse Românul un dărab de mămăligă rece.* ȘEZ. VIII 69. *O dărabă de slănină.* MĂNDRESCU, UNG. 63. # *Spec. (Atât cât poți îmbeuca de-odată dintr'o mîncare, (îmbucătura, bucățiță. Îmi numeri bucăturile, dăraburile, care le bag în gură.* ȚICHINDEAL, F. 331. *Pui tri dăraburi de pituț și pe ele sare.* ALEXICI, L. P. 207¹⁵. # *Resturi de mîncări, rămășițe. Din... dăraburi-și hrănesc porcii.* ȚICHINDEAL, ap. DDRF.

3°. P. ext. O parte tăiată s. ruptă din orice corp solid, frântură, fragment, fărâmaș, scurtătură. *Darab = frustum.* LEX. MARS. 209. *Dintr'un dărabu face foc, dintr'altu d[ă]rab își face Dumnezeu.* CATEHISMUL CALVINESC, ap. VAIDA. *Sgărieturile aceale cu un dărab de lemn... a le freca.* CALENDARIU (1844), 182¹⁶. *S'a surupat un dărab de munte.* T. PAPAHAĞI, M. 157⁶⁰. *Cine ne-o despărțit, bade, Pice-i carnea de pe spate, Dăraburi și sfășii late.* RETEGANUL, TR. 145³². *C'ai trebui omenit (în ironie = bătut) C'un dărab de lemn pârliț.* id. CH. 159. # (Adverbial, în legătură cu verbele: a face, a rupe, a zdrobi, a tăia) **dăra** s. **dăraburi** = (a rupe, a zdrobi, a tăia) în bucățele mici de tot. *A face dărapuri (ceva) = a face ciur, a face praf din praf.* CIAUȘANU, V. *Columnă... în mai multe dăra* s. ruptă... ȘINCAI, HR. I 9°. *Tot dăra* te voi face. ȚICHINDEAL, F. 445⁷. *Am făcut căruța dăraburi = bucăți* (Broșteni, Suceava) CONV. LIT. a. 44, 132. *Paloșul că mi-l scoate, Mici dăraburi îl tăia.* REV. CRIT. II 271³⁰. *Apoi du-te la cea poartă, Ș'o tuie dăra* toată. SEVAS-TOS, N. 328³⁵. *Pe haiduc jos îl pune* și dărapuri îl făcea. PAȘCA, GL.

4°. (Despre pânză s. stofă) *Bucată întreagă, considerată ca o unitate, trambă* (H. XVIII 268), cf. v. g. *Niște dăraburi de pânză mai groasă* (a. 1752). IORGA, S. D. XII 63.

5°. **Cap** (de vită). *Plătim câte o libră, de dă-*

rab. DENSUSIANU, T. H. 146. | (În ironie) *Dărab de cal* = cal slab. DR. V 107.

6°. Drug de metal (DICT.); fig. sulacul calului. DR. V 311.

7°. (La plural) *Alice. Șarpele nu-l poți omori cu plumb, numai cu dăraburi de argint.* PLOPSOR, C. 29.

8°. Bucată de timp, răstimp, interval. *N'au cunoscut a să plăcea omândoi, că am finit șezătoare un dărab de vreme* (a. 1817). IORGA, S. D. XII 206. *S'au purtat bine un dărab de vreme.* BARAC, T. 55/s. | (Eliptice). [Apa] după ce stă un dărab în cadă [să uzi cu ea grădina]. ECONOMIA, 122. *Pentru tine, mândră dragă, N'aș dormi o noapte n'treacă, Numai tot câte-o dărabă.* ARH. FOLK. I 173.

[Plur. -rabe, -răburi. BUD. P. P. | Și: *daráb* s. a. BARONZI, L. I 106/29, MARIAN, SA. 168, T. PAHAGI, M. 173, *darábă* (*dărăbă*) s. f. (Straja, Bucov. com. AR. TOMIAC) *darab* s. a. id. (Vicovul-desus, Bucov.) com. CĂRSETANU, HERZ-GHER., M. II 375, *dărăb* s. a. (Dorohoi), ION CR. IV 123, (Neamț) ib. III 156, (Timișoara) com. A. COSMA, ȘEZ. V 71/29, *dărăp* s. a. (cu plur. -rapuri și -răpuri. PAȘCA, GL.) VARCOL, V., ARI, FOLK. III 148, *daráp* s. a. (cu plur. -rapuri) DICT. (sudul Moldovei) IORDAN, ARH., nr. 2, p. 201, ION CR. IV 306, CIAUȘANU, V. || Diminutive: *dărăbúț* s. a., *dărăbúță* s. f. *Mice dărăbúțe* [de pământ]. ECONOMIA, 9. *Un dărăbúț de fagur.* ib. 187. *Eu țesciu un dărăbúț și mă dusciu la draguț.* EMINESCU, L. P. 19. *Tai de trii ori trii dărăbúță de boz.* GR. S. VI 228. *Pă unde o mârș fecioru', tât i-o făcut dărăbúță.* ARH. FOLK. I 162; — *dărăbél* (*dărabel*) s. a. *Pune câte un dărăbél* [de unghie] în el. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 72. *Chichirezul e un dărabel de lemn.* H. XVIII 34. | Augmentativ: *dărăbóiu* s. a. (TDRG.); *dărăbóc* s. a. | Adjective: *dărăbós* (*dărăburós*), -oasă = grosolan, ne-cioplit. Cf. VAIDA, MĂNDRESCU, UNG. 66. | Verbe: (cf. ung. *darabolni*) *dărăbui* IV^a, *dărăbi* IV^a, *dărăbăli* IV^a VAIDA, (dial. *dărăghi* ȘEZ XXIII 45), *dărăburi* IV^a, (derivat dela *dărăbúț*) *dărăbúți* IV^a = a face dărab, a bucăți, a dumica, a tăia mărunt. (ȘEZ. XXXI 82), a bate, a trânti (ȘEZ. XXIII 45). *Bărdașii nu mai dărăbue.* IRINEU, S. B. 12. *Să mă dărăbuească* = bucătească. POMPILIU, B. 15/16. (Ref.) *Moldova atunci nu s'a dărăburit.* ȘINCAI, HR. I 378/31; — (cu part. -adj.) *dărăbuit* (*dărăburit*, *dărăbúțit*), -ă. *Dimineată deteră păcurarii preste nemeș tot dărăburit.* FRÂNCU-CANDREA, M. 271. *Napi dărăbúțiți.* ECONOMIA, 95.] — Din ung. *darab*, idem (și cu sensurile 4°, 5° și 8°).

DARĂB, DĂRĂB s. a.
DARĂBĂ, DĂRĂBĂ s. f. } v. dărab.
DĂRĂBALÍ vb. IV^a

DARABÁN s. m. (Milít.) } v. dorobanț.
DĂRĂBÁN s. m. (Milít.)

DARABĂNA s. f. *Goudron*. — Smoală cu care se ung osiile dela car. (Căian, în Transilv. PAȘCA, GL.) dohot.

DARABĂNĂ s. f. *Tambour*. — Tobă (înțelegându-se astăzi mai ales toba care se bate (de un agent al fiscalului) la ținerea licitațiilor) s. la vânzarea la mezt a unor lucruri (pentru datorii). Cf. CREANGĂ, GL., H. III 312. *Tălpoiul face iute o darabană.* CREANGĂ, P. 310. *Prețuri... aduse la cunoștința publică, în acel timp... prin aflate... cât și prin batere de darabană.* BOGDAN, C. M. 140. *A bate darabana* = a bate toba; fig. a publica, a da în vileag; p.

a. n. a. lovi ritmic cu ceva; fig. a scoate la mezt. *Pe semne cu n'am alta de făcut decât să bat darabana.* C. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Bătea darabana cu degetele pe masă.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. CADE. *Obicciul, la Ave, este de a se pescui cu darabana, bătând mereu cu un obiect oarecare... în locu sau în tinichele și făcând tot felul de șgomote care sperie peștele și-l gonesc în ave.* ANTIPA, P. 507. *Ploua, parcă bătea darabana.* DDRF. *li bate darabana, cu mâne* = a sărăcit cu desăvârșire. ZANNE, P. V 251. **A vinde s. cumpăra la** (neobișnuit: cu) **darabană** (s. **darabane**). ZILLOT. CRON. 82/33 = la mezt. *Dacă-i pune schestru și-l vinde la darabană?* C. PETRESCU, C. V. 27. *Lus', părinte, nu te grăbi..., îi cumpăra-o la darabană.* CONTEMPORANUL, VI, vol. II 12. [Și: *dărăbănă* s. f. | Nom. agent. **darabangiu** † s. m. = cel care bate darabana, toboșar. *Storoșul polițienesc care însoțea pe darabangiu.* URECHE, ap. TDRG.; — (rut. *tarabansčik*) **darabancie** † s. m. = toboșar. *Gavril călăul precedat de un darabancie.* ALECSANDRI, ap. ȘĂINEANU, D.]

— Din turc. *daraban*, idem. Cf. *baraban*.

DĂRĂBĂNĂ s. f. v. *darabană*².

DARABANCÍ s. m. } v. *darabană*².
DARABANGÍU s. m. }

DĂRĂBĂNȚ s. a. v. *tărăboanță*.

DĂRĂBĂNȚ, DĂRĂBĂNȚ † s. m. (Milít.) v. *dorobanț*.

DARABÉL, DĂRĂBÉL s. a. } v. dărab.
DĂRĂBÍ vb. IV^a

DĂRĂBOANȚĂ s. f. v. *tărăboanță*.

DĂRĂBÓC s. a. } v. dărab.
DĂRĂBÓIU s. a. }
DĂRĂBÓS, -OĂSĂ adj. }
DĂRĂBÚÍ vb. IV^a }
DĂRĂBURÍ vb. IV^a }
DĂRĂBURÓS, -OĂSĂ adj. }
DĂRĂBÚȚ s. a. }
DĂRĂBÚȚĂ s. f. }
DĂRĂBÚȚÍ vb. IV^a }

DARÁC s. a. și m. (Țes.) *Carde, droussette, sérán*. — (În Țara veche.) Unealtă în formă de pieptene mare, cu dinți de fier (descrisă la DAMÉ, T. 139 și PAMFILE, I. C. 207), cu care se piaptănă lâna (spălată și scărmanată), cânepa, inul (H. IV 281) s. călții (COSTINESCU, MAT. FOLC.), cf. drâm b. H. II 244, 255, III 73, 299, IV 56, V 338, VII 246, XI 341, XII 149, XVI 11, LUNGIANU, CL. 223, GOROVEI, CR. Astăzi, *daracul* e înlocuit, în unele regiuni, printr'o mașină de fabrică, care lucrează mult mai repede. Lâna se dă la s. în *darac* (DAMÉ, T. 139) se piaptănă (GRAIUL, II 368) s. se scărmană cu *daracul*, se trage (LM., H. V 338) s. se trece prin *darac*. *Lână albă trecută prin dărac și dată la piepteni.* DELAVRANCEA, S. S. *Chieptini, darace, chieptinei.* JIPESCU, O. 69. *Se descântă în faină de păpușoiu... muiat în lupte dulce, cu dinți de darac sau cu dinți de pieptene, cu care se scărmană lâna.* GRIGORIU-RIGO, M. P. 23. *Se mai ia piepteni daracului și-i încleștează unii cu alții zicând: Așa să stea încleștează gurile fiarelor.* PAMFILE, S. T. 117. *Bat-ul vântul și seminul Păl de tot seamănă inul... Nu i-ar mai ajuta dracul Alui*

de face daracul. Când va lua și-l va 'ncepe, Să cadă'n el, să se 'ncepe. TEODORESCU, P. P. 333. La albăie cu dăracu' am descântat. ȘEZ. V 48. # A-i pune (cuiva) nutreț pe darac = a cânta să-i facă rău cuiva, prefăcându-se că-i voește binele. ZANNE, P. V 251. [Plur. -rațe și -rați, (AL LUPULUI, P. G. 161) | Și: dărăie s. m. GRAIUL, II, dărăg (cu plur. -ragi) s. m. STAMATI, D. (subt cuvântul Krämpel), TDRG. | Verb: dărăci (regional: daraci) IV^a trans. = a pieptăna cu daracul (RĂDULESCU-CODIN, I., GRAIUL, II); p. anal. a smulge cuiva părul (cu voie s. fără voie RĂDULESCU-CODIN, I.); fig. a maltrata, a bate (ZANNE, V 251). Lăna, după ce se spală, se dărăcește, spre a se alege cea bună de cea rea. I. IONESCU, M. 693. Pentru ca lăna... să se poată toarce, mai întâi trebuie dărăcită sau trasă prin dărac, de unde alege trei calități de lână: păr, șpelme și știmu. H. V 338. Torc, dărăcește, (șes. GORJAN, H. IV 239. Patru femei, dintre care două torceau, una dărăcea în și cealaltă împletea un ciorap. FILIMON, C. I 606. A melițat-o, a sbicit-o, a dărăcit-o (cânepa). ȘEZ. XIII 9. Să scarmene sau să dărăcească niște lână. SEVASTOS, N. 2/25. Femeile care nu daraceau cânepa. H. IV 14. Ea începu să dărăcească prin părul lui Conu Dinv. D. ZAMFIRESCU, ap. CADE. Fuși, junghiu, că te 'njunghiu... Te chiseș, te meliți, te dărăceș. GRAIUL, II 365. | Adjective: dărăcit, (cu negativul nedărăcit), -ă. O ață de cânepă dărăcită. GRIGORIU-RIGO, M. P. 94. Niște călți afurisiți, De cinci ani nedărăciți. MUSCEL, 112. Preoteasa, bângând de seamă că oile vin fără lână, scărmanate și dărăcite (= smulse) ca vai de ele. RĂDULESCU-CODIN, I. 249; — (substantivat) dărăcitor, -oare = persoană care dărăcește, pieptănar de lână. NOM. PROF. 35. COSTINESCU. | Abstracte: dărăcire s. f., dărăcit s. a. PAMFILE, I. C. 207. Mașină pentru dărăcit lână. Com. S. Pop.; — dărăceală s. f. DICT., dărăcitură s. f. = acțiunea de a dărăci; cantitatea de lână dărăcită, ce se ia de pe darac (COSTINESCU), cf. caier].

— Din turc. darak, idem, trecut și la Bulgarii (darak), Sârbi (tarak) și Neogreci (ταράκι „furculiță“). ȘIO. Cf. tarac, taras.

DĂRĂC s. m. (Țes.)

DĂRĂCEALĂ s. f. (Țes.)

DĂRĂCII vb. IV^a

DĂRĂCITURĂ s. f. (Țes.)

v. darac.

DARADĂICĂ s. f. Vieille charrette. — (Mold.) Trăsură veche (ALECSANDRI, T. 1762) și hodorogită, căruță mare (ȘEZ. XXIII 45); taradaică = căruță de modă veche, care hurducă și care face șgomot când merge (ION CR. VI 314), trăsură proastă (Broscauții-vechi în Bucov., com. AL. PROCOPOVICI), căruța hrintuită, dărdală (3^a) (Straja în Bucov., com. A. TOMIAC), hodorogă. Mă!... ce daradaică hodorogită!... destul... stăi! ALECSANDRI, T. 531. Ai văzut-o în daradaica ei. C. PETRESCU, O. P. I 228. | P. ext. Roabă. Taradaică = tarabonță (id. ib.) [Și: taradaică s. f.]

— Din rut. taradajka, idem. (Pentru d- cf. și dărdăi, dârⁱ. Cf. caradaică.

DĂRĂDĂȘCĂ s. f. (Entom.) v. rădășcă.

DĂRĂG s. m. (Țes.) v. darac.

DĂRĂGĂNIE † s. f. (Mil.) v. drăgan.

DARAGIU s. m. (Muz.) v. daierea.

DARAI † s. f. sing. (Comert) Sorte de taffetas.

— (Turcism, rar) Un fel de taftă. Darai turcească cotul 5 bani, darai leșească de 14 coți 1 leu. TARIF. (a. 1761). ȘIO.

— Din turc. darayî, idem. ȘIO.

DĂRĂI vb. I, DĂRĂITURĂ s. f. v. dăria.

DĂRĂJĂNȚ † s. a. v. diligență.

DĂRĂMĂ vb. I v. dărâma.

DĂRĂMĂ vb. I. 1°. Cucillir, couper; gauter; ébrancher. 2°. Faucher. 3°. Abattre, démolir, renverser; raser. II. 1°. Assommer. 2°. Renverser, détrôner. 3°. Ronger (en parlant d'un souci, d'un mal etc.) 4°. S'écrouter. 5°. Tomber.

I. Trans. Complementul e un obiect.

1°. A tăia, a rupe, a da jos ramuri, frunze, muguri, (pentru a le da la oi, capre, etc., iară s. vara, pe secetă) (DENSUSIANU, Ț. H. 61, GRAIUL, II), p. ext. fructe (nuci HERZ-GHER., M. II 375) dintr'un pom; a desfrunzi, a bate (I 1° g). Dobitoacele nu urea ce paște vara, ce le-au fost dărâmand frunză. LET. I 203/25. Osebit de accasta, este și acel stricăcios obiceaiu, mai ates ia munți, de dărâmă în erme de iarnă, pentru oi și capre, brad și molidă și le aruncă de hrană. COD. SILV. 37. Ez tray securca dela coapsă și prind a dărâma ramuri prinprejur. ADAM, R. 275. Oile noastre mînca pînă baltă numa mugur dă salcie, ce-l dărâma cu topoarce de pînă săciei. GRAIUL, II 242. Pădurea servește [țuțuenilor] de adăpost, fiindcă atunci când sînt zapezi mari, dărâmă crengi cu muguri pentru nutrețu oilor. (C. GIUGLEA), DR. II 359. Asvârliu în nuc, cu să dărâmă câteva nucii. FUNDESCU, L. P. 95/25. Vîntu-o darat pomii = a rupt ramuri, frunze, etc., de pe pomi, Cf. HERZ-GHER., M. II 375. Măru-l dărâma, De răs mi-l lăsa. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 231/25. | Absolut. Când va tăia un om niscare lemn în pădure sau va dărâma (MUNT. dărâma) a (= la) niscare dobitoace. PRAV. 58, cf. 59. Să fie volnici a dărâma în pădure (a. 1767). STEFANELLI, D. C. 94.

2°. P. ext. A tăia iarba s. bucatele (cu coasa), a cosi. Pe coasă s'așeza;... Mult fân că mi-au dărâmat. ȘEZ. II 76^b/25. | Absolut. Coasele dărâmau mercu, și grăul rămănea în urmă în ploguri aurii. SANDU-ALDEA. SĂM. IV 951.

3°. P. ext. (Complementul e un arbore, p. ext. clădire, etc.) A da jos, a îmburda (NOVACOVICI, C. B. 9), a răsturna, a doborî, a prăvăli, a trânti (la pămînt, id., ib.), p. gener. a strica, a surpa, a distruge, a nimici, a ruina. Glasul Domnului... Chedrii îi deramă. DOSOFTEIU, ap. TDRG. Vra... să-l dărme de istov [chișocul]. DRĂGHICI, R. 162/11. Vînturile de nord... fac stricăciune în păduri, daramănd copacii. I. IONESCU, P. 54. Episcopul Ioanichie o dărmasă [cetatea], cu porunca Domnului. C. NEGRUZZI, I 203. În a mării crunte larguri Arunc pânze și catarguri, Tot ce vîntul a dărmat. ALECSANDRI, P. II 143. Pavel, crebind cu picioarele în sobă, o și dărâmă la pămînt. CREANGĂ, A. 112. Poronci înșelatul principe ostașilor săi să n-ădrepte tunurile către castel, dărâmandu-l până la pămînt. ȘEZ. IV 207/25. Nu strica, Nu fărâma, Cetatea nu-mi dărâma. TEODORESCU, P. P. 54. Copaciul, când se sfărâmă, și p'alți mici cu el dărâmă. PANN, P. V. II 41. Dărâmă casa, zidul, podul. | Fig. A surpa. Drepturile sfințelor locuri, care... să dărâmă și se desființază (a. 1833). URICARIUL, V 350/16. | Refl. A se răsturna, a se prăvăli, a se strica, a se surpa, a se îmburda; p. ext. a se ruina, a se dărâpana. Tunetile, care huia cu o nespusă groază, sămăna ca cum s'ar dărâma cei mai mari munți ai lumii. DRĂGHICI, R. 112/25.

Dărămându-să acoperemântul, s'au sfărâmat și o piatră. id. ib. 116/27. *Se dărâmă munți, cetatea se dărâmă, omul piere!* ALECSANDRI, P. III 135. *Incepuse a zidi o biserică...* *Ce lucra ziua, noaptea se dărâma.* ȘEZ. IV 169/21. *Hei, Buzău, Buzău, Buzău, Dărâma-s'ar malul tău!* TEODORESCU, P. P. 306^b.

II. P. anal. (Complementul e o ființă).

1°. † A bate, a schiodi, a chinui. *Atăta-l zmd-ciră și-l dărâmară, cât îl lăsară nume de mort.* DOSOFTEIU, V. S. 31/15.

2°. A da jos, a detrona. *Domnul, dacă a văzut Că de șagă s'a trecut și că vor a-l dărâma...* Foarte mult s'a mânaiat. C. NEGRUZZI, I 187.

3°. A cutremura de griji, a istovi, a dobori, a da gata, a pune bine. *Acestea îl dărâma ture, aceste îl supăra.* BELDIMAN, TR. 45. *Grija mă dărâmă de tot.* id. ib. 71/1. *Foamea mă dărâmă cu totul = pier de foame.* Cf. BARCIANU.

4°. Refl. (Despre corpul omeneș) A se prăpădi, a se dărăpăna (II 2°), a se desface în buciți, a pieri. *Dacă trupul omului nu ar avea oase, s'ar dărâma ca și o casă fără temei.* CALENDARIU (1844) 104/23.

5°. Refl. A se prăbuși, a cădea. *S'a dărâmat în genunchi.* SADOVEANU, B. 271.

[Și: **deramă** †, **dărămă**, (Mold.) **daramă**, **dăramă** (cu sincopare) **dărmă** vb. I. | Ind. prez. I. *dărâm* (-râm, -ram) și *dărm*; 2. *dărâmi* (-râmi, -rami) și *dărmi*; 3. *dărâmă* (-râmă, -ramă) și *dărmă*. | A djective: **dărâmăt**, (**dărâmat**, **dărmat**), -ă. (Ad I 1°) = de pe care s'au dat jos ramuri, frunze, muguri, fructe; fără crengi (GRAIUL, II), desfrunzit. *Cerbii lasă... dumbrăvi dărâmâte.* DOSOFTEIU, PS. 87. *La fațu' îl dărâmat, De scumpe arme 'ncărcat.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 77; (ad I 3°) *Multe din acestea sfinte lăcașuri etio-ritești... se află stricate și dărmate, attele de foc arse* (a. 1828). URICARIUL, VII 115/5. *Vezi o cruce dărâmătă, Ce de vânt e clătînătă.* ALECSANDRI, P. I 48. *Palaturile dărâmate.* ISPIRESCU, L. 10. *Găsi de-o găteată neagră, De galbini dărâmătă* (în variante: surpată). DIACONU, P. 31. *Să-i văz fațul dărâmat, Dărâmat și răturnat.* TEODORESCU, P. P. 504. *O clăie dărâmată.* GOROVEI, C. 40; (ad II 2°) *Svântul Vas... Tot trupul dărâmătă, deade sufletul.* DOSOFTEIU, V. S. 21; (ad II 3°) *Suita [Mitropolitului] după dânsul, Prutul trecând i-au urmat, Dintre ei care de care, mai pătruns și mai dărmat.* BELDIMAN, TR. 35; — **dărâmător**, -toare. | Abstracte: **dărâmăre** s. f. (ad I 1°) *Dărâmarea copacilor, ce se făcea până acum spre a-și hrăni dobitoacele* (a. 1794). URICARIUL, IV 47/23; (ad I 3°). *Se vede un turn negru'n dărâmăre.* C. NEGRUZZI, II 84/13; — **dărâmăt** (**dărmat**) s. a. (ad I 1°) *Pentru dărmatul caprelor (= pentru capre).* STEFANELLI D. C. 94; — (Ad II 1°) **dărâmăta** s. f. (atestat numai la locul citat aci, în expresia *a da de-a dărâmăta* = a da, a lovi dărâmând; a sdrobi, a sfărâma) și *dă ar hi vrăjmașul cât un munte, Să dea pă dânsul dă a dărâmăta.* BUDAI-DELEANU, T. 230; — **dărâmătură** (**dărmatătură**) s. f. (adesea la plur.) = crengi, frunze tăiate s. rupte (de vânt) dintr'un copac și doborâte la pământ. (ION CR. VI 218, cf. H. XI 516); grămadă de cărămizi, moloz, lemne, etc., provenite din dărâmarea unei clădiri s. surparea unor stânci; ruină. *Nu era greu de a scoate dărâmăturile de pietre.* DRĂGHICI, R. 116/25. *Gem asupra dărâmăturilor templului.* MARCOVICI, C. 20/21. *Zidiți din dărâmături gigantice piramidă.* EMINESCU, P. 120. *Un oraș mare, din care numai dărâmături rămăsesse.* ISPIRESCU, L. 100. (Atributiv) *A'n dat de-o mănăstire veche, toată dărâmături.* RETEGANU, P. I 39/4; — (cu diminutivul, rar) **dărâmăturică** s. f. TDRG.

| Pöstverbal (? cf. bulg. *drâmka* „tuță“) **dăr-mă** s. f. = ramură. G. GIUGLEA, în DR. IV 1554.J — Din lat. pop. ***deramo**, -are (dela *ramus* „ramură“). CIHAC, I 226.

DĂRĂMĂTURĂ s. f. } v. **dărâma**.
DĂRĂMĂTURICĂ s. f. }

DĂRĂMBÉTE s. m. *Enfant*. — (Țara Hațegu-lui; cu o nuanță de compătimire, de dispreț). Copil stricat, de nicio treabă, cf. *dărânat*. *Biata femețe, toată ziua cu dărâmbefii după ea.* REV. CRIT. III 122. (Complinit). *Are patru dărâmbefii de copii.* id. ib. *Cine face vuet? — Niște dărâmbefii de copii.* id. ib.

— Etimologie necunoscută (A. Philippide, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXI 309, se gândea la lat. *delumbis*, -e „deșelat, derânat“).

DARAMIT, -Ă adj. Într'o poezie pop. cu caracter mistic, cu sens neprecizabil: *Când fu soarele'n de seară, Îndărăt că se 'nturnară, Găsi leul daramit, Daramit cu faț'n sus.* (Notă: corupție, probabil. din *durmit*, *adormit*). PAMFILE, CR. C. 82/32.

DĂR(Ă)-MI-TE adv. v. **dar**!

DĂRĂNĂ vb. I. *Assommer*. — Trans. A speți (în bătăi), a deșela (REV. CRIT. III 122). *La bătut, de la dărânat.* ib. [Adjectiv: **dărânat**, -ă = decrepit, ticălos, slab, blăstămat, ștregar; (se zice mai ales despre copii) *un dărânat de băiat* (REV. CRIT. III 122), corupt, desfrănat (ib. IV 338), prăpădit, om de nimica (GR. BĂN.), bătăran, trișal, rău crescut (Rășinari, PAȘCA, GL.) Și: **derânat**, -ă adj. = rău, întrecut; îndărătnic. LB.]

— Din lat. pop. ***dereno**, -are „deșel“ (din *ren*, ca *delumbo* „deșel“ din *lumbus*). A. Philippide, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXI 309 și O. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, 53. (Aromânii au un verb *dărînari* „a se topi în plânsete, a se chinui grozav“, care ar deriva după P. Papahagi, *Jahresber.* XII 101, din lat. *de-liro*, -are.

DĂRĂNGĂ s. f. v. **dorângă**.

DARĂP, **DĂRĂP** s. a. v. **dărab**.

DĂRĂPĂNĂ, vb. I. 1°. *Arracher les cheveux*. 2°. *Arracher les plumes ou les feuilles*. 3°. *Gratter, égratigner, déchirer*. 4°. *Faire déchoir*. 5°. *Ruiner*. 6°. *Démolir, détruire, dissiper*.

1°. Trans. (În poezia pop.; complementul e „părul“ de pe cap) A depăra, a (-și) smulge părul (de desperare, jale, etc.). PAMFILE, s. T. 15. *Păr din cap dărăpăna și cu jale tot zicea...* TEODORESCU, P. P. 536. *Intra'n casă suspinând, Ieșea afară tot plângând, Păr bătrân dărăpând.* ȘEZ. VII 57. *Cozile mi-au drăpănat.* SEVASTOS, N. 13/5.

2°. P. anal. Trans. (Mai ales sub forma de part.-adj. *dărăpănat*) A smulge penele unei pasări, a jumuli; p. ext. a smulge frunzele de pe un copac; fig. a lăsa pe om sdrențuros. *Dărăpănat* = fără pene. Com. LIUBA. *Un om care are haine rupte e dărăpănat.* H. XVIII 137. *Ce umbli așa dărăpănat? = sdrențuros.* (Scărșoara, în Romanai). Com. I. CONSTANTINESCU. *Crivățul... cu-a să suflare imprăstie pusteire și sburând peste-a [copaci]lor vârfuri d'răpănate sau căzute... ducea părjol.* STAMATI, DACIA LIT. 140. *Frunza nu o dărăpăna!* POP. (Dobrogea) ap. TDRG.

3°. † (Atestat numai la Dosofteiu) A sgârșii, a struji, a sfâșia. *Pe svântul Ammon îl spândzurară*

și-l drăpănară preste coaste cu chiapteni. DOSOFTEIU, v. s. 2. Spânzurat de o mână fu drăpănat (glosat: strujit) și dădesupt părjolit cu foc. lb. 8.

4°. Trans. A face ca cineva să ajungă într'o stare de decadență (fizică sau morală). Durerile îl sfășie, patimele îl turbură, brațele îl dărăpână. MARCOVICI, C. 24/20. Lipsa... dărăpână soarta [săteni]lor. I. IONESCU, D. 377. L-au dărăpănat beția. Bețivul e un dărăpănat. Com. LIUBA.

5°. (Sensul cel mai obișnuit) Trans. și refl. A (se) ruina. Lucrurile fărie cele stricate și dărăpănite de alții. MAG. IST. I 291/5. Aceste nemăsurate cheltuieli ale sale îl dărăpănară. GORJAN, H. IV 66. Ierusalimul... să derăpână cu totul. MARCOVICI, D. 463. Casa-i derăpănată. ALECSANDRI, T. 827. O ploaie vijelioasă, de crezi că se dărăpână munții. VLAHUȚĂ, ap. CADE. O cocioabă de casă derăpănată. ȘEZ. I 259/11. Blăstămul părinților derăpână casele fiilor. ZANNE, P. IV 543.

6°. Trans. și refl. A (se) risipi, a (se) nimici, a (se) desființa. Oăzu stăpânirea și pă postușnici a-ni dărăpâna. ZILOT, CRON. 84. Se interesează a nu se dărăpâna și mistui... averile (a. 1833). URICARIUL, V 343/20. A stărpit hrăpările..., a dărăpănat luxul și desfrânarea. MARCOVICI, C. 133. Femeea poate să derăpene bărbăția. id. D. 13/13. | A surpa. În zădar se mai încearcă unii din boierii pribegi... să-i dărăpene cu armele domnia. ODOBESCU, I 119/15.

[Și: dărăpână, dărăpână, dărăpână, derăpână, drăpână vb. I. Ind. prez. dărăpân, dărăpeni... | Adjective: dărăpănat, -ă (exemplele s'au dat la verb); — dărăpănat, -oare. = ruinător. Desfătări dărăpănoare de viață. PISCUPESCU, O. 8/16. Sufletul stăpănit de focul unei patimi dărăpănoare se topește. MARCOVICI, C. 41/2. Un negoț stricacios și dărăpănat sântății locuitorilor. GHICA, s. 461. Această manoperă asigură chestiunii israelite soluțiunea violentă cea mai derăpănoare pentru naționalitatea și pentru Statul român. ODOBESCU, III 481/20; | Abstracte: dărăpănare s. f. = decadență, ruină, desagregare. Desfrânare și dărăpănare de cînte și de averi. GORJAN, H. II 172/20. Această cugetare... te aduce de tot întru derăpănare. PANN, E. III 9/2. Durerea... ne sfășie la privirea dărăpănării Romaniției. C. NEGRUZZI, I 204. În mijlocul acestei cumplite dărăpănări a plunurilor și a speranțelor sale, ce făcea oare Horia? ODOBESCU, I 540/21. (Concretizat, ad 3°) drăpănare † s. f. Instrument de tortură, cu care se rupe, se sfășie carnea. L-au strujit cu drăpănări de fier. DOSOFTEIU, ap. TDRG.; — dărăpănată s. f. = ruină, clădire dărăpănată. Cele două maguzii mari, ce se înălțau în fața dărăpănatății. lui i se păreau până la cer. GĂRLEANU, ap. CADE.] — Din bulg. dripanu, dripanam perfectiv da dripna (cit. dărpam, drăpinam, da drăpna) „a trage (de păr, etc.), a smulge“, f. am., cf. 4°) „a trage la măsca, a bea“.

DĂRĂPĂNĂTURĂ s. f. v. dărăpâna.

DĂRĂPT adv. v. drept.

DĂRĂȘTE s. f. v. dără.

DĂRĂT adv. = îndărăt (în poezia populară), *Aguș dărăt se uita*. TEODORESCU, P. P. 613. *Câinii za mușca-o, Dărăt s'o întoarce*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. s. 179/21, cf. 180/115.

DĂRĂTECĂ (DĂRĂTICĂ) vb. I v. deretica.

DĂRĂUȘ s. m. *Galopin*. — (Mehedinți) Băiat care umblă noaptea prin sat, botăș. BOCEANU, GL.

DĂRĂUȘ s. a. v. dărdăuș.

DARAVÉIU s. a. = caraveiu. VĂRCOL, v.

DARAVÉLĂ s. f. v. daraveră.

DARAVÉRĂ s. f. I. 1°. *Affaires* (dans le sens commercial). 2°. *Compte*. II. 1°. *Affaire, occupation*. 2°. *Embarras, histoires, litige*. 3°. *Mésaventure, histoire*. 4°. *Membre viril*.

I. (Comerț), (întrebuintat în Țara veche, mai ales la plur.) Afacere (1°), negustorie, relațiune comercială, cf. dever (POLIZU), aliș-veriș, dat-și-luat. Cineva are s. face daraveri (cu altul), se lasă în daraveri. Toate lucrurile trupești și netrupești, prin care se face legiuită negociație (daravere), să pot lua în stăpânire. CODICĂ TIV. 53/18. Daraverile nasc o mulțime de procesuri. ALECSANDRI, T. 1393. *Lică nu se bizue pe nimeni... nu se lasă în daraveri cu niște oameni precum îl știe toată lumea pe cărciumarul dela Moara cu noroc*. SLAVICI, N. II 109. *Să cunoască mersul daraverilor oricăror bresle*. BOGDAN, C. M. 45. *Aștia care se bagă în toate daraverile și numai de biserică nu-și văd*. D. STĂNOIU, C. I 27. # *Cu rudele să mănânci, să bei, Daraveră să nu aibi cu ei*. PANN, P. V. III 110. Cf. id. A. 11.

II. Pext. 1°. (Mai ales la plur.) Treabă, afacere (1°), ocupație, chestiune (3°). *Chestia stăpânirii acestor călugări... cât și... aceia a daraverii veniturilor lor* (a. 1826). URICARIUL, I 170/13. *În vara anului 1907 aflându-mă în străindătate și având în față daraveri... CARAGIALE, S. N. 111. Mai aveau în ziua aceea o mulțime de trebi și daraveruri*. SADOVEANU, B. 91. *Faci plimbări cât îmi văd eu di daravereluri meli*. C. PETRESCU, I. II 199. *Și te dai de răpă singur la orice daravelă*. JIPESCU, O. 68. *Procesele... cu daravela cu pământu'...* VISSARION, FL. 78. *Om larg la inimă și încercat în daraverile mănăstirești*. D. STĂNOIU, C. I. 215. (Încercare neizbutită de a reda cu termeni populari expresia *Ministrul afacerilor străine*) *Logofătul daraverilor streine*. JIPESCU, O. 102.

2°. Pricină judecătorească, proces, încurcătură, cărcotă, cărșenie. Cf. VALIAN, 34. *Intervenind în daraverele ortodocșilor cu Latini*. IORGA, IST. LIT. XVII 34. *Florea nu știa ce daraveri va fi avut*. AGĂRBICEANU, L. T. 154.

3°. Scenă, pățanie. *Da oamenii noștri uitaseră de daravela cu călugărul*. ION. CR. III 63. *Găsește cu cale să spue și Mitropolitului de daravera noastră cu castraveții*. D. STĂNOIU, C. I. 125. *Sarsaillă și cu toți dracii văzuseră toată daravela*. ION. CR. IV 168. *A păfit... o daravelă*. ȘEZ. II 47/13.

4°. Membru viril. Cf. DR. V 311.

[Plur. -veri, -vere, -veruri. | Și: (învechit) daravere s. f.; dareavere † s. f. STAMATI; (cu disimilație) daravélă s. f.]

— Compus din dare + avere, după turc. *alış-veriş* (v. aliș-veriș), întocmai ca la Aromâni (*dare-loare*), la Bulgari (*vzemane-davane*), Neogreci (*τὸ πάγε δόσε* și Albanezi (*dhëna ë e marra*). PAPAHAĞI, P. A. 131. Se pare că și în turcește expresia e decalcată după ital. *dare ed avere* = germ. „Soll und Haben“.

DARAVÉRE s. f. v. daraveră.

DĂRĂZĂ vb. I v. derăza.

DARBĂC s. a. *Fouet*. — (Oltenia). Biciu, harapnic, pil împletit în patru. CONV. LIT. a. 54, p. 363.

DĂRĂBAR s. m. v. dărvar.

DĂRBOMNIC s. m. (Bot.) }
DĂRBORNIC s. m. (Bot.) } v. dumbavnic.

DĂRDĂ † s. f. *Dard, javelot*. — Un fel de lance mică, care se aruncă cu mâna. 4 bărbați sta acoloa ...și naintea lor dărde ascuțite. ...Să nu să atingă de noi dărdăle acelea și focul. DOSOFTEIU, V. S. 80. *Întinde mâna ta cu dărda care iaste în mâna ta asupra cetății*. BIBLIA (1688), 158^b. *Stau fustașii cu dărdăle a-mână*. LET. III 298/10. *Și arce de rând și hangeri și dărde și topoară încă avea*. HERODOT, 383. *Apoi încep a azvărli într'înșii cu săgeți, su-liți, dărde și lănci*. BĂLCESCU, M. V. ap. TDRG. || ODOBESCU (III 53/20, 55/24, 74/10) a încercat să întrebuițeze acest cuvânt pentru lăncile de vânătoare numite de Latini „venabula”. [Plur. *dărde* și *dărzi*.]

— Din pol. *darda* sau ung. *dărda*, care, la rândul lor, sunt împrumutate din ital. *darro* (din fr. *dard*, iar acesta din germ. *tart*).

DĂRDĂI, DĂRDĂI vb. IV v. *dărdăi*.

DĂRDĂI vb. IV^(a) intrans. 1°. *Trembler*. 2°. *Trembler* (en parlant du sol, des fenêtres etc.) 3°. *Murmotter, dégoiser, débâtelier*.

1°. (Despre dinți) A clănțâni, a produce sunetul caracteristic când se lovește unii de alții la omul care tremură. *Așa tremurau de tare, de le dărdăiau dinții în gură*. CARAGIALE, P. 256, cf. MARIAN, SE. II 98. *Dinții'n gură-mi dărdăesc*. SBIERA, P. 282/1. || P. ext. (Despre o ființă cuprinsă de frig, frică, etc.) A tremura atât de tare, încât să i se bată dinții în gură. *Jidanul... dărdăind de groază... fu cuprins de toți fiorii*. CARAGIALE, M. 71/18, cf. CIAUȘANU, V., HERZ-GHER., M. II 385. *Era [frig], căci... a dărdăit până acasă*. REBREANU, J. 119. *Când pe bolnav îl scutură frigurile... pe când el dărdăie (dărdăe), să vină o femeie... cu o vadră de apă... s'o asvârle pe bolnav*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 70. *Dărdăind îl povestea*. TEODORESCU, P. P. 674. *Am venit acasă dărdăind de frig*. SBIERA, F. 100. *Frică mare o coprîndea De dărdăiu [ca] piftia*. ȘEZ. III 214/5. | P. ext. (Despre picioare) A tremura. *Toți căzură la genuchi, afară de cel din urmă, cărușă îi dărdăiau picioarele*. DELAVRANCEA, ap. CADE. || Refl. A tremura, a se bate, cf. făfăi (1°). *Când merge pe drum, se dărdăie carnea pe Marița cu piftie de porc când hăfânt castronul*. IOVESCU, N. 69.

2°. (Despre pământ, ferestre, etc.) A se cutremura (cu șgomot), a vibra (NOVACOVICI, C. B. 8), a se clătina (III 2°), a se scutura; a dudui, a durdui, a răsuma. *Dărdăie (tremură) ferestrele de cutremur*. PAMFILE, C. *Joacă hora și bătuta, brăul și chindia, de dărdăie pământul*. CARAGIALE, S. N. 129. *Când răcnea, dărdăiau ferestrele*. DDRF. *Și când se pornea, Drumul dărdăia*. MARIAN, SA. 313. *Când odută râncheza, Cafeneaua dărdăia*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 115/175. | Refl. A se cutremura. *Să dărdăia și ceru' din țafânile lui*. ȘEZ. III 81/6. *Bătea vântul, de se dărdăiau bolțile cerului*. IOVESCU, N. 119. | Factitiv: A face să dărdăie, a scutura. *Unul, mă, să te dărdăie la ficați*. id. ib. 27.

3°. (Despre oameni) A vorbi printre dinți și nedeslușit (cf. COSTINESCU), a bombăni (3°) (ALECSANDRI, T. 1749), a bolborosi (1°); a vorbi mult, a lătra; (fig.) a vorbi de geaba (CREANGĂ, GL.), a spune fleacuri (ALECSANDRI, T. 1762), a flecări (CREANGĂ, GL.), a trâncăni, a critica, a clănțâni. *Omul vorbăreț dărdăe*. H. VI 16. *El tot spune, spune... Dărdăește cât de mult*. C. NEGRUZZI, III 24/12. *Ce mai dărdăește gule-*

ratu' cel de ciocoiu ? ALECSANDRI, T. 80. Gogul... mereu cere cuvânt și vorbește, Dărdăește, Din gură hodorogește Chiar ca o moară de vânt. id. ib. 104. *Bre, femeie, ce tot dărdăești de geaba ? Poți să tai și butuci la capul lui*. DUNĂREANU, CH. 122. *Atâta ce-a dărdăit, că nime nu l-a înfeles*. Com. MARIAN. *Ia nu mai dărdăi!* PAMFILE, J. II. | (Construit cu prep. de s. asupra) A bârfi. *Ce dracu' aieui nevoe să dărdăești de cucoana mare și de fata ta!* I. NEGRUZZI, VI 14. *Dac'ar ști el, chiolhănosul și ticăitul, de unde am pornit astăzi noapte, ș'ar strânge liorba acasă, n'ar mai dărdăi degeaba asupra căișorilor mei*. CREANGĂ, A. 127. | (Intregit) *Ce dărdăești din gură ? ALECSANDRI, T. 1276. Dărdăe din gură = vorbește fleacuri*. PAMFILE, C.

[Prez. ind. *dărdăiu* și *dărdăesc*. || Și: *dărdăi* vb. IV^a, *dărdăi* vb. IV^a; — *dărdări* vb. IV = (ad 2°) a dudui. PAMFILE, J. III. *Dărdăre pământul de lume*. id. ib.; — (Banat) *drândăni* vb. IV (ad 2°). NOVACOVICI, C. B. 8. | Adjectiv: *dărdăuor, -toare* = care dărdăe; fig. vibrant, emoționant. (Ad 2°). *Pe lina dărdăuore sosind cu vîesă*. (Fig.) *In vieața popoarelor v n minute așu de dărdăuore... cugetări așu de inalte, că Napoleonii rămân umiți, Cesarii țâmp*. JIPESCU, O. 3. | Abstracte: *dărdăire* s. f. (Ad 1°) *Dărdăirea d. n.ilor*. I. TEODOREANU, M. II 221; — *dărdăit* s. a. (ad 1°). *Dărdăitul v neor sprîntene*. DELAVRANCEA, S. 55; — *dărdălă* s. f. *Cuprins de o nouă dărdălă de frîguri*. CARAGIALE, ap. TDRG. *Nici în casă, nici afară, Ia, așu, o dărdăială*. PAMFILE, C. 23 (ad 3°). *Nu băga seama la toată dărdăiala, cumătre!* I. NEGRUZZI, VI 11; — *dărdăitură* s. f. = șovăială. *Da, ori ba? Ce atâta dărdăitură?* I. NEGRUZZI, V. 273.]

— Onomatopee. Cf. bulg. *dărdôrja* „flecăresc, mărlăiesc”, sârb. *driljati* „a flecări”. Cf. *dărdală*.

DĂRDĂIALĂ s. f. v. *dărdăi*.

DĂRDĂIȘ s. a. v. *dărdăuș*.

DĂRDĂITURĂ s. f. v. *dărdăl*.

DĂRDĂLĂ s. f. v. *dărdală*.

DĂRDĂLĂ s. f. 1°. *Rosse*. 2°. *Sorte d'amende*. 3°. *Vieille charrelle*. 4°. *Blugueur*.

1°. Cal slab, bătrân, neputincios, urît, rău (propriu: căruia îi dărdăie picioarele), dabilă (LB.), gloată (2°) (Frata, Câmpia ardeleană, com. V. BUCUR), mățoagă, bijog, dărjog. Cf. CREANGĂ, GL., ȘEZ. II 226/10, DR. V 181. *Când am ajuns la moară, păștea dărdala pe o corhană*. ION CR. IV 253.

2°. P. ext. Amendă ce se aplică celui ce face o pagubă cu calul, în holda cuiva. (Frata, Câmpia ardeleană, Com. V. BUCUR), gloabă (1°).

3°. (Bucov.) Căruță, trăsură veche (propriu: care dărdăie din incheieturi), rea (Straja, com. AR. TOMIAC), daradaică.

4° Om care dărdăie (3°), care vorbește verzi și uscate (MAT. FOLC. 1209), care vorbește mult și fără rost (ȘEZ. XXIII 282), om slabod la gură (ib. XXIII 45), care trâncănește, flecar. HERZ-GHER., M. II 385. *Ce dărdală de om, vorbește gura fără el!* ȘEZ. XXIII 45. *Bat-o pustia sucală, C'a umblat cu o dărdală și mi-a făcut pânza rară*. MARIAN, NU. 351. # *A ajunge slugă la dărdală* (variantă: la dărloagă) = a decădea cu totul. *În satul lui era împărat, ș'aici a ajuns slugă la dărdală*. VLAHUȚĂ, ap. CADE.

[Și: *dărdălă* s. f. LB., (cf. dărgoală) *dărdoală* s. f. DR. V 181, *dărdeală* s. f. H. XII 309.]

— Derivat din **dărdăi** cu suf. instrumental și calificativ **-ală**.

DĂRDĂR s. a. Nom d'un jeu de cartes. — Un joc de cărți (H. V. 390) jucat în doi, cu 32 de cărți. *Până ne vine partida, să facem un dărdăr.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. CADE. [Și: **dărdar** s. a. H. III 489, (Transilv.) **tărdăl** s. a.]

— Din germ.-austriac **Tardl**, idem.

DĂRDĂRĂ s. f. Partie du moulin. — Parte a morii (H. X 424), probabil titirezul. [Accentul e, probabil, **dărdără**.] — Cf. **dărdoră**, **dărdăi**, **dăr**¹.

DĂRDĂRI vb. IV v. **dărdăi**.

DĂRDĂUȘ s. a. *Glissoire; verglas.* — (Munt.) Săniuș, loc de unde se lasă la vale copiii cu săniuș, ghețușă, glenciu (SCRIBAN, D.) cf. **dăiniuș**, **tărluș**; p. ext. poleiu, ghețuș. *E dădăuș afară, de nu poți merge.* REV. CRIT. III 121. [Plur. -ușuri. | Și: (cf. **dăniuș**, **săniuș**) **dărdiūș** s. (cf. **săniūș**) **dărdăis** s. **derdeūș** s. **derdelūș** s. (Munt., v. PAMFILE, J. I 73; cf. **dăiluș**, **dăniuș**) **dărlūș** s. **dărnūș** s. a. (SCRIBAN, D.) și (Scărișoara în Turda) **dăraūș** (ALR II 4371) s. (Blaj, Stoiana, Țara Hațegului) **dădăuș**. REV. CRIT. III 121, VICIU, GL. s. (Petrești-de-jos în Turda) **dăuș** (ALR II 4371) s. a. # **De-a dărdăișul** = alunecând și lovindu-se ca pe ghiață, când cineva cade pe spate. *O scăruiță cu trepte clămpăitoare, că erau urcate cam „de-a bușile“ și scoborite cam „de-a dărdăișul“.* CONV. LIT. LII 520]. — Onomatopee (cf. **dărdăi**, **dăina**²), formată cu suf. -uș (ca la **săniuș**).

DĂRDOALĂ s. f. v. **dărdală**.

DĂRDÓC s. m. v. **dărlog**.

DĂRDORĂ s. f. sing. 1º. *Accès de fièvre.* 2º. *Point culminant.* S'emploie dans le sens du français „battre son plein“. 3º. *Hâte, empressement.* 4º. *Mé-saventure, ennui.* 5º. *Affaire.*

1º. Tremurătură, **dărdăială**; spec. scuturătură de friguri. *Clănțănind ca în durdura frigurilor...* V. I. POPA, V. 116.

2º. (Scuturătura de friguri e considerată ca momentul culminant, criza boalei, deci:) TOIN. LUNGIANU, CL. 223. *Voinicul nostru..., în dărdora luptei, nu băgă de seamă ce se făcu al treilea smeu.* ISPIRESCU, L. 123. *În durdura bătăii, te strecoari și scapi și tu cu fața curată.* id., ap. CADE. *În dărdora războiului.* JIPESCU, O. 88. *Ficcare-și avea zorul lui, fiind în dărdora culesului de vii.* AL LUPULUI, P. G. 7. # **A fi** (s. a. în **dărdora** **însurătorii** (s. **însuratului**) = a umbla de zor după **însurătoare**, a-i arde cuiva de **însurătoare**, „a vrea să se însoare și mai multe nu“ (CIAUȘANU, V.). *Jobenat, spilcuit, c'un trandafir galben la butonieră, călca de sus, transfigurată de bucurie — era în dărdora însurătorii.* VLAHUȚĂ, SĂM. I 24. *Venindu-i durdură (= toană, poftă) de însurătoare...* ȘEZ. I 89/2. **A da în dărdoră să...** = a fi să... *Când a dat în dărdoră să moară...* = pe moarte. GRAIUL II 202. **Cu dărdora...** = cu **prilejul...** *Cu dărdora nunții...* (Gvardinița, în Mehedinți). IZ. IV nr. 2/6.

3º. Zor, (LUNGIANU, CL. 223) grabă. *Ioseph se află în mari dărdore de plecare.* C. PETRESCU, R. DR. 99. *Cum păși pe ușă..., s'a umăcit, și'n dărdoră, a scăpat... casu' din mână.* JIPESCU, O. 101.

4º. Necaz, **încurcătură**, **belea**, greutate plină de griji (CREANGĂ GL.), **pățanie** ciudată cu multe

aventuri (Vicovul de sus, în Bucov. Com. G. NIS-TOR), **pățaranie**. *Acu vreo două luni... s'a întâmplat la noi o durdură mare, de-a fost omorît un negustor.* V. I. POPA, V. 262. *Știu că am tras o durdură bună, căutându-te.* CREANGĂ, P. 268. *Am tras o durdură = pățaranie, pățanie, sfadă* (ȘEZ. VII 153), **necaz înfricoșător** (ȘEZ. IX 150), **frică** (PAMFILE, J. II). *Am încăput într'o dărdoră = într'o belea.* ION CR. IV 306. *Am o durdură cu el = neînțelegere.* PAMFILE, J. II. *L-o trecut o dărdoră, da o scăpat.* ȘEZ. XXIII 45.

5º. (Mai ales prin Banat și Oltenia și sub forma **dăndoră**) Afacere, scop (NOVACOVICI, C. B. 9), **cărcotă** (Mehedinți, Com. I. STRĂMBULESCU). (Precedat de prep. în = „cu scopul“, „în urmărirea...“, în afacerea...“) *M'am dus în oraș în dărdură de a întâlni pe cutare.* Com. IZVERNICEANU. — *Ce cauți pe la noi? — Umblu în dăndora procesului* (Oravița). Com. A. COCA. *În dărdora Ungureanului, am umblat eu trei hotare de județ.* AL LUPULUI, P. G. 185.

[Și: **dărdoră** s. f., **dărdore** s. f., **dărdură** s. f.; **dăldoră** s. f. COSTINESCU; **dăndoră** s. f., **dăndură** s. f. Prin Mold. și Bucov. și **durdură** s. f., pentru care A. TOMIAC mai dă sensurile: **tărăboiu**, **furtună**; om **furtunos**, **apucat**, **cu toane**; om care vorbește mult, iar MARIAN sensurile: **bătaie** (*i-a dat o durdură*); **femeie** care vorbește mult și tare; — (cu derivatul) **durduleână** s. f. com. MARIAN.]

— Se pare că avem a face cu un postverbal dela un verb ***dărdura**, rezultat din contaminarea lui **dărdăi** cu **tremura**.

DĂRDORĂ s. f. sing.

DĂRDORE s. f. sing.

DĂRDURĂ s. f. sing.

} v. **dărdoră**.

DĂREĂ s. f., interj. Strigăt cu care se mână caprele și se întorc de pe locuri străine, s i s, țe a ! RĂDULESCU-CODIN, L.

DĂREĂ s. f. (Muz.) v. **dairea**.

DĂREĂ s. f. v. **dără**.

DĂREAVÉRE † s. f. v. **daraveră**.

DĂRETICĂ vb. I v. **dereteca**.

DĂRG s. a.

DĂRGLĂ s. f.

} v. **drăglu**.

DĂRGOALĂ s. f. v. **dărlog**.

DĂRGOLÍ vb. IV v. **drăglu**.

DĂRÍ vb. IVª v. **dără**.

DĂRIĂ † vb. Iª. *Égratigner, griffer.* — A **sgăria**, a **sfărca**. *Și-și dăria fața și-și rumpea hainele.* MOXA, 352. *Mărăciniți ceia ce dăria sfințele icoane, den rădăcină-i smulseră.* id. 381/10. [Și: (azi prin Maramureș) **dărâi** vb. I = a **sgăria**. CADE. | Abstract. **dărăitură** s. f. = **dără**. *Pe unde trécea, lăsa în urmă-i o dărăitură destul de adâncă.* MARIAN, ap. CADE. | Adjectiv (prin amestec cu **dărit**) **dărăit**, -ă (despre o pășune) **măncat de vite**. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 95]

— Din slav. (paleosl. **derō-dirati** „a rupe, a jupui“, bulg. **derā** „rup“, sârb. **derem-drijati** „a rupe“). Cf. **dără**.

DĂRIE s. f. (Bot.) *Pédiculaire.* — Plantă ierboasă (*Pedicularis campestris*) cu flori galbene

dispuse într'un spic lung și cu fructe în formă de capsule. Se mai numește și: sfeșnic. | Plantă ierboasă (*Pedicularis exaltata*) cu tulpina până la 1.50 m. înaltă, cu frunze de un verde închis, cu flori galbene și cu fructe în formă de capsule ovale. PANTU, PL. Decoctul dariei se bea, iar cu buriana fiartă se obținește pentru durere de stomac. LEON, MED. 37. Daria... crește prin pădurile munților. Numai babele o cunosc. ȘEZ. XV 25/.

DĂRIȘOR s. a. v. dar².

DĂRJ, -Ă adj. v. dărz.

DĂRJĂ s. f. v. dărjală.

DĂRJĂLĂ s. f. 1°. *Gourdin, trique*. 2°. *Manche de divers outfits*. 3°. (*Homme*) *grand et maigre, grande perche*.

1°. Băț (gros ION CR. IV 123), pe care-l ia cineva pe drum (fără să-l mai cioplească sau să-l curețe de crengi PĂSCULESCU, L. P., CONV. LIT. a. 54, 363), ca să se apere (de câni), cf. bătă (ciobănească H. I 62), măciucă (ib. III 299), păleață (ib. IV 251, mai lung decât aceasta COM. SAT. 49), beldie (ib., CIAUȘANU, V.) colvă (id. GL.), botă (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), ciomag lung (com. OLMAZU, cel poartă mai ales Țigani de laie pentru a se apăra de câni ION CR. IV 251), prăjină (PAMFILE, I. C. 71, CIAUȘANU, V., com. AR. TOMIAC). *Un fel de ușă de smicele împletite pe-o dărjală îngemănărată. PLOȘOR, C. 38. Măi, trage un ciomag în motan! — zice boierul. El îi rade un dărjău. PAMFILE, COM. 18. De m'oiu pune cu dărjala pe tine, vezi pe dracu' (Oltenia). CONV. LIT. a. 54, 363. În pădure se ducea, D'o dărjală că lua, D'o dărjală marc, Sta să-l croiască'n spinare. MAT. FOLC. 159/330. Ia să-mi dai a dărjală a ta părliță, La cap cam mototolită, Numai din pământ mi-e smulsă și pe foc mi-este părliță. ib. 1076. Cf. ION CR. III 299. L-o luat cu dărjaua = l-a alungat. ȚARA OLTULUI, III Nr. 12. Pe o vale întunecoasă Vine o babă grebănoasă, Pe la șele Cu dărjele, Pe la buze Cu sumuze, Pe la nări cu lumânări (= Scripca). ȘEZ. VII 122.*

2°. Partea unor unelte (cf. ȘEZ. XXXI 82) pe care o iei în mână, coadă, mâner.

a). Prăjina lungă a imblăciului de căpătul căreia este legat hădăragul. VICIU, GL., com. MARIAN, PAMFILE, A. R. 199, (Țara Bârsei) com. LACEA, (Sângeorz-Năsăud), com. N. DRĂGANU, (Bucov.) HERZ-GHER., M. II 385, com. TOFAN, AR. TOMIAC. *Am găsit un lemn de teiu, obtu și moale, să-mi fac o dărjau. ȚARA OLTULUI, III, nr. 12.*

b). *Coadă coasei* (REV. CRIT. III 122), copoarăie (1°). (Țara Bârsei) com. LACEA.

c). Coadă sapei. VICIU, GL., PAMFILE, I. C. 155, (Oravița, Banat) com. PERCEA, IZVERNICEANU.

d). Coadă toporului s. a. securii. VICIU, GL., (Oravița, Ban.) com. PERCEA, IZVERNICEANU, (Făget, Severin) com. V. OLARIU, (Răcăjdia, Caras) com. E. NOVACOVICI.

e). Coadă de lopată. VICIU, GL.; f). Coadă de biciu (IZVERNICEANU), codiriște. 3°. Fig. (Om) lung și desirat (Forăști, Covur-lui) ION CR. III 377. *Cojă dărjală. ib.*

[Plur. *jăle, jeli*. REV. CRIT. III 122, CIAUȘANU, GL. | Și: **dărjă** s. f. (H. I 62), **dărjea** s. f. ȘEZ. VII 122, com. MARIAN, com. AR. TOMIAC, **dărjău** s. f. H. I 62, (scris și **dărjăo**), **dărjău** s. a. ION CR. IV 123, com. TOFAN; — (ad 2° a, din sârb. *održa* „proptea“) **odărjă** s. f. FRÂNCU-CANDREA, M. 103, 106. | Derivate: (Maramureș, cu înfeșlesul de 2° a) **indărjeauă** s. f. (cu plur. *-jéle*) BĂR-

LEA, C. P. I 20; —: **dărjelnic** s. a. = maiu de bătut cânepa. ȘEZ. XXX 82.]

— Din bulg. **dărzalo** „cotor, mâner“ (derivat din slav. *držzati* „a ținea“) Cf. JAHRESBER. XIX 97, TDRG.

DĂRJĂU s. a.
DĂRJĂUĂ s. f.
DĂRJEĂ s. f.
DĂRJELNIC s. a.

} v. dărjală.

DĂRJENIE s. f.
DĂRJE s. f.

} v. dărz

DĂRJOAGĂ s. f. v. dărjog.

DĂRJOG s. m. *Haridelle*. — Cal rău, dărdală (ȘEZ. II 226), mărțoagă, gloabă, dabilă, bijog. [Și: **dărjoagă** s. f. DR. V 181.]

— Pare a fi o contaminare din *bijoc* și *dărlog*.

DĂRLĂ s. f. (Muz.) *Trompe*. — (Transilv.) Bucium făcut din scoarță de salcie, hurgoiu, hurnoiu. VICIU, GL. Cf. drămbă [Augmentativ: **dărlău** (cu pron. dial. *dărloū*) s. a. = *dărlă* (VICIU, GL.); țeava cimpolului prin care se suflă (DENSUSIANU, Ț. H. Cf. H. XVII 101, ȘEZ. III 8/a); țeava foalelui fierarului. (Cf. H. XVII 152).] — Derivat postverbal din **dărlăi**.

DĂRLĂI vb. IV^(a) v. dărlăi.

DĂRLĂI vb. IV^(a). 1°. *Fredonner*. 2°. *Cacarder*. 3°. *Chanter* (des airs populaires).

1°. A cânta încet și monoton, cu jumătate de glas, mai mult pentru sine, a *fredona*. (Brașov) com. LACEA, RĂDULESCU-CODIN, f., cf. HERZ-GHER., M. II 385, (Frata, Câmpia Ardealului) com. V. BUCUR. *Își ia zina bună dela cel bogat și se tot duce spre casă dărlăind. RĂDULESCU-CODIN, f. 51. Numai cât dărlăește. ȘEZ. XXIII 45.*

2°. (Covurliu; despre găscă și găscan) A găgai. *Găscă dărlăe. H. III 17. Gânsacul dărlăește. ib. III 290.*

3°. (Maramureș) A hori (I 1°), a doini. BĂRLEA, C. P. II 237. *Nici joacă, nici dărlăie(ște).* id. ib.

[Prez. ind. *dărlăiu* și: *dărlăesc*. || Și: **dărlăi** vb. IV^(a). | Derivate: (postverbal) **dărlăiu** (cu plur. *-lăiuri*) s. a. = (ad 3°) cântec, melodie, doină, strigătură. ȚIPLEA, P. P. 33; — **dărlău** s. m. = (ad 1°) om care lălește așa de geaba. ȘEZ. XXIII 45; — **dărlăciu** s. m. Poreclă de om. CIAUȘANU, V.] — Onomatopee. Cf. sâs. *durreln* (germ. dudeln), idem (1°), ung. *dalálni* „a cânta“, *darálni* „a hodorogi, a flecări“. Cf. DR. III 1079, PAȘCA, GL. Cf. *dărlă, dărloiu, dărnăi*.²

DĂRLĂIU s. a.
DĂRLĂU s. m.

} v. dărlăi.

DĂRLEAZĂ s. f. (Zid.) *Bouloir*. — (Vâlcea). Lopata cu care zidarul bate ciorba. H. XVI 11.

DĂRLĂCIU s. m. v. dărlăi.

DĂRLĂUȘ s. a. v. dărdăuș.

DĂRLOAGĂ s. f.
DĂRLOG s. m.

} v. dărlog.

DĂRLOG s. m. I. 1°. *Bride*; (fig.) *rènes* (du pouvoir). 2°. *Courroie*. II. (Au plur.) 1°. *Limonière*. *Limons*. 2°. *Cordon* de la coiffure des paysannes. 3°. *Frange* du bonnet de fourrure. III. 1°. *Bétaul maigre*. *Rosse*. 2°. *Femme de mauvaises mœurs*.

I. 1°. Partea căpăstrului sau a frâului, de sub bărbia calului (s. măgarului) pe care o ții în mână când îl duci de aproape, numită și până s. coadă (cf. HERZ.-GHER., M. II 374, VICIU, GL., PAMFILE, I. C. 49, com. FURTUNĂ); cureaua de sub bărbia calului, strună (CIAUȘANU, GL.), capătul ștreangului unui căpăstru (ȘEZ. II 225), hățurile frâului pentru călărie (ib. V 70). *Muirea lui să tragă măgariul de dălogulă căpestrului.* PRAV. 678. *Legându-și calul cu dălogulă la piciorul său.* DOSOFTEIU, V. S. 118. *Altul i-au lovit, din sineț, dărlogul dela șea.* LET. II 255/6. *Un cal trăgea cu frâul, puși dărlogii prin brați (= brațe).* HERODOT, 278. *Dărlogii frâului de mătășă țesuți.* DIONISIE, C. 189. *Tălharul, încremenit, scapă dărlogii din mână.* C. NEGRUZZI, I 127. *Notarul trecea podul, cu calul de dărlogi.* SA¹ DOVEANU, SĂM. V. 573. *Moș Nichifor apucă iepele de dărlog și cărnește căruța.* CREANGĂ, P. 128. *Să ții dărlogii cu dinții.* ALECSANDRI, P. P. 18/1. *Mâna pe dărlogi pune.* TEODORESCU, P. P. 523. *Și mi-o strângea [iapa] de dărlog.* POP., ap. GCR., II 296/12. *Să văz... dălogu' frâului.* GRAIUL, I 8/17. | † Fig. (La plur.) Conducere, frâne. *Traian... au luat chiberniseala dălogilor împărății.* CANTEMIR, HR. 186/5.

2°. P. ext. (Atestat numai la plur.) *Dologi =* (Bihor) cureaua care leagă hadaragul de dăriala imblăciului, oglăji (cf. REV. CRIT. IV 338); curelușă s. ața care leagă biciul de codriște, (Mold.) baier (cf. ib., ȘEZ. VII 186).

II. P. anal. (Pornind dela înțelesul de „hățuri”; numai la plur.).

1°. Lemnele de care se înhamă caii la trăsură (GR. BAN.), hulube.

2°. Două bucăți de lână îmbrăcate în pânză pe care le pun femeile pe cap, la dreapta și la stânga, pentru a așeza peste ele cozile; sunt legate între ele printr'o sfoară. DENSUSIANU, T. H. Cf. VICIU, GL., ARH. FOLK. III 148.

3°. (Straja, Bucov.) Canafii de piele dela cușma (= căciula) cu urechi. Com. AR. TOMIAC.

III. P. ext. 1°. (Mai ales sub forma fem. *dărloagă*: în batjocură) Cal s. iapă slabă, urită, negrijită (com. MARIAN, AR. TOMIAC, DR. V 181, cf. H. X 354, XII 569, HERZ.-GHER., M. II 385), mărtoagă, gloabă (2°), dărdală, bijog, dărjog. *Dărlog țigănesc.* CALUL. *Dărlog s. dărloagă de cal.* ib. | Și: *cal de dărloagă. Calul de dărloagă fiind în totdeauna un cal mai prost, e mai puțin îngrijit decât ceilalți.* ZANNE, P. I 459. # *Slugă la* (neobișnuit: după) *dărloagă = om de nimic, fără de nicio treabă, păcătos, prost, decăzut, ajuns din rău în mai rău.* Cf. ZANNE, P. IV 603, CIAUȘANU, GL., PAMFILE, J. III. *Nevoiașul este: „Slugă oloagă După dărloagă.* PANN, P. V. I 102. *O putoare! un pierdevară! un linge-străchini-boierești! un sărut-mâna! o slugă la dărloaga vizitiului dela curte!* N. REV. ROM. II, vol. II 122. *A ajuns slugă la dărloagă...* CREANGĂ, P. 212. *Să-i sfărmi capul, dacă nu vrei să fii slugă la dărloagă...* ȘEZ. V 51/8.

2°. Fig. Vită slabă (com. A. TOMIAC); femeie becnică, păcătoasă (PAMFILE, J. II), fără rușine (ȘEZ. XXIII 45); scroafă (com. A. TOMIAC). *Și-a luat și el de nevastă o dărloagă.* PAMFILE, J. II.

[Și: *dărlog* s. m.; *dărloagă* s. f., (cu metateză) *dărgoală* s. f. DR. V. 181. (Banat) *dărlugă* s. f. ZANNE, P. IV. 603; *dărdóc* s. m. = *dărlog*. *O lua de dărdoc* (în variante: *dălog* ȘEZ. III 243^b/10, *dărlog* ib. XIX 183), VICIU, COL. 193; *dălóg* s. m. DENSUSIANU, T. H. p. 9, 315, (Bran și pe alături) VICIU, GL., (Dolj) PAMFILE, D. 62. (Vâlcea) CIAUȘANU, GL., (Suceava) ȘEZ. V 70/2, ib. II 225; (Mold., Bucov.; cu rostire regională *du-*

lóg). Com. AR. TOMIAC, HERZ.-GHER., M. II 374; *dológ* s. m. (ad I 1° și 2°) *Frânile sunt apucate de dologi de cel ce mână caii.* PRIBEAGUL, P. R. 66. *I-au prins dologi calului.* ȘINCAI, HR. I 61/30. | Diminutiv: *dărlogél* (*dălogél*, cu plur. *-gei*) s. m. (ad I [Pe cal] *mi-l țin Vro cinci vornicei, Vro cinci comișei; Doi de dărlogei.* TEODORESCU, P. P. 45.

— Etimologia necunoscută (Cf. S. Pușcariu, *Dacoromania* III 832-833; cf. *dădlog*).

DĂRLOGÉL s. m. v. *dărlog*.

DĂRLÓIU s. a. v. *dărlă*.

DĂRLU s. a. v. *drăglă*.

DĂRLUGĂ s. f. v. *dărlog*.

DĂRMĂ vb. I } v. *dărâma*
DĂRMĂ s. f. }

DĂRMĂC s. a. v. *dărmoc*.

DĂRMĂNEASCA s. f. art. (Cor.) Nom d'une danse populaire. — Numele unui danț popular.

— Propriu: dans jucat în comuna *Dărmănești*.

DĂR-MĂR subst. invar. v. *dăr*.

DĂRMÉIU s. a. *Petit morceau*. — (Banat) Bucățele mici. ȘEZ. XIX 82. [Și: *drimeiu* = crengi frânte sau putrezite (Com. LIUBA), fragmentele dintr'un obiect care s'a spart în multe bucăți (cf. H. XVIII 173). | Adjectiv: *drimeit, -ă* = spart în mii de bucăți H. XVIII 173.]

— Derivat dela un postverbal (al lui *dărâma*) *dărmă* s. **dărm*, prin suf. *-ciu*. (Cf., *curm - curmeiu*).

DĂRMOĂX s. m. (Bot.) } v. *dărmoz*
DĂRMOC s. m. (Bot.) }

DĂRMOC s. a. (Plug.) *Buttoir*. — (Turcism-bulgărisim, în Dobrogea) *Rariță* (numită și *îngropător s. șanț*) pentru prășitul de al doilea al porumbului (Tepeș-Vodă). Com. V. BĂJENICĂ. [Plur. *-mociuri*. | Și: *dărmăc* s. a. = unealtă de plugărie (H. II 282, XIV 417), un fel de grapă cu dinți (H. II 244).]

— Cf. bulg. *dărmă* „greblă”.

DĂRMOI vb. IV^a } v. *dărmon*
DĂRMOIĂ vb. I }
DĂRMOIETURĂ † s. f. }
DĂRMOIU s. a. }

DĂRMOLÍ vb. IV^a v. *dărvări*.

DĂRMÓN s. a. v. *dărmon*.

DĂRMÓN s. a. *Crible de vanneur à grands trous*. — Ciur (1°) mare (PAMFILE, I. C. 50, ION CR. III 345, CHIRIȚESCU, GR. 249, com. OLMAZU, BOCEANU, GL.,) având la bază, întinsă pe obod (ION CR. III 347) s. vâcălie (s. veșcă), o piele (PAMFILE, C.) cu găuri mari (id. ib., I. C. 204, A. R. 173), de trec și boabele de grâu (ION CR. II 163). Cu el se cern (I 1°) semințe (cf. PAMFILE, I. C. 204, C.), cereale (cf. COSTNESCU), nisip (id., POLIZU), etc. Cf. H. III 140, V 17. IX 497. || P. ext. Cantitatea de lucruri cât încap într'un *dărmon*. *Am venit să-mi dai un dărmon de făină.* BOCEANU, GL. # *A vedea ca prin dărmon*: neclar, șters (cf. ca prin sită s. ciur).

Vă-*dz* ca prin *sit*ă... Vă-*dz* ca prin *ciur*... Vă-*dz* ca prin *dărmon*... Vă-*dz* de tot. T. CERCEL, SĂM. IV 772. Trecut și prin *ciur* și prin *dărmon* v. *ciur* (I¹). Din *ciur* în *dărmon*, se zice când foarte rău ne frământă oarecine, aruncându-ne din mai mici neazuri în mai mari nevoi. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. V. 183. O împingeau toți din *ciur* în *dărmon*, și nu-și mai găsea de loc *aciola*. IOVESCU, N. 148. [Și: *dărmón*, *dărmoiu* (H. III 140, PAMFILE, I. C. 204, A. R. 173, ION CR. III 345, com. AR. TOMIAC). | Verbe: († și dial.) *dărmoni*, *dărmoii* IV^a (ION CR. III 345), *dărmoia* I = a cerne (I¹), a trece prin *dărmon*; fig. a cerne (II), a lămurii, a distinge. Toate le *dărmoniră* și le *aleseră* de *neghină* și de *pleavă*. ÎNDREPTAREA LEGII, ap. TDRG.: *Dărmoiară* și *cernură*, *nighina* din *grâu* și *bobul* din *mazire* să *aleagă* nu *putură*. CANTEMIR, IST. 325. Sfaturile *greale* se *zbatea* și *lucurile* mai se *dărmoia*. id. ib. 189. || Abstract (numai la CANTEMIR) *dărmoietură* s. f. = interpretare lipsită de critică, vorbă goală, fără temeiuri (CANTEMIR). Caută la dicționarul lui Moreri, câte *fabule* ca acestea *aduce* din *Menburg*, la *numele* *Goth*, de *acel* *fealiu* de *dărmoieturi*. HR. 221/27.]
— Din bulg. *dărmonŭ* s. n.-gr. δερμόνι (= δερμόνι), idem.

DĂRMONI vb. IV v. *dărmon*.

DĂRMOTIN s. m. (Bot.) *Bugrane*. (Ononis hircina). — Osul-iepureiului. PANȚU, PL. Cf. H. IV 44, IX 305, 338, 436, XI 327, 417. [Și: *dermotin* s. m. PANȚU, PL.²; — *dirmotin* s. m. *Frunză verde dirmotin*, *Stanciule*, *vin' să ne iubim*. POP., ap. TDRG.]

DĂRMOXIN s. m. (Bot.) }
DĂRMÓZ s. m. (Bot.) } v. *dărmoz*.

DĂRMÓZ s. m. (Bot.) *Viorne* (*Viburnum Lantana*). — Arbust frumos, cu frunze late, care crește pe la marginea pădurilor și înfloreste prin Mai în buchete mari de floricele albe; fructele sunt boabe roșii care devin mai pe urmă negre; se mai numește și: *coacăză*. PANȚU, PL. Cf. H. I 54, XII 323. El e bun de deochi (H. XVIII, 302); din lemnul lui cu măduvă largă fac Turcii *ciubuce* (Cf. TDRG.). *Vârșele* se *fac* *adescori* din *nuiele* se *dărmoz*. ANTIPA, P. 136. [Și *dărmóz* s. m. H. XII 323; *dărmóe* s. m. PANȚU, PL.; *drimóc* s. m. id. ib., H. XVIII 138, 302, BORZA, BULET. GRĂD. BOT. V, nr. 3-4, 69; *drimác* s. m. FUSS, ap. TDRG.; *drimós* s. m. PANȚU, PL.; *drimóz* s. m. BORZA, BULET. GRĂD. BOT. V, nr. 3-4, 69; *dărmozin* s. m. (accntul?) PANȚU, PL., H. XIV 21; *dărmoáx* s. m. BORZA, BULET. GRĂD. XI 52; *dărmozie* s. f. *Se face* *bolnavului* o *scălăitoare*, *fierbând* în *apă dărmozie*. PAMFILE, B. 11].

— Din bulg. *drām-házú* „soc“ (propriu „boz de pădure“). CIHAC II 572.

DĂRMÓZIE s. f. (Bot.) v. *dărmoz*.

DARN v. *îndarn*.

DARNĂ s. f. v. *dornă*.

DARNĂ s. f. (Bot.) *Glechome faux-terre* (*Glechoma hederacea*). — Silnic. PĂCALĂ, M. R. 18.

DARNĂI vb. IV intrans. *Pleurnicher*. — (Transilvania; despre copii, când cer ceva cu stăruință și plângând) A plânge, a se vâicăra. Cf. REV. CRIT. III 122. [Derivat: *dárnăilă* = copil plângăcios. REV. CRIT. III 122.]
— Onomatopee.

DARNĂI vb. IV refl. *Branler*. — (Vâlcea) A se sgudui. VĂRCOL, V.

— Cf. sârb. *drmati se* „a se sgudui, a se scutura“.

DARNĂILĂ s. m. v. *dárnăi*.

DARNI vb. IV^a. *Heurter*, *repousser*. *Attaquer*. — (Banat) Trans. A atinge pe cineva; a opri. a da înapoi pe cineva. Cf. NOVACOVICI, C. B. 8. | Intrans. (construit cu prep. la) A se atinge de cineva, a se da la cineva, a-l ataca. *Fulpea cea bătrână întâlnindu-se cu un lup, acesta s'au slobozit la dânsa: atuncea ea a început a-l ruga să nu dărnească la ticăloasa bătrână, carea nemică [nu] are fără numai pielea și oasele. ȚICHINDEAL, F. 247. [Adjectiv: *dárnit*, -ă = atins. NOVACOVICI, C. B. 8.]*

— Din sârb. *darnuti* „a atinge“.

DARNIC, -Ă adj. 1°. *Généreux*. 2^a. *Abondant*, *riche*.

1°. Căruiă îi place să facă daruri, să dăruiască, larg, galantom, filotim, generos. *Darnik* = liberalis. ANON. CAR. *Era om...* *harnic* și *darnic*. LET. II 260/22. *Om milos* și *darnic*. KONAKI, P. 300. *Pot să-ți dau orice-i cere delu mine, pentru că și tu ești om cu dreptate și darnic*. CREANGĂ, P. 300. # *Cel darnic de toți se laudă*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 687. || P. ext. *Darnica sa mână* (a. 1856). URICARIUL, IV 413/22. *Toamna mândră, harnică. Și de bunuri darnică A'mpărțit a ei comori*. ALECSANDRI, P. III 259.

2^a. (Vechiu și dial.) Îmbelșugat, mănos (Loman, județul Alba. com. P. ZAMORA), bogat, abundent. (Slav.) *Izobilniji* = *cela* (ce) are din destul. *dárnice*. MARDARIE, L. 1288. [Negativul: *nedarnic*, -ă adj. | Abstract: *dárnicie* (cu negativul *nedárnicie* LB.) s. f. = însușirea de a fi darnic, generozitate, liberalitate, filotimie. *Această dárnicie a țărilor noastre și a înaltului... cîer datează până mai de ieri*. URICARIUL, V 148/22. *Să le deie ajutorul cu aceeași dárnicie*. KONAKI, P. 295. *Dárnicia are mâna sloboadă și ușa deschisă*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 688.]

— Derivat din *dar*², cu suf. adj. -*nic*.

DARNICIE s. f. v. *darnic*.

DARNIŪȘ s. a. v. *dărdăuș*.

DAROBANȚ † s. m. (Milite) v. *dorobanț*.

DAROVANIE † s. f. v. *dărui*.

DARPI vb. IV^a v. *dripi*.

DĂRSTĂ s. f. 1°. *Moulin à foulon*. 2°. *Terrain foulé*.

1°. Pină (PAMFILE, I. C. 253, 305); spec. construcție cu mai multe încăperi, făcută din blâni sdravene (de fag), înfipte adânc în pământ în fundul unei ape curgătoare și legate strâns între ele, ca să nu le desfacă curentul apei. La *dărstă* se duc țoalele numite *sărıcı* s., dacă sunt colorate, plocade s. (la Brașov) *straie*. Mai întâi se vâltoare s. se dau la vâltoare, înnodate la cele două capete, apoi se usucă la soare mare, de se îngroașă, iar la urmă se expun din nou, spre a fi *dărstite*, într'altă cameră, unde curentul apei le învârtește pe niște *mărăcini* s. *spini*, care scot s. smulg pe o parte a lor părul cel mai fin, numit *dărstină* (*Dărstele* Brașovului, Rucăr) com. LACEA. *Dărstă* se numește uneori (la Săcele) și vâltoare. [Slav.] *Vălevica* = *drăstă*. GLOSAR (sec. XVII). CUV. D.

BĂTR. I 275. *Adeoă eu Petru... dărstarul ot [= din] Schia... i-am vândut dărsta mea (a. 1700).* IORGA, S. D. X 324. [S'a dat] mențiune onorabilă... *pen-tru herestrăul... în dărsta ce lucrea la grădină.* I. IONESCU, P. 555. *În lungul apei, herăstrae, mori, pine și dărste zorite.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. Numai drăstele și pivele toacă pe părău. id., ib. *Români își clădesc singuri morile de măcinat... dărstele (căltorile) și atele.* GOLOGAN, C. R. 42. *Cioarecii, dacă sunt nedați la piuă (drăstă), se zic țfari.* H. XII 220. *Am vorbit despre morile și fierăstraiele... pivele și dărstele din comună.* RĂDULESCU-CODIN, M. 66. *Urzitul, năvăditul... și darea la dărstă și piuă.* id., ib. 106.

2°. P. ext. (Jud. Neamț) Loc bătătorit, bătătură (II 2°). *Îi în drăstă.* ION CR. VI 218.

[Și: drăstă s. f. || Nume de agent: dărstăr s. m. (cu fem. dărstăreasă) = proprietar de dărstă (II 1°), piuar, om care lucrează în dărstă; spec. locuitor din Dărstele (= sat din apropierea) Brașovului. *Dărstarii care lucrează în dărstele dela Rucăr sunt aproape toți din Dărstele Brașovului.* Com. LACEA. *Apoi le găsim aceleași [obiceiuri] la Dărstari (locuitori din Dărstele Brașovului).* PITIȘ, CONV. LIT. vol. 24, 913. || Alte derivate: drăstina, drăstina, dărstina, dărstina (DOSOFTEIU, ap. TDRG.) † s. f. (cu plur. -tine) = țesătură ordinară și groasă, sac de păr, țol (cf. CUV. D. BĂTR. I 275); haină lucrată din astfel de stofă, pe care o îmbrăca cineva în semn de jale s. de pociință. *Spart-ai sacul meu (drăstina DOS.) și încinseși-me cu veselie.* CANDREA, PS. 50/e. *Și în loc de veșmente lunate, vor pune pre dănscele drăstine și boboc de jale.* CAZANIA DE GOVARA (1642), ap. CCR. 138; — dărstina s. f. = lână smulsă din țesături de mărăcinii din dărstă. Fiind prea moale, se amestecă cu altă lână și se toarce din nou s. se pune în saltele (Rucăr) com. LACEA. || Verb: (bulg. drăstja) dărsti IV^a = a da țoale s. dimii (GR. S. I 44) la dărstă.

— Din bulg. drăsta (= drăstelo), idem.

DĂRSTAR s. m.
DĂRSTĂREASĂ s. f.
DĂRSTI vb. IV^a
DĂRSTINĂ s. f.
DĂRȘTINĂ s. f.

v. dărstă.

DĂRT prep., conj. v. drept.

DĂRUI vb. IV^a. I. 1°. *Donner, offrir.* 2°. *Donner une gratification.* 3°. *Accorder.* 4°. *Donner. Se donner, s'abandonner.* II. 1°. *Douer de..., accorder.* 2°. *Faire une faveur.* 3°. *Attribuer.*

I. Trans. 1°. (Construit cu dativul s. — mai ales în limba veche — cu acuzativul persoanei. Darul se arată printr'un acuzativ s. prin prep. cu. *Îi dăruesc cuiva un lucru s. îl dăruesc pe cineva cu un lucru*). A face cuiva, dintr'o pornire de generozitate, un dar (prezent, cadou, plocan), a da (I 2°) cuiva ceva în dar, a-l cinsti (10°) pe cineva. *Deruiesk = dono.* ANON. CAR. *De văm să fim dăruții de cineva, să dăruim și noi... alții, nu numai carei ne iubesc, ce și cei ce se ađaug cu vrăjmășie cătră noi.* CORESI, EV. 340/2a. *Că nu ni se vor deșerta mațele dând și dăruind.* id. ib. 404/2. [Cărțile] *le dăruim voo, fraților Rumâni.* PALIA DE ORĂȘTIE (1582), ap. GCR. I 37/2a. *Pre acia să-i dăruim.* VARLAAM, C. 186^b. *Îmblă neguțătorind pre la casele muierilor, de ce le dă tot mai ieftin de cumu-i prețul, și atele și dăruiaște* (MUNT.: iară pre unele și dă-

ruiaște). PRAV. 656. *Cându i-are dărui neștine vreun dar ceva.* ib. 1241. *Multe sate și cetăți au dărui viteajilor lui.* GEOGRAFIA ARDEALULUI (ca. 1660—1680), ap. GCR. I 177/2a. *I-au dărui un blid plin de pietre scumpe.* LET. II 210/12. *Alexandru... începu a-i dărui pre toți împărății.* ALEXANDRIA, 162. *Își dărui prietenii.* GORJAN, H. I 29. *L-au dărui cu o cană de bere.* BARAC, T. 39. *Colonclul Enghel îmi dărui o pușcă cu două țece.* ODOBESCU, III 22/12. *Și m'a dărui și pe mine cu un ștergar.* ȘEZ. VIII 134. *Dăruind chiar pe vizir Cu-armăsari dela Misir.* ALECSANDRI, P. P. 204^b/2r. | Refl. (cu înțeles de reciprocitate) *Dăruirile ce să vor dărui unul pre alt.* PRAV. 857. *Juni pe juni se dăruia.* PĂSCULESCU, L. P. 64. | Spec. A face plocane la diferite ocazii festive. *La botez, ciobanul dărui finului său o oaie făitoare.* ISPIRESCU, L. 208. *Îi puseră numele Pipăruș-Viteazul și-l dăruiră cu un paloș.* RETEGANUL, P. V 74/2a. *Ginerile lua florile și dăruia pe mircasă, după cum îi da mâna și acea plăcere.* PITIȘ, ȘCH. I 107. || A da ceva celui ce-ți dă și el ceva. *El lasă să ia apă numai pe cei ce îi dăruie câte un cap de om.* ISPIRESCU, L. 341.

2°. A da (I 11°) cuiva un dar în schimbul unui serviciu drept plată sau peste plata ce i se cuvine, a răsplăti, a recompensa pe cineva (de multămită) cu un dar. *LB. De-aș putea face în vreun chip să găsesc... vreun om sau și doi, să ucigă pre cutarele, le-aș plăti foarte bine și încă i-aș și dărui.* PRAV. 1214. *Accușată pungă... ț-o dăruim, spre semnul mulțămirii noastre.* DRĂGHICI, R. 23/2r. *Nu știa cum să mulțamească lui moș Nichifor. Cu ce nu l-au dărui ei?* CREANGĂ, P. 135. *Pe slusnic'a mulțămît-o, Cu mulți bani a dărui-o.* MARIAN, NA. 435. (Cu complementul: plată) *Dărui-mi-vei plată.* DOSOFTEIU, P. 52. | (Ironie) *Să-l dăruiască c'o bătaie sau gătit.* PANN, E. 144/12.

3°. A da (I 6°), a acorda. *Vă pohtesc să-mi dăruiți puținică ascultare.* ANTIM, P. 180. *Dăruiți [ascultare], mă rog, dreptilor tânguiri a preaplecătii meli jalobii (a. 1821).* IORGA, S. D. XXI 365. | (Complementul e vieța, anii, zilele de trăit) *Te știu, [moarte,] că ești bunisoară și că-mi vei mai dărui câțiva ani.* C. NEGRUZZI, I 91. *Eu să ucid orfanul la sânul mieu purtat? L-am dărui cu zile și vrei să-mi întore darul?* ALECSANDRI, P. III 345. *Dăruiește-mi vieța, Păsărilă, că te-oiu dărui și eu cu mla și cu daruri împărătești!* CREANGĂ, P. 268. *Funiile că-i tăia Și cu vieță-l dăruia.* TEODORESCU, P. P. 556^b. (Neobișnuit) *Dăruiește-mi numele = spune-mi cum te chiamă.* JI-PESCU, ap. DDRF.

4°. (Complementul e o ființă) A pune pe cineva cu totul la dispoziția cuiva, a-l preda, a-l da (I 3°, 8°) pradă. *Dărui ție Dumnezeeu toți căți noată cu tine.* COD. VOR. 89/12/12. *Nu pridădi (dărui HUR.) fierilor sufletu.* CANDREA, PS. 148/2a. (Intregit) *Îi lega brațele'n cruci Și-l dăruia rob la Turci.* ALECSANDRI, P. P. 135^b/2r. | Refl. A se închina (II 2°), a se devota. *Greu icse din trup sufletul celor ce s'au dărui dracului.* ȘEZ. I 242/6. || (Despre o femeie) A se da (III 10°) unui bărbat. *Ea te iubește și ție se dăruiește.* BARAC, AR. 18.

II. 1°. (Subiectul e Dumnezeeu, providența, natura, ursita). A face cuiva parte de un dar (II 1°), a înzestra (3°) pe cineva cu ceva, plăcut s. neplăcut, a învrednici (1°) pe cineva de ceva, a hărăzi (1°). *Cu mult bine ne dăruiaște.* CORESI, EV. 63/12. *Iată câtă dulceață și bine dărui celui bolnav.* id. ib. 63/2a. *Și-i dărui [Dumnezeeu omului] mînte slobodă și preceptoare.* MOXA, ap. GCR. I 58/4. *Dumnezeeu le-au dăruiț darul duhului sfânt.* PRAVILA ALEASĂ (1632), ib. I 77/2r. *Dăruiți-ți-s'au și ceale peste fire lucruri.* BIBLIA (1688), pr. 7/12. *Să stăpânească în veci Ion, fecior, nepoți, căți*

D[umne]zeu i-ar dăruî (a. 1761). URICARIUL, X 159/13. *Îți va dăruî Dumnezeu fericită călătorie.* DRĂGHICI, R. 14/14. *Ursitele lor le dăruise cu patîma jocului.* ISPIRESCU, L. 232.

2°. † A da cuiva ceva de milă, a-l milui (în opoziție cu: a da cuiva ceea ce i se cuvine). *Răpaușă ceia ce au lucrat den al unsprăzeacelea ceas ca și ceia den ceasul dentăi... Cea de apoi miluiaște-l, și cea dentăi îndulcește-l; acestuia-i dă, iară celălaltu-l dăruiaște.* CORESI, EV. 118/1. | † A ierta, a lăsa cuiva (o datorie, un bir, etc.) *Murînd împăratul și puîndu-se alt, acesta dăruiaște pre carile va fi rămas datori împăratului au obștei.* HERODOT, 330.

3°. (Urmărit de subiectiv s. de infinitiv) A hotărî (soarta cuiva), a destina, a hărăzi. *Că acesta [= Hristos] amu dăruî oamenilor, unora apostoli a fi, alții proroci.* CORESI, EV. 92/10. *Proslăvescote, că-mi dăruîși să mă asemăn muncilor tale.* VARLAAM, C. pr. 64,2.

[Pers. III, ind. prez. *dăruiește*, mai rar: *dăruie*. | Abstracte: *dăruire* s. f. = acțiunea de a dăruî, de a face un dar; dar; răsplată. *Lucrul cea bunul de dăruire iară cătră cea cel dă întoarce-se.* CORESI, EV. 404/11. *Mai vartos singur împăratul îi indemnă cătră dăruire.* VARLAAM ȘI IOASAF (1648), ap. GCR. I 132/26. *Propoveduim dăruirea păzirii vechilor noastre obiceiuri* (a. 1815). URICARIUL, I 240/20. *Copiii mulțimă de astă dăruire.* RETEGANUL, P. II 35/11. (Traducând pe paleosl. *blagodarstvije* = grec. *εὐχαριστία*) *Dulce-dăruire* † = mare mulțumită, har (7°). *Cu toată dulce-dăruirea* (cu mare mulțumită. N. TEST. 1648; cu toată mulțumită. BIBLIA 1688). COD. VOR. 57/11; — *dăruî* s. a. [La nuntă] *dăruîtu' se începea nu mult după așezatu' la masă.* PITIȘ, ȘCH. I 152; — *dăruială* s. f. *Cu multe dumnezești daruri și bogate dăruiele împodobindu-o...* (a. 1702). IORGA, S. D. XX 186. *Îi îndatoră cu destule dăru de bani și alte dăruiele.* GORJAN, H. I 110. *Când pleci, [băcanul] îți mai dă și trei dramuri [de tutun], de dăruială (= pe deasupra, drept dar).* CĂRAGIALE, ap. TDRG. [Grănarul] *își găsea socoteala în „dăruială“ ce, obișnuit, țaranul făcea din cătîmea adusă.* CONV. LIT. 44, II 77. *Nu mi-e hatul de vânzare, Să-mi dai galbeni și parale; Mi-e hatul de dăruială, 'L dăruesc Mărici Tale.* TEODORESCU, P. P. 613. [La nuntă] *se face dăruială în cîntea ginerelui de cătră toți mesecîni.* H. XVI 13; — *dăruînță* s. f. = dar (I 1°), danie (II 1°). [Partea de moșie] *ce mi-au fost și mie dăruînță dela Apostolachi Dura(c) ce au fost medelnicer...* (a. 1671). IORGA, S. D. VI 88. *Îl rugară să primească dăruînța: jumătate din vitele dela el.* RETEGANUL, P. IV 40/3; — (numai la ANON. CAR) *dăruîtură* † s. f. *Deruitură* = donatio; — *dărușag* s. a. (plur. -șaguri) = dar. HERZ-GHER., M. II 375; — (din paleosl. *darovanie*) *darovănie* † s. f. = donațiune. *Nimeni nu va strica această danie și darovanie ce am dăruî* (Mold., a. 1651). IORGA, S. D. XVI 190. | Adjective: *dăruîtor*, -oare = care face daruri, care dăruiește bucuros, darnic, generos. (Slav.) *bogátodarónij* = cel ce e dăruîtoriu de bogăție. MARDARIE, L. 367. *Să fiți dăruitori și miluitori cătră săraoi.* ÎNVĂȚĂTURI DE CĂMPULZOR (1642), ap. GCR. I 96/20. *La vreme și la zor Mult mi-a fost dăruitor.* TEODORESCU, P. P. 354^b. (A d v.) *Sprăncene de corb mi-a dat dăruitor (= din belșug, în mod generos).* PĂSCULESCU, L. P. 131^b; — *dăruî*, -ă 1°. = făcut s. primit în dar. *Theodoritu', de Dumnezeu dăruî.* MARDARIE, L. 4040. *Eu nu mai crușaiu den aveare ce-mi era dăruîtu' de Dumnezeu, a da la acest lucru.* CORESI, EV. 6/12. *Alte vieșuitoare au dela natură... dăruî un bold, cu care să se păzească.* CALENDĂRUL (1844), 67. *Punea hotar pământului dăruî*

cuibele dealurilor. C. NEGRUZZI, I 273. *Calul dăruî nu se caută la dinți.* ZANNE, P. I 346. *Lucru' la timp dăruî Prețuește îndoit.* id. ib. V 252. *Mat dulce e oțetul dăruî decăt miera cumpărată.* id. ib. IV 32. 2°. (Despre ființe) *Care a primit ceva în dar, plin de daruri; care are parte de ceva, înzeștră cu... Însă lor le părea că numai om iaste Isus, dăruîtu' cu puteare mai mare și mai bund dela Dumnezeu decăt alalți oameni.* CORESI, EV. 62/23. *Purces-au Mihai-vodă din Beciu asupra Ardealului, dăruît bine de Împăratul.* LET. I 226/21. *Și dăruî la lăsat să meargă acasă.* ȘINCAI, ap. DDRF. *Văzându-se sărmanul om nu numai scăpat de moarte, ci încă și dăruît domnește, n'au știut ce să facă de bucurie.* SBIERA, P. 228/24. *Intr'un ostrov înflorit... șade Sfânta Dumnică, o muliere bună și milostivă, dăruîtă de Dumnezeu cu putere mare.* MERA, B. 24.]

— Din slav. (paleosl. *darovati-darujo*, bulg. *daruvam*, sârb. *darovati-darujem*, idem). Cf. dar, darnic.

DĂRUIALĂ s. f. }
DĂRUIŢĂ s. f. } v. dăruî.
DĂRUITURĂ s. f. }
DĂRUȘAG s. a. }

DĂRVĂ s. f. *Congé.* — (Țara Hațegului, Abrud). (Numai în expresiunea) **A da dărva cuiva** = a-i da drumul, a-l concedia, a scoate, a alunga pe cineva din post, din serviciu; (despre bărbat) a-și alunga soția din casă. Cf. REV. CRIT. III 122, VICIU, GL.

— Dacă „alungarea“ (unei slugi, unei soții) era identică cu „bătaia“, **dărvă** ar putea fi un post-verbal și să stea în legătură cu bulg. *dărvjá* „bat, îmblătesc“.

DĂRVĂLĂ s. f. 1°. *Corvée.* 2°. *Ennuî.* 3°. *Dé-sordre.*

1°. Muncă grea, încordată și istovitoare, lucru s. muncă de clacă, corvadă, muncă de salahor, muncă de rînd (făcută din zi în zi), muncă ordinară. *Păcat de hainele acestea, că le-ai luat la dărvălă!* = la lucru de toate zilele, la treburi grele (Piatra-Neamț) Com. V. ȘOAREC. † (Mai ales în) loc. adj. și adv. de (rar la) **dărvălă** = întrebuințat la dărvălă. (ALECSANDRI, T., 1746, 1778) de muncă grea, de clacă; (p. ext.) care nu mai poate fi întrebuințat, de nimic, de ocară. *Le-au fost puînd pre giupăneșe de au fost cărând var... împreună cu țiganii cei de dărvălă.* LET., II, 226/14. *Românul are două rînduri de strale: unul pentru zile mari, și altul de dărvălă.* ȘEZ., V, 70. [Lucru] de dărvălă = lucru care nu se poate întrebuința, netrebnic; de nimic. *A rămas de dărvălă* ION CR., III, 252. *Zace de dărvălă* = aruncat de-o parte. HERZ-GHER., M., II, 385. (Cf. slugă la dărvălă) *Să nu ajungi, vorba ceea, slugă la dărvălă* = rău de tot. Com. FURTUNĂ. *Om de dărvălă* = salahor. CADE. (Mai ales despre cai, cf. cal de dărvălă) *Cal de dărvălă* = cal rău îngrijit și slab, întrebuințat la corvezile cele mai grele. DR. V, 181-2 (Fig.) *De-acum intră iar la ham, cal de dărvălă, și întinde-o pîndă țior plesni grumajii, zece luni de zile* (zice un funcționar, după vacanța de vară) VLAHUȚĂ, ap. TDRG. **A face pe cineva de dărvălă** = a-l ocări, a-l face cu ou și cu oțet (CADE), a-l face de batjocură s. de trei parale s. de nimic. *Pîn' acuma 'n țara-aceasta Noi ne-am burzuluit creasta... Dar acum fără sfială ne fac pușchii de dărvălă, și ne chem pe noi, pe noi, Vinograzi! rugini! strigoii! ALECSANDRI, T., 38. Antohi: Ș'ai atacat vartos pe miniștri [în gazetă]? — Clevetici: I-am făcut de dărvălă!* ib. 1650. **A face**

ceva de dărvală = a face ceva de mântuială (com. FURTUNĂ), a strica (CADE).

2°. Chin, necaz, neplăcere, suferință, neajuns. A face *cuiva dărvală* = a-i face neplăceri. BARCIANU. Doamne, câtă dărvală am și cu omu' meu, că-i tot bolnav! (Bran) Com. s. PUȘCARIU.

3°. (Brașov) Neorânduială, arababură, val, desordine, deranj. *Sămbătă când curăță și spală* (= când face curățenie în casă), *se zice că are dărvală mare*. Com. I. C. PANȚU.

[Plur. (rar) *-vale*. LUNGIANU, CL. 223. || Și: *drivăli* s. f. DICT.]

— Postverbalul lui *dărvăli*. Cf. *dărvări*, *dărvăr*.

DĂRVĂLÍ vb. IV^a v. dărvări.

DĂRVĂRE † s. m. 1°. *Homme de peine*. 2°. *Bête de somme*.

1°. S. m. Slujitor — mai totdeauna un țigan — care aducea lemne din pădure la curțile boieresti și avea grija încălzitului camerelor (cf. HURMUZAKI, X 531). *Lei 60, dela 40 dărvări*. RĂȘCANU, L. 13. *Vătuful de dărvări*. id. ib. 77. *Dobre a Vladii, fiind dărvăr al beșegăii, a pururea să află și el în curtea zăbitului* (a. 1790). IORGA, S. D. II 239. *Surugii, cum și rotarii dărvări* (a. 1814). DOC., ap. TDRG. *Cele patruzeci lude, scutelnici, pescari, răcari, vânători și dărvări, i-am imprăștiat în tot județul*. FILIMON, C. II 602.

2°. Adj. (Vită) de muncă grea (cf. *dărvală*). *Boi dărvări la oi*. CIHAC, II 92.

[Și: (Basarabia) *dărbăr* s. m. = țigan. T. PAPA-HAGI, C. L. *Macar fie dărbăr, macar călăraș*. DOC. (a. 1667). ib.]

— Din bulg. *dărvări* „tăietor de lemne“. Cf. *dărvă*, *dărvăli*, *dărvală*.

DĂRVĂREALĂ s. f. }
DĂRVĂREȘTE adv. } v. dărvări.

DĂRVĂRI vb. IV^a. I. 1°. *Faire peiner*. 2°. *User* (un rétement) *jusqu'à la corde*. 3°. *Salir*. II. *Peiner*. I. T. R. s. 1°. (Rar, învechit) A pune pe cineva la muncă grea, a-l munci, a-l trudi. [Bărbatul] *poate să[-i] și dărvărească* [pe țigani de zestre], *fără de socoteală*. COLECȚIA BUJOREANU, ap. TDRG.

2°. A purta (o haină) mult timp, a toci, a uza, a tăvăli. DICT.

3°. A murdări („festeli“) hainele sau un loc cu pașițe curată. ȘEZ. V 70^m.

II. Refl. (Construit cu prep. cu) A se trudi, a se necăji cu cineva. *Mă dărvăresc și eu, sârmana de mine, toată ziulica, cu omu'meu care-i bolnav* (Bran, jud. Brașov). Com. s. PUȘCARIU.

[Și: (astăzi, mai ales, cu disimulare *dărvăli* vb. IV^a (ȘEZ. V 70^m) s. *dălvări* vb. IV^a (CADE) s. *dervări* vb. IV^a (POLIZU); — *dreveli* vb. IV^a = a murdări (Verešmort în Transilv.) VICIU, GL.; — *derveli* vb. IV^a = a strica, a scoate din uz (ION CR. III 219), a urți): *mi s'au derveleț mânăle curățind la nuci*. SCRIBAN, D. *Derveleș hainele, când le port mult, mult* (Răhău, jud. Alba); *dermeli* vb. IV^a = (trans.) (ad I 1°) a-l dăscăli, a-l instrui, a-l povățui pe cineva, a-l deprinde (cu ceva). (Slobozia în Tutova. JAHRESBER. IX 225), a îmblânzi (Tepu în Tecuci, PAMFILE, B), (refl.) a se învrednici (CABA, SĂL.); (ad I 3°) a încreși, a face dungă pe haine (VAIDA), a mototoli; a înmuia, a culca (d. ex. iarba) la pământ (PLOPȘOR, V. O. 7), cf. *dripi*; — *dermeni* vb. IV^a = (ad I 2°-3°) a uza, a strica (vorbind despre lucruri și despre femei destrăbălate care își pierd îndată tinerețea și frăgezimea). CIAUȘANU, V.; — *drămilă* † vb. IV^a = (ad I 1°) a dăscăli, a deprinde (pe

cineva, punându-l la lucru). *Nestiină ei acești meșteșug jereceșesc, i-au drămilu-i atăta... de i-au făcut a-i sluji ca nește robi*. DOSOFTEIU, V. S. 28^{2/10}; — (Mold.) *dărmoi* vb. IV^a = a prăvăli, a mototoli. V. BOGREA în DR. IV 811; — *drămu*, (s. *dremui* vb. IV^a = a drăcu, a da la răi (draci), a dojeni, a certa rău. CIAUȘANU, V., GL. | Abstracte: *dărvărire* (*dălvărire*) s. f., *dărvăreală* (*dălvăreală*) s. f. = (ad I 1°) muncă grea, trudă (DICT.); uzare, tăvălire (POLIZU), tocire; frecare (com. OLMAZU). *Dălvărelile, mișcarea, băgarea prin fel de fel de oameni în călătorie*. JIPESCU, ap. TDRG. A lua (o haină) *la dărvăreală* = a purta toată ziua, a toci. (POLIZU); — *drămuire* s. f., *drămuială* s. f., *dremuială* s. f., *dermenială* s. f. și *dermenitură* s. f. (CIAUȘANU, V., GL.). | Adjectiv: *dărvărit* (*dărvălit*, *dălvărit*), -ă = muncit, trecut dintr'una 'ntralta (LUNGIANU, CL. 223), obișnuit cu toate greutățile, necazurile (ION CR. VI 152); *dermelit*, -ă. *Iarbă dermelită* (= călcată, culcată la pământ); *cal dermelit* (uzat, răblăgit). PLOPȘOR, V. O. 7. | Adverb: *dărvărește* = nestatornic, pe ici pe colo, de mântuială. Com. FURTUNĂ.]

— Derivat din *dărvăr*. Cf. *dărvală*.

DĂRZ, -Ă adj., adv. I. 1°. *Violent, audacieux, arrogant. Colèreux, méchant. Acharné. Hardiment, audacieusement*. 2°. *Obstiné, indocile*. 3°. *Orgueilleux, insolent*. II. *Raide* (dans l'attitude), *droit*.

I. (Despre firea s. purtarea cuiva)

1°. (În opoziție cu: domol, liniștit, socotit s. cu plecat, fără curaj, moale). Care-și iese ușor din fire, care nu se poate stăpâni, care se mănăie ușor; foarte îndrăzneț, cutezător, fără socoteală (COSTINESCU), care dă înainte orbește și fără frică; cf. *înte* (II 1°), *sanguinic*, *necăjicios*, *aprig*, *aspru* (I 3°), *pornit*, *aprinș*, *temerar*, *semeș*, *înverșunat*, *nepotolit*, *oțărît*, *crunt*, *îndărătnic*. *Cu urgie și cu mănăie împlură-se, și dărji arătără-se și turburără-se, și luară pietri, să arunce într'insul*. CORESI, EV. 168⁷. *Că moarte amu iaste acelora ce-s fără de omenie și dărjiloru ceia inții și bogătilor*. id. ib. 366^{2/3}. *Era tânăr... și bun viteaz, dărz*. LET. II 300¹⁵. *Inicerit atunci era dărji în zorbă*. ib. II 307². *Păcat de așa frumusețe și mândrețe de femeie, să fie așa de cruntă și dărje*. CARAGIALE, S. 81^a. *Îl scuipa între ochi, întorcea spetele și, dărză, intra în casă*. CONTEMPORANUL, V., vol. II 143. *El se făcu dărz, începând a-și teme nevasta*. ISPIRESCU, L. 385. *Apoi dărz și oșerit La fugă că m'am pornit*. MARIAN, SA. 102. || Spec. *Am un copil* (s. *slugă*) *dărz*, adică cu narav, *înte* la fire, nu suferă dela nimenea ceva neplăcut, se înfoacă, se revoltă *înte* pentru fiecă. CALUL. *Dărz de băutură* = așăfat de băutură, înfuriat, gata la orice, fiind cu „rachiul în cap“, gata de ceartă s. bătaie. CIAUȘANU, GL., cf. ISPIRESCU, U. 33^a. *Câne dărz*, care nu poate fi stăpănit cu ușurință, rău, (CALUL) care latră amarnic, care mușcă și atacă odată, *înte*. *De va avea neștine un dulău tare și dărz, și va mânca pre toți dulăii...* PRAV. 65. *Câinii au început a se îndărji și a hărâi la dânsu'. Măi voi vinozați și încă voi dărji?* ȘEZ. II 118². *Cal dărz*, care mușcă, dă cu piciorul, greu de călărit. DR. V 182. *Am două iepe dărze*. Com. s. POP. *Bou dărz*, pe care nu-l poți pune cu ușurință la jug. DR. V 182. || P. ext. (Despre picior). *Sprinten, înte* (III 2°). [Picioarele] *nu dărze și sprintene a alerga spre reale și spre vârsare de sânge, ce să fie sprintene a alerga la deșecăcă*. CORESI, EV. 128^{1/2}. || Fig. *Acești transportatori aveau de susținut lupte dărze cu bandele străine*. BOGDAN, C. M. 12. *Voința dărză a unei generații*. C. PETRESCU, C. V. 159. || Adverb. *Cu semeție, cu curaj. Se înșepeni dărz dinaintea bătrânei*. VLA-

HUȚĂ, N. 130. Ursul nu se apucă de om dacă-l vede stând dârz, fără sfială și uitându-se drept în ochi. SBIERA, F. s. 116. || Substantivat. Dârzul ca om voinic s'arată, dar fără socotință. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 122.

2°. Neascultător, nefundecat, îndărătnic, încăpățânat față de... Văzându-l... dârzul cu cuvântul lui Dumnezeu. DOSOFTEIU, V. s. 70. Leșii fiind dârji, n'au vrut să asculte. LET. I 114/20. Încă mai înărăzneț își stau înaintea astăzi decât ieri, făcându-mă mai ager muncilor tale și mai dârz. MI-NEIUL (1776), 186²/₂. Dolheștenii de felul lor se țin cam dârji în apărarea drepturilor. ȘEZ. IV 17/20. || Adverb. Nu mă tem că voi îngheta, răspune baba dârz. MARIAN, SE. II 108.

3°. Fără sfială, nerușinat, îngâmfat, semeț, fudul (Straja în Bucov., com. AR. TOMIAC), mândru (PAMFILE, J. II), obraznic. A, ce-m[î] grădești așa dârz? DOSOFTEIU, V. s. 142. Generalul cel mai falnic a dârjilor Ungureni. C. NEGRUZZI, I 115. Își făcuse teoriu despre modul cum trebuie făcut curte..., când trebuie să fii supus și măgulitor sau dârz și mândru. I. NEGRUZZI, I 173. Ce-o fi având oare feciorul meu, de s'a făcut așa de dârz? SLAVICI, N. I 196. | Fig. (Despre ochi!) Avuși, badeo, ochii dârji, Ș'acum ești cu trupu'n cărji. ALECSANDRI, P. P. 338/1. || P. ext. (Despre animale) Șoimi dârji. ODOBESCU, III 180/20. Adverb. Merg dârz la dânsul și zicându-i bună dimineață. Îl scutesc de-a mai răspunde. I. NEGRUZZI, V 373. Ce să pățesc, zise Ivan dârz. Ia! am căpușit niște iepuroi, și am de gând să-i jumulesc. CREANGĂ, P. 304. | Substantivat. Un sămăț și dârzul purcease ca un dobitoac. DOSOFTEIU, V. s. 24. Dârzul și obraznicul și mândrul ciumă se chiamă. BIBLIA (1688), 440^b/₁₁.

II. (Mold. cu privire la înfățișarea cuiva) Cu privire mândră și cu ținută dreaptă (CREANGĂ, GL.), țeapăn, drept (ȘEZ. XXIII 45), cu capul sus, bățos (I); spec.: se zice de un moșneag ce încă-i voinic (ȘEZ. IX 150). | Pretutindeni, apariția omului... lat în spate, înfipt dârz. C. PETRESCU, I. I 11. (Despre animale) Dârz dulăul și cu coada bârzoiată. CANTEMIR, IST. 195. || Adverb. Nu sta așa ploat, stai mai dârz o leacă. ȘEZ. XXIII 45. Să stai dârz înaintea [boieru]lui. SBIERA, P. 159/13.

[Plur. dârzi și dârji. | Și: (sing. refăcut după plur.) dârj, -ă, CIAUȘANU, GL. Tipătul se auzi din nou desnădăduit, dârj. M. I. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. a. 42, 447. | Derivate: dârzos, -oasă adj. = rânzos, artăgos (Jina, Sibiu) GR. s. VI 235; — dârzoiu, -oăie adj. (ad. II) Aice eu singur, eu am dreptul Să stau dârzoiu cu capul, să stau umflat cu pieptul. ALECSANDRI, ap. TDRG.; — (part. unui verb neexistent: dârzi) dârzit, -ă (ad. II). Cocizul, un Ungur gras cu mustățile dârzite (= sumese, răsucite dârz) a nemeșie. IORGA, N. R. A. I 329. | Abstracte: dârjie (mai rar dârzie) s. f., dârjenie, dârzenie s. f. = îndrăzneală (ALECSANDRI, T. 1757); pornire, încăpățănare; îngâmfare, semeție, fudulie, mândrie, obraznicie (DICT.). Dârzia nu va să știe nicio rușine, de nicio sfială și de nicio primejdie. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 122. Alta-i dârjiia cea de păcat și alta-i mîntea cea de vitejie. DOSOFTEIU, V. s. 142. Dârjiia și obraznicia ta. id. ib. 199. Venea... cum îi firea Leșilor. cu mare dârjie. LET. II 49/. Precum unori dârjiia legăturile, așa uniori pleciciunea dezlegăturile pricineaște. CANTEMIR, IST. 151. Dârjia și semeția, zice Cantemir, este maica și sora [Moldoveni]lor. BĂLCESCU, M. V. 656. Ca un leu cu dârjie vrăjmașul său așteptând. PANN, E. II 96. Nu arma ta mă dămolește, ci dârzia ta față

de mine. GHICA, s. 351. Auzi dârzie! blăstămăție! Obrăznicie și mojie! ALECSANDRI, T. 393. Tomșol el te-a învățat a vorbi cu atâta dârzie? C. NEGRUZZI, I 139. Cum s'au înfățișat înaintea boierului, i s'au închinat frumos și i-au grăit cu dârjie. SBIERA, P. 141/20. Toată suflarea, amățită de dârjenia cu care... vorbise, îl îndreptătea. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. a. 44, vol. II 548. Atunci toată voiața din el, toată dârjenia lui s'a năruit. V. I. POPA, V. 307.

— Din paleosl. drüzü, idem. Cf. îndrăsnii, îndârji.

DÂRZĂ s. f. 1°. Guenille. 2°. Loque (fig. en parlant d'une femme).

1°. (Banat și Țara Hațegului) Sdreanță, răză. DENSUSIANU, T. H.; VICIU, GL., C. MARIAN, SE. II 226, ȘEZ. XXXI 82, com. LIUBA și A. COSMA.

2°. Fig. (Brașov) Femeie fără înfățișare, cârpă (de muier). Com. LACEA.

[Verb: dârzui IV^a = a trage ca pe o dârză, treanță. NOVACOVICI, C. B. 9. | Colectiv: dârzărie s. f. = locul unde se aruncă cârpele numite dârze sau răze. PORUCIC, E. 470.]

— Pentru etimologie, cf. slov. drza „femeie murdară“ (dela drzati „a scormoni, a dărăci“). C. LACEA, Dacoromania IV 1567, Cf. răză.

DÂRZĂR s. m. și a. 1°. Garçon de la suite de la mariée.

1°. S. m. Unul din oaspeții miresei care aduc hainele, zestrea miresei la nuntă și merg la mire pentru a fi ospătați (după oaspeții mirelui, cf. terfar). DENSUSIANU, T. H., H. XVIII 262 35, VICIU, GL., ARH. FOLK. III 148, 55, 56. Dârzarii formează oastea miresei. Se mai numesc dârzari și acei câțiva tineri care păzesc, în seara primă, a uspățului, ca nu cumva oastea mirelui să fure mireasa. DENSUSIANU, T. H. | P. ext. Nuntaș. ȘEZ. XXXI 82.

2°. S. a. (Atestat numai la plur.) Dârzare = covoare făcute din răze. Cf. VICIU, GL.

— Derivat din dârză cu suf. de nume de agenți și de instrumente -ar.

DÂRZĂRIE s. f. v. dârză.

DÂRZENIE s. f.

DÂRZIE s. f.

DÂRZIT, -Ă adj.

DÂRZOIU, -OĂIE adj.

DÂRZÓS, -OĂSĂ adj.

v. dârz.

DÂRZUI vb. IV^a v. dârză.

DĂS- v. DES-

DĂSĂDI vb. IV^a v. dosădi.

DĂSĂG s. m.

DĂSĂGĂ s. f.

DĂSĂGI s. m. plur.

v. desagi.

DĂSCAL s. m. v. dascăl.

DĂSCĂL s. m. I. 1°. Instituteur, professeur, maître (d'école). 2°. Gouverneur, précepteur. 3°. Conseil-ler. 4°. Savant, docteur, philosophe, poète. II. 1°. Chantre (d'église). 2°. Prédicateur. III. Épiatre des bois (Stachys silvatica).

I. (Învechit; arhaizant și familiar) 1°. (În relație cu ucenic, școlar, elev) Persoană a cărei meserie este să învețe pe alții: învățator, institutor, profesor; (azi aproape numai) învă-

țător la sat. Uciteli = învățătoriu, dascăl. MARDARIE, L. 4022. Daskël = magister. ANON. CAR. *Le ținea dascăli plini de toată înțelepciunea.* MOXA, ap. GCR. I 60/23. Dascalul ce-și va bate ucenicul, nu să va certa. PRAV. 888. Cântecul fiilor lui Corie, dat dascălului cântărilor. PSALTIRE (1651), GCR. I 155/3. Dascal nu să află aci întru moșia noastră, să poată învăța și să-l învețe carte. VIEAȚA SFÂNTULUI NIFON (1691), ib. I 288/2. Didascalul, carile în toate zile în școală învăță. CANTEMIR, IST. 88. *Pe acest dintâiu povățuitor și didascăl al filosofieștilor matimi la Academia Moldovii să se alegă de Donn (a. 1775).* URICARIUL, I 76/30. Aceasta o învăța în școală dela dascăli. P. MAIOR, IST. 251. *Învățase carte la dascalul Pascal din Podul Iloaci.* C. NEGRUZZI, I 246. Dascăle prea învățate, Cel ce înveți copiii carte. A. PANN, ap. TEODORESCU, P. P. 254. Dascal de matematici și filosofie. EMINESCU, N. 52/10. *Își bate joc de dascălii greci ce participară la mișcarea lui Ipsilanti.* IORGA, L. II 363. Virgil Probotă..., dascăl de științe, fusese... preparatorul Luminiței. C. PETRESCU, I. I. 12. *Se lovea cu pumnul peste cap, când vedea că nici dascălul nu putea să-i tîlmăcească bine ceva.* CREANGĂ, A. 134. *Și-și dete copiii la dascăl, ca să învețe carte.* ISPIRESCU, L. 269. *Dacă-i tinăr [mortul], pun cărpe la toți... la cântăreț, la popă, la dascăl.* ARH. FOLK. III 57. Ucenicul vrea să învețe pe dascăl. ZANNE, P. V 643. (Transilv.) (Cu precizări atributive) **Dascăl de copii.** IORGA, L. R. 12. **Dascăl de dascălie** = profesor (de școală normală), care pregătește pe aceia care vor să se facă învățători. Zacon Efrem, dascalul de dascălie. PALIA DE ORĂȘTIE, ap. GCR. I 37/15. [Învățătorii] se pregăteau pentru cariera lor, învățând carte elementară dela câte un preot sau „dascăl de dascălie“. PĂCALĂ, M. R. 375. || (Astr.) **Dascalu' -cu-cartea-în-mână**, numirea unei constelații. H. II 285. || P. ext. Maestru, magistru; meșter. Iară fiind om înțelept și desăvârșit cărturar bun, fu ales de fu mai mare ducăr (= tipograf), ce se zice fu dascal și mai mare prespre lipariu. EUSTRAȚIE (a. 1632), ap. GCR. I 78/. *Apucatu-m'am și cu multă osârdie am nevoit și dascăli de tipografie am adus.* CHEIA ÎNTELESULUI (a. 1678), ib. I 236/25. Ucenicii lui Petru Maior au răstălmăcit cuvintele dascalului. RUSSO, S. 47. Dascăle de vânătorie sistematică și rațională. ODOBESCU, III 38/3.

2°. † Cel care dă învățătură și creștere unui copil, preceptor, instructor, pedagog (Slav.) Peastun, pedagog = dascălul sau învățătoriu de copii. MARDARIE, L. 2933. *Păstoria și învățătorii simt (= sunt) dascăli și părinți noștri cei suflatești.* PRAVILA (a. 1632), ap. GCR. I 76/27. *Porunci să nu iasă necăirea, și dascal și slugi puse lângă dânsul.* VARLAAM ȘI IOASAF (1648), ap. GCR. I 133/32. *Și crescând Ierotocrit, fiul vizirului, mare, au poruncit împăratul dascălului, de au scos pe Ierotocrit den haremul împărătesc.* EROTOCRIT (a. 1800), ap. GCR. II 178/17.

3°. P. ext. (Mai ales fig.) Povățuitor, sfățuitor, învățător (II 3°). *Viermele de matusă dascal la țesut să-și fie.* KONAKI, P. 298. *Toată ziua îmi stă dascăl pe cap = mă cicălește.* PAMFILE, J. II. *A fi dascalul cuiva = a-l pune la cale într'o afacere.* ZANNE, P. V 255. *În urma focului, mulți dascăli se arată.* ZANNE, P. I 177, cf. IV 379.

4°. † Învățat, savant, om de știință: filosof, teolog, jurist, doctor, poet. Pentru numele acestor svinți și dumnezăcești bărbați dascăli și a beserecii învățători. EUSTRAȚIE (1632), GCR. I 77/22. *Când va zice vraciul că iaste rana de moarte..., îl vom creade, mai vârtos cându-să va afla că vraciul iaste dascal (= medic străin, cu diplomă), cum*

le zic acestora doftori. PRAV. 504. *Drept aceea cu multă osârdie s'au nevoit Măria-Sa, de-au cerat pre multe țări, până l-au îndreptat Dumnezeu, de-au găsit oameni ca aceia, dascăli și filosofi.* ib. VI/3. *La vremea unui dascal mare și tocmitoriu de pravile.* ib. 1118 *Svântul Varila, didăscatul din Antiohia.* DOSOFTEIU, V. S. 5°. *Drept aceea poruncit-am a știinților și învățătorilor, carii s'au întâmplat, dascăli, da au tălcuit sfânta scriptură cea noao.* APOSTOL (1683), ap. GCR. I 261/3. *Alăturându-le [izvoadele] cu cel elinesc al celor 70 de dascăli.* BIBLIA (1688) pr. 4/40, cf. CLAIN, BIBLIA (1795), ap. GCR. II 156/3. *Dascălii svintei bisearici zic...* CRONICA LUI DOROTHEUS (1688-1695), ib. I 312/30. *Au cetit niște stihuri a unui dascal, anumea Ovidius.* IET. I 10/11, cf. 23/51. *Care fel de haine pomonește un dascal, anume Martiales.* ib. I 231/20. *Aflarea și aducerea măturiiilor și învățăturilor a mulți dascăli și istorici aleși.* N. COSTIN, ap. GCR. II 8/30. *Dascale Aristotele!* ALEXANDRIA (1799), ib. II 166/20. (La EMINESCU, cu o nuanță arhaică) *Iar colo bătrânul dascăl... Într'un calcul fără capăt tot socotea și socotea.* P. 221. *Ascultând pe vechii dascăli cărpocind la haina vremii.* ib. 230. *Ce adânc e Evreul acesta!* — gânde el în sine despre dascăl Ruben. id. N. 49/23.

II. (Bis.) 1°. Cântăreț (II 2°) de biserică, psalt, cantor, diac, grămătic (1°), cf. canonar h. HERZ. GHER., M. II 375, (la sate învățătorul făcând și pe cântărețul în strană). *Să să știe de când am scris eu Costea dascal (a. 1679).* IORGA, S. D. XIII 65-6/30. *Accastă Păucenie o am vândut eu.* Toma dascălul dela mânăstirea Arpașului-de-jos. (a. 1732), id. ib. XIII 92/3. *Și o [a]m dres eu, Costandin Logofăt, dascalul Mitropolii Bucureștilor.* id. ib. XIII 200. *Să se afle 2 preuși și 2 dascăli la străini (a. 1822).* URICARIUL, XI 345/30. *Cânticelul dascălului Caracangea.* ODOBESCU, III 10/6. *Niște preoși și dascăli și poporâni ca aceia, de făceau mare cinste satului lor.* CREANGĂ, A. 1. *Dascăle, Pascăle, Luat-ai pe beheche?* ZANNE, P. VI 255. | (Uneori întregit, spre a nu se confunda cu „învățătorul“). *Țintilă nu era numai dascăl da copii, el era și dascăl de biserică.* CONV. LIT., ap. TDRG.

2°. † Predicator. (Slav.) Cazateli = dascăl, spui-toriu. MARDARIE, L. 1442. *Oricare dascal, făcând vreo învățătură în svânta besearică, între (= în fața, înaintea) tot norodul, de va sudui sau va ocări pre vreun vlădic... acesta să va certa.* PRAV. 965.

III. (Bot.; Transilv.) = bălbișă. PANȚU, PL. [Plur. dascăli. | Și: dascăl LB.; — (la cei cu cunoștință de grecește) didăscal † s. m. COSTINESCU, DOSOFTEIU, MOL.); — (în Munții Apuseni) dascăr s. m. (DR. IV 1015). | Feminin: dascăliță s. f. s. v.; — didăscală † s. f. Nu ucineca, ci didascula alhimistilor iaste. CANTEMIR, IST. 46. | Diminutive: (de cele mai multe ori, cu înțeles ironic s. depreciativ) dascălăș (dascalăș), dascălél, dascălút (LM.), dascăleac s. m. dascălécicu (POLIZU, dascalécicu), dascălécicu (BARIANU), dascăliciu s. m. = dascăl mic, simpatie: (adesea) dascăl prost, cu puțină învățătură, un părilit de dascăl, cf. belfer. (Ad I 1^o2^o) *Cu domniile Fanarioșilor se introdusese în țară o mulțime de dascaleci (loghiotași), ca institutori prin casele boierești.* GHICA, S. 258. *Micile vmbre de mici dascalăși.* RUSSO, S. 162. *Dascălași... cei mici de pe la sate.* I. NEGRUZZI, II 72. *Își bate joc de dascălii greci ce participară la mișcarea lui Ipsilanti, de „dascăleaci cu cărțișoarele în mână“.* IORGA, L. II 363. *Șad trii dascalăși, de scrii [=*

scrie]. VASILIU, C. 91; (ad I 3°), *dăscăliciu*, se zice celui ce-și ia rolul de învățător, de moralist, de soacră. CIAUȘANU, GL.; (ad II 1°) *Un mic dăscălaș La cel sfânt locaș*. ALECSANDRI, P. P. 9/11. *Măi dăscălele, Ia, caută-l tu pân' la piele*. TEODORESCU, P. P. 130^b. *Pânzătura de nănaș S'o deie la dăscălaș*. MARIAN, f. *Și mă cere-un dăscalaș*. *După dăscalaș n'oiu mere, Că mă ține cu pomene*. ȘEZ. III 59/17. | Adjective: **dăscăleșe**, **-ească** = de dascăl, relativ la dascăl; p. ext. pedant. (Ad I 1°) *Purtare dăscălească*. LM. *Voiu învăța a scrie iarăși fără ajutorul dăscălesc*. C. NEGRUZZI, I 12; (ad II 1°) *La împărțeala colivei, cerea o parte nepotrivită cu meritele lui dăscălești*. N. GANE, ap. CADE.; — (literar, învechit și pretențios) **dăscălicesc**, **-ească**. (ad I 1°) *Scoase din buzunarul vestei un creion..., fără de care, din obișnuința dăscălicească, nu putea vorbi*. C. PETRESCU, I. I 15; (ad I 4°). *Trece în liceu, la carte dăscălicească* (= la studii mai înalte). RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. | Adverb: **dăscălește** = ca un dascăl. DICT. | Colectiv și abstract: **dăscălime** s. f. = dascălii, corpul dascălilor. *Cu toată dăscălimea lui..., de geaba!* CARAGIALE, T. I 100/10. *Au găsit o mulțime de dăscălime adunată de pe la catiheți, din toate județele Moldovei*. CREANGĂ, A. 128, cf. 93. — Din n.-grec. διδασκαλος și δασκαλος, idem, în parte prin mijlocire slavă (paleosl. *daskalŭ*, bulg., sârb. *daskal*). Cf. *dăscăliță*, *dăscăli*, *dăscălie*.

DASCALĂȘ s. m. }
DĂSCĂLĂȘ s. m. } v. dascăl.
DĂSCĂLEĂC s. m. }

DĂSCĂLEĂLĂ s. f. v. dăscăli.

DASCALÉCIU s. m. }
DĂSCĂLÉCIU s. m. } v. dascăl.
DĂSCĂLÉL s. m. }
DĂSCĂLÉNCIU s. m. }
DĂSCĂLÉSC, **-EASCĂ** adj. }
DĂSCĂLÉȘTE adv. }

DĂSCĂLÎ vb. IV^a 1°. *Enseigner, exercer l'enseignement*. 2°. *Instruire, apprendre à, donner des instructions à, faire des observations à*.

1°. Intrans. A fi dascăl, a funcționa ca învățător. LB. *Deskălĕšk* = magistrum ago. ANON. GAR. *Tata dăscălește aci de cincisprezece ani*. C. PETRESCU, f. II 169. *La școala de meserii, unde dăscăleau nu mai puțin de cinci femei*. BOTEZ, B. 100.

2°. Trans. A învăța pe cineva carte (în calitate de dascăl); p. ext. a învăța, a instrui, a povățui pe cineva cum și ce trebuie să facă s. să vorbească (ȘEZ. V 70/s), cum să se poarte; a pune la cale (ȘEZ. XXIII 45, HERZ.-GHER., M. II 375); a dresa pe cineva. *Când vă îndemna neștine pre altul și-l întărită, de-l mânia, sau îl dăscălește* (MUNT. *învăță*), *de-l învață să facă vreo ruitate, acela să cheamă svătuitoriu ruității*. PRAV. 1135. (Fig.) *Mintea... Este un înțelept sfetnic tocmit să ne dăscălească*. KONAKI, P. 281. *De când îi tot dăscălesc eu? — geaba! sunt grei la cap*. CARAGIALE, ap. CADE. *Moartea, având bunătate a dăscăli pe Ivan, se pune în raclă*. CREANGĂ, P. 322. *Dăscăli pe o femeie, ce e de făcut*. ȘEZ. I 60/23. *Statu-palmă-barbă-cot mai dăscăli pe Teiu-legănat, cum să se poarte cu pajura*. lb. II 206/23. # *Prea știe dăscăli cele indoite*. BARONZI, L. (= prea e șiret, nu poate fi om de treabă) (ZANNE, P. V 255.) | Trans. A cânta să convingi pe cineva cu vorba; a mostra, a dojeni,

a-l învăța minte pe cineva; — a cicăli, a socri, a-i face cuiva capul călindar, a-l docăni, a-l face cu ou și cu oțet (cf. CIAUȘANU, GL.) *Eu mă duc să dăscălesc pe un alegător*. I. NEGRUZZI, IV 350. *Deocamdată stai colea, să te dăscălesc nițel*. SANDU-ALDEA, LUC. VI 449. *Știind foarte curioasă pe mamă-sa, o dăscăli foarte serios, să nu-... citească scrisori personale*. REBREANU, J. 251. *Maica mă tot cicălește, Dar geaba mă dăscălește*. ȘEZ. VIII 190.

[Abstracte: **dăscălire** s. f., **dăscălit** s. a., **dăscăleală**, **dăscălitură** s. f. = învățătură, sfat, povață, cicăleală, ceartă. *Dar nu puse bine piciorul pre pragul uzei, până ce Săveta îl luă la goană și la dăscălitură*. CĂTANĂ, B. P. I 43. *Muirea se puse pre el cu dăscălitura și... atăta-l dăscăli, până-l făcu de se duse la răd.* CIAUȘANU, ap. CADE. | Adjective: **dăscălit**, **-ă** adj. = iscusit, meșteșugit; dresat. *Povestind a lui Isus minuni nu cu dăscălită voroavă*. DOSOFTEIU, V. s. 150. *Toate lighioile curții îi ieșeau înainte, parcă erau dăscălite*. DELAVRANCEA, ap. TDRG.]

[Și: **dăscăli** † vb. IV^a.]

— Derivat din **dascăl** (cf. n.-grec. διδασκαλείον „a învăța, a instrui, a catehiza“).

DĂSCĂLICESC, **-EASCĂ** adj. }
DĂSCĂLICIU s. m. } v. dascăl.

DASCĂLIE s. f. v. dăscălie.

DĂSCĂLIE s. f. 1°. *Enseignement (carrière)*. 2°. *Connaissances pédagogiques; école normale*. 3°. *Conseil, remontrance*. 4°. *Science*. 5°. *Habilité, maîtrise*.

1°. Funcțiunea dascălului, post de învățător, profesorat (COSTINESCU). *Învățătura celor ce au a se găti la dăscăliile ceale de prin orașe și de prin sate*. P. MAIOR, IST. 260. *Se apucară iară de dăscălia lui*. ISPIRESCU, L. 276.

2°. † Învățătura pe care trebuie să și-o însușească un dascăl; școală de dascăli, școală normală. *Zacan Efreim, dascalul de dăscălie*. PALIA (1582), ap. GCR. I 37/15.

3°. Povață, dojană, muștrare. *Aceasta-i dăscălia cea de pe urmă*. C. NEGRUZZI, III 132, cf. 155.

4°. Învățtură (3°, 5°), știință, carte (5°), filosofie, măiestrie, meșteșug, iscusință. (Slav.) Uci-telstvo = învățătură, dăscălie. MARDARIE, L. 4023. *Moare... fără dăscăliia scripturilor și fără de învățătura lor*. CAZANIE (a. 1644), ap. GCR. I 110/21. *Vreo scrisoare... de-o va fi făcut vreun om de cinste și va fi scrisă cu dăscălie mare... și și va miera de aceale cuvinte tocmit cu filosofie*. PRAV. 974. *Am învățat toată dăscăliia... Ellinilor*. DOSOFTEIU, V. s. 192^b, cf. 6^b. *Pre mulți au străluminat cu dăscăliia dogmatelor*. id. ib. 24. *Careia puțină sământă ai smeritii mele didăscălii primind, întru învățături cu mille înmulțită au răsarit roadă*. CANTEMIR, ap. B. V. I 363. *Cu a cui [= a filosofului] dăscălie nu numai m'ai deșteptat... ce... mai de tot mutat să fie fost*. id., HR. 87/16. [Italia] *iaste acmu scammul și cuibul a toate dăscăliile și învățăturile*. LET. I 8/23. *Multe cărți au scos în tipariu... cu filosofia dăscăliei lui*. lb. II 60/1. *Arhieriei... era aur curat la dăscălie și la fire*. CAZANII (1742), ap. GCR. II 32/11. # **Cu dăscălia** † = cum cere știința, corect. (cf. TDRG.) *N'a putea copilul scrie cu dăscăliea, fiind tânăr*. LET. II 344/11. **Pre dăscălie** † = meșteșugit, iscusit. Cf. LB.

5°. Doctrină, dogmă, învățătură (7°). *Să nu să citească cărțile ereticilor, nici dăscăliile și învățătura lor cea hulitoare să nu se asculte*. ANTIM, ap. GCR. II 20/5.

[Și: dascalie s. f.; didascalie, didascălie † s. f.]
 — Din n.-grec. διδασκαλία „instrucție, învățătură, doctrină”; în parte, derivat român dela dascăl, cu suf. abstr. -ie.

DĂSCĂLIME s. f. v. dascăl.

DASCALITĂ s. f. v. dascăliță.

DĂSCĂLITĂ s. f. 1°. *Maitresse d'école, institutrice.* 2°. *Femme d'instituteur.* 3°. *Femme qui, tout en étant laïque, consacre sa vie à la bienfaisance.*

1°. Învățătoare, institutoare, (arhaizant și familiar) profesoară. *Cela ce-și va da fata la vreo dascăliță [dascalită MUNT.], pentru să o înveață carte sau și alt meșteșug.* PRAV. 655. *Când mi-ai fi tu dascăliță, Ai vedea cum ma'ș sili.* C. NEGRUZZI, III 24/17. *Trecui valea ș'o pungiță, La fata de dascăliță.* ALECSANDRI, P. P. 368/2. † *Dascălița sūrăcie 'nvață pe om meserie.* PANN, P. V. I 135.

2°. Soție de dascăl. HERZ-GHER., M. II 375.

3°. (Transilv.) Femeie care, fără să fie călugăriță, duce o viață castă, dedicându-se binelui obștesc, fiind îndrumătoare și povățuitoare a femeilor din satul în care trăiește.

[Și: dascalită s. f.]

— Derivat din dascăl, cu suf. moțional -iță.

DĂSCĂLITURĂ s. f. v. dascăli.

DĂSCĂLUȚ s. m. } v. dascăl.

DĂSCĂR s. m. }

DĂȘDE s. f. v. dajdie.

DASIE † s. f. (Gram.) *Esprit rude.* — (Grecism savant) Spirit aspru, în ortografia grecească, de unde s'a transmis și în vechea ortografie română. *Toată lumea se aruncase în dasii și perispomeni.* C. NEGRUZZI I 3.

— Din n.-grec. δασεία, idem.

DĂȘOTĂ s. f. v. dașovă.

DĂȘOVĂ s. f. *Farce* (de mauvais goût). — (Olt.) Drăcie, năzbâtie, horoboiață, nefăcută, năsarâmbă, ispravă (CIAUȘANU, GL. și V).

[Și: (dacă nu e cumva vreo greșeală de tipar) dășotă s. f. = drăconenie, dafie (ION CR. IV 251). *Câte dașote! câte prostii!* id. ib.]

DĂȘTĂLNITĂ s. f. *Pan du châlît.* — Unul dintre lemnele laterale care încheie un pat (cf. PĂSCULESCU, L. P.) *Un pat mare încheiat Cu scânduri de Brad, Dăștălniți de fag* (Tândărei, Ialomița). id. ib. 53. [Plur. -stălniți]

— Cf. bulg. *dășčen, dăștân* „de scândură”, *dăștica* (sărb. *daštica*) „scândurică”.

DAT s. a. v. da.

DATĂ vb. I^a v. dată².

DATĂ s. f. I. 1°. *Sort, destin.* 2°. *Coutume, habitude.* II. 1^{o-2}o. *Fois.* III. *Mesure de longueur.*

I. (Numai la sing.) 1°. Ceea ce i-a fost dat culva să i se întâmple, ursită, soartă, destin. REV. CRIT. III 122, PAMFILE, CRC. 214, DUȘM. 72, HERZ-GHER., M. II—III 373. *Când se rădică de pe scaunul pe care a șezut [preotul], îl clătesc, anume ca să-și clătească data.* MARIAN, SE. I 178, cf. GOROVEI, CR. 3949. *Eu n'am mumă, tu n'ai tată, Amândoi suntem d'o dată* (= avem aceeași soartă). BIBICESCU, P. P. 25. *Uiu-uu! Eu strig pe Lacu', Lacu' pe Dracu', Dracu' pe data mea.* PAM-

FILE, CRĂC. 214. † *Așa mi-a fost data s. (prin confuzie cu femininul participiului dela da) dată* = așa mi-a fost soarta, așa am fost ursit; *cum i-e cuiva data (s. dată)* = după cum trebuie, se cuvine, îi e predestinat. *Cum ți-i dată, așa ai s'o pășesti.* REV. CRIT. III 122. *Cucului... numai până la Sânziene i[-e] dată a cânta.* MARIAN, O. I 10. *De băut în ce să-i dau? — În ciubărul porcilor, Cum li-i dată robilor.* POMPILIU, B. 51/13. *La cântană așa-i dată, Cu să stie ne'ngropată.* DOINE, 93. *Așa-i data la ficiori, Când li-i mai drag să trăiască... Atunci casa-și părăsesc.* HODOȘ. P. P. 218. *Frunză verde-a mirtelilor, Așa-i data fetelor, Să scrie cătanelor.* id. ib. 208. *Așa nouă ne-a fost dată Să plec cale 'ndepărtată.* ȘEZ. III 155^b/₂₅. *Mai rămâi cu sănătate, Că de mine n'ai tu parte. Nu m'-'i data de [= nu sunt făcut pentru] 'mpărățit, Ci mi-i data de hojit.* JAHRESBER. III 303-4.

2°. (Învechit) Obiceiul (BARCIANU), datină, lege, drept, dat (ad I 4°). *Așezăturile și datele lor.* EVANGHELIA DE GOVORA (1642), ap. CP. 210. *Cum iaste dată [= cum îi este îngăduit, după lege] bărbatului să-și lase muliera, când o va găsi făcând precurvie, așa iaste dată și muierii să-și lase bărbatul.* PRAV. 551. | (Păstrat astăzi, în regiunile nordice, în locuținea:) (Pre)cum e data s. (confundat cu part.-adj.) dată = după obiceiul, cum se cade; în lege, în toată regula, de-a binele, de tot, foarte. *Cu lăutari s'aducem fata, Cu vin și chef, precum e data.* COȘBUC, F. 91. *Turta fu pusă pe vatră și coaptă cum e dată.* RETEGANUL, P. I 61/25. *Se 'ncaieră cum e data.* id. ib. I 30/5. *Stați... până merg eu... să mă gat, cum e data* (= cum se obișnuște, cum se cuvine) *să meargă omul înaintea împăratului.* id. ib. III 9/13. *Băta nu glumi, mi-o 'ncinse, cum e data.* id. ib. I 7/25. *El începu a slăbi, ba era slab cum e data.* id. ib. V 3/5. *Horă mare mi-și făcură la poalele codrului, Cum e data lotrului.* id. TR. 39/25. (Pleonastic) *A murit un om, dar murise de tot, cum e data.* id. P. II 64/13.

II. 1°. Timpul s. momental dat când se întâmplă s. are să se întâmple ceva. (În legătură cu prepoziții, în loc. a d.v.) *îndată* (v. c.) s. *pe dată* (ce... s. cum...) = imediat (ce... s. cum...), pe loc (ce...), în momentul când..., numaidecât. *Își dete duhul pe dată.* ISPIRESCU, L. 26/1. *Orice fecior o vedea, Pe dată o și 'ndrăgea.* TEODORESCU, P. P. 152. *Ea, pe dată ce-auzea, Printre slugi se furișea.* id. 501. *Dumnezeu ca un tată, Cu mila nemăsurată, Nu se pornește pe dată, Cum facem rău, să ne bată.* ȘEZ. IX 167. (La Scheii din Cergău) (cf. fr. *de* (longue) *date*) *De dată* = de mult, de când știm, de totdeauna (DR. V 6, notă). *Noi sântem Schei, așa ne-am pomenit noi de dată.* id., cf. 23. | (În legătură cu pronume s. cu adjective ca „trecut”, „viitor”, în loc. a d.v.) *Ca și data trecută, aruncară făina pe jos.* ȘEZ. I 66/10. *Data asta = astă-dată* (v. c.) *Tot eu te voiu scăpa și de data asta.* ȘEZ. IV 4/31. (A) *ceastă dată s. data aceasta = astă-dată* (v. c.). *Deci priimește această dată atâta den truda noastră.* LET. I 214/5. *Această dată au nemerit bine.* DRĂGHICI, R. 51/2. *Suiți-vă în această dată.* BIBLIA (1688) 186^b. *Data aceasta, Cantemir, furios pentru noua prădăciune a stăpânirii sale, urmări cu patimă pe dătătorii de foc ai Craiului.* IORGA, L. I 313. *De (s. în) data (ace)asta.* Prin exagerație și fanatism... *biruința se câștigă în data aceasta.* id. ib. II 5. *De data asta, te iert; dar să nu mai faci așa altă dată!* | (Numai la SBIERA) *Cu astă dată.* *Așa au scăpat și cu astă dată* (= de astă dată) *de moarte.* P. 28/25, cf. 24/25, 39/25, 72/25, etc. | (Numai în LB.) *Din data de acum = de acum înainte.* *Întru (s. la) aceea dată † = în acel timp, atunci; imediat.* *Îară de-și va mai îngădui*

firei într'acea dată, și va mai socoti, ... să va apuca și-l va ucide. PRAV. 318. Și așa s'au curățit țara de Turci întru acea dată. LET. I 219/20. Miron Logofătul nefiind în Iași într'acea dată. ib. II 43/25. La acea dată sfătuiindu-se și boierii țării dempreună cu episcopii... ib. I 180/23. Când o vor răpi [pe fată], într'acea dată au voie să-i ucigă. PRAV. 395. Va fi ucis omul într'acea dată cum (numai cum MUNT.) și-au dzis stăpănu-său... ib. 1221.

2°. În legătură cu un numeral, arată ordinea s. numărul în care se întâmplă s. se repetă ceva. Astăzi se întrebuințează numai după numeralul cardinal o (= una) (cf. odată, câteodată, deodată, deocamdată, dintr'odată, niciodată, tot(de)odată, vreedată) și după întâiul, întâia s. după unele numerale nehotărâte; mai de mult se întrebuința și după cardinalele dela „doi“ în sus, pe când azi, în limba literară, i-a luat locul „ori“ Te-am lăudat în zi șapte date [= de șapte ori]. DOSOFTEIU, PS. 426. De multe date o vedea genunchiată. id. ib. 30. Pururea nedăpărtași, totdeauna și'n toate date întru locași să află. CANTEMIR, ap. GCR. I 323/25. Toți oșteni frunțași ce'n larme Au fost în mai multe dați (= de mai multe ori). C. NEGRUZZI, II 74/23. Eu văd de-atâtea dați (= de-atâtea ori), Ce cuminte-i firea! COȘBUC, F. 129. A doua dată (= a doua oară) Zău, cu am mână Pe cumărul mare Să vadă fata. MARIAN, NU. 605/21. O singură dată. **Întăia** s. — modern, literar — **prima**) dată = **întâiași-dată** (cf. întâiu), întâia oară. Cătu-l vor prinde [pe hotru] întâia dată, să-l poarte pre ulițe. PRAV. 651. Puiu înaintea voastră învățătura graiului frumos și a vorbeii împodobite, ce să ivește acum întâia dată în limba românească. RETORICA (1798), ap. GCR. II 162/21. Și 'ntăia dată'n vicață un plâns amar mă'neacă. EMINESCU, P. 201. **De întâia dată** †, cu același înțeles. Iară sila ce i-au făcut de 'ntăia dată biruiașe. PRAV. 784. (Numai în LB) **Din data de întâiu**, cu același înțeles. **Întăia dată cât** † = îndată ce, imediat ce... **Oricare boieriu va face moarte degrabă, ce să dzice** [= adevă] va omori pre cineva întâia dată cât vor înceape a să price den cuvinte. PRAV. 330.

III. (Mold.) Una din părțile de câte 16 prăjini ale unei fălci (v. c.), numite și obraje s. trunchi. Cf. BRĂESCU, M. 38.

— Din lat. **data** (neutru plural al lui **datum**, s. femininul substantivat al lui **datus**, -a, -um).

DĂTĂ s. f. **Date**. — Indicația (precisă a) timpului (și locului) unei întâmplări s. unui fapt, informație exactă asupra epocii, anului, zilei s. orei unui eveniment (istoric), cf. s o r o c; s p e c. arătarea timpului (și locului) când (și unde) se scrie o scrisoare s. se redactează un act, v a l e a t. (STAMATI). Miron și alți hronicari au scris mai toți după tradiții, fără a îngriji datele. C. NEGRUZZI, I 202. O scrisoare fără dată. **Data** descoperirii Americii. [Verb: (fr. dater) **dată** I^a = (trans.) a pune, a însemna data (și locul) pe o scrisoare s. pe un act, a stabili timpul exact când s'a întâmplat ceva; (intrans., construit cu dela, de s. din) = a și avea începutul, a se trage, a începe, a exista. (Cf. a n t e d a t a). Din vama Sibiului datează el faimosul ordin de zi al armatei. GHICA, ap. CADE. Această dărnicie a fărților noastre... datează până mai de ieri. URICARIUL, V 148/22. Aceste numiri latine datează dela Boethius. MAIORESCU, L. 56; (cu abstractul) **datăre** s. f. Evident că pentru o operă literară lucrată astfel, orice încercări de datare sunt zadărnice. IORGA, L. II 568; (și part.-adj) **datat** (cu negativul nedatat), -ă adj. Scrisoare... **datat** din Neapol. MAIORESCU D. I 9. Anaforale... **date** de pe la sfârșitul aceluiași an (a. 1855). URICARIUL, IV 432/21.]

— N. după fr.

DĂTĂ s. f. **Donnée**. — Fapt s. lucru dat s. stabilit (de știință), cunoștință, afirmare, care servește ca temelie la cercetarea unei chestiuni, la deslegarea unei probleme. **Datele științei. Nu am datele necesare.**

— Format dela verbul „a da“, după fr. *donnée*.

DĂTĂTURĂ s. f. v. **da**.

DĂTĂESC, -EASCĂ adj. v. **dac**.

DĂTINĂ s. f. 1°. *Coutume, usage*. 2°. *Donnée, information*.

1°. Rânduială (LB.) moștenită din timpuri vechi, din strămoși, deprinderi (COSTINESCU) consacrate, devenite tradiționale și colective la un popor, obiceiul al pământului, cf. u z, u z a n ț ă; p. ext. deprindere s. obiceiul (personal), nărav (LB.), cf. d a t ă 2 (I 2°), rost. **Datinele străbune**. LM. **Datine bune, rele**. id. **Așa e datina** = așa e obiceiul. POLIZU. **Are datină cu covârșire a le adeveri**. P. MAIOR, IST. 38. **Pururea au trăit după legile și datinile Romanilor**. id. ib. 47. **Datinele consacrate de seculi ale discreții Daciei** (a. 1865). URICARIUL, X 369/21. **Învârtoșarea [muncitorului] este în datinele populațiunei rurale**. I. IONESCU, M. 200. **O țară nu-și schimbă datinile decât cu înecutul**. ALECSANDRI, T. 1365. **Rămâneți în umbră sfântă, Basarabi... dăttori de legi și datini**. EMINESCU, P. 245. **Ce să-i fac eu, dacă așa e basmul? Va să-l spuie și eu cum este șartul și datina lui**. ODOBESCU, III 197/21. **Notițe caracteristice asupra datinelor sociale**. MAIORESCU, C. I 120/23. **Tari statori-va și ziduri și datini**. COȘBUC, AE. 17/23. **El însă avea datina** (= obișnuia) **să iaie cu sine pre un fecior**. SBIERA, P. 12. **După datinile noastre, cu moarte trebuie să mori**. ISPIRESCU, L. 76. **Ori pe cine am întrebă, nu ne-a răspuns decât dând din umeri: Așa ne-am pomenit! Așa e datina** [tipărit greșit: *datnia*] **noastră!** FRÂNCU-CANDREA, M. 56. **Iar nunta unde se făcea? — În palatele domnești, La Domnul Țării Românești, Cum e Domnilor legea, Și legea și datina**. ȘEZ. VIII 173. **O'asa este datina** [să ne plătiți], **De când s'a urzit lumea**. PĂSCULESCU, L. P. 16°.

2°. (Încercare nereușită a lui ODOBESCU de a înlocui neologismul) **dată**². **Lipsește acum orice datine pozitive**. I 417.

[Plur. *datine*, (astăzi mai ales) *datini*. | Și: (învechit, regional) **dădina, dătina** s. f. **Cum iaste dădina harului** (= cum se obișnuiește în hart). LET. I 316/21. **Femeia care... boiește, nu trebuie... să-i sfădească** [pe copii], **pentru că se strică florile, căci așa li-i dădina florilor**. MARIAN, CR. 30. **Așa e detina**. RĂDULESCU-CODIN. **Nu-i e detina** = nu-i e dat. id.]

— Din paleosl. **dădina** „moștenire“ (dela *dădă* „(stră)moș“), apropiat, prin etimologie populară de **dată**¹ (I 2°). — Cf. **îndatina**.

DĂTIV s. a. (Gram.) **Datif**. — Cazul al treilea al declinării, care răspunde la întrebarea: **cui?** La dativ se pune obiectul (complementul) indirect, spre a arăta atribuțiunea, destinațiunea, interesele, etc. **Pronumele conjunctive de dativ și acuzativ**. CREANGĂ, A. 84.

— N. din lat. **dativus**, idem.

DĂTOM † s. a. **Impôt**. — Termen rar, de cancelarie; în Transilvania) Impozit, dare, dajde. **Rădnic Ascenie au plătit la nemis-birao dătomolă** (a. 1781). IORGA, S. D. XII 262. [Plur., probabil -tomuri].

— Din latineasca întrebuințată în cancelariile ungurești, confundat, probabil cu **datum** „dată“. Cf. **datio, datium** „impozit“.

DATOR, -TOĂRE adj., s. a. I. 1°. *Redevable, débiteur, endetté.* 2°-3°. *Redevable, obligé.* 4°. *Ceux qui nous ont offensés* (dans le Notre Père). II. 1°. *Dette.* 2°. *Taxe.* 3°. *Obligation.*

I. Adj. 1°. Care are de plătit cuiva (unui creditor) o datorie, de obicei o sumă de bani (luați împrumut), debitor. Cineva este, se găsește s. rămâne dator (cuiva s. la cineva s. undeva) o sumă de bani s. cu o sumă de bani). *Dător = debitor.* ANON. CAR. Află unul de megiași ai lui de era datoriu lui o sută de bani. CORESI, EV. 280/15. Plătește-mi ce-mi ești datoriu. id. ib. 283/20. *Cela... zicând că iaste datoriu cu atâția bani.* PRAV. 146. *Țara n'au fost cu nimică craiului leșesc datoare.* LET. II 59/31. *Nu știa ce le-au dat și cu ce le-au mai rămas dator.* ib. II 274/20. *Oare nu-mi erai tu datoare cu doi-sprucece?* SBIERA, P. 186/7. *I-a rămas dator cu o căldare de galbeni.* ȘEZ. IV 5/20. *Post-a taica băutor ș'a rămas la birt dator.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 460. *Sânt dator o rochiță ș'o guriță, Sânt dator la o fetiță.* HODOȘ, P. P. 176. *Omul e scut, când nu e dator nimic.* BARONZI, L. I 55/7. *Dator nu-s, că nu-mi dă nimene pe datorie.* CREANGĂ, ap. ZANNE, P. V 257. # *Parecă toată lumea-i e datoare* (ROMÂNUL GLUMET, I 52/10): stă posac și tăcut (ZANNE, P. V 257) **Dator vândut** = plin de datorii, care nu mai are nimic. **DICT. A scoate pe cineva dator** (la răfuiala unei socotelei) = a face socoteala astfel cu cineva cu care ai avut daveri, înecat, în loc de a vedea că a achitat tot (precum știa s. se aștepta) s. că mai are de primit, îi ceri să-ți mai dea. Cf. ZANNE, P. V 257, VI 595. *Băui trei zile de vară... Băui... turma toată... Când văzui că, după toate, Încă și dator mă scoate.* ALECSANDRI, P. P. 265^b/9. *Femeia judecă pe dracu și-l scoate dator.* ZANNE, P. II 148. (Transilv.) **A se băga dator pe ceva** = a lua ceva pe datorie. *De-ai fă mândro, lucrătoare, Precum ești de bătătoare, Nu te-ai mai băga datoare Pe sare și pe fuioare.* RETEGANUL, CH. 65. **A face un obiect dator** = a-l pune amanet, a-l împovăra de datorii, cf. a maneta, ipotecă, a greva. *Măncăi caii și cocia ș'i-mi făcui datoare via.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 376.

2°. (De obicei urmat de un verb la infinitiv s. la conjunctiv). Obligat (prin lege, prin învoială, s. moralicește), convenit, constrâns, forțat, îndatorat; sortit, ursit. *Ce-am fost datori să facem, făcut-am.* CORESI EV. 19/10. *Să moșteniți ca o ocină ce easte datoriu un părinte a da bogăție feciorilor lui.* id. ib. 41/4. *Să întâmplă să racioriu într'acel an de nu fac și n'au să le dea ce le sânt datori.* ÎNVĂȚĂTURI DE CÂMPULUNG (1642), ap. GCR. I 95/22. *Să nu aibă certare, nice easte dator.* (MUNT. datoriu) să dea nimică. PRAV. 141. *Feciorul iaste datoriu să ajute tătâne-său.* ib. 481. *Diminează, după ce veși sfârși cea datăre (= convenită) și după obiceiul rugăciune cătră Dumnezeu... FILOTHEIU (1700), ap. GCR. I 338/1. Femeia... fiind datoare a văduri luni trei... E. VĂCĂRESCUL, IST. 249/22. *Datori sântem să facem binele.* MARCOVICI, C. 25/9. *Oamenii viețuesc ca cum n'ar fi toți datori să moară.* id. ib. 31/20. *Alergătorii... într'o fugă sânt datori a face giurul pieții de patru ori.* C. NEGRUZZI, I 36. *Omul e dator să lupte, cât a putea, cu vulturile vieții.* CREANGĂ, P. 235. *Tot sânt eu dator c'o moarte [= tot trebuie să mor].* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 152. (Cu complement intern) *Datori sântem lu Dumnezeu multe și mari datoare, multe și de mari păcate.* CORESI, EV. 285/23.*

3°. (Literar) Care are a mulțumi cuiva pentru o binefacere s. un serviciu, obligat, îndatorat (moralicește) la recunoștință. *Vouă Grecia e datoare.* ALEXANDRESCU, M. 28/10. *Ție îi sânt*

datoare mântuirea puilor mei. ISPIRESCU, L. 90 4°. † (Substantivat) (Numai în „Tatăl-nostru”). Greșit. Cf. II 4°, datorie (5°). *Cum și noi ier-tăm datorilor noștri.* PSALT. (1680), ap. TDRG.

II. S. a. † 1°. Ceea ce e dator cineva, datorie (3°). *El nu vru [să-l aștepte cu plata datoriei], ce-l duse și-l bûgă [pe] el în temniță, până când deade datoriu-lui.* CORESI, EV. 280/15. *Milostivi-se Domnul robului acelu, iartă lui, și datoriu-lui* (datoria BIBLIA 1688) *lăsă lui.* id. ib. 280/17-19. *Știu prea-înmulțirea datoriu-lui... și făgădui că va plăti datoria.* CORESI, EV. 283/13. Cf. 17/13, 123/17, 284/25, 286/2. *Să-i plătească deatoriu-l sfânta Domerecă (= Duminecă).* CUV. D. BĂTR. II 52. | (Întrebuințat astăzi, în Muntenia, rar, învechit, în legătură cu verbele: a da, a lua, a cumpăra, a bea, a plăti, etc., în loc. adv.) **în dator** = pe datorie (3°), pe credit, în cinste (III 2°), (Transilv.) în credință. *Unul vine să cumpere, altul să ceară în dator.* PANN, P. V. II 73. *Cine bea în cinste ori în dator, se îmbată de două ori.* id. ib. I 114. *Lunea nu se dă în dator.* MUSCEL, 106.

2°. † Taxă, plata convenită s. obligatorie. *Deaderă și acestora deatoriu și trecum.* MS. (sec. XVII), ap. CP. 227.

3°. † Datorie (3°) morală, obligație. *Cu nevote amu și nepărăsit iaste datoriu-l nostru a aduce lucrul (= fapte) Domnului.* CORESI, EV. 19/20.

[Și: **detoriu** †, (astăzi) **detor** (dial. *dziitor* în Banat) CDDE.] **-toăre** adj., s. a. LB., T. PAPAHAĞI, M. 128/27, ZANNE, P. V 257, G. S. VI 235, DENSUSIANU, T. H., (Bran) Com. S. PUȘCARIU. *De trei ori dracu-i detor.* RETEGANUL, TR. 188/10. **Deatoriu, -toăre** † adj., s. a.; († și, astăzi, prin Transilv. și Banat) **dător (iu), -toăre**, adj., s. a. *Dători sânt să imble ișurei.* CORESI, EV. 479/22. († și dial. prin Transilv. + adet) **adetor (iu), -toăre** adj. LB., (Sighșoara) K. BRANDSCH, L. W. *Orice preot va fi slujitoriu [u] la sfânta besearică, să fie adetoriu [u] a pomeni aceste [nu]me (a. 1742).* IORGA, S. D. XIII 180. | Substantive: (cu sufixul -aș) **datorăș, dătorăș, detorăș, -ă** subst. = creditor; (prin alte părți) debitor (PANȚU, PR. 29, BĂRCIANU, BOTA, ap. CADE), datornic. *Împrumut încă mult au luat dela boieri și dela mânăstiri, făgăduindu-le că azi-mâne le va înturna, dară mai pre urmă, ducându-l Turcii, rămaseră datorășii în pagubă.* ȘINCAI, HR. III 243/22. | Verbe: **datori (detori)** LB., MOLNAR-PIUARU, ap. CDDE, 473) IV^a și **datoră** I^a = a fi dator cuiva; a fi obligat față de cineva; a avea să mulțumești cuiva ceva. *Îmi datorești 100 de lei.* TDRG. *Soșii își datoresc unul altuia credință, sprijin și ajutor.* COD. CIV., ap. TDRG. *Găzduirea ce datoream oaspeților mele.* C. NEGRUZZI, I 99. *A povestit tot, cui îi datorește rana sa.* EMINESCU, N. 125/20. *Recunoștința ce se datorește acestor foi pentru serviciile aduse cauzei politice.* MAIORESCU, CR. I 139. *Tot jidanul datorește cu o zi [l]a țigan.* ZANNE, P. VI 178; (cu part.-adj.) **datorit (datorât), -ă.** *El bûgă vină tot jidovului pentru că nu i-a făcut lucrul datorat.* I. IONESCU, D. 214. *Respectul datorit legilor.* DDRF.]

— Din lat. ***debitorius, -a, -um** (în loc de *debitor*, cf. dubletul *debitor*), devenit *detor* și, prin amestec cu *dator(iu)* (derivat dela *da*), *dator(iu)*. Cf. *datoriu*, *datorie*, *datornic*, *indatora*.

DĂTOR, -TOĂRE adj. s. a.

DĂTORĂ vb. I^a

DĂTORĂȘ, DĂTORĂȘ s. m.

DĂTORÍ vb. IV^a

v. dator.

DĂTORÍE s. f. I. *Créance.* II. 1°. *Dette.* 2°. *Oblí-*

gation, engagement, devoir. 3°. Coutume, manière. 4°. Offense (dans le Notre Père).

I. (Mai rar) Sumă de bani împrumutată cuiva, pe care ți-o datorește cineva, pretențiune creanță. Au fost luat Miloș logofătu 2 vaci cu viței pântru o datorie ce au fost plătit Miloș Radului. HRISOV (1623), ap. GCR. I 74/. Cea ce vor lua ocine pentru datorii și mai vârtos pentru camătă. PRAV. 16. Iară el cu înșălăciune și fără de voia lui va lua acea datorie minciunoasă. ib. 146.

II. 1°. (De obicei). Sumă de bani împrumutată dela cineva, pe care o datorești cuiva. Cineva face, încheie, contractează o datorie, își plătește, întoarce s. achită datoria; se bagă, e în necat s. înglodat în datorii. Cf. HERZ-GHER., M. II 375. Datorie: ceea ce este neștine dator să plătească din împrumutare sau din pagubă. CARAGEA, L., ap. CADE. Dătoriē = debitum. ANON. CAR. Datorii easte noa o sută de bani, ce se zice (= adică) pușinea și micșoară datorie cătră (= în raport cu) seama miei de talanți. CORESI, EV. 285/20. Au fost avut pâra naintea Mării Sale Domnu nostru pentru datoria ce are Vasilie la frate-său. (sec. XVII). IORGA, B. R. 176. Au plătit datoriile Doamnei la Tarigrad. LET., ap. GCR. II 81/25. Pentru Cluceria Ioniță Buzăscu, de au plătit vreo datorie a socru-său (a. 1804). IORGA, S. D. XII 155. Cine [e] slobod de datorii, acela [este] mai bogat. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 692. Datoria nu moare niciodată. ROMÂNUL GLUMET, I 28/22. Datoria o uiți, dar ea pe tine nu. PAMFILE, J. II. | Spec. (Finanțe) Datorie publică, amortisabilă, flotantă, pe termen lung s. scurt. | (A da, a lua, a cumpăra, etc.) pe, ți cu (s. în) datorie = pe credit, în cinste (III 2°), pe veresie, (Transilv.) în credință. Banii ce au fost luat în datorie. PRAV. 143. Nu da nici un ban nimărui cu datorie. LET. II 426/27. Să mergem la bărbierie, Să ne rază pe datorie. GCR. II 105/11. Am luat dela dumnealui, în datorie, de 550 lei (a. 1781). URICARIUL, XX 370. Cine face vara ca furnica, nu ia pâine în datorie iarna. BERTOLD (1779), ap. GCR. II 121/25. Dator nu-s, că nu-mi dă nimene pe datorie. CREANGĂ, ap. ZANNE, P. V 257. [Gurița] dă-mi-o mic'n datorie. DOINE, 144/14. Cine bea în datorie, se îmbată îndoit. ZANNE, P. III 454. (Întregit) Vacul nostru, cu 'mprumut dat în datorie. M. COSTIN, ap. GCR. I 205/11. A bate pe cineva (s. a-i da cuiva) pe datorie = fără vină, fără pricină, de geaba (ZANNE, P. IV 275), a-i da o bătaie sdravănă. Las' că-i dau eu pe datorie (adică-l bat bine). ION CR. II 213.

2°. (Uneori în opoziție cu drept) Obligația (legală s. morală), îndatorire, angajament. Cineva are o datorie ți spre, cătră, față de cineva s. are datoria să... s. de a... Omul (își) face, implinește, îndeplinește sau își calcă datoria. Ceva e (de) datoria cuiva. Am o datorie mare, să fac răspuns și să arăt. VARLAAM, ap. BV. I 151/22. Păzea și datoria sa ce avea spre împărăție. LET. I 219/22. Cunoscutu-mi-am datorie nepărăsită. BIBLIA (1688), pr. 427. Pentru carele vom datorie să privighem ziua și noaptea. ANTHIM, ap. GCR. II 28/22. Vel-aga să aibă datorie a rândui oameni cu credință. RĂȘCANU, L. 17/22. Cea mai mare și mai întâia datorie a păstoriului sufletesc easte propoveduirea cuvântului lui Dumnezeu. CLAIN, ap. GCR. II 156/12. Să aibă grije și adatorie numitul Nicula a mătura biserică (a. 1795). IORGA, S. D. XII 294. Datoria iubirii de oameni... m'au îndemnat. DRĂGHICI, R. 23/22. Datoriile slujbei astfel le impl niți? ALEXANDRESCU, M. 332/9. Prin ademenirile voastre o faceți

de își calcă datoriile sale de femeie. C. NEGRUZZI, I 48. Datoriile și drepturile soților. HAMANGIU, C. C. 55. Locuitorii... numiți... colibași au anumite taxe și datoria de a tăia și duce lemne stăpânilor: IORGA, B. R. 344. Își plătește..., prin mine, o datorie de recunoștință. C. PETRESCU, f. II 237. Mai marii lui văzându-l că și-a făcut datoria de ostaș, l-au slobozit din oaste. CREANGĂ, P. 297. || † Obligații impuse de viața conjugală. Bărbatul n'au făcut datoria deplin, ce au fost să facă, cum face bărbatul cu femeia sa... PRAV. 525. Te dă s. calcă datoria = ești îndatorat de lege, de poziția ta socială, să faci (s. să nu faci) ceva. CIAUȘANU, GL. (Fig.) Datoria omenească s. de obște s. obștească s. lumească = moartea. L-au împiedecat [pe Ureache Vornicul] datoria omenească... M. COSTIN, ap. GCR. I 197/20. La darea datoriei de obște, adică la moarte, vechiu obicei... LET. I 29/21. Și-au plătit și el datoria lumească, de au murit. id. ib. II 317/3. Peste pușintele zile își dete obșteasca datorie. DUMITRACHE, 370. (Loc. adv.) După datorie = (după) cum se cade, (după) cum se cuvine. Toți o împărtașă, după datorie. ILODOR, ap. GCR. II 91/3. (A face ceva) de s. din datorie = din obligație, nu de voie-bună, ci pentru că așa se cade, așa se cere, așa trebuie. L-am grăit χρεωστωδός (din datorie), ca un păstor suflesc. ANTIM, P. XXIV/22. Își iubesc soția și copiii mai mult din datorie. C. NEGRUZZI, I 221. Se duse, del de datorie. ISPIRESCU, L. 105. (Loc. adj.; neobișnuit) De datorie = obligat, convenit. A doua zi profesoriul veni și, după acea de datorie bună-dimineața, scoase din sân o broșură. C. NEGRUZZI, I 7.

3°. (Rare) Obiceiul, fel. Tăiau Turcii fără mistovire, după datoria războiului. F. VĂCĂRESCUL, IST. 258/s. Te-aș lăsa, Murgule, la mândra mea, Nu-ți știe datoria. ȘEZ. IV 220/25.

4°. † (Numai în „Tatăl-nostru“) Greșeală. Cf. datoriū (II 4°). Și iarte noae detoriile noastre. CATEHISMUL (1593), ap. GCR. I 39/s.

[Pluralul datorii însemnează „datoria făcută la mai mulți“ s. „la aceiași în mai multe rânduri“. | Și: († și regional) detorie s. f. LB., DENSUSIANU, T. H., ZANNE, P. V 258, deatorie † s. f., dătorie s. f. VALDA, BARCIANU, adatorie † s. f. | Cu schimb de sufix (mai ales la intelectualii din Ardeal și Bucov., care simt nevoia de a face distincția pe care o fac Germanii între „Schuld“ = datorie și „Pflicht“ = datorință): datorință, detorință (LB.), dătorință (DICT.) s. f. (plur. -rințe și -rinți HERZ-GHER. M. II 375) obligație. VALIAN, 35. I-au îndemnat ca să-și plănescă deregătoriile și detorințele. ȘINCAI, HR. III 23/11. S'au împlinit toată datorința sa. TICHINDEAL, F. 229. Ecritate este plecarea și vrerea de a împlini datorințele iubirei de omenire. CODICĂ TIV. A. 3/21. Atâta interese le impune datorința d'a trăi frățeste. GĂLCESCU, M. V. 18. Vicia este o grea datorință. BOLINTINEANU, ap. TDRG. Domnul director vorbi foarte cuminte despre... datorințele cari nu trebuiesc uitate față de școala care i-a crescut. AGĂRBICEANU, L. I 63. Gavrilă și-a făcut datorința lui de la rugat să-i facă socoteala. V. I. POPA, V. 9. Dătorințele [nașilor] față de fiii lor sufletești. MARIAN, NA. 167. Cea mai de pe urmă datorință de creștin adevărat... id. I. 18/15.]

— Derivat din dator, cu suf. abstr. -ie.

DĂTORIE s. f.
DĂTORINȚĂ s. f.
DĂTORINȚĂ s. f. } v. datorie.

DĂTORIU † s. m. Celui qui donne. — Care dă, care dăruiește, dătător. Vinovați sântem multului și marelui datoriū. CORESI, EV. 285/22. Că

el îi datori[u] a tot binele. N. TEST. (1648), ap. CP. 226. *Că tu ești datoriuă vieții.* PAREMIARIU (1683), ib. [Și: **dătoriu** † s. m. și (prin amestec cu † datoriū = dator) **deatoriu** † s. m. *Se ispitească împrumut deatoriu (împrumut dătoriu COR., de împrumutătoriu HUR., datornicul DCS.) toate câte-s ale lui.* PSALT. 235/13].

— E forma veche a adjectivului verbal al verbului *a da* înlocuită foarte de vreme prin „dător“.

DĂTORIU † s. m. v. datoriu.

DĂTORNIC, -Ă subst., adj. I. *Créancier.* II. 1°. *Débitéur.* 2°. *Obligé, redevable.* 3°. *Ceux qui nous ont offensés* (dans le Notre Père).

I. Subst. † Creditor. (†) datoriu (cf. datorie I). *Iliaș-Vodă scotea bani din buzunar dela sine și plătea pe datornic.* LET. II 7/13, cf. II 217/13, II 428/2. *Să nu fugă datornicii cu agonisita.* N. COSTIN, ap. GCR. I 11/22. *Poate datornicul să ceale datoria.* PRAVILA (1814), 21.

II. 1°. Subst. Debitor (cf. datorie II 1°) HERZ.-GHER., M. II 375. *Detornik* = debitor. ANON. CAR. *Datornicilor... nu le lua camătă.* CORESI, EV. 17/1. *Să fie milostivnic și el datornicului său, cine i-e datori.* id. ib. 283/30. *Află-și un datornicu al lui, ce-i era datoriu o sută de galbeni.* CAZANIE (1642), ap. GCR. I 96/1. *Cine se va face ispranie creunū om, și va lua bani dela niscari datornici...* PRAV. 145. *Apucară creditorii pe un minciunos de datornic.* SBIERA, P. 229/37. † *Datornicul plătește în toate zilele.* PAMFILE, J. II. *Dela un datornic rău și un sac de paie este bun.* IORD. GOLESCU, ap. DDRF. *Chezeșul plătește cu și datornicul.* ZANNE, P. V 165.

2°. A dj. (Invechit) Datori, cuvenit, cerut. *Datornică pinste și mulțămită.* ANTOLOGHION (1726), ap. BV. tom. II 25. *Este a se plăti cu datoria datorie la visteria domnească (a. 1764).* URICARIUL, I 310/21. *S'au culcat... făcând mai întâi... datornica închinăciune.* DRĂGHICI, R. 177/13. *Comisia epitropicească va face datoria sa arătare către Stăpânire ca să...* CODICĂ TIV. 38/2.

3°. † Subst. (Numai în „Tatăl-nostru“) Greșit. *Și iarte noae datoriile noastre cum și noi lesem datornicilor nostri.* CATEHISM (sec. XVI), ap. GCR. I 39/8, cf. EVANGHELIE (1746), ib. II 36/35, ediția din 1894, ap. TDRG.

[Și: **detornic**, -ă (LB.); **dătornic**, -ă subst. | Adjectiv: (neobișnuit) **datornicese**, -cească † adj. = cuvenit, cerut. *După datorniceasca arătare de toate vom face înștiințare.* LET. II 105/11. | Adverb: — (neobișnuit) **datorniceste** † = potrivit datoriei, din datorie. C[raiescu] *Gubernum a poruncit ca să tipărească... „Cărticica năvururilor bune“... iară datorniceaste te poftese pre Sfinția ta tuturor preoților... a le vesti ieșirea ei la lumină (a. 1810).* IORGA, S. D. XII 202.]

— Derivat din **dator** cu suf. substantival -nie.

DĂTORNIC, -Ă subst., adj. }
DATORNICESC, -EASCĂ † adj. } v. datornic.
DATORNICESTE adv. }

DĂTUÎ vb. IV^a trans. 1°. *Imposer, établir un impôt.* 2°. *Prendre sur le fait, pincer, découvrir.* — (Transilv. de Nord, Mold.)

1°. A pune dări. *Nici să-i mai dătuiești, nici să-i mai dijmuești.* DOC. (a. 1626), ap. T. PAPAHAĞI, C. L.

2°. A da peste ceea ce cauți, a descoperi, a afla (Zagra, I. Năsăud, com. CORBU), a prinde pe cineva cu ceva s. făcând ceva. *Am căutat pretutindeni, dar n'am putut dătuî ce s'a făcut.*

Com. CORBU. *Grigore Lăiu o dătuiește (= o află, o prinde) schimbând galbenii.* (Putna). CONV. LIT. a. 44, vol. II, 267.

— Derivat din **dat** „impozit, dare“.

DAU adv. *Même.* — (La Români din Banat și din Iugoslavia) Da(r) și, dară-mi-te; sau chiar... *Frică mi-e că m'o 'mpunge(a).* *Ceale lemne... Dau niște zile trecute!* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 336/27, cf. JAHRESBER, III 314. *Auzi, mândră dau* (glosat prin „sau“) *n'auzi, Cum te strigă badea?* HODOȘ, P. P. 172.

— Din **da**¹ + **au**. Cf. **dar**.

DĂUĂ num.

DĂUĂSPREZECE num. } v. doi.

DĂUĂZECI num. }

DAUL † s. a. (Muz.) *Grosse caisse.* — (Turcism rar) *Tobă mare. Nouă calcanuri, nouă dăului.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 255/21. [Plur. *dăule.* RUDOW, XVIII 75 și *dăului*].

— Din turc. **davul**, idem. CIHAC, II 572. Cf. **tabul**.

DAULĂ vb, I^(a) v.. **dăula**.

DĂULĂ vb. I^(a) (*S'*)*creinter, (s')**exténuer, (s')**épuiser. Pencher.* — (Muntenia și Transilv.) **Trans.** A prăpădi (un animal) cu munca, a slei de puteri, a istovi, a sdrobi, a speti, a deșela (un cal) (cf. I. GOLESCU, C. I 237, DICT.), a-i rupe cuiva oasele, nelăsându-l sdravăn (cf. RĂDULESCU-CODIN, I), a bate o vită (mai ales un cal), până i se strică mijlocul (cf. DR. V 182); cf. **dărvări**. [Vinul] **dăulă trupul cu cutremur și xu uimeală de simfire și de minte.** PISCUPESCU, O. 200/3. *Văzând că atâta sarcină îl dăhulase de tot.* ISPIRESCU, ap. TDRG. || Refl. A-și pierde puterile, a se prăpădi cu munca, (cf. I. GOLESCU, C. I 237, 254, POLIZU, DDRF), a se osteni tare, a se obosi mult. *Să mă lăsați să mă odihnesc și eu pușintel, că m'am dehulat cu atâtea trebușoare pe pământ.* CARAGIALE, S. N. 65. *Ne-am doholat de tot = am ostenit rău de tot.* AN. DOBR. IV 102 bis. | P. ext. A se apleca într-o parte, a se strâmba. *S'a dăhoiat clăditura, clăia s. căpița de fân.* (Abrud), VICIU, GL.

[Ind. prez. 1. **dăul**, 2. **dăuli**; 3. **dăulă** s. **dăulez**, etc. || Și: **dăulă**, **deulă**, (+ **hulă**, **hulu**) și **dăhulă**, **dehulă**, **dehălă**, **doholă**, **deolă** (AN. DOBR. 102), **dăhălă**, **dehoiă**, **dă(h)oină** (DR. V 180 vb. I^(a)). || Adjective: **dăulăt** s. **dehălăt**, **dehohăt**, **dehulăt** **dă(h)oinăt**, **deulăt**, -ă, prăpădit, sleit de puteri, istovit, sdrobot, rupt, sfârșit (PAMFILE, J. II), obosit de greutate (ION CR. VI 152), deșelat (cf. DR. V. 182, cf. 180); stricat, dărâmat; trist, supărat, măhnit (LB.). *Șapталul dehulat de alergături a fost trimis... la basinu' dela Tulon în reparație.* GHICA, S. 401. *Zidurile, vai! de mult timp dăulate... ale bisericeii dela Argeș.* ODOBESCU, II 514. *Birtaşul nostru deholat de muncă și de mofturile noastre.* BOTEZ, B. 72. *E dăoinut de tot*, se zice de o vită căzută la s. în ham. DR. V 180. *Dehulat de muncă = rupt, sfârșit.* PAMFILE, J. II. *Dehălăt, -ă = rău îmbrăcat, rău agonisit, rău chibznit.* *E o dehălătă = o matahoală, o natantoală; o boală a vacilor.* CIAUȘANU, GL. (Fig.) *Puterea deulătă.* I. VĂCĂRESCU, P. 162/3. *Sufletu-mi dăulat și sdrobot de răstrieș în zadar cută odihna.* ODOBESCU, I 167/27. *Dehulat de muncă = rupt, sfârșit.* PAMFILE, J. II, **dăulătôr**, -toare = istovitor. *Aprinzeala să afăță... din urdinare dăulătoare.* PISCUPESCU, O. 233/30. | Abstract: **dăulare** s. f. = sleire de puteri, sfârșeală, osteneală, slăbiciune;

dărâmare într'o parte (com. OLMAZU) [După curățenie nu se simțește] slăbiciune și dăulare de putere. PISCUPEȘCU, O. 212/2].

— Etimologia recunoscută. (Un **deb[illare]*, derivat din *debilis* „slab, debil”, ar fi dat în românește *dăula*, dar variantele formale ale acestui cuvânt ne fac să credem că avem a face cu un împrumut nou, poate — după cum presupune C. LACEA — din ung. (*le*)*dőlni* „a se nărui, a se surpa”) Cf. *devoa*, *decula*.

DĂULÍ vb. IV^a 1°. Se plândre, gémir. 2°. *Plândre*. — (Transilv. de Nord și Mold.).

1°. Refl. și intrans. A se tânguî, a se văita, a se văicări, a se jeluî (Zagra, I. Năsăud, com. CORBU); a plânge după mort (REV. CRIT. IV 87), a se bocî, a se cânta (II 5°). *Atunci începu fata a plânge și a se dăuli*. RETEGANUL, ap. CADE. *Dăuleau, se dăuleau, plângeau și se văictau, că le era urît și erau străini pe acele locuri*. VASILIU, P. L. 257. *Dăuliți, nu vă dăuliți, Nu vă tânguîți, Nu vă văicărați, Nu plângeți în glas*. id. ib. Cf. GR. S. V 137. || (Despre oi) *Oaia sbiară, mehăeste, se dăulește*. H. X 356.

2°. Trans. A plânge pe cineva, a-l compătîmi (mai mult ironic) (Zagra, I. Năsăud, com. CORBU).

[Și: **dăolí** vb. IV^a REV. CRIT. IV 87; **diluí** vb. IV^a.]

— Derivat din (d) *auleu!*, exclamație care exprimă durerea. Cf. *a oli*.

DĂŪN s. m. (Entom.) v. *tăun*.

DĂUNĂ vb. I^a trans. *Porter préjudice à qqn.* — A pricinui cuiva o pagubă, a păgubi pe cineva. *Dacă lucrul împrumutat are așa defect, încât să poată dăuna pe acel ce se servește de dânsul... rămâne răspunzător de daune*. HAMANGIU, C. C. 398. [Abstract: **dăunare**, s. f. *Eredele... nu poate să restituiească amanetul cu dăunarea coerezilor săi, încă neplătiți*. id. ib. 424. | Adjective: **dăunát** (cu negativul **nedăunát**), -ă = păgubit. *Când se certau doi oameni pentru hotar, fără să meargă la judecată, luau doi martori... și zicea „dăunatu” păritului*. DIACONU, P. 64; — **dăunător**, -oare = aducător de daune, păgubitor, **dăunător**. *Sfătui pe boicri să se lase de simpatiile pentru catolici, care ar fi dăunătoare legii pravoslavnice*. IORGA, L. XVIII 58. *Tradițiile dăunătoare ale domniei străine*. T. N. VI 1233; — (contaminare incidentală între dăunător și dăunos) **dăunátós**, -oasă. *Sub înrăurirea unei culturi fragmentare și adeseori dăunătoare, au găsit de curvîntă să...* ȘEZ. I 231/30. | Pronunț. *dă-u- și dău-l*.

— Derivat din *daună* (cf. lat. *damno-are* „a condamna”).

DĂUNĂ s. f. 1°. *Domage*. 2°. *Malheur*. 3°. *Préjudice*. 4°. *Agression*. 5°. *Avidité*.

1°. Pagubă, stricăciune (HERZ.-GHER. M. II 375); specie stricăciune în bucate (POGOR. HENR. 227), pagubă cauzată (în pădure) de furtună, vânt, etc., s. săvârșită de oameni și animale (DICT. SILV. 99). *Ar fi daună (= pagubă, păcat) să mergi pe acolo, că, Doamne, mulți roinici și-au pus capul*. RETEGANUL, P. II 11/20. # *Unde e marfă, e și daună* (în variante: pagubă). ZANNE, P. V 400. | (A fi) în dauna cuiva s. a ceva = în paguba, în detrimentul cuiva s. a ceva. *Cunoștințele grămădite la un loc [în școală], una în dauna celorlalte...* ODOBESCU, II 63. *Este o mare dăosebire... în dauna noastră*. MAIORESCU, D. II 80. | (Jur.: după fr. *dommages-intérêts*) **Daune-interes** v. *interes* (3°). *Poate fi osândit, după împrejurări... și la plată de daune-interes*. HAMANGIU, C. C. 127.

2°. Nenorocire (cf. POGOR, HENR. 227, STA-

MATI, COSTINESCU). *Areă un cal năzdrăvan, care îi da de știre, când i se 'ntâmpla ceva daună*. RETEGANUL, P. III 46/30.

3°. Necaz făcut unei persoane, bucluc (4°), belea (1°), neajuns, prejudiciu; posnă, sminteală (POGOR, HENR. 227). *Deschide-ți ochii bine..., ca să nu mă silăști a-ți face o daună, de care-i pomeni cât îi trăi*. ALECSANDRI, T. 1355. *Neajunsuri și daune de suferit din partea Ungurilor*. MARIAN, T. 40.

4°. (Neobișnuit; întrebuițat în acest sens de C. NEGRUZZI) Agresiune, atac. *Se cunoștea că meditează vreo nouă moarte, vreo nouă daună*. I 143. *Astăzi este o nouă daună* [vorbind de o agresiune cu cuțitul]. III. 338/1.

5°. (Neîntrebuițat, cf. însă derivatul *dăunos*) Lăcomie, poftă. PONTBRIANT.

[Adjective: (lat. *damnosus, -a, -um*) **dăunós**, -oasă = păgubitor, vătămător; (Transilv.) lăcom (LB.), poftitor după bunurile altuia (Lancrăm, jud. Sibiu, com. I. BLAGA), pofticios (Rahău, în Transilv., com. SIRCA), rămnicios (REV. CRIT. III 122). *Doamna Chiajna, miere capeșă și dăunosă... știu să doboare cu armele împotriva Roșnănilor*. ODOBESCU, I 118/12. *Femeile grele (= însărcinate) sunt dăunătoare, copiii sunt dăușoși*. REV. CRIT. III 122; — **dăunător**, -oasă = stricăcios, dăunător. *Vrabia... una din cele mai dăunătoare pasări...* MARIAN, O. I 399. *Faptă foarte dăunătoare pentru limba noastră*. id. ib. 40. | Alt derivat: **dăunăș**, -șă subst. = păgubaș. *Cine a furat, să mai fure, pe dăunaș (păgubaș) să-l spânzure* (Bihor). ZANNE, P. V 469. | Pronunț. *dău-, dău- și da-u, dă-u*].

— Din lat. *damna, -ae* (= *damna, -orum*, pluralul devenit feminin singular al neutrului *damnum*, idem). Cuvântul acesta (conservat și la Albanezi: *dâm* „pagubă”) s'a păstrat ca vorbă populară numai în câteva regiuni mărginașe și mai ales în derivatul *dăunos* (din *damnosus, -a, -um*). În veacul trecut el a fost reînviat de scriitori, care simțeau nevoia de a reda cu un cuvânt românesc pe franțuzescul „*dommage*”.

DĂUNĂCIÓS, -OĂSĂ adj. } v. *daună*.

DĂUNĂȘ, -Ă subst. }

DĂUNAT, -Ă adj. } v. *dăuna*.

DĂUNĂTÓS, -OĂSĂ, adj. }

DĂUNĂZI (LE) adv. v. *deunăzi*.

DĂŪNE s. m. (Entom.) v. *tăun*.

DĂUNÓS, -OĂSĂ adj. v. *daună*.

DĂUOARĂ num. v. *doi*.

DĂUȘ s. a. v. *dărdăuș*.

DAVĂ † s. f. 1°. *Réclamation*. 2°. *Mégère*. — (Turcism, cu circulație foarte redusă).

1°. † Reclamație, proces. *Toate gâlcevele și davalale Tătarilor, cu câte se acolisea ei de Moldoveni, unii cerând robi, alții ca, boi, și attele nemărate de tot felul de daună, năpăști, de care pururea era învăluși Moldovenii; că davalale lor nu avea sfârșit*. LET. III 167/227. *Tătarii... părăsindu-se de toată dăvoa și pricea ce au cu Moldovenii*. ib. 170/30. *Să aibă întărire nestămată hotărîrea Domnului, fără de a nu se mai face apelație la davalalele crăștinilor i [= și] a Turcilor*. DUMITRACHE, 462. *Au făcut Doamna Mavrogheni dăva la Împăratul cu harzoval*. DIONISIE, C. 181. *A să păgubi săraca raia pentru acest fel de mincinoase și împotriva dreptății davalale și*

cul dobrogean pe lângă cal de Dobrogea). Uneori se evită cacofonia prin construcțiunile cu *de*, bunăoară când două genitive ar urma unul după altul: *calul fiului de craiu*, CREANGĂ, P. 185, nu „calul fiului craiului“.

Când sunt calificative, aceste expresii prepoziționale pot fi supuse și comparațiunii: *un om de seamă, un om mai de seamă, cel mai de seamă om din sat*. Ele pot fi și despărțite de cuvântul determinat: *ochiul ca de bou*.

De obicei nu se pun doi *de* unul după altul, când ar trebui să apară o altă expresie de asemenea formată cu *de*. Se spune deci (v. A III 1° a și B III 5b) *de ce ți-e frică nu scapi* (= *de ce ți-e frică, de aceea nu scapi*), nu „*de de ce ți-e frică, nu scapi*“. În *de demult* de ex. un al doilea *de* a fost cu puțință numai după *ce de* din *demult* s'a contopit cu *mult* și n'a mai fost simțit ca prepozițiune.

Funcțiunea sintactică a prep. *de* are uneori înfățișeri care o apropie de conjuncțiunii, în deosebi de conj. *de*, mai ales când această funcțiune e cauzală. Se poate spune *Sandru slăbește de boală* și *Sandru slăbește de bolnav*. Legătura sintactică cu subiectul propozițiunii se poate face și mai simțită printr'un adaus construit cu pronumele relativ *ce* și auxiliarul *a fi*: *Sandru slăbește de bolnav ce este*. În acest din urmă caz, *de bolnav ce este* constituie o propozițiune secundară (de cauză), iar *de* joacă rol de conjuncțiune.

La întrebarea *de ce n'ai venit ieri la mine?* se poate răspunde pe alocuri de *ce n'am vrut!*. Întru cât prep. *de* se prefăcea altădată în conjuncțiune cauzală, construcțiunea din răspunsul de mai sus este foarte explicabilă. În cazul de față, *de ce*, și în întrebare și în răspuns este aceeași expresiune, în care *de* a fost la început prepozițiune. Așa dar sunt cazuri în care *de* ar putea fi simțit și ca prepozițiune și ca o conjuncțiune. Cf. și D 3°.

A. Construcțiunea prepozițională are funcțiunea sintactică de complement circumstanțial.

I. Ca determinare privitoare la spațiul sau la timp.

1°. Complemente circumstanțiale de loc.

a) Complementul circumstanțial de loc răspunde la întrebarea *de unde?*, indicând locul din s. dela care pornește o acțiune s. o mișcare, locul (dar și persoana sau obiectul, considerate ca având locul lor în spațiu) din s. dela care se îndepărtează se ia, se aude, etc., ceva s. cineva. Prep. *de*, învechită în asemenea funcțiune înaintea substantivelor, unde prep. din, dela și de pe i-au luat tot mai mult locul, s'a păstrat de obicei înaintea adverbilor, unde înlocuirea ei e mult mai rară (cf. *de sus* și din sus, *de jos* și de pe jos). *De acie (de acoala N. TEST. 1648: și de acolo BIBLIA, 1688) încungiurăm și viremu întru Righia* COD. VOR. 99/4, cf. CORESI, EV. 272/6. *Pasările ceriului... de* (VOR. dim, DOS. din) *mijloc de piatră deade glas* (de medic petrarum dabunt voces) PSAL. SCH. 336/23, cf. 477/25, 57/11-12. *Mănăcă de tot pomul raiului...* PALIA (1581), 19/3, cf. PSALT. 314/6, CREANGĂ, P. 260/22, VARLAAM, C. 302. DOSOFTEIU, PS. 51. *Și și-au dat războiu foarte tare de imbe părțile*. LET. II 262/33, cf. III 8/. [Luna] *pe deal mi se orea și cu drag de sus privea*. ALECSANDRI, P. I 101. *N'auzi tu de departe cocoșul răgușit?* EMINESCU, P. 213, cf. 242. *A zis fetei să suie în pod, să-și aleagă de acolo o ladă* CREANGĂ, P. 289, cf. 87, ȘEZ. I 54/6, ISPIRESCU, L. 42. *Auzii cântân[d] dze culme*. (Păunești în Mehodinți) JAHRESBER. VII 64. *De pretutindenii v. pretutindenii; de loc loc*, adv. v. loc (13°), cf. lat. illico; etc. || În corelație

că la s. până s. până la s. până în și împreună cu acestea servește la formarea unor expresiuni care indică întinderea unei distanțe, cu *de* arătându-se locul de unde începe distanța, cu cealaltă prepoziție locul unde se sfârșește. Înaintea substantivelor, nu și a adverbilor, întrebuintăm astăzi în asemenea cazuri pe *de la* sau și pe *din* în loc de *de*. *D-zeul D-zeilor grăi și chiemă pământul de* (dela HUR., DOS., den COR.²) *răsăritul soarelui până la apus*, PSALT. 95/8-10. *De marginea pământului până în margini o primblă*, CUV. D. BĂTR. I 361/2. *Începe el a o măsura cu ochii de sus până jos și de jos până sus*, CREANGĂ, P. 163 cf. IARNÍK-BĂRSEANU, D. 363. || **De-a-capul** (după ital. da capo) v. cap (VI 2°).

b) Complementul circumstanțial de loc răspunde la întrebarea *unde?*, indicând locul în care se întâmplă sau se găsește ceva sau cineva. Prep. *de* se asociază când cuvântul de care depinde înseamnă o ființă (cf. însă exemplele dela sfârșitul acestui alineat). În asemenea cazuri ne sunt mai îndemână decât *de*, prep. *la* s. *lângă* s. *în* s. (asociativ) *cu* (I). S'a păstrat *de* mai ales când s'a contopit cu cuvântul respectiv într'o expresie adverbială ca *de vale*, scris și *de vale* v. vale. (Legătura dintre funcțiunile de sub a) și b) ne-o lămuresc ușor exemple ca: *Prind cocoșii a cânta și de ici și de colea*, IARNÍK-BĂRSEANU, D. 163, adică „din toate părțile“, deci *de unde?*, s. „în toate părțile“, deci *unde?*) *În demăreață ieșiră cei ce era de Parclu* (1688: cei ce era cu Pavel) și *veremu întru Chiesaria*, COD. VOR. 26/8. *Pentr'aceia îi spândzură... pe amândoi, de picioare îngreunând cu pietri*. DOSOFTEIU, V. S. 172/8. [Lui Grigore-Vodă] *i s'au răslefit și oastea ce avea de dânsul și au rămas numai cu cincizeci de oameni*. LET. II 214/6. *Ograda lui de toate părțile era îngrădită*. DRĂGHICI, R. 100, cf. 167. *Mihai... lăsând de luturi Sibăiul, merse la Făgăraș*. BĂLCESCU, M. V. 517/21. | (Fără ca să i se mai simtă lui de vechea sa funcțiune) *A fi ceva de (cineva s. ceva) s. de capul (cuiva)* = a fi de oarecare însemnată, a avea oarecare valoare. *Trebuie să fie ceva de ciobanul acela*, ISPIRESCU, ap. TDRG. (Cu seșis opus) *Nu-i nimic de el s. de capul lui*, v. cap II 1°). || (Uneori învechit) Complementul circumstanțial răspunde la întrebarea *în fața cui?* s. *înaintea cui?*, indicând persoana în fața căreia se găsește sau se desfășură o întâmplare s. situațiune anumită. Câteodată ar putea lua locul lui *de* și prep. *la* (local: unde?) sau prep. *cu* (asociativ). [Diavolul] *uneori vinuiaște pre Dumnezău înaintea oamenilor...* *cum făcu și de Iov și și de alți de mulți...* VARLAAM, C. 68. *De tine pământul tremură... cu frică, Dealurile, munții pier ca o nemică*. DOSOFTEIU, P. 50, cf. 91. *De aceștia au dat dosul tabăra cea vicleană a dracilor*. MENEUL (1776) 72^b. | (În locuțiune obișnuită astăzi, fără ca prepozițiunii să i se mai simtă vechea ei funcțiune) *Oare nu-i păcat de Dumnezău, că măi trâm noi pe lumea asta?* CREANGĂ, P. 74.

2°. Complemente circumstanțiale de timp.

a) Complementul circumstanțial răspunde la întrebarea *de când?*

a) Indică timpul sau clipa în care începe o acțiune sau o situațiune. Când cuvântul la care se referă construcțiunea prepozițională este un substantiv sau un adverb, sunt mai obișnuite astăzi prep. *din* și *dela*, (cf. A I 1° a). Desfășurarea acțiunii în timp, din momentul în care și-a luat începutul, își găsește adesea expresia printr'un adverb ca *înaintea*, *încolo*, *încoace*, cu care se întregeste complementul circumstanțial; locul acestui adverb îl ia uneori un substantiv, exprămând o măsură de timp, ca: *o săptămână*, un an, etc., iar durata apare ast-

fel precis determinată. (În locul substantivului sau adverbului poate intra subț regimul prep. *de* o propozițiune temporală introdusă de *când*, *cum*, *îndată ce*; *de* devine în cazul acesta element de compoziție a unei expresiuni conjuncționale: *de când*, *de cum* (s. și *cumuși* †), *de îndată ce* v. *când* (II 1° d), *cum* (D 2°), *îndată*). *Luptară-se cu mere* (= mine) *de* (din DOS.) *tirerețele mele*. PSALT. 275/10, cf. 137/5. *Greșit-am în ceriu și înaintea ta, și de-acum nu sânt* (= sunt) *destoinic să mă chem fecior fie*. VARLAAM, C. 172/11, cf. DOSOFTEIU, PS. 99, LET. II 428/17, EMINESCU, P. 209/5, CREANGĂ, P. 178/3. *Mic să chiamă până în 25 de ai și deacolea înainte se chiamă mare*. PRAY. 1012. *Ține-te, săracă țară Moldovă, de acum înainte de jacurile și de mândciturile a toți acești tuscinci feciori a Cupariului celui bătrân!* LET. II 259/18, cf. CREANGĂ, P. 206/22. *De mâne va începe* [să-ți dea lecții]. C. NEGRUZZI, I 7, cf. 30. *Clasele școalelor de comerciu existente se vor încocui treptat, începând chiar de estimp, prin clase de școale reale*. ODOBESCU, II 76. *De când pe sinu-ți porți tu o neagră pată?* EMINESCU, P. 211. *Doar nu samân eu grâu de ieri de alutăieri!* CREANGĂ, P. 178, cf. ROMÂNUL GLUMET, S. *Mai rabdă, neică, ... Pân' de azi o săptămână*. TEODORESCU, P. P. 323 b. *Fu la joc, mândra la joc, Mălaiul de Joi la joc!* IARNİK-BĂRSEANU, D. 421. Cf. ȘEZ. V 15 b. POP., ap. JAHRESBER. X 509. *De acia* = din clipa aceasta încolo, v. *acia* (2°).

β.) Construcțiunea prepozițională indică timpul trecut din momentul în care a început sau s'a petrecut o acțiune, determinând astfel și începutul și durata acesteia s. durata situațiunii create prin ea. Subț regimul lui *de* se găsește un substantiv exprimând o măsură de timp. *De mulți anii fiindu tu giudețu dereptu limbicii a-cesteia*. COD. VOR. 59/3. *De un veac e se dea-astfel*. EMINESCU, P. 204, cf. 260. *Făt-Frumos pe care-l cauți de atât amar de vreme*. CREANGĂ, P. 95, cf. 313/4. *De trei ani mi-ai fost draguță*. IARNİK-BĂRSEANU, D. 256-257, cf. CREANGĂ, P. 100/18. FUNDESCU, L. P. 47/17, SEVASTOS, C. 205/3. *De curândă vreme s. de curând v. curând* (III 1°, II 1°). | (Expresiunea de subț regimul prepoziției ia forma unei propozițiuni) *Nu poate să o uite de sunt acumă aproape de treizeci de ani*. GORJAN, II. IV 83/21.

γ.) Complementul circumstanțial, lărgit printr'un al doilea termen format cu prep. *la* s. *până* s. *până (pe) la* s. *până în* s. *până (de) către* indică durata unei acțiuni sau situațiunii. Cu *de* se însemnează (ca și subț A I 2 a α) momentul în care începe, cu cealaltă prepoziție momentul în care încetează acea acțiune sau situațiune. (Și în cazurile acestea întrebuițăm astăzi în locul lui *de*, dacă urmează un substantiv, de obicei prep. *din* s. *dela*) *În credința ei cea ce e de Isusu... de demăreață pără la seară* (1648: *până sara*, 1688: *pân' în sură*). COD. VOR. 103/3. *Doamne... ainte până codri nu jură și să se facă pământul și toată lumea, de veac și până la reac tu ești*. CORESI, PS. 249, cf. 319, VARLAAM, C. 105 b. | Prep. *de* găsindu-se în corelațiune cu prep. *în* (*intru*), indică răstimpul care va trece până a începe o acțiune sau o situațiune oarecare. *De azi în trei zile plecăm*. ISPIRESCU, L. 4. || *De curânt* = *îndată*, nunaidecât, pe loc, imediat, v. *curânt* (9°).

b) Complementul circumstanțial răspunde la întrebarea *când?* (cf. lat. *de nocte* venire, *media de nocte*, *de die*, *de mense Decembri*), indicând clipa sau timpul în care sau în cursul căruia se petrece o acțiune sau de care ține o situațiune. Prep. *de*, adesea în concurență în asemenea cazuri cu prep. *în* și *la*, pare astăzi

un element de prisos înainte de adverbe sau expresiuni care și fără de acest *de* răspund la întrebarea *când?* (ca în *de a doua zi*, *de mâne dimineață*, „... a doua zi, mâne dimineață“, *de data aceea*, *de rândul trecut*, *de iarna*, etc.) Așa și *de altă oară* (1648: *oarecând*, 1688: *odinioară*) *sfintele maieri... înfrunșă sire*. COD. VOR. 152/2, cf. 147/3, 156/1. *Scolu-me de noapte*. PSAL. SCH. 175/9, cf. LET. II 23/37, 244/20. *De pururea vesclie fi-ror părintelui Dumnezeu*. CORESI, EV. 30/31, cf. DOSOFTEIU, PS. 12, LET. I 227/5, II 419/21, 456/30, 262/20, 264/20, 273/13, III 197/25. *Fiind încă de noapte, s'au culcat*. BARAC, T. 16. *Măi de noapte aici*. CARAGIALE, M. 6, cf. SBIERA, P. 17/30. *D'a doua zi sora mea se îmbolnăvi greu. Și risul meu... mi se deșteptă în creier*. DELAVRANCEA, TRUBADURUL (ed. 1887). *Hai, frate, la biserică De sfânta Duminică*. ALECSANDRI, P. P. 181/8, cf. SBIERA, P. 58/21, 58/15, cf. *deseară*. *Când va fi de dimineață, Să te duci din astă vicață!* IARNİK-BĂRSEANU, D. 259. *Crescut-au, Născut-au Doi meri d'alonei, De toamna sădăți, De vara'nfloriți*. TEODORESCU, P. P. 78 b., cf. SEVASTOS, C. 152/3. *La anul nou, de demăncate fiecare om trebuie să ia în mână uncalta cu care lucrează în cursul anului*. (Movileni în Tecuci) HEM. 1221/12, cf. MĂNDRESCU, L. P. 30/5, CONV. LIT. XLIV 23. *Frunze de gorun ...lătețe de rară, uscate și păstrate pentru capre*. H. IX 84. | *De amiază(zi) s. de prânz* = la amiază, în timpul prânzului, cf. *amiază(zi)* (II 1°) s. (Mold., de determinând împreună cu substantivul de subț regimul său timpul următor, în continuare, după cel indicat de acel substantiv; cf. lat. *non bonus somnus de prandio* PLAUTUS, funcțiune în care era mai obișnuită prep. *ex*) = după amiază, după prânz, după masă, cf. *amiază(zi)* (II 1°). (*De-amiază'n de seară* = *când a trecut de amiază și ziua începe să coboare spre seară*, pe la 3 1/2-4 d. a. Pornind din nou plugul, se ară ne-curmat până de-amiază'n de seară, pe la 3 1/2-4 ceasuri, când se face hodină. PAMFILE, A. 55. *De astăzi de mâine* † v. *astăzi*, cf. DOSOFTEIU, PS. 40/20. *De azi, mâne* = *astăzi-mâne*, în curând, în scurtă vreme: *La ce, maică, mă desmierzi Cu turtiți cu mere verzi, Că de azi, mâne, mă pierzi*. MĂNDRESCU, L. P. 30/5. | (Și aici se poate observa trecerea foarte obișnuită și în alte cazuri dela funcțiunea locală la cea temporală: *De ce nu mi-ai spus de acasă* (= pe când eram acasă) *lucrul acesta, ci numai acum?* — *De aci(a) s. † de acoleși* = *apoi* (2°), după aceea, v. *acia* (2°). *De-aci* (1648 și 1688: *și*; fr. *puis*) *de acolo rânslămu și trecumu în Chipru*. COD. VOR. 87/31. *Că mai înainte boala ei rîndecă, de-acia și cutremurulă susletului ei imblânzi*. CORESI, EV. 384/16, cf. 309/6, 314/17. *Întăiu să-l bată, de acia să-l trimiță la ocnă*. PRAY. 104, cf. LET. I A 55.

c) Complementul circumstanțial răspunde și la întrebarea *de când?* și la întrebarea *când?*, intruind elemente funcționale definite și subț A I 2 a și subț A I 2 b. El indică momentul în care s'a înfăptuit (*când?*) și dela care înainte s'a prelungit (*de când?*) totodată o situațiune oarecare. *Ne-am înțeles de ieri cu să ne redem astăzi* cuprinde și gândul că „ieri a fost, când ne-am înțeles“, și gândul că „e de ieri, de când suntem înțeleși“. Prep. *de ar* putea să și lipsească din acest *de ieri*, însă complementul circumstanțial devine adesea chiar prin acest *de*, pe lângă determinare a momentului, și expresie a distanței între acel moment și clipa în care a fost rostit. Până și întrebările *de când?* și *când?* își amestecă rosturile în asemenea cazuri, în măsura în care *de* ne apare aici în rolul corespunzător cu funcțiunea dela A I 2 b. Funcțiunea aceasta însă,

mult mai obișnuită altădată, devine tot mai puțin simțită. „Căți ani sânt, de când această fu lui?“ El zise: „De cocon“. CORESI, EV. 76/23. Călugăriță de mică dată dela părinți la lăcuința ficioarelor. DOSOFTEIU, V. S. 113², cf. VARLAAM, C. II 28², EMINESCU, N. 40, P. 273. Detinēr = ab infanzia. ANON. CAR. Soarele au apus de demult. DRĂGHICI, R. 18. De dimineată, pompierii stropiseră podul. C. NEGRUZZI, I 129. Măcută duioasă, Rămăi sănătoasă, Că de azi îmi vine Să plec dela tine. TEODORESCU, P. P. 284 b, cf. 339 b. ȘEZ. I 141 b/7. Ziua bună de dimineața se cunoaștie. BARONZI, L. 53/25, cf. RETEGANUL, P. V 50/15. S'a însurat prea de mic. DOINE, 45/16. Oaia asta se mărlise de cărlană (= până nu împlinise anul). (Rucăr) COM. LACEA.

II. Având funcțiune calificativă, determină o acțiune sau o situațiune după înfățișerile inerente lor, după împrejurările desfășurării lor, după scopul pe care îl servesc, etc.

1°. Complementul circumstanțial indică originea (descendența, locul de obârșie, paternitatea intelectuală, autorul unei făpturi, realitatea din care ia naștere o situațiune, etc., cf. lat. homo de plebe, de nave carcerem facere, etc.).

a) (În propozițiuni de construcție și valoare funcțională activă). Răspunde la întrebarea de unde? sau dela (prin s. din) cine s. ce?, prep. de fiind înlocuită astăzi, de obicei, prin dela s. din s. prin, dacă cuvântul de sub regimul ei nu este un adverb. De unde sântu oște le și sfădele intru voi? Au nu-su de aceea din dulcețele voastre...? COD. VOR. 126/11-127/2. Nu preimescu de (COR.²: den, DOS.: dela) casa ta vițelu, nece de (COR.²: den, DOS.: dela) turmele tale țapu. PSALT. 96/9. Iară, căce are el bogăție și mărie sau avuție..., ce folosu-i iaste lui de aceea. CORESI, EV. 73/10, cf. 202/22, 299/33, DOSOFTEIU, V. S. 42/31. Încă au fost atunci mulți megiași buni de pren prejure: den Colibaș, Coica și den Sătel, Cambrea, den Copăcios[ul]. Drăgan cu fiu-său Pătru, și Stanciulea de acolo, și Pitea of Scurța, Vintil[ă] of tam... (1591). CUV. D. BĂTR. I 58. Vom pieri de voi. MOXA, 373/27, cf. LET. II 340/7, III 18/10. Au răbdut scărbe și nevol... de împărăși... și de eretici. VARLAAM, C. 197. Ucenicii... audziră de Hristos ațel cuvânt. ib. 279², cf. 161/10, CORESI, EV. 131/33, SIMION DASC. LET. 3/2, CONTEMPORANUL, II 10. Să n'ăib ajutor de tine. DOSOFTEIU, PS. 82, cf. MINEIUL (1776), 97² b. Îi rămăsese mai mare avuție de tată-său. ȘINCAI, HR. III 272/23. Până va fi acesta (= smeu) d'asupra pământului, pace de el nu veți avea. ISPIRESCU, L. 18. Las' să mă cheme, cum m'a chema: ce ai d-ta de-acolo? CREANGĂ, P. 149, cf. 153. Ai avut mare noroc de m'nc. ib. 202, cf. MARIAN, T. 78. Ce folos de tine, dragă, că ești albă și spălată. Și trăiești tot supărată. IARNİK-BĂRSEANU, D. 375.

b) (În propozițiuni de valoare funcțională pasivă). Răspunde la întrebarea de (căt)re cine s. de (s. din) ce, complinind verbe pasive (construite cu auxiliarul a fi) s. construite reflexiv s. având forma de participiu al trecutului. Rugați fomu (= fum u, „am fost“) de ei. COD. VOR. 99/10. Urulu alatu iubiți adesu, născuți (1688: unul pre alalt iubiți cu de-adinsul, fiind de iznoavă născuți) nu de (1648: din, 1688: den) sămânța putredirici, ce de neputredă. ib. 144/23, cf. 160/16, 35/4, 49/1. Smentu-se de urgie ochiul m'eu (turbatus est a furore oculus meus; mon oeil est fondu de tristesse). PSAL. SCH. 14/11, cf. 481/12, CORESI, EV. 505/14, VARLAAM, C. 294, PRAV. 206. Văz că-i făcut ceriul de mânăle tale. DOSOFTEIU, PS. 27. Leontie I și II, după ce s'au biruit de oastea augustului Zenon, se omoară. ȘINCAI HR. I 92/21,

cf. DRĂGHICI, R. 26. Părcul meu se compune de doi plopi plutași, trei pallini, cățiva tei... C. NEGRUZZI, I 96. Aceste adunări se convocau de Domn. BĂLCESCU, M. V. 9/27, cf. 10/1. Își simte gātu-atuncea cuprins de brațe reci. EMINESCU, P. 209/1. Mai toate țările erau băntuite de războaie grozave. CREANGĂ, P. 183, cf. 264. Vai, mâncatu-s de străini Ca iarba de boi bătrâni. IARNİK-BĂRSEANU, D. 191.

2°. Construcțiunea prepozițională răspunde la întrebarea de ce? s. din care cauză (din ce pricină?, pentru ce), indicând cauza, motivul s. pretextul unei acțiuni sau situațiuni. Cf. cu (II 3°, IV), derept, din, în (IV), intru (IV), la¹ (III 2°), pentru.

a) De își păstrează pe deplin caracterul de prepoziție. Cărma flângea-se de greața undelor. COD. VOR. 94/10. Nu vădzuiu de slava lumriei aceea. ib. 40/2, cf. CORESI, EV. 450/32, PSAL. SCH. 300/5-7, Trupul n'omai de sănătate să-l grijim, nu de spurcăciuni și de pohtele trupești să grijim trupul. CORESI, EV. 46, cf. 50/23, 364/11. De negândire și de lene voastră să perdeți dulcețea ce-au gătit voa Domnul nostru Isus Hristos. CUV. D. BĂTR. II 424, cf. VARLAAM, C. 335/1, 69⁴, 72¹. Oricare vameș vă ceare vămă de (MOLD. de u) niscare lucruri, ce n'au fost obiceiul să dea vămă... PRAV. 164, cf. 584, 896, 174, 676. Să sui svântul Ioan la un loc nalt, unde era ațel spurcat idol a Artemidei, iără năroadele'mplându-să de mânia de aceasta (= din cauza aceasta), aruncară pietri asupra svântului. DOSOFTEIU, V. S. 29/15. S'au osândit și Timuș ...și și-au pus și el capul de glonț. LET. II 205/27, cf. 268/33, 256/6, 352/14, 249/15, 252/33. În borta pietrii brânca leului de groasă nu incape. CANTEMIR, IST. 158/1, cf. MAG. IST. I 356/7, MINEIUL (1776), 137^b. [Oile] nu de călbează au perit, ci de slabe. CALENDARIU (1814) 191/10. Căii... Mușcând de neastâmpăr zăbala ce-i ținea. ALEXANDRESCU, M. 30/3, cf. P'ANN, E. II 146/2. Toți au buhnit de răs de răspunsul acesta. C. NEGRUZZI, I 85. Numa'n casă să tot țezi... te ia naiba de urit. CONTEMPORANUL, I 567. Și de dragi unul altuia, Ei din ochi se prăpădesc. EMINESCU, P. 105, cf. 213. N. 42, 12/7. Și plângeam de supărată Că tu nu te-ai priceput. COȘBUC, B. 11/11, cf. F. 69, B. 25/3. M'a căzut ghoaga din mână De o subie păgână. ALECSANDRI, P. P. 169 b/7. Fata... știa că, de făcut treabă, nu mai cade codă nimării. CREANGĂ, P. 287, cf. A. 61, ISPIRESCU, L. 36. Că nu-ți bagă năcio vină, Nici de mică, nici de mare. IARNİK-BĂRSEANU, D. 271, cf. RETEGANUL, TR. 141/27-32, 14, P. III 46, 54/11. De străin și de sărac, Nu știu seara und' să trag, TEODORESCU, P. P. 326, cf. DOINE, 154/9. De aceea, de aia v. a cel (2° a). a¹ (A). | (Cu topică schimbată: nemică de alta = de nemică alta). Că de ce-i tremura lui trupul, nu era lui nemică de alta, ce de acea bolnăvie. CORESI, EV. 58/32.

b) În construcțiuni care dau prep. de înfățișeri de conjuncțiune; cf. A II 4c.

a.) (Cf. ce A III 2°). Știa amă și se învăța, de ce se chinuia. CORESI, EV. 27/32. Și sânt multe a svântului nevoțite, ce lăsându-le, de multe ce sânt, rom spune una. DOSOFTEIU, V. S. 172/32. Deabia umblă de slabă ce ești. ALECSANDRI, T. 1582, cf. P. P. 130. În fundul [lacu]lui, se vedea sclipind, de limpede ce era, un nisip de aur. EMINESCU, N. 6/a. Un jeț vechlu, negru, de vechiu ce era. DELAVRANCEA, ap. DDRF. Tu numai nu dai în gropi, de prost ce ești! CREANGĂ, P. 52, cf. 167/10, 293, 67/30, 294. Îi sfărâia căleăciele, de iute ce se ducea. ISPIRESCU, ap. TDRG., cf. ȘEZ. IV 88, MARIAN, T. 336, O. II 166/10. O fată, cât să-i cerci părechea, de frumoasă ce era. RETEGANUL, P. I 51,

cf. ISPIRESCU, L. 26, TEODORESCU, P. P. 636/5. *Pute de lenes ce-i. HERZ-GHER., M. VII 9.*

β.) † Din care cauză, de aceea. *Îl zăticnise arătându-i-se noaptea, de care făcu a doua călătorie... și-și dresese lucrul. MINEIUL (1773) 160.*

3°. Complementul circumstanțial are funcțiune instrumentală.

a) Răspunde la întrebarea cu (s. prin) cine s. cu ce, indicând ființa s. mijlocul cu ajutorul căroră sau prin care se îndeplinește o acțiune sau se împlinesce o situațiune. În asemenea cazuri, prep. *de* poate fi înlocuită de obicei prin prep. cu (II), prin, în (II 1°), întru (II 1°). (Cf. lat. semnificare alicui de manu; citari de tribunali). *Vedzi credința agiută lucrurilor lui și de lucru se sfârșește credința. COD. VOR. 121/6, cf. 139/14. Sătura ei de (cu DOS.) vîptorile fșatelor. PSAL. SCH. 491/6, cf. CORESI, EV. 21/6. Și-i va face rane de (MUNT. c) arme. PPRAV. 589, cf. DOSOFTEIU, V. S. 124. [Cărăbile] le încarcăm de aur curat. BIBLIA (1688), pr. 3/12. Cine de curant nu înțelege, Nu înțelege n'oi de ciomege. ROMÂNUL GLUMET, 29/19. Vezi cât ești de aran, moș Nichifor, cum îți încarci sufletul de păcate?! CREANGĂ, P. 134, cf. ISPIRESCU, L. 10, 40. Mai bine m'as spânzura de ciucurul brăului, În mijlocul târgului. IARNIK-BĂRSEANU, D. 275/1. Am săpat mala ul d'o cale (d'o cale = „printr'o singură cale”, „cu un singur drum”, „dintr'o singură dată”, „în puțină vreme”, „dintr'odată”, v. cale 4°, cf. DR. VII 324, ortografiat la locurile citate: *docăle și docăliță*) și Am fost d'o căliță la biserică, apoi am venit aici. (Târșolt în Țara-Oașului). VICIU, GL.*

b) Răspunde la întrebarea de (s. cu, s. pentru) cât (s. câte parole)?, indicând după verbe de felul lui *cumpăra*, *vinde*, etc. mijlocul (așa dar prețul) transacțiunii propuse sau încheiate și corespunzătoare acelor verbe. În asemenea funcțiune prep. *de* se găsește în concurență cu prep. cu, pentru. *N'afli fier de trei parole. TEODORESCU, P. P. 150, cf. 293^b. Mă 'ntâlnii c'o copilă, Ceru gura de-o groșiă. IARNIK-BĂRSEANU, D. 404. Am oumpărat nuci de zece lei.*

c) Răspunde la întrebarea de (din) ce?, indicând materia (sau și ființa) din care se face ceva (printr'un proces de construcție, de transformare, etc., căruia elementul în transformare îi servește oarecum ca mijloc de realizare). Uzul l-a înlocuit pe *de* în funcțiunea aceasta tot mai mult prin *din*. *Ce-i de tine, omule? (n. 1773) GCR. II 95/16. Amin, cardaș, ce e aceasta de tine (= cum ai ajuns în halul acesta) TICHINDEAL, F. 215. Un chioșc alcătuit de frunză. DRĂGHICI, R. 10. Incaltea să nu se aleagă nemica nici de somnul meu, dar nici de al vostru. CREANGĂ, P. 252; cf. a lege (IV 2°). Casa și-a făcut-o de lemn.*

4°. Complementul circumstanțial are funcțiune modală.

a) Răspunde la întrebarea cum? s. în ce fel?, indicând o anumită modalitate sau împrejurare în care se desfășură o acțiune sau o situațiune. Și în asemenea funcțiune îi pot lua locul lui *de* câteodată și alte prepozițiuni; îl întâlnim d. ex. tot mai adesea pe *din* în legătură cu anumite adjectivale adverbiale: *de nou = din nou*, ș. a. Uneori *de* ar putea să și lipsească fără de orice înlocuitor, mai ales când subț regimul lui se găsește un adverb. *Era de toți barbații ca pără la 12. COD. VOR. 3/4, cf. 97/2, LET. II 341/17, cf. tot. Toți amii va să-i judece de toate (cf. CUV. D. BĂTR. I 94/7, PRAV. 1064, DOSOFTEIU, V. S. 137/13, și de lucru, și de cuvinte, și de cugete. CORESI, EV. 40/4-5, cf. 84/26, 14/26, GCR. I 128/13, DOSOFTEIU, V. S. 112/31, MOLITVENIC (s. XVII), 309/6, MARCOVICI, C. 12/14. Să poată [a] sta de ateamul Bătăraștilor. (a. 1600) ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE XX (Mem.*

sect. ist.) 486/2. *De câtă ne e putearea, să slujim trebuința lor. CORESI, EV. 43/13, cf. cât de cât s. v. e cât (IV 1°). Adurniră de greu. MOXA 355/4. Cea ce va v'nde feciorul altuia... să-l poarte de coadele cailor. PRAV. 116, cf. 647, EMINESCU, N. 26/6. Robul... de va face silă featei stăpănu-său, să-l ardă în foc de viu. PRAV. 767, cf. PSALT. 105/73, DOSOFTEIU, V. S. 123/17, ALECSANDRI, P. P. 187^b/17, CREANGĂ, A. 32/7. Mulțimea ingerilor, căți simt (= sunt) de număr, nime nu ști. VARLAAM, C. II 21², cf. 12, LET. II 209/27, 213/3, MINEIUL (1776), 24^b/11. Să va scula sângur de mîntea sa, fără puteare delu giudeț, și va tă'a aceale tufe. PRAV. 71. Într'aceastași dăi svântul Hariton de sabie s'au săvârșit. DOSOFTEIU, V. S. 13/28. Fiind de naștere din Palestina. DOSOFTEIU, V. S. 22, cf. 44, 94²/22, 127²/3. De ce moarte au murii? ib. 30¹, cf. CREANGĂ, P. 82/16. Deszerg și de szerg = subito, illico. ANON. CAR. Acele diavanuri din amezazi îndesară nu cădea toate prea de laudă. LET. II 212/28, cf. 293/10, 282/18, 336/12, 360/9. În zilele acestui Domn, de altă (= altfel, de altfel), trăia boierii bine, numai avea mare mahnicioune că nu putea să deslege dajdea văcărutului. ib. III 183/3, cf. de una v. una, cf. II 398/23, 378/15, PRAV. 208. Duplă] aceeași s'au mai pus zi... și tot au rămas Iovan de zi (= nu s'a ținut de termen, v. III 1 a) și de menționă. (a. 1644) IORGA, S. D. X 176. Armenii... au aceea dreptate a cumpăra moșii la țară de vecie. (a. 1782) URICARIUL, XI 263/20. Crengi care de ce de ce (= d'n ce în ce, v. ce) se fac mai groase. COD. SILV. 28, cf. DRĂGHICI, R. 87, GORJAN, H. 3/16. Timpul sta de iarnă. DONICI, F. II 38. El se bolnăvi de ochi. C. NEGRUZZI, I 54, cf. 58. Acet doi... nu-l sfătuiau de rău. ib. 185. Curtzeanii... se silea... să o șteargă [pe Jeanne d'Arc] de deplin din aducerea am'nte a slubului rege. ODOBESCU, I 20/10. Căci de mult v'ați trăit traiul... Ș'acum toate la un loc Nu plății nici de-un potroc. ALECSANDRI, P. I 207. Când era soarele de două sulite pe cer. EMINESCU, N. 5. Mijea de ziuă. ib. 20, cf. LET. II 356/12, COȘBUC, F. 107/16. Apoi să știu de bine că in'ru în cremenal! CARAGIALE, T. II 6. Mult i se părea tată-său de rău. DELAVRANCEA, V. V. 25. Copila de moarte zace. ALECSANDRI, P. P. 231. Locurile li era tot de ce în ce mai necunoscut. SBIERA, P. 67/16, cf. 98. Și cum i-o dau [pupăz] în mână... se face a o căuta de ou. CREANGĂ, A. 57, cf. P. 31, 45, 276. Tu m'ai tot cihăit de cap până acum, să mă înșor. ib. 165. cf. cap (II 1°, IV 2°) învârti (3°). Pleacă-te să te sărut, Să te sărut de călare. IARNIK-BĂRSEANU, D. 111. (Cf. cap III) cf. 218, 247, 489/4. Care a fost voinică mai mare, Acum e legat mai tare. Și de mâni și de picioare Cu lanfuri și cu zăvoare. ib. 287, cf. DOSOFTEIU, V. S. 389/5-6. Cal murgi, În grajd bine odihniți, De patru picioare potcoviți. TEODORESCU, P. P. 179 b. cf. RETEGANUL, P. V 22/4, id. TR. 80, 31. TEODORESCU, P. P. 486. El te sudue de cruce. DOINE, 73. | † (Neobișnuit de altfel) Dară noi ce vrem da lu Dumnezeu de (= în schimb pentru, împotriva I 4°) acestea ce-au dat el noao? CORESI, EV. 116/23. (Pleonastic. subț regimul prepozițiunii găsindu-se un cuvânt din aceeași familie, înrudit etimologiceste cu verbul, formând astfel o determinare cuprinsă în însuși înțelesul acestuia) Ai gonit ori te-au gonit, Ai gonit ori ai fugit?... Nici de goană m'au gonit, Nici de fugă n'am fugit. TEODORESCU, P. P. 69. | De azi pe mâne = fără de vlagă, etc. v. azi: de față v. față; de florile mărului s. de flori de cuc v. floare (I 1°); de întâmplare v. întâmplare; (nici s. nu) de cum (așa) v. cum (A I 2° a, A I 3° a, C 1°).*

b) Construcțiunea prepozițională anunță o anumită acțiune, un anumit fapt sau o anumită situa-

plune, care apare în continuarea frazei sau confirmată sau negată sau interogativă. Cuvântul ce urmează după *de* se repetă de obicei, în cele imediat următoare, fără a fi precedat de prep. *de*. Asemenea construcțiune prepozițională poate fi înlocuită prin cât despre s. în ce privește s. privitor la + un abstract corespunzător cuvântului de sub regimul lui *de* (cf. *de greu, e greu într'adevăr* = „cât despre greutate“ s. „în ce privește greutatea, e greu într'adevăr“). Câteodată apare chiar acel abstract și după *de*, fără să se mai repete deci același cuvânt, dar reluând-se ideea din abstract printr'un cuvânt înrudit. Și în cazurile acestea, ca în cea din urmă situație precedentă, cu înfățișeri înrudite, construcțiunea prepozițională pare pleonastică, dar printr'înșa afirmația sau negația devine mai categorică. „*Bine-ai venit, Făt-Frumos!*“, *zise împăratul*. „*Am auzit de tine, da de văzut, nu te-am văzut*. EMINESCU, N. 6. *Voia să se și însoare cu dânsa...*, *pentru că, de cuminte, vedea că-i cuminte*. SBIERA, P. 218. *Nu-i vorbă, că, de greu, greu îi era*. CREANGĂ, P. 140, cf. 146. *Și apoi, de smci, smei, de voinici, voinici, dură se vede că erau, cum nătăfleși*. ISPIRESCU, L. 256. *De bărbuță, e bărbuță ca focul*. RETEGANUL, P. II 46. *Tu îi fi mare și mai de demult, dar de bătrânețe, sunt mai bătrân eu*. TEODORESCU, P. P. 26, cf. 115, 170^b, 288, 297^b. *De iubit, să ne iubim, La luat să nu gândim*. IARNÍK-BĂRSEANU, D. 65, cf. 427. *De frate, frate să-mi fii, dar la noi mai rar să vii*. ROMÂNUL GLUMEȚ, 51. | (Fără repetarea cuvântului de sub regimul prepoziției, înțeles din contextul frazei, iar pleonasmul fiind înlăturat astfel). *Era tinsă o masă de marmură, de noată, cât să răzma omul*. MINEIUL (1776), 29^b. *Paraschiv... e flăcău cuminte... de voinic și de frumos, slavă Domnului*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *El are numai o fată, care e foarte frumoasă, cugeți că e ruptă din soare, apoi de bună, e ca o bucată de pâine albă*. RETEGANUL, P. II 43.

c.) Construcțiunea prepozițională indică unitățile de aceeași categorie (persoane, obiecte, unități de timp) cărora le revin sau asupra cărora se repartizează valori egale sau părți de același fel ale unui întreg (indicate mai adesea prin câte, cf. c. a. c. IV). Ea arată astfel cui s. pentru cine s. ce sau pentru ce interval de timp se face repartizarea. Acest *de* distributiv se găsește adesea în concurență cu prep. *la* (III 4°). *Au dat de om câte un bou* (ca. 1660—1680) GCR. I 177/28. *Le-au dat leață câte patru lei, de lună*. LET. II 258/13, cf. 344/20, URICARIUL, XXI 215/21. *Să-i dea de an câte 50.000 de galbeni de aur*. MAG. IST. I 280/22. *Mănăstirea își va lua iarăși dejma obicinuită, de zăce căpiți una*. (a. 1803) URICARIUL, IV 163/12. *De tot carul șese boi, Injuțați doi câte doi*. ALECSANDRI, P. II 104, cf. P. P. 113. *De fiecare greșală să-i ardă școlarului câte un sfânt-Nicolaiu*. CREANGĂ, A. 3. *Porcii și-oiu plăți: Seroafa cu purci O sută cinci lei, De tot maseurul, Și-oiu da galbenul*. TEODORESCU, P. P. 461^b. † (Atestat numai la locul citat) *A da patru (două, etc.) de una luată = a da de patru (două, etc.) ori mai mult de cum ai luat. Să dea, derep' ce au luat acea ramă [pe nedrept], de-a una* (Munt. de una) patru la visterie. PRAV. 164.

d.) Complementul circumstanțial cuprinde de obicei sub regimul lui *de* una din expresiile adverbiale *dată, oară s. ori*, determinate de un numeral sau de pluralul unui adjectiv cantitativ (ca mult s. puțin). Asemenea complemente cu înțeles iterativ sau multiplicativ au rostul unor precizțiuni cu privire la faptul repetării sau multiplicării unei realități oarecare. În construcțiunea

prepozițională intră un numeral cardinal și când este iterativă, și când este multiplicativă. Complementul este ordinal, din compoziția lui făcând parte un numeral ordinal, când indică locul de ordine în șirul repetării unei realități, (cf. și A II 5°). În cazul din urmă, numeralul poate fi și numai singur purtătorul funcțiunii pe care o îndeplinește altădată împreună cu oară s. dată. Prep. *de* poate să și lipsească adesea din complementele circumstanțiale de felul celor discutate aici. Cf. ori, oară, dată¹.

a) Iterativ. Răspunde la întrebarea de câte ori? *Spre toate gloatele de multe ori muncindu ei* (per omnes synagogas frequenter puniens eos), *nevoia-i se hulească*. COD. VOR. 76/1, cf. PRAV. 303. *De câte ori amărira elu în pustie, înteritara elu în pământu!* PSAL. SCH. 250/11, cf. 354/10, 431/4, 187/2, 419/1, PRAV. 110, 779. *Ulciorul nu merge de multe ori la apă*. C. NEGRUZZI, I 251. *Calul se și scutură de trei ori*. CREANGĂ, P. 195. *Să nu ne mai întâlnim, Numai Sâmbăta odată, Duminecă ziua toată, Alte zile-arareori, Într'una de nouă ori!* IARNÍK-BĂRSEANU, D. 62, cf. 19/5, 90/8, 91/11, 260/13.

β) Multiplicativ. Răspunde la întrebarea de câte ori? *Dă vecinilor noștri de șapte ori în sârul (= sânul) lor imputarea lor, ce imputări fie, Doamne*. PSAL. SCH. 260/5, cf. 32/5, PRAV. 7. *În privința asta, îi mai bună legea d-voastre de o mie de ori*. CREANGĂ, P. 118.

γ) Ordinal. Răspunde la întrebarea a câtea oară? *Cela ce va fura furtușag mare de oara dentăi* (Munt. de întâiași dată), *să-l spândzure*. PRAV. 111. *Iar dalibașii și cu bumbașirul... și-au luat leafa lor... dăruindu-i Domnul cu postaji și cu alte daruri... trimetând de al doile (= „apoi, totodată, în același timp“, cf. a. doara) și pașei peșcheși*. LET. III 224. *Pohárnit nărocul lui Decheval, iarăși deade birvința Romanilor și de a triia oară*. CANTEMIR, HR. 83/12. *Robinson auzind aceste tunuri... au leșinat de al doile*. DRĂGHICI, R. 11. *Ercule căta acum să se însoare de a doua oară*. ISPIRESCU, U. 68/15.

e) (Învechit și popular). *De formează împreună cu pron. ce o expresie cu valoarea funcțională a lui cum, în ce fel, pe cât, întru cât*. Acest *de ce* (ortografiat greșit și *dece*) primește, introducând prepozițiunea, înfățișeri de conjuncțiune (cf. A II^b), mai ales în corelațiune cu alt *de ce*; locul căruia îl iau câteodată expresii de valoarea lui, ca atâtea, în tot, de aceea ș. a. *De cc... de ce* apare deci echivalent cu *cu cât... cu atât* (cf. atât II 1°, 3°, 5°, cât II 5°). *De ce pare în funcțiunea arătată aci umorți foarte apropiat de deoarece*. cf. *ce* (II 3° b). *Și de ce se întristează de vreo neputință, noi ne nevoim cum văm face să-l slobozim, să-i dăruim sănătate*. CORESI, EV. 57/5, cf. 76/20, 91/10, 264/14, 17. *Va nevoi di ce va putea să-i desparță*. PRAV. 1184. *De ce mergeam, de ce mă simțeam mai ușor*. CONV. LIT. XIII 336. *Învăță că, de ce străbate mai adânc în spăimântătoarea realitate omenească, de ce omul e mai indescifrabil*. C. PETRESCU, I. II 93. *Au luat-o prin pădure, doar vor putea ieși cumva la largul, dar de ce umblau, de aceea se înfundau mai tare*. RETEGANUL, P. II 72/14. *Că dă, știi 'mneta că di ci ai, di ci-ai mă ară*. (Cotârğaș în Suceava) ȘEZ. III 2. | *Măcar(ă) de ce = oricum, oricât*. *Macar(ă) de ce să ne răm usteni pentru dulceața cestii luni trecătoare, tot în deșertu-ae iaste*. CORESI, EV. 53/10.

5°. Complementul circumstanțial are funcțiune finală, indicând deci scopul (destinația, menirea s. țelul) unei acțiuni sau situațiuni (cf. lat. legatos mittere de pace = „ut pacem faciant, petant“). Răspunde la întrebarea cu ce

scop?, pentru ce?, iar prep. *de* poate fi înlocuită de obicei prin prep. *pentru*. Această carte evanghelică, scrisă iaste de învățătură. CORESI, EV. 2/s. Unii [ingeri] din ceriu să pogor de slujbă Domnului său. VARLAAM, C. 40. As-tătu năntea Domnului de 'ntrebare. DOSOFTEIU, V. S. 15², cf. 48, 102. Au venit poroncă la Dabijă-Vodă, de s'au gătit de oaste. LET. II 213/10, cf. 344, III 12/15, DRĂGHICI, R. 60/20. MINEIUL (1776), 169², 183^b. Chemat de cină, la o moșie. I. VĂCĂRESCU, P. 329/11. Fac praznic... De sufletul bunicăi. ALECSANDRI, T. 674 cf. N. REV. R. I 27. Stoian popa se oprea și de prânz el poposea... ALECSANDRI, P. P. 98/18. Au prins roinicul să zică de joc. SBIERA, P. 36/20. Nu-i găscă, ci-i gănsac, l-am cumpărat de semănță. CREANGĂ, P. 43, cf. 76. Doba-mi bate de pornit. IARNÍK-BĂRȘEANU, D. 302, cf. ALEXICI, L. P. 175/22, ȘEZ. III 243^b/25. Frunze de gorun... tăietec... pentru căpre de iarnă. H. IX 84.

III. Construcția prepozițională este și complinirea unor expresii care cuprind, în înțeles propriu sau figurat, ideea unei îndepărtări sau a unei apropieri.

1^a. a) După verbe al căror înțeles cuprind ideea unei separațiuni, a unei îndepărtări, despărțiri, etc., și după expresii similare (a despărți, a îndepărta, a despoia, a ierta, a ușura, a mângăia, a se lepăda, etc.). Construcția prepozițională indică realitatea cu care cineva s. ceva nu este, sau încetează să fie în atingere. Câteodată ar putea să ia locul lui *de* prepozițiile din s. dela s. dinainte. Lipsiți fi-voru de hrana așteloru. COD. VOR. 119/14, cf. 153/13. Nu înto[arce] șa ta de mine. PSAL. SCH. 326/2, cf. 465/2-3, 88/6, 173/7, 8, 491/11-12. Nedreptatea și păcatul... depărtează omul de Dumnezeu. CORESI, EV. 15/3. Mulți den Iudei era veniți cătră Martha și Maria, să mângăie eale de fratele lor (ut consolarentureas de fratre suo; pour les consoler de la mort de leur frère). ib. 95/19, cf. PRAV. 1159. VARLAAM, C. 271², 325. Rogu-mă de mă iartă de nebunie și de sfatul cel rău. DOSOFTEIU, V. S. 129²/34, ps. 99/10. A rămas de mamă (= orfan de mamă) id. ps. 83, cf. COȘBUC, F. 95/11, DOINE 92/12. Mă las de vladicie. ANTIM, P. XXIII/12. Vadani... au și poroncit lui Grigori-Vodă să dea pace oamenilor de bir. LET. II 436/29, cf. MINEIUL (1776) 80². [Berbecel] au rămas de turmă (= în urma turmei) și s'au depărtat de munte. ȚICHINDEAL, F. 235. Îi despoia [pe boierii] de averi. C. NEGRUZZI, I 143, cf. 249. Arbori ce se scutură de floare. EMINESCU, P. 227. Dumnezeu să vă apere de cele rele. CREANGĂ, P. 20, cf. 33, 210, 288. Îl luară de ochi banii ce erau acolo. ISPIRESCU, L. 267. De sarică-l destrăca. TEODORRESCU, P. P. 477. De urit te poți ascunde. Dar de dragoste n'ai unde. IARNÍK-BĂRȘEANU, D. 9, cf. 141. (În construcție impersonală) Auzi, cumătre, mori... De abia i-a mai trece băietului istuia de spăriet, că mult păr îmi trebuie dela tine. CREANGĂ, P. 33.

b) O categorie deosebită o formează cazurile în care construcția prepozițională, în legătură cu verbul *a trece*, indică punctul dela care crește distanța (de loc, de timp sau în sens figurat). Au mai mers o sanie după dânsii, până au trecut de Iași Leșii. LET. II 228/20. Fetelor, hă! s'a trecut de șagă. CREANGĂ, P. 9. Trecut-a de miez de noapte. IARNÍK-BĂRȘEANU, D. 174/20.

2^a a) Determină verbe al căror înțeles cuprind ideea unei apropieri sau atingeri și expresii similare (a apropia, a da, a se atinge, a se răzima, a ținea, a trage, a lua, a se molipsi, a împărtăși, a prinde, a spân-

zura, a atârna, etc.). Cuvântul prin care se exprimă ideea unei asemenea apropieri sau atingeri poate să și lipsească uneori, când ideea cuprinsă într'însul se înțelege dela sine. Construcția prepozițională are adesea înfățișeri de complinire locală sau modală, dar dominantă rămâne imaginea apropierei sau a atingerii. Mai adesea ar putea să ia la (I 3°) s. în (G.) locul lui *de*. Nă apropiem de Chipru. COD. VOR. 24/12, cf. PSALT. 6/3, CORESI, EV. 30/37, De mără prăseră-mă cea ce era cu mere. COD. VOR. 40/3, cf. 67/7. Și merse, lipi-se de omul ce lăcutia într'acea parte. CORESI, EV. 21/3, cf. PSALT. 206/23, PRAV. 319. Când te cumeneai de srânta pâine..., tu să știi că guști trupul lui Hristos. VARLAAM, C. 261/23, cf. 325. De om ce varsă sânge Ți-i greață a te atinge. DOSOFTEIU, PS. 20, cf. BIBLIA (1688) 66/11, URICARIUL XXIV 424/22, LET. I A. 115/11. Te face părtaș d'această pace. PANN, E. V 26, cf. DRĂGHICI, R. 34. N'a lipsit, a se molipsi de aerul acestui oraș. C. NEGRUZZI, I 20, cf. 54, 48, 145, CREANGĂ, P. 167/24. Cadrele aurite ce de păreți sunt prinse. ALECSANDRI, P. III 3. Sta Codreanu frător cu butucul de picior. id. P. P. 90^b/14. Barba 'n pământ i-ajunge și genele de picot. EMINESCU, P. 215, cf. 235. Braț de braț păsesc alături. ib. 252. Iacă, mergând el așa, ajunge de un copac nalt și stufoș strășnic. id. L. P. 192. Baba se scarmână de cap. CREANGĂ, P. 8. Lupului îi scăpărau ochii... și nici una nici două, ha! pe ied de gât, îi retează capul. ib. 23, cf. 13/12. Helbêt, o noapte nu-i legat de gard, a trece ea, cum a trece. ib. 128, cf. 101/12, 106. Biata Malcă, de frică s'a încheștat de gâtul lui moș Nichifor, ib. 120. Hai! dă-le colb și apoi te apuci de treabă. ib. 153, cf. BIBLIA (1688) pr. 3/19, C. NEGRUZZI, I 61/10. Numai iată că dau de o fântână, ib. 204, cf. 128/1, cf. da (II 5°-7°). CONTEMPORANUL V. 2 203/15. Încălecdând să te fii și în scări și de coama mea, ISPIRESCU, L. 7. Dete poarta de perete și trecu înainte, ib. 359. [Baba] pune omului merinde 'n traistă și-i dă iapa de căpăstru. SBIERA, P. 58/15. Șede un bade c'o mândruță Ș'o fir de cingătoare. IARNÍK-BĂRȘEANU, D. 51, cf. 434, 463, 472. Bieții oameni scapă numai cu ce erau pe ei și cu copiii de mână. RETEGANUL, P. III 4/33. De păreți m'aș răzima. id. TR. 135, cf. CUV. D. BĂTR. II 228/3. Pișco [pe mândra] fântării de mână. DOINE, 9/1. Domnule cu un bou de funie, să fii cu doi ti-aș zice bade. ȘEZ. I 219/15. L-a trântit de păr, până ce i-l-a jumultit de tot. ZANNE, P. II 518. Omul... plecă desnădăjdut, trăgând de funie răcoara. SANDU-ALDEA, D. N. 246, cf. DOINE 177/217.

b) În legătură cu verbul *a trece*, prep. *de* indică felul pe care îl atinge o mișcare, răspunzând la întrebarea încotro? (s. unde?, sinonim cu încotro?) Mână-i să treacă în corabie de ceaia parte de mare cătră lume. VARLAAM, C. 258. (Fig.) A trece de partea cuiva = a trece în tabăra cuiva, a deveni sprijinitorul s. partizanul lui.

B. I (Înrudit cu A III 2^a) Fiind vorba de elemente care se continuă, urmează sau se succed în serie unul după altul, prep. *de* leagă elementele acestea, de obicei identice și numite prin urmare la fel. Ideea succesiunii îi dă adesea nuanță de determinare temporală sau spațială sau modală. Astfel de expresii sunt: *zi de zi*, *casă de casă*, *neam de neam*, etc. (Pentru construcții asemănătoare în arom. alb. și gr. v. SANDFELD, L. 111). Expresii ca *zi de zi*, *om de om* etc., citate mai jos conțin în ele ideea de continuitate: *zi după zi* etc. Lui *de* îi poate lua locul de cele mai multe ori și prep. *din* (cf. lat. *diem de die* și *diem ex die*) sau și prep. *cu* (cf. cu I 1°). *Dzi de dzi* (1688: den z i in z i) sufletulu dreptului cu fărădelege lucrurile muncea.

COD. VOR. 170/a. *Sta Moscolii de pază din Ciri-muş până în Iahurluc tot om de om.* LET. II 328/2a. *Tu s'o amăi cu zi de zi.* COŞBUC, B. 55. *N'ați plâns văzând cum trece'n sbor Spre miază-noapte nor de nor.* ib. 68, cf. 162, A. 28/a. *Prin locurile acestea erau codri de codri.* SĂM. IV 836. *Neam de neamul meu n'a mâncat așa bucate.* CREANGĂ, P. 9. *Să-mi alcegeți macul de-o parte — fir de fir — și nășipul de ală parte.* id., ap. TDRG. | (Prep. de își schimbă locul în combinație cu prep. în sau conj. și.) *Sau tinde-ți[-]veri mânia sa de (din SCH.) rudă în rudă (a generație în generație).* COR.², ap. PSALT. 175/2a. *Cumpli cuvântu de neamu și neamu (din rod în rod DOS).* ib. 153/2. *Aștepta de zi în zi (cf. lat. ex eo die ad hunc diem, grec. ἕξ ἡμέρας ἕς ἡμέραν) să meargă la Iași* N. COSTIN, ap. TDRG.

II. (Învechit). Cu înțeles partitiv în locul lui din s. dintre. *Ce mai rămânea de azi, lucra până la al șeșe ceas.* DOSOFTEIU, V. S. 110². *Au așezat sămenii și pre copiii den casă, carii îl părăsise, iar pre lângă Alexandru-Vodă, dându-i și de boieri petrecători până la margine, la Galați.* LET. I 265, cf. II 261/2a, 324/4. *Papagalii cei bătrâni... fugea, iar de cei tineri nu vede[a] nici-unul.* DRĂGHICI, R. 97.

III. Construcțiunea prepozițională primește funcțiuni pe care le îndeplinește altfel forma de nominativ-acuzativ a substantivului, considerate de obicei în imprecățiuți ca ale unui vocativ (cf. DR. X 21-23), sau arată, ca și complementul direct, obiectul unei acțiuni sau atitudinii, (sau și realitatea supusă unei situațiuni). chiar și pe lângă verbe intransitive sau interjecțiuni (cf. lat. queri s. dolere s. admirari, etc., rem s. de re; heu me infelicem!, o hominem impium!).

1^a. Construcțiunea prepozițională are funcțiunea de subiect. (Asemenea expresiuni vor fi fost întru buințate la început mai ales cu înțeles partitiv sau posesiv. Un vădit înțeles partitiv are construcțiunea prepozițională d. ex. în s'au întors de cei ce au plecat de mult din sat față de s'au întors cei ce au plecat de mult din sat. — Ca și construcțiunile cu de al-de, d. ex. în *Acuma rămase să bea aldămașul Dulse cuscru, socru' și de alde nașul*, PANN, P. V. II 136, v. al-de, pot servi ca subiect și construcțiunii cu de cel de: *au venit și de cei de pește munți.* Cum însă de al-de e o formulă invariabilă, pe când în de cel de pronumele urmează regulile acordului în gen și număr, cel de al doilea de nu mai are niciun rost înaintea unui adjectiv sau a unui nume comun: *au venit și de cei nechemăți.*) *Se tâmplă omului de cea boală, de cea beteală cu mesteră-tură rea, ce-i zic de lună.* CORESI, EV. 82/17. *Dedea ajunge apa de împli gura, de-acii numai ce iaste de afundat (= apoi numai să te cufunzi mai e cu puțință).* VARLAAM, C. 266². *Unde era Dumnezeu, sânt și bani și prietini și de toate.* LET. II 271/5, cf. CREANGĂ, P. 9/10. [Corabia] *a adus marmuri de câte îți trebuiesc.* MINEIUL (1776), 161. *Și n'o scrie cu cernală, Că de aceea-i multă'n țară.* IARNİK-BĂRSEANU, D. 117. Cf. B IV 3°.

2^a. Ține locul celui de al doilea nominativ, cu rosturi calificative, în fraze construite pasiv s. reflexiv, corespunzând celui de al doilea acuzativ în construcție activă. Funcțiunea lui de o îndeplinește altfel și ca¹ (A II 4°), iar de ar putea să și lipsească adesea din frază, fără ca să se schimbe înțelesul acesteia (cf. și B III 6°). *Să vor certa amândoi de precurovari.* PRAV. 533. *Deci fu de toți cunoscut de împărat.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 255/a. *Într'alt chip de va urma, atunci de înșelătoriu să se numească* (a. 1803).

URICARIUL, III 30/a. *Cui ni se va arăta de sfet-n'o împărătesc, aluia numai să-i vorbim.* TEODORESCU, P. P. 163.

3^a. Construcțiunea prepozițională apare în imprecățiuți ca un fel de exclamațiune cu colorit puternic afectiv. În *lua-i-ar naiba de hoși!*, toată intonația frazei, cu un hiat de articulare între *naiba* și *de hoși*, ne face să simțim pe *de hoși* ca având rolul unui așa zis vocativ, al unui caz care aci s'ar numi mai potrivit „imprecativ“. *Luai-ar naiba de hoși!* pare totodată o expresie brahilogică față de *lua-i-ar naiba afurisiți de hoși*, neexprimat rămânând unul dintre elementele gândului („afurisit“ sau vreun alt termen asemănător de imprecățiuți), cf. D 4°, B III 5° c. Totuși nu poate fi vorba aci sau cel puțin în asemenea cazuri de o elipsă adevărată. Ceea ce ar spune cuvântul de care se presupune că ar fi suprimat, rezultă din tonalitatea afectivă a frazei întregi, iar construcțiunea prepozițională, împărțându-se de tonalitatea aceasta, devine ea însăși expresie imprecativă. Cf. B III 5° c, D 4°. *Dracul s'o ia de ploaie!* OLLĂNESCU, ap. TDRG. *Mânca-i-ar o'uma și holera de hoși!* NĂDEJDE id., ib. *O s'o dau dracului de deputăție!* N. XENOPOL, ib. *Așa e, arde-l-ar focul de Grec!* N. REV. ROM. I 28. *Baț'o Dumnezeu de babă, s'o bată.* CREANGĂ, P. 125, cf. id. A. 127/2a, ȘEZ. I 114/2a. *Bată-te, de țară rea, Când am bani. n'am cu cin' bea; Bută-te de țară bună, Când n'am bani, am voie bună!* DOINE, 209.

4^a. Construcțiunea prepozițională face parte din predicat, având funcțiunea numelui predicativ. Ea poate avea toate rosturile semantice ale acestuia și toate nuanțele de sens pe care le-a primit în celelalte funcțiuni ale ei și în deosebi în cea de complement circumstanțial calificativ (v. A II). Cf. fi (A II). *Filippu ievanghelistulu, cel ce era de (1688: den) cei șapte.* COD. VOR. 26/a. *Această pildă ce e de furiscu și de mitariu înainte ne o pune noao.* CORESI, EV. 12/5a. *Fost-au [lucrurile] de a (Munt. de ale) besearicii au mirenești.* PRAV. 202. cf. 247, 506. *Uneori ne pare că ni-i de bine și de sănătate de ce ne rugăm lui Dumnedzău. iară noi înșine ne ucidem.* VARLAAM, C. 75/2, cf. 155, II 12, 13/a. *Nimica alt nu chibzuțiu să fie acmu mai de pripă svintei besearici și mai de treabă, numai îngruparea profească.* (a. 1650) BV. I 176. *Acesta... era Thibeau, de țara Eghipetului.* DOSOFTEIU, V. S. 42², cf. 112², 177². *Să veniți să fim toți de unii.* LET. II 245/7, cf. 249. *Această rânduială... socotim că nu numai nu le va fi lor de stricăciune, ce încă și spre îmbelșugare și fericirea țerei.* (a. 1775) URICARIUL, I 136/a. *Apele ceale amare, care nu era de băut.* MINEIUL (1776), 190^b. *Copiii să creștea șiera d'avalma și de oșeamă cu cei boierești.* PISCUPESCU, O. 24. *Nu mi-ar părea de glumă Să mă văd că sunt o mumă.* BARAC, A. 42, cf. MARCOVICI, C. 17/3, D. 66/4, CREANGĂ, P. 107/1. *Ah! de nesuferit este acest Robinson!* DRĂGHICI, R. 6, cf. 27. *Știu că sunteți toți d'o țară Cu Ilaridim.* PANN, E. II 63. *Voiesc a vă fi de tată și vă sfătuesc ca să îndrăsnii la mine despre orice păs veți avea.* GORJAN, H. IV 171. *Au nu era și el de acolo de unde era doamna B.?* C. NEGRUZZI, I 61. *Capul tău e de poet și al lui de oștean.* ib. 64. *Să-ți fe de bine, Măria Ta!* ib. 163. *Această teorie fundamentulă este de un adevăr evident și a fost de natură a introduce o întreagă reformă a astronomiei.* MAIORESCU, CR. II 113. *Se sgudue domul, de pare-a fi de scânduri.* EMINESCU, P. 207, cf. 221, 245, 248. *Căci nici tu nu ești de mine Și nici eu nu sunt de tine.* ALECSANDRI, P. P. 91^b. *De! unchiș, cine e de vină?* ISPIRESCU, L. 95, cf. 259. *Parcă fi-ar veni a crede*

că-i de cele cu crucea'n sân. CREANGĂ, P. 164, cf. 186, 208, 236, 309. Dar [fetele] sunt nici, Nu sunt încă de voinici. TEODORESCU, P. P. 329 b. Când a fost de sărutat, Ea m'a pus la frământat. IARNÍK-BĂRSEANU, D. 105, cf. 167. Umbletul și boiul lui semănau de boier mare. FUNDESCU, B. 78/11. Dacă-i treaba de-așa, nevastă, atunci... ȘEZ. V 130.

5^a. Construcțiunea prepozițională are valoarea sintactică a unui complement direct sau indică obiectul unei acțiuni sau atitudini înfățișate în frază.

a) Răspunde la întrebarea pe s. de cine s. ce? și îndeplinește, după verbe transitive (în formele lor finite sau nominale) aceeași funcțiune ca a unui complement în acuzativ, (cf. și alb. u jep për të ngrënë „le da de mâncat“). Construcțiunea prepozițională mai are în cazurile acestea adesea și înțelesul partitiv, realitatea indicată de ea nefiind supusă în întregime acțiunii exprimate prin verb. Atădată prezența lui de ne reamintește și de alte funcțiuni semantice, dintre cele înșirate sub A. Se spune d. ex. *am isprăvit treieratul*, dar și *am isprăvit de treierat*. Aci firește că *de treierat* are valoarea unui complement direct, dar rostul lui *de* în legătură cu verbul a isprăvi pare motivat, cel puțin în începuturile lui, înainte de toate de ideea separării (A III 1°). Adesea ar putea să și lipsască prep. *de*, fără să se modifice înțelesul frazei. Câteodată iară, construcțiunea prepozițională face sau poate să ne facă impresia că a devenit un compus în care prep. *de* și cuvântul de sub regimul ei s'au contopit (d. ex. în *Ne-ai adus de mâncare?* — cf. *ne-ai adus pâne?* —, pe lângă *ne-ai adus demâncarea?*). *Cântați noșo de* (DOS. din) *cătecele Sionului*. PSALT. 286/1. *Dăătoriu de toate bunătățile*. CORESI, EV. 12/25, cf. 152/5, 50/50, 322/2, 179/11, 332/22. *Luă cu mâna dereaptă de lacrimile ei și unse ochii celui împărat*. CUV. D. BĂTR. II 150. *Să-i cumpere de tot fealul de vrăcavi și de alte de toate bucatele ce-i vor trebui*. PRAV. 347, cf. 523. *De o pâne gusdăm și dintr'un păhar bām*. VARLAAM, C. 294², cf. 304², 376². *Intrebând de oameni au doară l-au vădzut, știură unde au intrat*. ib. 193², cf. ALECSANDRI, P. P. 2 b/25, CREANGĂ, A. 2/23. *Cela ce nu cao:ă numai de binele și de folosul său... ce să nevoiaște ș'altora să folosască, acela înmulfește talantul Domnu-său*. VARLAAM, C. 300², cf. 244/7, 8, FILIMON, C. I 766/9, C. NEGRUZZI, I 147/21, ALECSANDRI, P. P. 238 b/13, CREANGĂ, P. 30/23; cf. căuta (I 2°). *O învăț de toate câte o mai învășă*. DOSOFTEIU, V. S. 9, cf. 75², 126/12. *În ce chip dorește cerbul de fântână...* *Sufletul meu, Doamne, așa te dorește*. id. PS. 139. *Duhornicești slujitori împărățitori de cereștile taine*. BIBLIA (1688), pr. 4/22, cf. pr. 6/2, pr. 8/7. *Să fie trimis ei înainte un Turc la Moscalt, de au strigat de a păci*. LET. II 107. *Nu va putea purta de grijă a doue țări*. LET. II 304/9, cf. 307/22, 334/12. *Altul cârti'or de ele și nemulțăm în toate*. KONAKI, P. 259. *Robinson de acesta... nici avea în cuget*. DRĂGHICI, R. 5, cf. 84. (Franțuzism:) *Ei... schimbă de meserie* (cf. fr. *changer de...*) *cât pot mai des, le ceară pe toate*. MARCOVICI D. 51. *Toderică... îndată-i pofti [pe musafiri] în casă și porunci de masă*. C. NEGRUZZI, I 82. *Avea încă multe de spus moș Tândălu*, ib. 252. *Fiecare nație are o misie evanghelică de împlini*. BĂLCESCU, M. V. 5/13. *N'aream nici de hrană, Nici fol de'nclit*. ALECSANDRI, P. I 41, cf. T. 136. *Uciderea nu ne-o reproducem cu tot ce are ea de crâncen*. MAIORESCU, CR. I 20. *Basarabi și voi Mușatini Desoalecări de țară, dăători de legi și datini*. EMINESCU, P. 245. *S'mina își făcea mereu de lucru prin șoproan*. CONV. LIT. XII 429, cf. *a da de lucru* v. d. a² (I 3° b); *a avea* (cu cineva)

de furcă, v. *furcă*. *Am isprăvit și eu de rășnit*. N. REV. R. I 33. *Văzu că nu mai are de nici unele, și nici pârâni*. ISPIRESCU, L. 287/6, cf. 366. *Nici acasă n'am de coasă*. CREANGĂ, P. 24, cf. 230, 259. *Să prindă și alții la mince, văzând de patina voastră*, ib. 263, cf. A. 103/3. *La Țarigrad... De tote a cumpărat*. TEODORESCU, P. P. 164 b, cf. 107 b/11. *Lețitu... Duce de mâncat la plug*. DOINE, 113, cf. 219. *Bate, Doamne, pe nana, Că ea mi-o făcut d'aslea, De mi-am urit nevasta!* ib. 70/7, cf. BIBICESCU, P. P. 317/17, ȘEZ. 113 b/22, cf. f. a c (A I 3°). | (Se face regulat cu ajutorul lui *de* complinirea verbului a ști în înțelesul de „a avea cunoștință de...“, „a fi informat despre...“) *N'am fost acolo, și știu de mourtea lui Lazar*. VARLAAM, C. 80², cf., II 69/22; cf. ști. Cf. B IV 3°.

b) În legătură cu expresii privitoare la acțiuni și atitudini ca al căror obiect apare realitatea indicată prin cuvântul de sub regimul lui *de*, și în deosebi pe lângă verbe intransitive și reflexive, care nu pot avea un complement în acuzativ, (cf. *de pedeapsă*, din *teama de pedeapsă*, unde e atributiv, și din *copilul se teme de pedeapsă*, verbul *a se teme* construindu-se alădată cu acest înțeles și cu acuzativul și putând fi transitiv, cu alt sens, până în zilele noastre; cf. lit. *cavere* construit cu acuzativul, cu *ab* și chiar cu *de*). *Acela grijașe-se de voi* (1648: *lui i grije de voi*, 1688: *el poartă grije pentru voi*). COD. VOR. 163/11, cf. CORESI, EV. 63/35, 74/26, 92/19, 215/11. *Se ferească-se de reu* (1688: *Abată-să delu rău*) COD. VOR. 154/2, cf. CORESI, EV. 30/10, CREANGĂ, P. 133. *Plângeți-vă și vă rugați de chinurile voastre ce vin spre voi*. CORESI, EV. 53/9, cf. 442/10, 68/27, 74/31, 150/2. *A șuptea zi Dumnezeu... odihni de toate*. MOXA, 346/26. [Diazolul] *vinuiaște...alteori pre oameni înaintea lui Dumnezău, cum făcu și de lov și de alți de mulți*. VARLAAM, C. 68. *Lăudându-se împăratul de un boinic*. DOSOFTEIU, V. S. 86, (Cf. I e a c II) *Leac n'aves în cugetul său de lucru le pămînteșii, ce cu totul îi era gândul și mintea suită la Dumnezău*. ib. 144. *Nu ții de mine... greață*. id. PS. 82, cf. 139. *Muncitorilor li să feuce milă de dansa*. id. V. S. 141², cf. CORESI, EV. 256/4. *De mirat este de Mihai-Vodă, Domn bătrân...* LET. II 428/5, cf. CORESI, EV. 59/4. *Să nevoia copilul de învățătura cărții*. MINEIUL (1776), 57^b. *Să ne spunem jalba ce avem de vrăjmașul nostru*. ANTIM, P. 151. *I-au venit poftă de o bucășă de friptură*. DRĂGHICI, R. 65. *Mai mult purta de grijă pentru stăpâna ei decât de dansa*. ib. 27, cf. BIBLIA (1688), pr. 7/41, LET. II 261/22, MARCOVICI, C. 20/14. *Sărmane prietene, mă-e jale de tine!* C. NEGRUZZI, I 63, cf. 83. *De tine-i rău*. Făt-trumos ția furat fata. EMINESCU, N. 14, cf. ALECSANDRI, P. P. 21/17, 18, CREANGĂ, P. 117/23, 269/11, 283/14. *De-o fată cui i pasă*. COȘBUC, B. 13, cf. 17. *Mai nainte vreme nu preu întreba de zestre, ca acum*. CONV. LIT. XXIV 919, cf. întreba (3°). *Și venea încet, încet... Malurile cerceiând De-un Vulcan, de-un căpitân*. ALECSANDRI, P. P. 134. *Îmblu de rândul tău...fără n'cetare, De când zaci la închisoare*. ib. 141^b, cf. 145^b. *Dumnezeu să se îndure de noi*. ISPIRESCU, L. 7, cf. 26, 45. *Băutul începu să plângă și să dorească de pârâni*. ib. 162, cf. SEVASTOS, C. 81/10. *Nu-i plăcea de miere nici cât*. SBIERA, P. 24/3. *Se temea de vieța frațânii-său, și de aceea l-au ascuns într-o clipă*. ib. 53/18, cf. CREANGĂ, P. 89/10. (Cf. cărti I 1°). *Soacra nu trebuie... să tot cătească de toate cele*. CREANGĂ, P. 4. — *De asta te plângi, stăpâne?* — *D'apoi de care alta, măi Chirică?* ib. 155. (Cf. alt 1°) *Nu mi-i de alta, dar mă tem că-i înțepeni în căruță*. ib. 123. (Cf. greu II 1°) *Doară de ții greu de vieța lui*. ib. 211. *Harap Alb...mulțamește lui Dumnezeu și de bine și de rău*, ib. 223,

cf. 312. (Cf. fi III 2°) *Când fi-o fi, badeo, de mine, Lasă lucrul două zile.* IARNÎK-BĂRSEANU, D. 116, cf. 155, 177. *Io-l întreb de sănătos, El cată parul de gros.* MĂNDRESCU, L. P. 113, cf. 112/25, 202. *Să ne măsurăm de lungi.* DOINE, 218, cf. ȘEZ. I 6. *A-i fi (a-i veni, a i se face) cuiva lehamete de ceva, v. lehamete.*

c) În legătură cu interjecții sau cu adjective (adverbiale), acestea din urmă având, în exclamații, rosturi ca ale interjecțiilor. Realitatea exprimată prin cuvântul de subt regimul lui de este obiectul afectului (admirațiune, compătimire, surprindere, etc.) căruii îi dă expresie interjecția sau adjectivul corespunzător acesteia. Cf. B III 3°, D 4°. *Ferice de bărbatul cea ce reabdo năpasti!* COD. VOR. 111/12. *Piile Varilonului, vai de iale!* PSAL. SCH. 446/12. *Ferice de blânzii (Fericii cei blânzii BIBLIA, 1688), că aceia îndulci-vor pământul. Ferice flămânzii și insetații (Fericii ceia ce flămânzesc și insetoșează BIBLIA, 1688) pentru dreptate... sătura-se-vor.* TETRAEV. (1574), 205. *Vai de preutul cea no-i dostoinic.* CUV. D. BĂTR. II 51/10, cf. 51/4. *Amar de ceia ce zidesc case cu singe.* VARLAAM, C. 351°. *Vai de biet Român săracul!* EMINESCU, P. 161, cf. CONTEMPORANUL, I 291. *Vai de mine, ce să fie De-atăta blăstămăție!* DOINE, 78/11.

d) În legătură cu verba dicendi (a vorbi, a trata, a scrie, etc.) și cu verba sentiendi (a auzi, a afla, a-și da seama) arată că întâmplări sau fapte privitoare la realitatea numită de cuvântul de subt regimul lui de formează obiectul acțiunii. Uneori acele întâmplări sau fapte se identifică cu realitatea însăși pe care o privește, încât între expresii ca *a afla ceva* și *a afla de ceva* poate să dispară orice deosebire (cf. afla I 1°). Lui *de* îi poate lua locul prep. despre sau expresia cu privire la. Construcțiunea prepozițională răspunde la întrebarea ce?, de s. despre cine s. despre ce? s. (cf. și A II 4°b) cu privire la cine s. la ce? În legătură cu verbul a fi, v. aci mai jos. *Nece scriptură de tire n'amu preimitu dela Iudei, nece nime n'au veritu a afla sau a vesti sau a grăi de tire cerea reu* (1648: noi nece cărți n'am luat despre tine... 1688: noi nici cărți pentru tine am lua...) COD. VOR. 102, cf. 16/5, 72/8. *De toate „răspuns avăm a da.* CORESI, EV. 37/3, cf. 38/22, 84/10. *O slugă credzută carele au dat la izvod de toate patimile scântului.* DOSOFTEIU, V. S. 101. *Scriea Muntenii de rău de Dimitrașco-Vodă la Moscali.* LET. II 336/12, cf. MINEIUL (1776), 146. *Shazinan luând veste de venirea sa din partea fratelui său...* GORJAN, H. I 2/25, cf. DRĂGHICI, R. 83. *De-a omului mărire nimic nu dă dovadă.* ALEXANDRESCU, M. 5, cf. BĂLCESCU, M. V. 580. *Oh! nu-ți poți face o idee de ce am cercat!* C. NEGRUZZI, I 62. *Dar destul de această materie neplăcută!* MAIORESCU, CR. I 245. *Vorbesc de-a lor iubire.* EMINESCU, P. 212. *I-ra! moș Nichifor, nu mai spune de lup, că tare mă tem!* CREANGĂ, P. 120. *Nu cânt de 'mpăratul tău.* TEODORESCU, P. P. 88, cf. MĂNDRESCU, L. P. 15/10, 12. IARNÎK-BĂRSEANU, D. 55. | (Cf. De bello Gallico) † În expresii brahiologice, servind pentru formarea titlului unei cărți, al unui capitol dintr'o scriere, etc.; cf. pentru. *Cap. III. De Dachia.* (Miron Costin) LET. I 15, cf. ib. A. 34/3. *De episcopi și de călugări și de oameni mireni.* PRAV. GOV., ap. TDRG. | În legătură cu verbul a fi indică realitatea supusă unei situații. *Fistu spusu le roi de l'affaire de Paul.* COD. VOR. 68/10, cf. 42/1, cf. 105/11. *Iară de tocma la lui Toma apostol fu așa.* VARLAAM, C. 135°. *De foame*

ar fi ce ar fi, Dar n'am cu ce mă 'nveli. IARNÎK-BĂRSEANU, D. 464, cf. DOINE, 80.

6°. Construcțiunea prepozițională are rosturile celui de al doilea acuzativ pe lângă complementul direct. Prep. de poate fi înlocuită prin ca¹ (A II 4) sau ar putea să și lipsească uneori din frază, înțelesul acesteia rămânând nemodificat (cf. și B III 2°). *Toate pohtele le am omoară și de nemiu să le arate.* CORESI, EV. 70/20. *Slava acești lumi de răs și de smenteală să o avem, Le-am răzut [curțile] de ghizdare.* DOSOFTEIU, V. S. 9, cf. 64°. *I le-au dat lui acele case de zestre.* LET. II 455/10, cf. MINEIUL (1776) 149°. *Viermușorii care țărna au de 'nălitoare.* KONAKI, P. 269/7, cf. 275. *Lunca de stăpân îl știe.* I. VĂCĂRESCU, P. 6/9, cf. DRĂGHICI, R. 137, MARCOVICI, C. 10. *Are un cal ce și-l-au căpătat de dar.* BARAC, T. 44. *Mă mir cum de mi-a făcut cinste să mă ia de bărbat.* C. NEGRUZZI, I 77. *Murise vecinul și lăsase de moștenire fiilor și nepoților ura și vrajba de sânge.* EMINESCU, N. 3. *Dă-mi pe Vidra ta de ramă.* ALECSANDRI, P. P. 99^b/3, cf. 125. *Boierul m'a luat de nebun.* CREANGĂ, P. 157, cf. 196-197. *Luă într'o băsmăluță Numai făină fără țărăță Ș'o duse la dalba-i jupâneasă, Să-arete făina de frumoasă.* TEODORESCU, P. P. 143, cf. 298^b.

IV. Construcțiunea prepozițională are funcțiunea sintactică de atribut.

1°. Ca determinare locală (cf. A I 1°b). *Că adecă împărății de pământu (SCH. pământului) deștiseră.* HUR., ap. PSALT. 91/20. *Sânt împărătiului de ceriu slujitoriu.* VARLAAM, C. II 60, cf. CORESI, PS. 400/8. *De-a stânga de sine (cf. de-a stânga sa) vedea pre altul.* DOSOFTEIU, V. S. 149/8. *Ceale de apoi hotară ale lumii.* BIBLIA (1688), pr. 4/20. *Se ajunsese cu judecătorii cei de loc.* LET. III 265/7, cf. loc (8°). *Taie lunca de divale Și răchita din cărare.* ȘEZ. I 13/1. *Până nu te lovești cu capul dă pragul dă sus, nu vezi pă cel dă jos.* ZANNE, P. III 318.

2°. Ca determinare temporală. (Cf. A I 2°b) *Mărturisescu vouă în ziua de astăzi, că...* COD. VOR. 21/2, cf. BIBLIA (1688), pr. 4/20, CREANGĂ, P. 136/21, MARIAN, V. 219/3, GHICA, S. 103/12. *Să trudiră într'acest de-acum veac.* DOSOFTEIU, V. S. pr. 2. *Ce să vă spun vouă, oameni de ieri, eu omul veacului!* C. NEGRUZZI, I 245. *La ziua cea de mâne abia cuget'un sărac.* EMINESCU, P. 220. | (Indicând durata s. vechimea (vârsta). Cf. A I 2 a β) *Cale ca de două zile.* GORJAN, H. I. 4/15, cf. ÎMPIRESCU, L. 26. *Musti de o zi pe-o lume mică.* EMINESCU, P. 222. *Copilul de trei zile.* IARNÎK-BĂRSEANU, D. 114.

3°. Ca determinare calificativă (indicând tot felul de însușiri, iar la sensurile înșirate la A II adăugându-se în deosebi și cel posesiv). *Eu fariseiu sânt, fiu de fariseiu.* COD. VOR. 47/10. *Urii di (1688: den) Asia Iudei.* ib. 62/1. *Stătu Panelu prin mijlocu de ei (1648, 1688: în mijlocul lor).* ib. 88/12. *Cela ce va fi năpăstuitu, preemi-vă curură de viață (coronam vitae, 1648: corona vieții, 1688: cunună vieții),* ib. 112/2, cf. 143/1. *Trece-pre mijloc de casa me (HUR. DOS.: în mijlocul casei mele).* PSAL. SCH. 324/3, cf. 336/12. *Calea (COR. cale) de cetate (HUR. cetății) io vor fi nu aflară (viam civitatis habitaculinon invenerunt)* ib. 356/12. *Dereptu casa de Domnul (COR. casa Domnului) Dumnezdeul nostru (Domini Dei nostri; de l'Éternel, notre Dieu) cerșiu lîne fie,* ib. 424/10, cf. 319/10, COD. VOR. 8/3. *Domnul Dumnezdeu... în multe chipuri de scripturi și de învățături dat-au oamenilor săi* CORESI, EV. 2/2, cf. 46/23, 68/20, 102/23, 405/1, 549/20, VARLAAM, C. 158^b/7, DOSOFTEIU, V. S. 2^a/23, DELAVRANCEA, T. 31/20. *Vladul de acolo de sat de*

Berilești. CUV. D. BĂTR. I 170/4, cf. II 126/7. În 19 ani de domnia lui Tiverie pre Isus Hristos l-au răstignit. MOXA, 358. Un grăunț de grâu. VARLAAM, C. 132²/₁₂. Să treacă în corabia de ceaia parte de mare către lume. ib. 258, cf. LET. II 260/6. Cea ce va ascunde lucrul de furat, să va certa. PRAV. MOLD. 176². Vârsta de măritat. PRAV. 863, cf. DRĂGHICI, R. 5. Cel de bună rudă. MARDARIE, L. 110, cf. PRAV. 104, ÎNDREPTAREA LEGII (1652), ap. HEM. 1394. Luca din ȋparhia Lycaonilor, al treile egumen de mânăștirea Preobrajenii. DOSOFTEIU, V. s. 10², cf. 80². Lori [pe sfânta] cu cuțitul... și o lăsară în caldare a nume de moartă. ib. 142, 65/1, cf. I. VĂCĂRESCU, P. 422/5. Basarabă... al doilea neam de domnie. BIBLIA (1688), pr. 7/25, cf. pr. 8/30. Lîmba cea de omie a locului. (BIBLIA, 1688) BV. I 290/21. Era om... cu ochi ca de bou. LET. II 260/21, cf. 262/03, 270/3, 327/17. Bărbați de Argos. HERODOT, 404. Cosma feciorul lui de suflet. MINEIUL (1776), 88², cf. PRAVILA (1814), 157/5, GCR. II 125. În slujba „rădunei de un bogat neguțator, E. VĂCĂRESCU, IST. 247/10. Cf. MARCOVICI, D. 16/11 (cf. rien de beau; cf. în citațiile următoare: ceva de rău, ș. a.) Nu găseșc nimic de bun în mine. ib. 405, cf. 459/1. O putere cel puțin de 4 cai. I. IONESCU, C. 187. Tu-mi cugești bine să fiu împărat de lume. ALEXANDRIA, 31. Ceașul cel de moarte. KONAKI, P. 211. Sângele de martiri e plantă ce rodește curând. ALEXANDRESCU, M. 26. O numi cu același nume de Zoia precum odinioară. C. NEGRUZZI, I 26 cf. 147. DONICI, F. II 44, CREANGĂ, P. 297. În pilda haiducilor de Țara Leleşca. BĂLCESCU, M. V. 154. Doi feciori di lele fărmecești. ODOBESCU, I 173/21. Cântai doina de iubit. ALECSANDRI, P. I 9. O noapte de acele ce nu le poți uita. ib. 133. Flori de teiu. EMINESCU, P. 212, cf. 213, 237. Ghinărari de neam străin. COȘBUC, B. 21/15. Orreii... sfat făcut-au de omor. ib. 30. Venise fata de mpărat. id., F. 156, cf. AGĂRBICEANU, L. T. 368. Dacă ai averi de-acele, Nu-mi scoate ochii cu ele. ALECSANDRI, P. P. 41 cf. 153, 144/3. Se puse o masă d'alea împărăteștile. ISPIRESCU, L. 39 cf. SBIERA, P. 198/20, CREANGĂ, P. 5/10, 39/10. Să pregătesc ceva de-ale mîncărei. CREANGĂ, P. 9. Alții mai de viță decât dânsul. ib. 81, cf. 85, 143, 219, 278. Cf. SANDFELD, L. 208. Milă de silă și dor de zor nu se poate. ROMÂNUL GLUMET, 10/10. Pene de privighitoare. IARNÍK-BĂRSEANU, D. 24. Bărbat mândru și de gazdă. ib. 168 cf. 181, 170, 209/4, 234. Atunci nu erau care de acestea cu foc, care să meurgă fără cai. RETEGANUL, P. I 30, cf. 69/5. Să pască iarbă d'a dulce. DOINE, 70/21, cf. 202/21, BIBICESCU, P. P. 59, 267. Să nu mături cu mânele de aluat (= pline de aluat: explicat în glosar: „scoate din aluatul din care fac pâne“), că face grăul tăciune. GOROVEI, CR. 139. N'oi (= nu vei) măi fi copil de mine (= copil al meu), De nu-i asculta de mine! GIUGLEA-VĂLSAN, R. s. 294. Ouă și zamă de găine. ȘEZ. I 53/4, cf. III 30/20, IV 173/10, V 138/4. | Cu de se adaugă uneori, aproape ca un element coordonat, un substantiv atributiv altui substantiv, cu care ar putea chiar să-și schimbe locul și funcțiunea sintactică și căruia îi întregeste sau precizează calificarea cuprinsă într'insul. Văzu... inema ceaia buna și deschisa a sutașului de slugă-i. CORESI, EV. 226/23. Măi badiță de om prost, Spune-asară unde ai fost? ȘEZ. I 164/21. | (Numai la G. Sbierra, cf. și D I²; cu anticiparea atributului prepozițional De-smei era aice trei frați (în loc de „aici era trei frați de smei“). SBIERA, P. 91/27. || Pleonastic, cu prepoziția repetată după distributivul câte. Mielușale de câte de un an, curate. BIBLIA (1688) 100. || În expresii ca o noapte de acele ce nu

le poți uita ș. care de acestea cu foc, pe care le-am citat mai sus, de ar putea fi înlocuit și prin ca². De acei(a), de acele(a) și de acești(a), de aceste(a), având la început, se vede, sens partitiv, devin simple calificative cu înțelesul de „astfel“, „de acest (s. acel) fel“, „așa“, „(de felul) știut“. Prep. de dând pronumelui noului lui sens, încetează cu desăvârșire să mai fie elementul de legătură între substantivul determinat și atributul pronominal, când acesta își ia locul înaintea substantivului. Toată construcțiunea prepozițională (prep. + pron. + subst.) primește astfel funcțiunii sintactice ca ale subiectului sau ale complementului direct. De aceste arcepi și... David proroc ruga să i se dea lui. CORESI, EV. 85/6. Înțelepții și putearnicii lumii... sapă pământul... de găsesc de acele vine de izvor de apă. PRAV., pr. V, cf. DRĂGHICI, R. 48/4. Cine te-a pus să înșiri de aceste nume în introducăunea ta? ODOBESCU, III 62/5. De aceste săbii ne trebuie nouă. RETEGANUL, P. III 69/22 cf. STĂNCESCU, ap. TDRG. || În loc de v. 10 c (13²).

4². Prep. de se adaugă numeralului ordinal, precedându-l: Pe lângă al doilea se poate spune și de-al doilea. Între bărbatul al doilea și bărbatul de al doilea este totuși o deosebire de nuanță. Formula cea dintâi cuprinde o simplă indicație de ordine numerică, cea de a doua și o indicație calificativă (care privește deosebirea între „bărbatul întâiu și „cel de al doilea“, adică „din a doua căsătorie“). — Substantivul se articulează de obicei înaintea numeralului ordinal, ca un element pe deplin determinat, deci individualizat, prin indicația ordinei sale numerice: bărbatul al doilea. Când însă nuanța calificativă este mai puternică și când substantivul rămâne nearticulat, precizia determinării în ordine numerică pierzând din însemnătate, prezența lui de este indispensabilă: Vasile i-a fost Irinei bărbat de al doilea. Într'un calificativ de felul lui de al doilea elementele componente apar câteodată atât de legate unul de altul într'o singură unitate semantică, încât un al doilea de poate să apară înaintea celui dintâi: coconi... de de-al doilea an (v. mai jos). Numeralul ordinal este indeclinabil, cunoscând doar deosebiri de gen (al doilea, a doua), și acestea dispărând câteodată (cf. pop. al doilea clasă): nom. - acuz. elevul al doilea din clasă, gen. - dat. elevului al doilea din clasă. Când însă deosebirile de caz și număr nu sunt cu puțință prin declinarea substantivului, pentru că numeralul ordinal își are locul înaintea acestuia sau e întrebuițat substantival, atunci ne folosim de pronumele cel, legând de el numeralul ordinal cu ajutorul lui de: cel de al doilea, celui de al doilea, cei de al doilea, etc. Cf. cel (C 3²); cf., pentru de al doilea „a doua oară“, A II 4 d γ. Învăță păgânul să ucigă coconii... de de-al doilea an și mai jos. (sec. XVII) HEM. 658. Stete o zi, stete două... Când fu în ziua d'a treia, Verdeș-împărat chemă slujitorii... ISPIRESCU, L. 44, cf. U. 22.

5². Ca determinare partitivă (cf. B II). Tre-mease ..., doi de (1648, 1688: den) ceia ce slujia lui. COD. VOR. 7/6. Într'ura de sâmbăte, ib. 15/6, cf. 28/10, 4/11, 6/7, 63/4, 135/2. Hrănește Domnul toate oasele lor, unul d'înse nu se frânge. CORESI, PS. 85, cf. EV. 139/10, 215/10, 388/6, 280/13, 405/7, 532/15. A trei[ă] parte de sat. (a. 1609) GCR. I 43/22. Ucise într'o noapte 185 de mii de (= din) oștile lui Senahirem. MOXA, 350. Nimea de ceaia nu-ți potu ajuta. CUV. D. BĂTR. II 451. Gândul hiecăruia de noi trage către păcat. VARLAAM, C. 39/6 cf. DOSOFTEIU, V. s. 35². Carele de noi va merge? L B.

6². Ca determinare care indică agentul unei acțiuni sau situațiunii, deci cu funcțiuni ca ale ge-

nitivului subiectiv. (cf. B III 1°). De toate de câte sântu clevete de Iudei (dont les Juifs m'accusent)... pari-mi s're fericatu. COD. VOR. 73/7. *Îngâna-ne-vor c'un cânt Singuratece izvoare, Blânda batere de vânt.* EMINESCU, P. 58 cf. 199.

7°. Ca determinare care indică obiectul unei acțiuni sau situații, deci cu funcțiuni ca ale genitivului obiectiv.

a) (Cf. B III 1° a). *Frica de moarte* (SCH. : morții) cădzu pre mere. HUR., ap. PSALT. 104/28, cf. 191/19. *Teamere de Dumnezeu, MARDARIE, L. 264. Acei copaci... marturi de desmierdări, de voroave, de libor și de iubire, KONAKI, P. 102. Până când să creadă lumea... C'orice dor de libertate a perit?* ALECSANDRI, P. II 6. *Știi tu, mândră, ce fi-am spus la sapă de cucuruz?* IARNÍK-BĂRSEANU, D. 245. | † (Neobișnuit, în legătură cu abstracte care corespund unor verbe intransitive; cf. B III 1° b) *Anathemei au dat pre luptătorii de (= împotriva) icoane.* MINEIUL (1776), 68°, cf. 78/18, 27.

b) *de = despre* (cf. B III 1° d). *Se învățară și înțeleșeră ce era taina de Hristos.* CORESI, EV. 501/4. *Cuvântul sântului Pavel-apostol dea ieșirea sufletelor.* CUV. D. BĂTR. II 415. *Imbla... propoveduind... credința de Domnul Hristos.* DOSOFTEIU, V. S. 91², cf. MINEIUL (1776), 196² b.

C. 1°. Construcțiunea prepozițională are funcțiune de complinire a unui adjectiv sau adverb, precizându-le înțelesul. Complînirile acestea, răspunzând la întrebarea cu privire la ce?, în ce fel?, cum?, pot avea, potrivit cu natura cuvintelor legate prin *de*, aproape toate sensurile cunoscută și altfel construcțiilor cu *de* (local, calificativ, al separațiunii, etc.). *Făcându lucru dostoinicu de pocanie* (1688: *vreadnice de pocăință lucruri făcând*) COD. VOR. 79/4. *Această folositoare de suflet carte, Evanghelie cu învățătură.* CORESI, EV. 2/25, cf. 43/11, 46/6, 60/27. *De puțin fuset credincioși, moi spre mult vă voi pune.* VARLAAM, C. 30² b. *Să vă afla boul cu piciorul frânt... au de vreun ochiu orbit.* PRAV. 44, cf. 227, 380. *Era bolnav de picioare.* DOSOFTEIU, V. S. 94, cf. 101. *Tu ești acel de nume vestit Amfilohie?* ib. 145². *Acesta sânt... bătrân de vârsta sa.* ib. 130², cf. 17/6², PRAV. 719, DOSOFTEIU, PS. 106, 38/13, 52/12, ANTIM, P. XXVIII/13, 3/23, MINEIUL (1776), 162². *Toate cele trebuincioasă de drum.* DRĂGHICI, R. 154. *Era mulțimit de făgăduinca ce câștigase.* C. NEGRUZZI, I 141. *Sosise... într'un loc numit Bogucea, îmbulsugat de vin.* BĂLCESCU, M. V. 484/2. *Sfetnici vechi de zile.* EMINESCU, P. 201. *Scântetele disperarea în ochii-i cranți de sânge.* ib. 200, cf. N. 11/21, P. 202, DOSOFTEIU, PS. 21/16, CREANGĂ, P. 233/25, 286/25. *Un popă hâtru și de carte nu prea prost.* CONTEMPORANUL, I 715. *Masa e plină de ale gurii.* VLAHUȚĂ, N. 10. *E mă-să colo'n sat, Dar e rămasă de bărbat.* COȘBUC, F. 73/14, cf. 74, N. REV. R. I 78. *Doi băieți hliziți, cu buzele și degetele negre de nuci.* C. PETRESCU, C. V. 28. *O pâinz, pe care o mânca furis de gazdă.* P. CONSTANT, R. 74. *Feciori buni de mână, Căliți, tari de vână.* ALECSANDRI, P. P. 63². *Când îi era mai drag de trăit în lume...* SBIERA, P. 124/19. *Fratele cel mai sărac— sărac să fie de păcate! — tot avea el o păreche de boi.* CREANGĂ, P. 37, cf. 105, 145. *Câte fete cu pieptare, Toate-s strămbe de spinare.* IARNÍK-BĂRSEANU, D. 430. *Vor ieși verde de cătane, de va fi greu pământul de ei.* RETEGANUL, P. II 71. *Dar nu-i beat de beutură, Ci-i beat de fermecătură.* HODOȘ, P. P. 73. || Cu repetarea prepozițiunii înaintea adjectivului, când acesta este un calificativ de dimensiune (cf. D 1°) și când complînirea lui îl precede. *O râpă adâncă, de o zvărlitură de*

largă. DOSOFTEIU, V. S. 46/5, cf. 110. *Niște mu pleios, de o podină de gros.* CREANGĂ, P. 213. Când complînirea cuprinde un numeral cardinal, aceasta cerând un al treilea *de*, din îngrămădirea aceasta de trei *de* poate să dispară chiar cel al complînirii adjectivului. *Și umori și zmeii ce era acolo, carii povestese că era 20 de coți de groși și 80 de coți de lungi* (în loc de „de 20 de coți de groși și de 80 de coți de lungi“). DOSOFTEIU, V. S. 55. | Prin încrușarea lui *Ziua era an* („cât un an“) și *ziua era de un an de mare: Ziua era an de mare*, cf. *Îi păru ziua an de mare I. NĂDEJDE, ap. TDRG. Firește, cu neputință este să se spună „copilul era an de mare“* (cf. cu obișnuita repetare a prepoziției: *copilul era de un an de mare*).

2°. Construcțiunea prepozițională e complînirea unui adverb sau a unei expresii adverbiale (aproape, alături, de din sus, de din vale, dinafară, etc.) care arată că o poziție anumită se găsește la o distanță oarecare de realitatea denumită de cuvântul de subț regimului lui *de*, mai aproape sau mai departe (la propriu și la figurat, cf. A III 1°-2°) sau înafară de ea. *Locul... iuo e aproape de cetatea Lasieci.* COD. VOR. 85/4, cf. 133/13, 143/3. *Nu e Dumnezeu altu așegându* (tricând *VOR.*, trecând *COR.*, mai mult *DOS.*, fără *BIBLIA*, 1688) *de mine.* PSAL. SCH. 497/13-14, cf. PSALT. 319/7, CORESI, L. 72/10, v. alegând. *Pocania... spre spăsenie-l duce și aproape de Dumnezeu-l pune.* CORESI, EV. 15/14, cf. CUV. D. BĂTR. II 452/23, VARLAAM, C. II 18^b/22. *PALIA* (1581, 5/18, 210/14, CUV. D. BĂTR. I 121/13, 225/8. *Scaunul acel de din sus de ceriuri.* DOSOFTEIU, V. S. 41², cf. GCR. 177/25. *Păgânii lipsese departe de la Dumnezeu, cât e iadul* (scil. departe) *de raiu.* *BIBLIA* (1688), pr. 6/19, cf. CORESI, EV. 26/21. *Locul alergării este zece minute afară de oraș.* C. NEGRUZZI, I 35, cf. 44. *Și cu trec [cu barca] de-a-lung de maluri.* EMINESCU, P. 78. *De din vale de Rovine, Grăim, Doamnă, cătră ține.* ib. 243. *Alături de versurile lui Alecsandri sunt alte două versuri.* COȘBUC, ap. JAHRESBER. X 612, v. alături (II 1°). *Înainte de a merge la cununie, să ne îmbăiem.* ISPIRESCU, L. 37. *Într'o dimineață, Miercuri înainte de Dumineca-mare.* CREANGĂ, P. 112, cf. 207. *Și când pe aproape de miezul nopții...* ib. 267, cf. 4/1, 123/6, C. NEGRUZZI, I 138/15. *Pe din jos de ochișori Rumeorii obrăjori Sunt tocmai ca doi bujori.* IARNÍK-BĂRSEANU, D. 136 cf. RETEGANUL, TR. 94/5. *Au ținut ospățul 4 luni... și aproape desaf (= de sațiu) au crapat.* (Jahalea în Fălțiceni) ȘEZ. XXIII 73. *Cf. afară (II-III) de (măsură), dincolo (dincoace) de, etc.*

3°. Construcțiunea prepozițională indică realitatea întrecută în ce privește aspectul înfățișat de un comparativ. Ea apare și în legătură cu pron. și adj. alt, care cuprinde în înțelesul său, și la pozitiv, ideea unei comparațiuni. (Prep. *de* a putut înlocui conj. lat. *quam* în asemenea cazuri din epoca preromantică încă — cf. lat. plus de triginta. La noi i-a luat locul apoi tot mai mult vechiul *cu* (<*quam*), păstrat alături de ea, sau într'o măsură și mai largă conjuncțiunea mai nouă *decât*. Se întrebunțează totuși până astăzi și *de*, mai ales când comparația e de cantitate, deci după expresii ca mai mult, mai bine, mai puțin). *Nu-su mai multe zile de doosprădzeace* (scris greșit *deasprădzeace*, 1648: *nu-s mai mult de doosprădzeace zile*; 1688: *nu-s mai mult decât 12 zile*) *de cându suiuu întru Ierusalimă.* COD. VOR. 59/14, cf. 52/11, 65/15, 139/15, 73/12, 76/10, PSAL. SCH. 89/2, 527/2. *Ne împreună-ză cu Dumnezeu și mai sus de ceriu înălță-ne.* *COR.* EV. 123/23, cf. 90/5, 251/9, 283/24, 296/10, 200/2.

DICTIONARUL LIMBII ROMÂNE

AU APĂRUT:

Tomul	I p. I	(A. — B.)	Lei 1500
"	I p. II	(C.)	" 1500
"	I p. III fasc. I	D—De	" 200
"	II p. I	(F. — I.)	" 1500
"	II p. II fasc. I	J — Lacustru	" 150
"	II p. II " II	Ladă — Lepăda	" 150
"	II p. II " III	Lepăda — Lojniță	" 150

Pentru procurarea fasciculelor apărute și pentru înscrierea la cele următoare doritorii se vor adresa: „ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE“, București și la librăriile care au în comision publicațiile ei.

Pentru Profesori, Institutori, Învățători, bibliotecile școlare și instituțiile culturale se acordă plata în rate.
